

VZDĚLAVACÍ KNIHOVNA KATOLICKÁ.

POŘADAJÍ:

Dr. JOS. TUMPACH. * Dr. ANT. PODLAHA.

—•• Se schválením ••—

nejd. kníž. arc. konsistoře v Praze ze dne 22. května 1896 čís. 4884.

Svazek VII.

SOUKROMÉ VLASTNICTVÍ.

V PRAZE 1898.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

P. Jindřich Pesch T. J. ✠ P Victor Cathrein T. J.

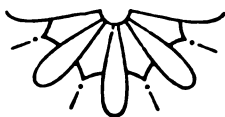
SOUKROMÉ VLASTNICTVÍ.

Dvě sociologických studií.

Z německého podává

Dr. JOS. TUMPACH.

V PRAZE 1898.

CYRILLO-METHODĚJSKÁ KNIHTISKÁRNA A NAKLADATELSTVÍ
V. KOTRBA.

PŘEDMLUVA.

V oboru sociologie byla u nás vydána již mnohá dobrá práce. Také po různých časopisech našich roztroušeny jsou četné články sociologické, z nichž mnohé by zasloužily vydání nového, samostatného. Ba letošním rokem dostalo se nám z péra Dra. R. Neuschla i velikého díla o sociologii křesťanské vůbec. Než vědeckých monografií o mnohých důležitých otázkách sociologických v literatuře naší posud nemáme. A přece jest jich pro hlubší studium na výsost třeba. Proto pořadatelé »Vzdělavací knihovny katolické« doufají, že dobrou službu dobré věci prokáží, když mezi svazky »Knihovny« té zařadí občas i práce sociologické. Vedle autorů domácích budou pak tu zastoupeni i spisovatelé cizí. Majíť zajisté literatury cizojazyčné v oboru sociologickém četná díla vynikající, jež zaslouží, aby i u nás v širší známost vešla a k sociologickému vzdělání našeho lidu přispívati pomáhala.

Řadu publikací sociologických otevíráme dvěma studiemi »O soukromém vlastnictví.« První z nich, jednající o vlastnictví soukromém vůbec, jest překladem spisu P. Jindřicha Pesche S. J.: »Das Privateigenthum«, kterážto práce vyšla r. 1896 v Herderově sbírce: »Die sociale Frage beleuchtet durch die Stimmen aus Maria-Laach« jako sešit I., tvoříc

třetí kapitolu prvního dílu obsáhlé publikace Peschovy: »Liberalismus, Socialismus und christliche Gesellschaftsordnung«; druhá jedná o soukromém vlastnictví pozemkovém a jeho nepřátelích, jsouc překladem spisu P. Victora Cathreina S. J.: »Das Privatgrundeigenthum und seine Gegner« z téže sbírky Herderovy, kdež vyšla r. 1892 jako svazek V. Ač oba tyto spisy v mnohé příčině se shodují, přece podáváme je oba v překladě českém, a to pod společným názvem ve svazku jediném, protože spis Peschův spisu Cathreinova se dovolává a jej předpokládá. Zaměnili však jsme pořad, davše spis Peschův na místo první, jelikož Pesch jedná ve své práci o vlastnictví soukromém vůbec, kdežto Cathrein jedná v menším spisku svém jen o soukromém vlastnictví pozemkovém zvlášť.

P. J. Pesch a P. V. Cathrein jsou známi jako výteční pracovníci v oboru sociologie. Budou snad tedy spisy jejich i v rouše českém přijaty s láskou.

Pořadatelé

»Vzdělavací knihovny katolické«.

I.

➤ SOUKROMÉ VLASTNICTVÍ. ➤

Napsal

P. Jindřich Pesch T. J.

ÚVOD.

Obnovení křesťanského řádu společenského — toť úkol doby naší, toť otázka, kolem níž pohybuje se veškeren zápas našich dob.

K základům křesťanského řádu společenského patří však mimo jiné též instituce soukromého vlastnictví, — kdežto socialismus snaží se o to, aby soukromé vlastnictví výrobních prostředků prohlásil za škodlivé a za pramen všelikých našich sociálních zlořádův.

Ku křesťanskému řádu společenskému patří majetkový a výrobní řád, požadavkům obecného blaha přiměřený, — kdežto liberalismus nechce o něm slyšeti, a to z toho důvodu, poněvadž se přičí svobodě výroby a hromadění bohatství.

Jest tedy naší úlohou, dokázati oproti socialismu oprávněnost a nutnost vlastnictví soukromého, oproti liberalismu pak stanoviti zavržitelnost vlastnictví naprosto svobodného.

HLAVA I.

Co jest vlastnictví soukromé?

1. Aby všeliká nedorozumění ve věci této odstraněna byla, jest zajisté nejprve nutno, aby stanoven byl pojem vlastnictví soukromého.

Co jest vlastnictví soukromé?

Ve smyslu subjektivním rozumí se soukromým vlastnictvím právo osoby, aby s vyloučením všech osob jiných každým dovoleným způsobem s nějakou věcí jako se svou nakládati směla.¹⁾ (Ve smyslu objektivním jest pak vlastnictvím sama ona věc, s níž někdo všelikým dovoleným způsobem jako se svou nakládati může.)

Jest tedy — abychom jednotlivě podstatné části výměru toho blíže vysvětlili — soukromé vlastnictví (ve smyslu subjektivním) právem, t. j. mravní a neporušitelnou mohutností (mohoucností, facultas, das Können).

Praví-li se, že má někdo právo, se svým jménem nakládati, znamená to nejprve, že jím disponovati může. Ale ne každá možnost jest právem.

Či má snad loupežník, jenž cestujícího se zmocnil, tím již také právo, aby ho zadržel? Nikoliv, neboť moc fysická není ještě právem. Naopak může zase někomu nějakými okolnostmi býti zabráněno, aby ku př. na svůj pozemek fysicky mohl působiti, a přece

¹⁾ S. Schiffini S. J. definuje vlastnictví: »Jus proprietatis reale perfecte disponendi de re aliqua, nisi aliunde prohibeatur.« Cfr. Disputationes philosophiae moralis, II. (Augustae Taurinorum 1891), 126.

má k tomuto jednání nepopíratelné právo. Může tedy právo existovati bez moci fysické, a moc fysická může existovati bez práva.¹⁾

Právo jest zajisté mohutností mravní, jest mocí, jež opírá se v poslední řadě o nutnost řádu mravního.

A právě proto, a jenom proto, má právo též povahu opravdové neporušitelnosti. Všichni ostatní lidé jsou zákonem mravním, ve svědomí, vázáni, aby nás u vykonávání práv našich nerušili, a my sami jsme oprávněni, bychom proti cizím útokům se bránili.

Práva mohou býti osobní²⁾ nebo věcná: onano poskytují oprávněné osobě dle svého bezprostředního obsahu nárok proti osobě jiné, tato pak panství nad věcí hmotnou.

Právo majetkové jest právem věcným.

Oprávněností, jež tvoří jeho obsah, jest oprávněnost k panství nad nějakou věcí, jež ne v naději pouze, nýbrž ve skutečnosti jest naší. Když totiž někdo někomu slíbí, že mu daruje ku př. určité pole, má sice tento obdarovaný na základě slibu toho *ius ad rem*, t. j. právně odůvodněnou naději (nárok), aby ono pole obdržel, avšak nějaké právo věcné na ono pole mu ještě nepřisluší, nýbrž jenom osobní pŕtah oproti slubujícímu. Jinak však je tomu při právu vlastnickém. Toto udílí bezprostředně, samo sebou, oprávněnost k panství nad nějakou věcí, — *ius in re*.

Právo vlastnické jest dále nejdokonalejším právem věcným.³⁾ Neboť, co se týče jeho podstatného obsahu, spočívá právo vlastnické v tom, že nějaká věc patří někomu jako »jeho«, tak totiž, že

¹⁾ Alois Taparelli S. J., Versuch eines auf Erfahrung begründeten Naturrechtes; aus dem Italienischen übersetzt von Dr. Fridolin Schöttl und Dr. Karl Rinecker. I. (Regensburg 1845), Nr. 342., p. 138.

²⁾ »Osobními« právy možno zváti též práva, jež pojí se bezprostředně k vlastní osobě, ku př. právo na čest a dobré jméno, právo na existování a pod.

³⁾ Římské právo rozeznává patero druhů práv věcných: *dominium*, *servitus*, *pignus*, *ius haereditarium*, *possessio iuridica*.

každého jiného od ní může vyloučiti. Přirozeným důsledkem této souvislosti osoby s věcí jest pak to, že vlastník věci té nakládá s ní jako se »s v o u«.¹⁾ Poručník, který drží a spravuje jmění svého svěřence, není jeho vlastníkem, poněvadž drží jmění to jako cizí. Kdo má požívací právo k nějaké polnosti, drží polnost tu a disponuje produktivními silami půdy. Ale on nedrží pole jako své a nerozhoduje ani o podstatě (substanci) ani o hodnotě jeho.

Naproti tomu má vlastník *ius perfecte disponendi de re*, má ty nejrozsáhlejší disposiční oprávněnosti, a může z věci jemu patřící každým fysicky a

¹⁾ Cfr.: Molina, De iustitia et iure. Tract II. disp. 3., n. 5.

»Primo quidem, quoniam recte dicimus, quia Petrus est dominus huius rei, habet facultatem perfecte de illa disponendi: e contrario vero non recte dicimus, quia habet facultatem perfecte disponendi de hac re, est dominus illius, sicut etiam non recte dicimus, quia habet facultatem videndi, est homo: ergo facultas seu ius perfecte disponendi est effectus domini, non secus ac facultas videndi est effectus hominis.

Secundo, quia »esse suum« seu »proprium« alicuius videtur correlativum domini: dominus enim est, qui habet aliquid »suum« simpliciter.

Tertio, potest quis conferre procuratori suo, aut amico in bonum amici ius tum ad utendum re sua omnibus modis, quibus ipse uti potest, tum etiam ad illam alienandum et consumendum, retento sibi dominio interim, dum rem non consumit vel alienat. Ergo ius ad utendum re aliqua et ad illam alienandum et consumendum, distinctum quid est a dominio, quod in eo praecise est positum, quod res sit sua simpliciter. Confirmatur, quoniam ius ad utendum re aliqua, et ius ad eam alienandum sunt iura distincta, potestque unus idem habere multa iura circa unam et eandem rem pro diversitate obiectorum, ad quae sunt ea iura. Sed ratio domini circa unam rem est unica et simplicissima. Ergo ratio iuris ad perfecte utendum et disponendum de re aliqua diversa est a ratione domini.

Quarto, eo ipso quod res aliqua simpliciter est alicuius, illeque proinde est dominus illius, ex natura rei habet hic plenum et integrum ius circa illam, nisi forte res illa devincta ad eum accederet iure aliquo in re . . . Sed (ut ex emphyteutico contractu est manifestum) potest is abdicare a se totum ius ea utendi, et fruendi, eamque administrandi, et conferre illud alteri, retenta proprietate, hoc est retinendo rem illam esse suam simpliciter, ut antea erat, quod iuris interpretes appellant dominium directum. Ergo dominium et iura ad utendum et disponendum de re, quae sublati impedimentis ex natura rei dominium consequuntur, distincta inter se sunt. Cfr. Schiffrini l. c. p. 126.

morálně možným způsobem užitek a plody bráti, předmět dle libosti měniti, zciziti a ho užiti, pokud se tím neporušují práva cizí a vyšší.¹⁾

2. K vůli jasnosti jakož i proto, by správné pojetí pozdějších vývodů bylo ulehčeno, dlužno se zde zmíniti též stručně o nejdůležitějších rozděleních vlastnictví soukromého.

Nejprve rozeznává se vlastnictví vrchní (Obereigenthum) a vlastnictví podřízené (Untereigenthum).

Jenom Bůh má původní, úplně neodvislé a nezadajné právo vlastnické všech věcí. I člověk má sice opravdové právo vlastnické v relaci k ostatním lidem; avšak v poměru k Bohu jest právo to odvozené a trvale závislé, člověk pak sám jest lenníkem a správcem Božím.²⁾

Dále mluví se o vlastnictví přímém a o vlastnictví požitků či požitečném (Nutzeigenthum), — což přichází někdy též pod názvem »vlastnictví vrchního a podřízeného.«

Toto rozdělení neudává však různých druhů práva vlastnického, nýbrž pouze jeho různé sou-

¹⁾ Práva vlastníková bývají juristy redukována zpravidla na tři třídy:

a) *ius excludendi*, t. j. právo, zakázati jiným všeliké jednání, jež by mohlo rušiti vlastníka v držbě a užívání jeho věci;

b) *ius utendi, fruendi*, t. j. právo věci užívati a požitky z ní bráti;

c) *ius disponendi*, t. j. právo, věc přetvořovati, zciziti atd. (»dispoziční právo« v užším juristickém smyslu).

Vlastnictví bylo též definováno jako *ius utendi et abutendi*. Kdyby slovo »abuti« bralo se zde ve smyslu »zneužívati«, ob- s hovala by definice ta odpor, protože nemůže býti práva k zneužívání. Než »abuti« znamená též, a to v první řadě, tolik co »spotřebovati«. V tomto smyslu *ius abutendi*, pokud tím vyšší práva se neporušují, vlastníku beze vší pochyby přísluší, a jen v tomto smyslu (spotřeby) dlužno mu v definici vlastnictví rozuměti. Že někteří opravdu se domnívali, že má tím býti vy- jádřeno právo k užívání a zneužívání, spočívá na hrubé nevědo- mosti. Srv. Johannes XXII. Cap. ad Conditorem. III. De Verbor. signific. Extravag. tit. XIV.

²⁾ Srv.: Victor Cathrein S. J., *Moralphilosophie. Eine wissenschaftliche Darlegung der sittlichen, einschliesslich der rechtlichen Ordnung. Zweiter Band: Besondere Moralphilosophie* (Freiburg 1891) str. 245.

částky. Není to žádná »divisio inter partes subiectivas«, nýbrž »divisio inter partes integrales«. Jako základy, stěny, střecha jsou »součástkami« domu, a nikoli jeho »druhy«, podobně patří k plnému vlastnictví jak *dominium directum*, tak *dominium utile*. — Vlastnictvím přímým zve se pak právo, nakládati jenom s podstatou věci zcizením, zmařením věci té, žalobou vindikační (*rei vindicatio*). Proto zve se vlastnictví to též *nudum* nebo *nuda proprietas*, aby se tím označilo jeho odloučení od plodů věci. Přece však není takovéto vlastnictví bezvýznamné a neužitečné, neboť vlastník ovládá hodnotu věci a může ji zciziti.

»Vlastnictví požitčné« jest právo, věci užívati nebo požitky (plody) z ní bráti. A tu rozeznává se zase právo užívací — *Benützungrecht* — (ku př. při nějakém domě) a právo požitčné — *Nutznießungsrecht* nebo *Niessbrauchsrecht* (ku př. na nějakém poli).

Právo užívací opravňuje jen k užívání, nikoli však k pronájmu, ku braní požitků.

Právo požitčné opravňuje však ku braní požitků v každé způsobě, pokud podstata věci se zachovává.¹⁾

Poněvadž jak uživatel tak i poživatel podstatu věci zachovati musí, nemůže býti řeči o *usus* nebo *ususfructus* těch věcí, jež prvním užitím se též spotřebují (*quae primo usu consumuntur*).

Další rozdělení vlastnictví jest na vlastnictví *individuální* a *společné*.

Právním subjektem, t. j. podmínem mravní mohutnosti může býti jenom tvor rozumný, osoba.

Než osoba rozeznává se »fysická« a »mravní«. Osobou fysickou jest jednotlivý, individuální člověk, kdežto názvem osoby »mravní« nebo »mystické« označuje se pospolnost více osob společensky navzájem spojených, jež jako jednost se mysliti dají.

Individuální vlastnictví, individuální vlastnictví soukromé, jest tedy ono, jež patří jednotlivému člověku, jednomu lidskému individuu. Vlastnictví společné (*Gemeineigenthum*), vlastnictví souhrnné (*Gesamt-*

¹⁾ Cfr.: *Schiffini* l. c. p. 130. sqq.

eigenthum), vlastnictví společenské (gesellschaftliches Eigenthum) jest pak ono, jež patří společenstvu, společnosti osob, a to tak, že souhrn těchto společensky spojených osob platí za subjekt práva vlastnického.

Vlastnictvím individuálním vyloučeny jsou od panství nad nějakou věcí všechny ostatní osoby a individuální soukromý vlastník jest jediným pánem předmětu.

Vlastnictvím společným vyloučeny jsou od užívání věci všechny osoby ke společnosti nepřislušící, nikoli však členové společnosti, kteří dohromady, jako jednot myšlení, představují »pána« věci té.

3. Ještě jest se nám zmíniti o tak zvaném »negativním společenství«, jež od pozitivního společenství, právě projednávaného, od vlastnictví společenského, podstatně se liší.

Postaví-li matka koš plný jablek na stůl, aby si děti z nich braly, nenapadne nikomu, aby si děti ty v poměru k oněm jablkům představoval jako jediný právní subjekt, jako osobu mravní, s tím právním důsledkem, že tito malí »spoluvlastníci« smějí nyní s plody těmi nakládati jen »nedílnou rukou«.

Communio, jež zde místo má, jest se strany dětí jenom společenstvím nebo současností oprávněnosti, t. j. každé z nich má dovoleno, aby si z koše bralo. Se strany jablek jest pak to jisté společenství určení, t. j. matka postavila jablka ta pro »své děti«, aniž by byla přímo toto jablko pro Petra, ono pro Pavla určila. Ona sama rozdělení neprovádí, nýbrž ponechává je dětem.

Podobným způsobem ¹⁾ má se to i s tak zvaným společenstvím negativním.

Kdežto totiž při společenském společném vlastnictví, při pozitivním společenství vlastnictví, existuje skutečný subjekt vlastnictví, tak totiž, že souhrn oprávněných osob, jako jednot myšlený, jest podmětem aktuálního práva vlastnického a proto též jen

¹⁾ Samo sebou se rozumí, že přirovnání to nesmí býti urgováno; jsouť zde i různosti. Tak ku př. jablka, jež dětem jsou darována, nebyla res nullius, nýbrž patřila matce.

jako celek o společných věcech rozhoduje, — označuje společenství negativní jenom stav nerozdělenosti předmětu a popírá existování aktuálního práva vlastnického jak celku, tak jednotlivých osob. Co zde »společným« jest, je pouze určení věcí pro mnohé nebo pro více osob, a s druhé strany osobní právo oněch mnohých nebo více osob, aby si ze společné zásoby bráti směly. Ony jsou k tomu zmocněny nikoli mocí jediného, celku jako celku příslušného práva věcného, nýbrž každý jednotlivec oprávněn jest k tomu na základě svého, jemu příslušného práva osobního.

Proto možno celý význam pojmu »negativního společenství« redukovati se Schiffinim¹⁾ na dvě následující věty:

a) Výraz ten znamená nejprve, že si ještě nikdo příslušného statku nebo příslušných statků nepřisvojil, nýbrž že tyto jsou tu spíše jako *res nullius*.

b) Pak značí, že každá z mnohých nebo více osob přivlastněním nebo jiným spravedlivým titulem statků těch nabýti může.

Krátce řečeno, spočívá tedy negativní společenství ve schopnosti či v oprávněnosti všech k nabývání vlastnictví. Není to vlastnictví aktuální, ovšem však potenciální, kdežto vlastnictví statků, pozitivním společenstvím držných, je vlastnictvím skutečným, aktuálním.

Z toho pak následuje dále ještě jiný, velice důležitý rozdíl. Věc totiž, jež pozitivnímu společnému vlastnictví více osob podléhá, nemůže se státi vlastnictvím jednotlivcovým bez svolení ostatních. Naopak, jedná-li se o negativně společné statky, není takového dovození zapotřebí.

Hlubší, vědecké odůvodnění námi stanoveného pojmu vlastnictví vysvitne z následujících úvah. Než dříve ještě bude záhodno, abychom si povšimnuli nejdůležitějších náhledův o původu vlastnictví soukromého.

¹⁾ Disputationes philosophiae moralis II. 132.

HLAVA II.

Různé náhledy o původu vlastnictví soukromého.

1 Náhledy o původu soukromého vlastnictví jakožto sociální instituce velmi od sebe se liší.

Povšimněme si nejprve tak zvané *theorie legální*.

Hobbes, učitel krále anglického Karla II., pronesl ve své knize *De cive* tvrzení, že přirozeností vše patří všem. Každý prý jest oprávněn, aby dle libosti věci hmotné si přivlastnil, jinému je vzal a s nimi, jakkoli by chtěl, nakládal. Proto prý jest boj všech proti všem původním stavem pokolení lidského.

Z bázně a proto, by se v tomto všeobecném boji chránili, hledali prý pak lidé soudruhy, s nimiž spojili se ke společné obraně. Tak povstal prý stát. Moci státní však prý příslušelo, aby pozitivními zákony soukromé vlastnictví vytvořila a vytvořené chránila.

Podobné učení hlásali též J. J. Rousseau, Bentham, Montesquieu, Jouillier a jiní.¹⁾ To bylo teorií francouzské revoluce. Tak pravil Mirabeau v konstitučním shromáždění: »Vlastnictví nabylo se mocí zákonů; jenom zákon jest jeho základem.« Také Tronchet, jeden z autorů Zákonníka Napoleonova (*Code Napoléon*), vyznal: »Jenom zákonům vděčí vlastnictví svoji existenci a svoji oprávněnost.« Ve svém objasnění práv lidských definoval Robespierre vlastnictví jako »právo každého občana, požívati oné části statků, jež mu zákonem jest zaručena.«

¹⁾ Cfr.: S. Schiffini S. J., *Disputationes philosophiae moralis* II. 148. sqq., 154. sqq.

I dnes zastává se od mnohých tato t. zv. theorie legální, jež oprávněnost soukromého vlastnictví jen z pozitivních zákonů státních odvoditi chce. Zejména musí se jí přidržeti všichni důslední pozitivisté právní. Neboť není-li vůbec práva kromě pozitivního zákona státního, pak nemůže ani instituce vlastnictví na jiné odůvodnění nároky činiti.

V Německu byli a jsou zástupci theorie legální hlavně J. Fichte, A. Trendelenburg, A. Wagner¹⁾ a A. Samter.²⁾

2. Tato theorie legální nemůže však vědecky nijakým způsobem obstáti, jak zcela snadno zřejmo bude.³⁾

a) Zástupcové její vycházejí totiž většinou od mylné domněnky, že není práva přirozeného, nezměnitelných idejí mravnosti a práva. Kdo to za své přijal, tomu ovšem ku právnímu odůvodnění vlastnictví soukromého zbývá jenom zákon pozitivní.

Avšak odvolávání se jen na právo historické, pozitivní, prospívá pramálo, jelikož každý zákon státní vůbec jenom tenkrát může na platnost nároky činiti, je-li zde přirozenoprávní, právu pozitivnímu předcházející závaznost k poslušenství zákona lidského, pozitivního. Bez takovéto přirozenoprávní závaznosti k poslušenství je zákon pozitivní pouze skutečným požadavkem moci. Avšak pouhá moc také mocí »právně« se přemáhá. Zásadně nemohli by tedy zastanci theorie legální se svého stanoviska nic proti tomu namítati, kdyby snad socialistická většina v zemském zastupitelstvu soukromé vlastnictví právě tak »zákonně« chtěla odstraniti, jako bylo »zákonně« zavedeno.⁴⁾

¹⁾ Viz: Allgemeine oder theoretische Volkswirtschaftslehre. Erster Theil. Grundlegung (Leipzig und Heidelberg 1879) str. 518. nn.

²⁾ Das Eigenthum in seiner socialen Bedeutung (Jena 1879); str. 309. nn.

³⁾ Srv.: Cathrein, Moralphilosophie II. 222. nn.

⁴⁾ Adolf Wagner se arci domnívá, že záruka trvalosti soukromého vlastnictví »spočívá v mravním a intelektuálním, zvláště v hospodářském vzdělání lidu, v mravní kázni a sebe-

b) Neméně mýlila některé zástupce theorie legální také ta okolnost, že viděli, jak jednotlivý člověk nabývá vlastnictví jen pozitivními skutečnostmi (fakty), jako dědictvím, smiouvou, darováním a podob. Z toho pak soudili klamně, že celé vlastnické právo vůbec vyvěrá z pramene pozitivního, ryze historického.

Avšak takovýmto usuzováním a míněním mohli bychom v tisícerych jiných poměrech zachovati platnost těm největším odporům.¹⁾ Tak byla by ku př. nedospělost dětí ohledně otce pouze pozitivní institucí. Neboť bez ní není čas, v níž nedospělost přestává, zevrubně určen, nanejvýš jen dle své nejzazší hranice. Pozitivní institucí byla by řeč, neboť bez úmluvy aspoň mlčky předsevzaté nevyjadřuje hlahol žádných ideí, atd.

Jak tedy každý nahlédne, jest to prohřešek proti zákonům logickým, když z okolnosti, že nějaká instituce bez pozitivní lidské činnosti konkrétní podoby nabýti nemůže, se soudí, že instituce ta spočívá na pozitivní vůli člověka zcela a úplně. Dlužnoť za-

ovládání všech hospodářských tříd a ve správně organisovaném, řádně působícím zastoupení lidu vedle dobré vlády... Jiné záruky všelikého práva, a tedy i práva vlastnického, než oné, jež v mravní kázni a ve vzdělání lidu a v nejvhodnější organisaci moci zákonodárné spočívá, prý není. Zneužití této moci jest ovšem vždy možno, ale na tom nemění ničeho ani »odůvodnění« vlastnictví jiným způsobem než teorií legální.« (Grundlegung p. 506. n.) — To však jsou jenom hezká slova. Chce-li Wagner theorii legální hájiti, pak ztrácí vůbec principiálně právo, aby odstranění vlastnictví nazýval zneužitím. Neboť jestliže stát vlastnictví tvoří, nemá-li toto jiného právního důvodu než pozitivní zákon, pak odstranění vlastnictví neodporuje ani mravní kázni, ani vzdělání lidu. Naopak, stát může pro tento nový zákon požadovati touž poslušnost jako pro první zákon, jenž vlastnictví založil. — Také »vhodnost« nemohla by poskytnouti žádné záruky; neboť náhledy o »vhodnosti« jsou velmi různé a změnám podrobené. Kromě toho podotýká Cathrein (Moralphilosophie II. 225. n.) plným právem: »Jeť to přece něco jiného, může-li lid říci vládě jen: Ty jednáš nevhodně, nežli: Ty porušuješ mé právo, ty překročuješ svoji moc, a proto nemáš práva, vyžadovati poslušnost.«

¹⁾ Taparelli l. c. I. č. 404.

jisté lišiti vždy odtažené (abstraktní) od konkrétního, nutné od nahodilého. A tak může soukromé vlastnictví vůbec, jakožto společenská instituce, býti zcela dobře něčím nutným, a jeho konkrétní údoba, ta či ona forma vlastnického řádu, zvláště nabývání a zánik vlastnictví určité osoby ve příčině jednotlivé věci, může býti při tom něčím nahodilým, změnitelným, účinkem konkrétních okolností, historických skutečností.

c) Právo, jež theorie legální moci státní přisuzuje, postrádá všelikého odůvodnění a základu, ba odpovídá to přímo rozumu, že by vlastnictví teprve vrchnostenským zákonem založeno a odůvodněno býti mělo.

Neboť »člověk jest starší nežli stát, a měl právo ke hmotnému sebezachování dříve, nežli ještě nějaký stát existoval.«¹⁾ Když se první lidé na zemi zjeví a první rodiny byly zakládány, nebyl tu »stát« již hotov, ochoten ku přijetí jich do své náruče.

Lidem, a ještě více rodinám, jež skutečně před státem existovaly a logicky²⁾ vždy před státem myšleny býti musí, příslušelo již z milosti Boží právo, vlastnictví nabývati. Beze všeho zření k jakémukoli udílení se strany státu jest nutnost a oprávněnost vlastnictví soukromého zřejmě již z práva sebezachování, zdokonalení a pojištění svého hmotného bytí, zejména pak z účelů rodiny.

¹⁾ Encyklika »Rerum novarum«; Ordin. list Pražský z roku 1891, str. 80.

²⁾ Pravíme-li, že jednotlivec také »logicky« předchází před státem, má tím býti řečeno jen tolik, že nelze si povstání, tvoření státu mysliti, aniž by se myslilo napřed na rodiny a individua. — Pokud myslím si člověka jako bytost, která přirozeností svou pro společnost jest určena, předchází celek před částí. Tak má také malíř napřed úmysl, celý obraz malovati. Při provedení však přijdou nejprve části a potom celek. Žádný člověk nedostačuje si sám úplně, nýbrž odkázán jest na společnost, máje k ní jako část příslušet. Potud jest tedy i v úmyslu přírody společnost dříve než jednotlivý člověk. Že však má člověk kromě toho ještě vyšší určení, než-li to, aby byl částí státu, o tom viz H. Pesche »Liberalismus, Socialismus und christliche Gesellschaftsordnung«. Erste Hälfte (Freiburg 1893) p. 47. nn.

Právě tak, jako neudílí stát člověku jeho životního účelu a jeho oprávněnosti k životu, jeho individuální a společenské přirozenosti, nemůže býti ani pramenem těch práv, jež s oním účelem životním, s onou individuální a sociální přirozeností jsou spojena a sama sebou dána.

Ale ani jako »zástupce« lidstva nemohl stát instituci vlastnictví založiti.

Mohlo by se snad říci: Statky této země určeny jsou k zachování všech lidí. Patří tedy »lidstvu«. Stát však jest jako oficielním zástupcem lidstva. Je to tedy jeho úlohou, aby rozdělení statků vykonal a soukromé vlastnictví založil.

Výraz »lidstvo« může býti buď pojmem hromadným nebo pojmem rodovým.

Je snad stát oficielním zástupcem lidského rodu? Má právo rozhodovati o tom, co patří člověku jako člověku, pokud tento k lidskému rodu přísluší? To budiž nás vzdáleno! Neboť pak by nám mohlo býti též jednoho krásného dne právoplatně nařízeno, abychom lezli po čtyřech. Člověk má však jakožto člověk právo, vlastnictví samostatně nabývati, aniž by k tomu potřeboval zástupnictví státu. Stát má v politickém řádu zastupovati sama sebe a v řádu občanském společné blaho svých členův; avšak povolaným zástupcem vykonávání všeobecně lidských a přirozených práv není.

Vezme-li se výraz »lidstvo« ve smyslu hromadném a rozumějí-li se jím všichni lidé jakožto jednota, jako jediný subjekt právní, pak musilo by se nejprve dokázati, že Bůh dal svět lidem jako vlastnictví kolektivní. Důkaz ten dal by se však sotva provésti; a i kdyby se podařil, bylo by tím málo zpomoženo. Nebyloť nikdy ani jediného státu, jenž by zaujímal veškeré lidstvo. Jakým právem mohl by tedy jednotlivý stát vydávati se za »oficielního zástupce celého lidstva«, jakým právem směl by vyloučiti jiné státy ze svých statků, ze svého teritoria? Nemusilo-li by celé lidstvo jako lidstvo rozdělování se uchopiti, aby toto bylo právoplatným? A nebylo by celé lidstvo každý okamžik zas oprávněno, aby vlastnictví, jež stát

vytvořil, odstranilo a nové rozdělení území atd. provedlo? ¹⁾)

d) Legální theorie odporuje konečně též přirozenému citu spravedlnosti. Neboť kdo chtěl by teprve na základě vrchnostenského dekrétu nebo státního zákona přiznati právo vlastnické k nějaké soše nebo k nějakému obrazu tomu, kdo onu sochu nebo onu malbu zhotovil? Duch lidský, nemysle na žádné pozitivní zákonodárství, pronesl již předem soud

¹⁾ Sv. Tomáš Aquinskému připisován byl náhled, že soukromé vlastnictví vděčí též jako společenská instituce původ svůj jenom pozitivnímu právu lidskému. To však jest nesprávné. Sv. Tomáš sice učí (2, 2, q. 66. a 2. ad. 1.), že »*distinctio possessionum*« jest »*secundum humanum conductum*«, »*quod pertinet ad ius positivum, ut supra dictum est*« (q. 57., a. 2. et 3.). Jestliže pak ve q. 57. l. c. přiděluje to *iuri gentium*, pak arci dle jednoho výkladu toto *ius gentium* neznamená mu totéž co *ius naturae*, a není též nutným důsledkem nějaké věty z *ius naturae*, nýbrž právním ustanovením, jež lidskou svobodou přiveděno bylo. Ostatní (námi níže uvedené) výroky sv. Tomáše vylučují pak všelikou pochybnost o tom, že *distinctio possessionum* andělským tímto učitelem co do závaznosti — ohledně velikého celku lidstva — pokládána jest za takovou, jež v právu přirozeném jest založena, a jenom co do provedení jest pozitivno-právní. — Dle jiného výkladu rozumí sv. Tomáš slovy *ius naturale* jenom bezprostředně evidentní zásady práva, kdežto *ius gentium* zove závěry, jež nutně z oněch nejvyšších zásad plynou a proto též skutečně skorem všeobecně u všech národů jsou uznávány. Tak počítá sv. Tomáš ku př. větu: »Zachovávej smlouvy«, nebo »Nepokradeš« k *ius gentium*, ačkoli nikdo nepochybuje o tom, že tyto věty patří k *ius naturale* v nynějším a v aristotelickém smyslu. Učitel andělský tedy nepopírá, nýbrž hlásá přirozenoprávní základ vlastnictví, přiděluje je »*iuri gentium*«. — Také ostatní scholastikové uznali nutnost nebo nutnosti rovnou přiměřenost vlastnictví soukromého, byť i co do způsobu, jak rozdělení provedeno bylo, úplně se nesrovnávali. Srv.: Cathrein, *Moralphilosophie* I. 25. nn.; II. 252. nn. — Tak domnívali se zvláště Molina (*De iustitia et iure* I., tract. 1., disp. 4., n. 8.) a Suarez (*De legibus* lib. II. c. 14. n. 13.; c. 17. sqq.), že bez intervence pozitivního práva nebo smlouvy nelze vysvětliti původní rozdělení statkův. Spolu však připouštějí, že přirozenost lidská a proto i přirozené právo nějakého rozdělení vyžaduje. Nepopírali tedy přirozenoprávního odůvodnění instituce vlastnictví. (Cfr.: L. Molina, *De iustitia et iure* I., tract. 2., disp. 20. — Fr. Suarez, *De opere sex dierum* I. V., c. 7., n. 17.). Viz Lehmkuhl, *Theologia moralis* I., n. 906.

svůj o právnosti a poctivosti vlastnictví, a každý poctivý muž pokládal by to za porušení práva a jako takové by to též odsoudil, kdyby pozitivní zákon státní chtěl o vydělané dělníkově mzdě ustanoviti něco, co by se jeho soukromému vlastnictví příčilo.¹⁾ Spravedlnost vzala tedy soukromé vlastnictví v ochranu již přede vším zákonem státním.

3. Jiný mylný názor o původu vlastnictví soukromého obsahuje t. zv. theorie smluvní. Theorii tu rozvinul jmenovitě Hugo Grotius²⁾ a Samuel Puffendorf.³⁾ Dle ní zavedeno bylo vlastnictví původně smlouvou, mlčky nebo výslovně uzavřenou, a ve smlouvě této má prý svůj vlastní právní důvod.

Theorie tato jest nesprávná, neboť nejprve chybí skutečností oné smlouvy všeliká pozitivní opora, všeliký historický důkaz.

Dále byla by smlouva ta jenom tehdy vskutku nutnou bývala, kdyby bylo původně existovalo pozitivní společenství statků, jak je Hugo Grotius vskutku předpokládá. Avšak také o tomto pozitivním společenství statků celého člověčenstva na celé zemi nevedí dějiny ničeho; naopak — jak ihned uvidíme — ukazují nejstarší knihy historické individuální vlastnictví soukromé již jako platné. — Právě tak nedá se pozitivní společenství dokázati rozumem. Z přirozeného určení všech statků pozemských, aby sloužily potřebám lidstva, následuje jenom to, že každý člověk musí míti právo k nabývání vlastnictví, nikoli však, že mělo lidstvo původně aktuální kolektivní vlastnictví k zemi.

Puffendorf předpokládal sice jenom negativní původní společenství statků. Poněvadž pak od přirozenosti nikomu určitý předmět nebyl vykázan, soudil, že nikdo také beze svolení, bez odřeknutí se ostatních lidí nemůže nakládati s něčím jako se svým výlučným vlastnictvím.

¹⁾ Cfr.: Card. de Lugo, De iustitia et iure d. 6., n. 4.

²⁾ De iure belli et pacis II., c. 2., § 2., n. 5.

³⁾ Ius naturae et gentium l. IV., c. 14.

To by bylo ovšem správné, kdyby ono původní právo člověka ke hmotným statkům bylo věcným panstvím nad jednotlivými věcmi. Avšak právo, které člověk od přirozenosti má, není věcným, od přirozenosti bezprostředně uděleným a od člověka bezprostředně nabytým právem k nějaké konkrétní, jednotlivé věci. Spíše jest to jen osobní oprávněnost, přisvojiti si ze všeobecného pokladu statků to, čeho k udržení a zdokonalení svého života potřebuje.

Jednotlivá věc nemůže dle přirozenosti své sloužiti zároveň potřebám všech. Proto je též nesprávná domněnka, že příroda dala všem lidem zároveň bezpodmínečné právo ke každé jednotlivé věci. Absolutním jest jen právo na nutné prostředky existenční in genere; avšak právo k nabývání jednotlivých konkrétních statků jest hypotetické. Existuje totiž — ku případu největší nouze nepřihlížeje — jenom s předpokladem, že statky ty od nikoho ještě právoplatně v držení vzaty nebyly. Proto také není při přivlastnění si věcí »ničích« potřebí práždného svolení ostatních lidí, poněvadž nikdo až k momentu přivlastnění nemůže se prokázati nabytým právem k této určité, jednotlivé věci.

Podle tohoto, námi popíraného učení mohlo by konečně soukromé vlastnictví k nějaké věci jenom s tou podmínkou právoplatně býti založeno, kdyby všichni lidé vzdali se práva na nárok, jenž jim od přírody na tuto jednotlivou věc přísluší.

Avšak naplnění takovéto podmínky jest absolutně nemožno.

Stále zajisté rodí se noví lidé. Ale žádnému nenapadne, aby se jich otázal, smí-li posavadní vlastnictví své i dále držeti. Ať nikdo neříká: pozdější pokolení jsou jakožto »právní nástupcové« pokolení dřívějších jejich zřeknutím se vázána. Neboť zde nejedná se vůbec o žádné následnictví v právu cizím, o nějaké skutečné nástupnictví právní, nýbrž o právo, které s lidskou přirozeností jest spojeno a proto všude se nachází, kde přirozenost lidská se nalézá, o právo, jež s každým člověkem znovu se rodí. Má-li tedy původní přidělení držby této země pokolení lid-

skému v pravdě ten význam, že každému jednotlivému člověku přísluší ve příčině každé jednotlivé věci skutečný právní nárok, který jenom zřeknutím se ho může býti odstraněn, pak nelze se též vyhnouti tomu důsledku, že trvání oné původní smlouvy může býti vůlí každého nově zrozeného člověka odpíráno.

Byl to tedy pošetilý pokus, chtít dáti vlastnictví soukromému solidní základ pomocí theorie smluvní. Smlouva věru, o jejíž existenci nikdo přesvědčiti se nemůže, o níž není ani sledu; smlouva, kterou rozum náš prohlašuje za úplně zbytečnou; smlouva, jež, i kdyby byla existovala, od rovnoprávných nástupců pralidí může býti zase zrušena; — smlouva taková poskytuje existujícímu teď soukromému vlastnictví základ vskutku nesmírně slabý, či spíše uvádí jeho oprávněnost a další trvání každým okamžikem v nejistotu. Však vycítili to dobře i sami přívrženci theorie smluvní a proto prohlásili souhlas s oním prastarým kontraktem za přirozenou, řádem světovým požadovanou povinnost společenskou. Avšak požaduje-li řád světový, nebo spíše řád společenský, uznání vlastnictví soukromého, pak teprve prokázána jest úplná zbytečnost a bezvýznamnost oné domnělé smlouvy.¹⁾

4. Zvláštní pozornosti vyžaduje za našich dob jiná theorie o původu soukromého vlastnictví, poněvadž se těší právě největšímu rozšíření a jmenovitě též od moderního, tak zvaného »vědeckého« socialismu jest přijata. My učení to označujeme názvem absolutní theorie evoluční.

Idea evoluční ovládá velikou část moderní učnosti. Ve filosofii sotvy kdo oddává se již hledání pravdy, nýbrž buď výlučně nebo aspoň většinou zabývá se dějinami filosofických systémů. Vědu právní opanoval positivismus práva; národní hospodářství je částečně ovládáno jednostranným historismem; ve vědách přírodních měl velikou úlohu darwinismus, a vědecký

¹⁾ Srv.: Die sociale Frage beleuchtet durch die »Stimmen aus Maria-Laach« I. Bd., 1. Heft: Theodor Meyer S. J., Die Arbeiterfrage und die christlich-ethischen Socialprincipien (3. Aufl., Freiburg 1895) S. 101.

socialismus zkoumá »přirozeně nutný vývoj« sociálního tělesa, očekáváje od něho svoji spásu.

Nejzhousebnějším bludem stává se však evolucionismus¹⁾, hlásá-li, že vůbec nic není absolutní a trvalé, nýbrž vše že jest jenom relativní a přechodné.

Tak jest mu i soukromé vlastnictví pouhou historickou zastávkou, »historickou kategorií« (Lassalle), stupněm vývoje, jenž se dostavil, aby během času novým útvarům pokračujícího vývoje ustoupil.¹⁾

5. Nadšeným přívržencům myšlenky evoluční ostatně nedostačovalo, aby vývin pokolení lidského odůvodnili se stanoviska historického. Nýbrž tu šlo se ještě dále, až byla nalezena tak zvaná věda »prehistorická!«

Ovšem že se beze všeho činí vyznání, že na pradájinách člověčenstva, na prvních dobách tvoření se národů, spočívá rouška, již může učené badání tu a tam sice poněkud nazdvihnouti, ale nikoliv odstraniti.

Než čím hustší je závoj ten, tím volnější naskýtá se bujně fantasii cesta pro veselou hru. Tu slyšíme ku př. od Lewisa Morgana,²⁾ že naši prapradědové

¹⁾ Muži jako Lubbock, Tylor, Morgan, Hellwald, Lippert a j. patří k tomuto směru. — Srv.: Hellwald-Bär, *Der vorgeschichtliche Mensch*; 2. Aufl. Leipzig 1880. — K. v. Scherzer, *Die Anfänge menschlicher Industrie*; Berlin 1883. — N. Joly, *Der Mensch vor der Zeit der Metalle*; Leipzig 1880. — Jiní autoři uvedeni jsou u W. Schneidra, *Die Naturvölker* (Paderborn 1885) str. 413. nn. — Také někteří národohospodáři sem více méně patří; tak Laveleye, Bedřich List atd. — Srv. G. Schönborg, *Handbuch der Politischen Oekonomie* I. (2. Aufl. Tübingen 1885), 26.

²⁾ Srv.: Lewis H. Morgan, *Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization*. London 1877. — Bedřich Engels, *Der Ursprung der Familie, des Privateigenthums und des Staates* (3. Aufl., Stuttgart 1889) str. 7. nn. Bedřich Engels, jenž spolu s Karlem Marxem »vědecký« socialismus založil, přimyká se v tomto spise těsně k L. Morganovi. — Vlastních důkazů pro svůj názor o původu vlastnictví nepodává, nýbrž spokojuje se tím, že v podstatě táž nedokázaná, částečně fantastická tvrzení jako ostatní evolucionisté prostě uvádí. O vlastnictví viz v uvedeném spise zvláště str. 29., 78., 94., 96., 125., 127., 128. 131.

žili v tropických a subtropických lesích — kolébce to lidského pokolení — na stromech, živili se plody, ořechy, kořínky a věnovali hojný, volný čas svůj tvoření artikulovaných hlásek — řeči. Tehdy byl člověk sotvy povznesen nad nejvyvinutější zvíře. O nějaké produktivní práci nebylo řeči. Naši předkové okupovali ve vnější, vůkolní přírodě, cokoli pro ukojení svých potřeb potřebného našli, právě tak, jak to doposud činí zvířata.

Znenáhla však nastalo »differencování«. Člověk počal se rozeznávat od zvířete. Kdežto zvířata nedělala se v ukájení svých potřeb žádného vývoje vyššího stupně, stával se šťastnější bratr jejich pomalu z otrocka přírody jejím pánem.

Při tom pak můžeme rozeznávat více období.

Za trvání nejstaršího stupně hospodaření toulali se předkové naši po lesích jako lovci nebo hledali na pobřeží moře jako rybáři svou skromnou výživu. Soukromého vlastnictví tehdy nebylo, vyjímajíc vlastnictví prostředkův obživných, jež okamžitou potřebu měly ukojiti, a též vlastnictví surových nástrojů, kyje a oštěpu, později lučistě a šípů. Poněvadž však lov a rybaření nejsou trvale bezpečnými prameny výživy, bylo na tomto stupni, na jakém dnes ještě Australané a Polynesiané se nalézají, i lidožroutství ne zřídka obyčejno.

Zvláště východní pevnina chovala četná, ochotčená a zkrocená zvířata. Proto není divu, že právě tam, na travnatých rovinách Eufratu a Tigridu, Oxu, Jaxartu, Donu a Dněpru, vyskytl se první chov stád. Krocením dobytka počíná však nutnost, vyhledávati stále nové pastviny, počíná kočovný život národů pastýřských.

Vlastnictví pozemkové nemohlo ani tehdy ještě povstati. Jenom movité věci, zvláště stáda, tvořily na stupni tom nejhlavnější předmět vlastnictví soukromého.

Životní podmínky národa pastýřského jsou arcillepší podmínek národa loveckého a rybářského. Návrat z travonosných, zavlažovaných rovin do starých krajín lesních byl tedy vyloučen. Ale lidstvo se rozmáhalo.

Volné pastviny nepostačovaly záhy všem. Bylo tedy nutno táhnouti k severu a na západ, a poněvadž méně příznivá půda neposkytovala stádům dostatečné výživy, přikročilo se ku pěstování obilí. Z potřeby píce pro dobytek povstala tedy původně výroba plodů přírodních prací lidskou. A poněvadž nyní kromě masa zvířat také chléb tu byl, zmizelo znenáhla lidožroutství. Z kočovníkův a pastýřů stali se usedlí národové hospodářští.

To byla doba, od níž počínajíc vlastnictví pozemkové znenáhla se vyvíjelo. Nejprve ujal celý kmen jako kmen určité území ve své držení. Z kolektivního vlastnictví kmene vytvořilo pak se, většinou lstí a násilím, soukromé pozemkové vlastnictví jednotlivcův, až konečně země byla rozdělena a pozdější příchozí nalézají nyní všechna místa obsazena.

6. To jsou v krátkém přehledu »výsledky« vědy evoluční. Věru, člověk neví, má-li se této dětinské lehkomyšlnosti fantastických hlav smáti, nebo má-li tepati onu drzou osobivost, s jakou se jména »vědy« zde zneužívá. Jak hluboká musí býti nenávisť k Bohu v srdcích mužů, kteří s uspokojením tisícere nesmysly přijímají, jen aby před pánem světa a řiditelem dějin světových koleno skloniti a vyznati nemusili, že jsou lidmi.

Přece však z toho důvodu, že tyto a podobné bludy velice jsou rozšířeny, nesmíme podrobné kritiky této praehistorické theorie pominouti. — Přehlédnou-li se dějiny lidstva, tu zajisté každému ihned zřejmou se stane skutečnost stoupajícího vývoje. Nedospěl pak každý jednotlivý národ k vyšším stupňům kultury. Některý z nich i poklesl a bídne zhynul. Ale všeobecně zjevný jest stálý pokrok, jehož nositelem jest národ brzy ten brzy onen. Potud s evoluční teorií souhlasíme. Co však nás od různých zástupců theorie té dělí, jsou následující tři věci:

předně: východiště, jež vývoji stanoví;

dále: jejich názor o způsobu vývoje; a

konečně: zvláště jejich učení o původním kolektivním vlastnictví pozemkovém.

Uvedeme pořadem své úvahy o těchto třech věcech.

7. Evoluční theorie se honosí, že svobodně ode všech »metafysických domněnek« stanovila vývoj lidstva jen na základně pozitivních a exaktních věd.

Než, kde jsou pozitivní opory onoho učení? Kde jsou ty listiny, z nichž slavní zástupci absolutního evolucionismu čerpali?

Podání přímého, historického důkazu svých tvrzení zřikají se již předem. Tak vyznává Engels: »Ze všech národů, kteří v dějinné periodě ve známost přišli, nenáležel ani jediný tomuto přírodnímu stavu. Ač tolik tisíc let trval, přece nemůžeme jej z přímých svědectví dokázati; ale připustí-li se (!) původ člověka od zvířete, jest přijetí přechodu toho nutným.«¹⁾ Tedy jedná se jen o závěr z hypotthesy, a to z hypotthesy, jíž dnes žádný ze znamenitějších přírodopytců nevěří.

Protože pak zástupcové praehistorického vývoje pro onu »domněnku« nového důkazu nepodávají, nýbrž pouze darwinistických přírodopytců se dovolávají, zřikáme se i my vyvrácení hypotthesy té. Kdo si ho přeje, nalezne je u četných protidarwinských přírodopytcův a filosofův.²⁾

Než povšimněme si poněkud blíže »nepřímých« důkazů, jimiž věda předhistorická svou theorii evoluční podepřítí se snaží.

Dle hypotthesy evoluční nevedl onen svrchu vylíčený postup u různých plemen a národů k témuž stupni vývoje. Jedna část národů nepřekročila v tisíci letech svých dějin nejnižšího stupně hospodářské existence. Ti zůstávají »národy přírodními.« Jiní postupují znenáhla po stupních ze stavu, zvířeckému ukájení potřeb podobného, až dosáhli oné výše materiální produkce a jemnějšího života úkojného, na níž spatřujeme dnešní národy kulturní. Chceme li tedy poznati nižší stupně vývoje, potřebujeme jen přirovnati částečně ještě dnes existující »národy přírodní« k sobě navzájem a k národům kulturním. Jest to tedy

¹⁾ Engels l. c. str. 8.

²⁾ Srv. ku př. Tilm. Pesche, Die groszen Welträthsel II. (2. Aufl., Freiburg 1892), str. 216. nn.

t. zv. srovnávací metoda dějepisná, jež prý podává důkazy o tom, že lidstvo z původního, zvířecému podobného stavu, z divokosti a barbarství, k civilizaci se vyšínulo.

Nechceme se nijak obíratí tím, jak zástupcové absolutní theorie evoluční, chtějíce naléztí »národy přírodní«, marně se namáhají, aby jedné části nynějších obyvatelů jižní Asie, východní Afriky a Austrálie přímo polozvířecí divost přibájili. Výzkumy Penschlovy¹⁾ uvedly již dávno ona lehkověrná tvrzení na pravou míru. Než jednu otázku si přece dovolíme. Rádi bychom totiž aspoň zvěděli, odkud dověděli se evolucionisté o tom, že australští černoši, Polynesiané atd. skutečnými »přírodními národy« jsou, že jejich poměry pravý a všeobecný prastav člověčenstva skutečně představují, a že není správně pokládati je snad za následek degenerace, zrudnosti, poklesnutí se stupně vyššího?

K této otázce umlká opětně věda evoluční, nebo opakuje znovu svoji průpověď: »Připustí-li se původ člověka od zvířete, jest přijetí tohoto přechodu« s nižších stupňů národů přírodních k vyšším stupňům národů kulturních nutno.

To však jest logika »vědeckých« provazolezcův. Přímých důkazů pro libovolnou domněnku není, a nepřímé důkazy opírají se zase o domněnku, a k tomu o hypotescu zcela nedokázanou, vědecky naprosto nepřipustnou.

8. Podobně nemohou nás uspokojiti údaje evolucionistův o způsobu vývinu.

Dle absolutní theorie evoluční musili všichni národové, kteří k vyšší kultuře dospěli, nutně prodělati podstatně stejný vývojný postup určitými stupni hospodářskými. Nejprve byli národy loveckými nebo rybářskými, potom stáda chovajícími kočovníky, na to

¹⁾ Völkerkunde (2. Aufl., Leipzig 1875) str. 137. nn. — Srv.: E. Baumstark, Die Volkswirtschaft nach Menschenrassen, Volksstämmen und Völkern (v Hildenbrandových Jahrbücher V. str. 81. nn.). — Th. Waitz, Anthropologie der Naturvölker; 6 Theile; Leipzig 1859—1872.

národy rolnickými. Znenáhla postupují až k nejvyšším údobám moderního života hospodářského a kulturního.

A tu tvrdíme, že tento názor odporuje dějinným svědectvím a postrádá všelike vnitřní pravděpodobnosti, ba i možnosti.

Zmíněné stupně evoluční jsou nejprve nedokázány a odporují přímo svědectvím dějin.

Neboť kdež pak jsou toho dějinné důkazy, že naši moderní národové kulturní byli dříve národy loveckými a rybářskými? Kde lze nalézt svědectví pro »lovecké období« národů staroorientálních, staroklassických, germánských, keltických? Právě ty nejstarší památky dějinné ukazují nám všade národy, kteří na zvláštním území bydlí a aspoň také orbu provozují. Vedle toho vyskytují pak se u nich i různé práce druhu průmyslného, a podobně i směna a koupě. Historický postup vývojný neví nic o tom, že u každého národa i u celého lidstva nutně následovati musila nebo přišla pořadem po »předstupni« lovu a rybaření »perioda« chovu dobytka v životě kočovnickém, pak období orby, po té průmyslu a konečně obchodu. Dějiny znají naopak zpravidla jen jediný, více méně současný postup evoluční ve veškerém oboru různých činností produktivních celého života hospodářského. Zdokonalení v jednom oboru má vždy brzy za následek zdokonalování v oboru jiném. Při tom není ovšem vyloučeno, že povaha nebo poloha země a národnostní a dějinné momenty jejích obyvatelů ten či onen národ ke zvláštnímu způsobu činnosti hospodářské zvláště uzpůsobují a povolávají. Ale právě tato zvláštnost jednotlivých národů poráží zase onu domnělou »nutnost« vývojného, pro všechny národy stejně přijatého schematu. Kromě toho i tam, kde určitý způsob činnosti hospodářské v popředí zvláště vystupuje, nalézají se zároveň vždy také jiné způsoby oekonomické v příslušné míře. »Tak zaujímalí od Foeničanův až k moderní Anglii »obchodní národové« mezi národy ostatními zároveň i vynikající místo v průmyslu a, pokud povaha půdy tomu dovolovala, i v hospodářství polním; také italská »obchodní města« byla přes bohatě výnosný obchod

i kvetoucími městy průmyslovými, a ve příčině polního hospodářství předčila velice státy jiné.« ¹⁾)

Dále, nepřihlížeje ani k tomu, že ono schéma evoluční²⁾ z dějin dokázati se nedá a svědectví dějin přímo odporuje, — jen zběžný pohled na dnešní t. zv. »přírodní národy« postačuje, aby ihned zjevna byla vnitřní pravděnepodobnost postupu takto utvářeného, kde každý národ sukcesivně z národa rybářského nebo loveckého byl by se nutně stal národem kočovným, potom národem rolnickým atd. Dnes »přírodní národové« nalézali by se dle toho na stupni, jenž by i pro moderní kulturní národy byl kdysi býval nutným přechodem k civilisaci, skutečnou evoluční fází ve starých dobách. Nuže, má stav k. př. Indiánův amerických v sobě něco, co by mu mohlo dodávati charakteru fáse evoluční? Nikoliv, neboť to nejsou, jak Knies právem tvrdí, žádní »lovečtí národové« či, lépe řečeno, lovecké hordy, jež by se snad nalézaly v postupném vývinu. Oni chtějí lovci býti a zůstat i na žádný vyšší »předstupeň« moderní kultury nepřejíti. »Zatím co jedni výjimečně sotva následkem tuhého donucování a nouze k nenáviděné orbě se obracejí a přese všeliké poučování a příklady přece na tomto »vyšším stupni vývojném« více méně zřejmě zakrňují,

¹⁾ Knies, Die politische Oekonomie (neue Aufl., Braunschweig 1883) str. 366.

²⁾ Na tom, zdaž tři, čtyři, pět nebo více stupňů se přijímá, a zdaž dle toho národové postupně jako národové rybářští, lovečtí, rolní, průmyslní a obchodní označování jsou, nebo zdaž jiným způsobem jejich postup k vyšší kultuře se stanoví, záleží málo. Společný blud všech těchto třídění spočívá v tom (— jak Karel Knies, l. c., str. 364. nn. praví —), že se chce měřiti skutečná historie národů schématem, jež abstraktní rozum vymyslí. Rybaření, lov, orba atd. jsou typy, druhy hospodářských činností různé dokonalosti; avšak nijakým způsobem neoznačují se tím periody, historické stupně skutečného, tím méně nutného vývoje národův. — Výtku ta dotýká se též Bedřicha Lista, jenž ve svém spise »Nationales System der politischen Oekonomie« (vydání L. Häusserova — Stuttgart-Tübingen 1850 — str. 14. nn.) rozeznává pět nutných vývojových stupňů lidského života hospodářského: stav divokosti, stupeň pastýřský, agrikulturní, agrikulturně-manufakturní, a agrikulturně-manufakturně-obchodní.

druzí, ztrativše svá honební území, raději hned tesnotou hynou.¹⁾

Avšak nejen historicky nepravdivo, nejen vnitřně pravděnepodobno, nýbrž konečně i přímo fysicky jest nemožno, že všichni národové musili prodělati »předstupně« života rybářského a loveckého, kočovného a pastýřského, dříve než dospěli vyššího stupně kulturního. Rybářští a lovečtí národové mohou přece existovati jenom u vod na ryby bohatých, a nikoli v krajinách na zvěř chudých. Na širých krajích zemského povrchu, také dříve obydleného, byli by tedy rybářští a lovečtí národové v šanc vydáni bývali smrti hladem. Kde však rybaření poskytuje záruky vydatného výtěžku, tam provádí se dnes právě tak, jako dříve; a kde lovu se daří, tam nebude se lovců nikdy nedostávat. Čili jinými slovy: Chce-li kdo vylíčiti oekonomický vývin národů, nesmí abstrahovati od přirozených rozdílů teritorií, kde oni kmenové buď od šedé dávnověkosti, nebo po přistěhování bydlili. Dle povahy teritoria mění se zajisté i hospodářské dějiny národův. A proto názor, jenž na všechny národy aplikuje totéž schéma oekonomického vývoje, předpokládá jakožto pravdivé a skutečné to, co jest nepravdivé a nemožné, totiž předpokládá buď všeobecnou rovnost teritoriálních poměrů na celé zemi, nebo nezávislost hospodářského vývoje národů na přirozených, teritoriálních základech. — Třeba by tedy jednotliví národové různá »evoluční stadia« snad dle pořadu byli prodělali a nejprve národem rybářským a loveckým, potom národem pastýřským, na to národem rolnickým a konečně národem průmyslným a obchodním byli se stali: všeobecné, pro všechny národy platné nebo přímo nutné stupně vývoje to nejsou, a to právě proto, že nemohli všichni národové míti stejný vývin. Tak jako někteří kmenové nedosáhli nikdy nejvyšších, typických stupňů, chybí u jiných všeliký pozitivní, historický podklad, na jehož základě mohlo by se tvrditi, že byli kmenové ti dříve kočovníky, rybáři nebo lovci.

¹⁾ Knies, l. c., str. 364.

Tím však padá již také tvrzení, že všude z původního stavu bezvlastnictví vyvinulo se zcela pohnutí soukromé vlastnictví věcí movitých, po té nejprve kolektivní vlastnictví půdy a teprve ku konci soukromé vlastnictví pozemkové jednotlivých osob. — Než důležitý význam právě této otázky toho vyžaduje, abychom si jí povšimnuli důkladněji.

9. Tvrzení evolucionistův o původu vlastnictví soukromého, zvláště pozemkového, jsou nesprávná.

Toto námi popírané učení hlásá, že způsob kolektivní držby pozemkové byl všeobecný a původní, a teprve v době mnohem pozdější že vytvořilo se z něho individuální vlastnictví soukromé. Zastanci náhledu tohoto jsou kromě J. Stuarta Milla a Herberta Spencera hlavně belgický národohospodář Emil de Laveleye¹⁾ a Amerikán Henry George, dále Hertzka, Flürscheim atd.

Při rozboru tohoto učení můžeme si však počínati stručně, jelikož zevrubně pojednal již o otázce té P. Cathrein.²⁾ Pravíme tedy:

Dějiny lidstva počínají na Východě. A tu máme o nejstarších poměrech Israelitův, Egyptanův, Assyrův a Babyloňanů zprávy spolehlivé, ve kterých však není ani stopy o nějakém zvířecím podobném prastavu; nikde není tam podkladu pro to, že by národové ti nejprve lovem se byli zabývali, potom jako kočovníci z místa na místo se potulovali, až stali se konečně usedlým národem rolnickým a dostoupili vyšších stupňů kultury. Ale také není tam nikde důkazu pro to, že by před soukromým vlastnictvím ve příčině půdy a výrobních nástrojů bylo původně a všude existovalo společenské vlastnictví kolektivní, z jehož rozkladu bylo by se teprve vytvořilo vlastnictví

¹⁾ De la propriété et de ses formes primitives. Poprvé v Paříži r. 1874; 4. vydání tamtéž r. 1891. Německy vydáno od K. B ü ch e r a pod názvem: Das Ureigenthum; Leipzig 1879.

²⁾ Die sociale Frage beleuchtet durch die »Stimmen aus Maria-Laach.« I. Bd. 5. Heft: Das Privatgrundeigenthum und seine Gegner; Freiburg 1892. — Překlad jeho viz v II. části tohoto svazku.

soukromé. Naopak, Bible vypravuje již o Kainovi, že orbou se zabýval, a podobně též o Noemovi.¹⁾

Dva tisíce let před Kristem kupuje Abraham za 400 stříbrných siklův od Efrona, syna Seorova, pole pro hrobku.²⁾ Patriarcha Jakub nabývá koupí za sto beránek pole poblíž města Salemu, kdež rozbil stany.³⁾ Asi o pět set let později zove se toto pole dědičným majetkem potomků Jakubových.⁴⁾

O Egyptě sděluje Bible, že Egyptané za dob Josefových zřekli se v čas hladu svého privátního vlastnictví pozemkového a půdu, jež až potud jednotlivcům jako svobodné vlastnictví patřila, že obdrželi teď od Faraona ku vzdělávání jako léno.⁵⁾ Nejznamenitější egyptologové, jako Mr. Birch, Ed. Meyer, Maspero, Lenormant a j., shodují se v tom, že kolem r. 3000. před Kristem existovalo v Egyptě soukromé vlastnictví pozemkové v rozsahu největším.

Co Assyřův a Babyloňanů se dotýče, dokazují smlouvy, jež George Smith, Oppert, Sayce, Peiser, Strassmaier a j. uveřejnili a jichž originál v Britském museu, v Cabinetu des Médailles v Paříži a v museu berlínském se nalézají, že u obou národův existovalo privátní vlastnictví v dobách nejstarších, a to tak, že není pražádné stopy, pražádného pozitivního podkladu pro domněnku o ještě starším kolektivním vlastnictví pozemkovém.

Právě tak historické oprávněnosti a odůvodnění postrádá tvrzení svob. pána Augusta Haxthausena, s nímž Emil de Laveleye souhlasí, totiž že nynější ruský mir jest jenom »pozůstatkem ‚staroslovanského‘ agrárního komunismu.«

Ruský »mir« toť pozemky držící obec.

Dnes, po důkladných studiích Keusslerových,⁶⁾ není o tom žádné pochyby více, že obecní držba miru

¹⁾ Genesis IV. 2.; IX. 20. ²⁾ Ibid. XXIII. 15. nn. ³⁾ Ibid. XXXIII. 19. ⁴⁾ Jos. XXIV. 32. ⁵⁾ Genes. XLVII. 18. nn.

⁶⁾ Zur Geschichte und Kritik des bäuerlichen Gemeindesitzes in Russland. 4. Bde. Riga und St. Petersburg 1876—1887. — Dále: Joh. v. Keussler, Der Mir, článek v »Handwörterbuch der Staatswissenschaften« IV. (Jena 1892), 1185. nn. — Tamtéž Aug. Meitzen, art. »Feldgemeinschaft« III. (Jena 1892), 370. nn.

povstala teprve v 17. století. K miru příslušící sedláci byli nevolníky, kteří musili vzdělávati pozemky svého pána. Vedle toho byly miru od pána proti zvláštním dávkám, jež odváděti musil, přikázány pozemky, jež, jsouce v držení obce, mezi jednotlivé mužské členy obce periodicky k samostatnému vzdělávání byly rozdělovány. Když pak r. 1861. nevolnictví konečně i v Rusku bylo zrušeno, zůstala ona, až posud v kolektivní držbě miru nalézající se půda, tomuto nyní jako svobodné vlastnictví. Obec však byla oproti státu solidárně, t. j. rukou společnou a nerozdílnou, závazna za všechny veřejno-právní poplatky a daně, jako byla dříve in solidum závaznou ve příčině dávek panských.¹⁾

I jest tedy nápadno, jak mohl Dr. Rudolf Meyer ještě nedávno spatřovati v ruském miru »závažné zbytky« agrárního kommunismu jakožto instituce »vpravdě slovanské«.²⁾

I kdyby pozdější původ miru znám nebyl a nechyběly veškery známky souvislosti s dřívějšími poměry právními, již tím, že jest protivou nepopíratelně nejstarších zbytků národně slovanského zřízení agrárního, nebylo by lze souhlasiti s domněnkou o jeho vysokém stáří.³⁾ Ve starší době, před stoletím XVII., jsou totiž známi v Rusku jen svobodní sedláci a skuteční nevolníci. »Sedláci však, pokud neseděli na vlastní půdě, jeví se jako nájemci na dvorech carových, církevních nebo šlechtických.«⁴⁾

— Jako ruský »mir« nedá se ani obecní držba ve Velko-Polsku uvésti na pravěk slovanský a na původní vlastnictví kolektivní. Naopak i tato instituce pochází, jak dokázati lze, z dob pozdějších. Pozemek patřil jednomu pánu, jehož nevolníky byli členové obce. Jelikož obec jako celek svému pánu za dávky ručila, rozdělovala půdu mezi jednotlivé členy dle počtu tažného dobytka, jež ten či onen měl. Bylo to tedy rozdělení břemen dle mohoucnosti členův obce. Ostatně nebylo rozdělováno společné vlastnictví obce, nýbrž soukromé vlastnictví pánovo. — Srv.: Meitzen, l. c., str. 372.

¹⁾ Cfr.: M. F. le Play, *La réforme sociale en France* III. Tours 1874), str. 449. nn.

²⁾ *Der Kapitalismus fin de siècle* (Wien-Leipzig 1894), str. 398.

³⁾ Meitzen, l. c., str. 371.

⁴⁾ *Ibid* str. 370.

Starší než ruský *mir* — kolektivní držba obce — jest rodinná držba u Jihoslovánů, v Srbsku, Chorvatsku a na Černé Hoře, společné to vlastnictví rodinných svazů (»Zadruga«),¹⁾ jež chovaly v sobě mnohdy více rodin. Výhody společného přemáhání přírody při prvních vymyřovacích pracích, větší ochrana před divokými zvířaty a před nepřátele byla snad příčinou těchto rodinných svazů. Přece však poznamenává Keussler, že význam zadrugy jakožto slovanské, nebo aspoň jihoslovanské zvláštnosti národní příliš se přeceňuje. »Není to jediný způsob pospolného života těchto národů; neboť od starodávna jsou zde též jednotlivé rodiny — inokoštiny, jež teprve nedávno od Valtazara Bogišiče vědecky byly prozkoumány. Chybí ještě výzkumy o tom, zdaž vzrůst inokoštiny, tohoto zárodku zadrugy, nebo ustavičné rozpadávání se rodiny, jako ženitbou syna atd., jest resp. bylo obyčejno . . .; než to jest dokázáno, že inokoština nemůže býti pokládána za výjimku a že od pradávna existuje.«²⁾

Také Keltové v Irsku žili až do 7. století naší éry v pastýřských hospodářstvích po 16 rodinách úplně kommunisticky. Když však tyto klany (*clan* — vyslov *klen*) pro vzrůstající množství lidu ke stálému usazení přikročiti musily, nestalo se to snad ve vesnicích, nýbrž v jednotlivých dvorech, zvaných *tates*, jež zaujímaly hospodářská a obytná stavení vedle pozemků, k nim příslušících. Individuelní soukromý majetek pozemkový povstává zde tedy ihned a bezprostředně s přechodem od hospodářství pasteveckého ke stálému osazení. Jestliže pak ony *tates*, jež jeví se jako uzavřené, ploty nebo příkopy ohrazené usedlosti, měly kromě toho ještě půdu společnou, ležela tato většinou ve vzdálených horách a bařinách.³⁾

¹⁾ Ibid. str. 1186. — »Zadruga« toť hlavně v Srbsku se vyskytující společenství rodinné se společným vlastnictvím všech členů rodiny ve příčině držby rodinné.

²⁾ »Handwörterbuch der Staatswissenschaften«, I. c., p. 1186.

³⁾ Takovéto společně držané lučiny nebo později zkulturnované ladem ležící pozemky byly pak většinou rozděleny na části, jichž držba se pravidelně, z části ročně, měnila. — (Systém střidný

10. Někteří badatelé jsou toho názoru, že i u starých Germánů bylo společné vlastnictví po dlouhou dobu výlučnou formou pozemkové držby. Než tento názor má zapotřebí jistého obmezení a vysvětlení.

Vlastní soukromé vlastnictví pozemkové nebude zajisté moci se vytvořiti u kočovných národů, t. j. po dobu jejich putování. Pokud tedy národové germánští nezaujali ještě pevných sídel, pokud měnili rychle stanoviště svá, nebylo trvalého vlastnictví pozemkového ani kmene ani příslušníků kmenových. Společným bojem od celého národa dobytá, jsouc jaksi plodem společného úsilí a potřebujíc stále obrany proti nepřátelům, zůstávala země nerozdělena. Tak líčí ještě Caesar Germány jako kočující pastevce. Ano náčelníci snažili se z počátku ve prospěch vojenské hotovosti vši mocí o to, aby zabránili usazování se lidu. Nanejvýš byla pole ojediněle vzdělávána, jakož se to dalo i u jiných kočovných pastevců; a dle zprávy Caesarovy byli to knížata, kteří lid k pracím takovým nutili, právě tak jako nutili jej k opuštění půdy, když nové území za obydlí bylo zvoleno.¹⁾

Avšak stále rostoucí kmenové ti nenašli při životě kočovném trvale zajištěné a dostatečné výživy. Proto přikročilo se, částečně následkem nouze, ke stálému osazení, jež v souvislosti se starou vojenskou organizací kmenův a jejich rozdělením v »setninách« se provedlo.

Ves (dědina) tvoří od počátku usídlení nejhlavnější střed hospodářské působnosti.²⁾ V jejím nej-

»Rundalnsystem« nebo »Runrigsystem«). Srv.: Meitzen l. c. str. 372. Maine, Gomme a Seebohm snažili se vyzkoumati systém ten o.

¹⁾ Caesar, De bello Gallico IV. 1; VI. 22. »Orbou se nezabývají. Jejich stravou jest většinou mléko, sýr a maso. Žádný nemá určitý výměr pole nebo svůj vlastní pozemek, nýbrž úřadové a knížata vykazují vždy na rok kmenům a rodům, které v jedno se spojily, půdu, a sice kolik a kde se jim uzdá, a nutí je, aby se rok na to přesídlily jinam.«

²⁾ G. L. Maurer, Geschichte der Dorfverfassung in Deutschland I. (Erlangen 1866), 1. 40. 68. — A. Wagner, Lehrbuch der polit. Oekonomie I. (Leipzig und Heidelberg 1879), str. 659. nn.

blíže susedství nalézají se orná půda, dále prostírají se pastviny, jež znenáhla přecházejí ve velké lesy veského kraje (Dorfmark). ¹⁾

Co se týče poměrů vlastnických mezi německými příslušníky dědinnými, různí se náhledy badatelů.

Haxthausen, Roscher a jiní mají za to, že v prvních dobách osazení nejen že existovalo společné vlastnictví pozemkové, nýbrž že dále se kromě toho i periodické nové dělení země.

Dle tohoto názoru určí se každému otci rodiny ze společných pozemků stejná polnost, by ji dočasně držel a jí užíval. Vedle této, jednotlivému užívání a zvláštnímu hospodaření určené části dědinné marky zůstávala vlastní občina (Allmende) ²⁾ nejen ve společném vlastnictví, nýbrž i nerozdílně ve společném držení a užívání. Ji tvořily pastviny, lesy, řeka, jezero, a konečně též uprostřed rozdělené marky ležící pole, jež nechána ležeti ladem.

Z počátku dalo se střídání polností každým rokem. Každý příslušník dědiny měl při tom nárok na přidělení stejného sice, ale nikoliv určitého pozemku. Pole mohlo mu býti vykázano brzy zde, brzy onde. Než častá změna držitelů nevyhovovala požadavkům vyššího vzdělávání půdy. Čím více tedy zdokonaluje se činnost hospodářská, čím více při vzdělávání polností práce osobní vyniká a při vzrůstu obyvatelstva významu nabývá, tím nutnějším stává se trvalé užívání a trvalá držba polností.

Dvůr stal se tedy znenáhla samostatným hospodářským centrem uprostřed svobodné obce a vedle dvorův ostatních příslušníků dědinných. Práce vtiskuje polnosti, od té doby trvale v držení téže rodiny se nalézající a jí vzdělávané, pečeť individuality jejího vzdělavatele, polnost ta srůstá stále více s jeho dvorem, až spojení to i právně jako nerozvížitelné jest uznáno.

¹⁾ Karel Lamprecht, Deutsches Wirtschaftsleben im Mittelalter (Leipzig 1886), 13.

²⁾ Allmende nebo Allmande zval se pozemek ten proto, že jakožto společná marka všem mužům (allen Mannen) patřil, ve všeobecném (allgemein) vlastnictví byl.

»Výlučné užívání polnosti dědinnými příslušníky, polnosti pevně a nezrušitelně vryté, zvítězilo.«¹⁾ Kdežto ve příčině luk, lesův a cest trvalo ještě dlouho vlastnictví společné, staly se polnosti dědictvím nebo vlastnictvím jednotlivcův.²⁾

Všechno to zní ovšem velmi hezky, ale to nejdůležitější tomu chybí: dostatečný podklad historický. Neboť z toho, že snad v Indii, Číně nebo v Americe lze ukázati příklady podobného zřízení agrárního s občasnou výměnou obecní držby, nenásleduje ještě, že tomu bylo tak i u Germánův. Ještě méně lze pak se dovolávati obecního zřízení ruského »miru« jakožto analogie. Neboť, jak výše bylo řečeno, půda miru příslušící nalézala se původně ve vlastnictví jednotlivých pánů, jimž obec jako obec za všechny dávky byla závazna. Proto bylo to zde též s prospěchem obce, aby rozdělení půdy té dle různé schopnosti jednotlivých rodin čas od času provedla.

Rozhodujícím však jest to, že nejstarší německé prameny právní, t. zv. práva národní, jmenovitě *lex Salica*, nepodávají žádného podkladu pro domněnku, že mezi kočovnictvím a pevným osazením se soukromým vlastnictvím pozemkovým tvořilo občasné rozdělování půdy zvláštní stupeň vývojný od vlastnictví společného k vlastnictví soukromému

»Lidové zákony označují usedlosti jako statky, jež a *consanguineis*, *cognationibus*, *faramannis* založeny a obydleny byly. Ony zovou tyto obyvatele též *commarcani* nebo *vicini*, udávají, že, zemře-li některý z příslušníků bez dědiců, spadá jeho statek na společenstvo a přiznávají jim právo, aby bez jejich dovolení žádný z příslušníků statek svůj zcela nebo z části cizímu přistěhovalci přenechati nesměl. Příslušníci mají též společné lesy a pastviny, a jsou lány polí, kdež mnozí nebo všichni pozemky jsou poděleni. Ale že by od jednotlivého souseda vzdělávaný pozemek nenalézal se v jeho pevném a trvalém držení, nýbrž příležitostně zase by musil býti

¹⁾ Lamprecht, l. c., str. 285.

²⁾ Od tohoto původu svého obdrželo prý vlastnictví jméno »Allod« (ein Los oder Losgut).

postoupen nebo v určitých periodách zaměněn, o tom nemluví žádný ze zákonů těch. Ani u několika málo v rozum ten vykládaných míst legis Salicae 27., 15., 17., 23. a 74. Extravag. není smysl ten bez násilí možným a u přirovnání k tomu, jak vlastnictví pozemkové a jeho zcizování jinde se tam pojímá, jest i nepřipustným.«¹⁾

I bude nám tedy držeti se toho, že Germánové, jako ve vojště dle rodů seřadění byli, dle rodů též v župách se sice usadili a zemi společně okupovali, avšak tuto záhy buď losem nebo jiným způsobem z větší části mezi rodiny rozdělili.

Za doby práv národních existuje tedy u německých kmenů jistě a jasně vytvořené vlastnické právo rodin na dvůr s příslušnou k němu ornou půdou, na t. zv. Hofstätte.²⁾ Vedle toho jest pak ještě společné vlastnictví společnosti dědinné ve příčině obecního pozemku marky, k němuž mohli míti jednotlivci jenom právo požitečné.³⁾

11. Výsledky těchto našich posavadních úvah můžeme tedy shrnouti krátce v následující body:

a) Rozlišování mezi národy rybářskými, loveckými, pastýřskými, rolnickými, průmyslnými a obchodními může býti vhodno k tomu, aby se jím vyjádřila různorodá specifická dokonalost života hospodářského a aby se tak dle způsobu výrobních poměrů znázornila jakási stupnice oekonomických stupňů vývojných: avšak domněnka, že rozlišování ta označují hospodářské stupně vpravdě historické, že všichni národové týmiž vývojnými stadii nutně projíti musili, nemůže ani z přímých svědectví, ani srovnávací me-

¹⁾ Meitzen, l. c., str. 377.

²⁾ Srv.: Inama-Sternegg, Deutsche Wirtschaftsgeschichte bis zum Schluss der Karolingerperiode (Leipzig 1879) str. 92. nn., 100. — Waitz, Verfassung des deutschen Volkes (3. vyd.) str. 124.

³⁾ Na potvrzení domněnky, že existovalo u starých Germanů společenství půdy v rozsahu tom největším, i s periodickým znovudělením půdy, uvádí se zhusta Tacitus, Germania p. 26. Avšak — jak Meitzen (l. c., str. 378.) praví — těch několik slov Tacitových skýtá jen konjekтуру »ze čtení sotva srozumitelného a obsahuje na nejvyšš zcela neurčitou narážku.«

thodou dějepisnou, ani nějakými konklusemi rozumovými býti dokázána.

b) Právě ty nejstarší zprávy poukazují spíše na pevné osazení a na rolničení národů, kteří v pravlasti pokolení lidského zůstali, právě tak jako ukazují, že již v šedé dávnověkosti existovalo individuální vlastnictví nejen věcí movitých, nýbrž i pozemností. I je tedy se stanoviska historického nepřípustno, označovati vlastnictví kolektivní jako první, nejpůvodnější formu vlastnictví, jako formu práva vlastnického, jež u všech národů tvořila nutný přechodní stupeň k individuálnímu vlastnictví soukromému.

c) Pokud se týče kmenů, kteří pravlast pokolení našeho opustili nebo v pozdějších dobách následkem stěhování národů k vyhledání nových sídel přinuceni byli, stala se nezřídka okupace osadního území skrze celý kmen jako kmen.¹⁾ V jednotlivých případech mohlo pak trvati polní společenství ještě delší dobu po osazení, někde snad i s občasným znovudělením půdy.²⁾ Avšak u jednotlivých kočovných kmenů jeví se též individuální vlastnictví soukromé ihned a bezprostředně, beze všeho mezistupní vlastnictví kmenového, jakmile udál se přechod od hospodářství pastveckého ke stálému rolničení. Z pravidla však vlastnictví kolektivní — kde existovalo — mění se poměrně rychle v individuální soukromé vlastnictví dvorské.

d) Kdekoli však ono domněle původní společné vlastnictví trvale bylo podržáno, jako se to stalo ku př. v indickém »Pětiříčí« — v Pandžabu, tam vyššího stupně kultury nedocílono.

Tento fakt, jehož evolucionisté nepopírají, dává však zřejmě na ruku, že právě v kolektivním vlastnictví dlužno spatřovati závalu přirozeného vý-

¹⁾ Srv.: Svob. pána Hertlinga *Naturrecht und Socialpolitik* (Köln 1893) str. 38. n.

²⁾ Jest nepochopitelno, že jinak tak opatrný a znamenitý badatel jako Roscher (*System der Volkswirtschaft* II. 231.) mohl pokládati periodické znovudělení země za všeobecný princip sociálního rozvoje, za zvláštní stupeň kulturní mezi kočovnictvím a pevným osazením s vlastnictvím soukromým.

voje k vyšší dokonalosti. A to vede nás ke správnému názoru o původu vlastnictví soukromého.¹⁾

12. Když pojednali jsme takto o nejvýznačnějších mylných názorech o původu vlastnictví soukromého, zbývá nám vyložiti náš názor vlastní, jež mohli bychom nazvati theorií přirozenoprávní nebo mírnou theorií evoluční.

Praví-li Rodbertus o státě: »Nikoli stvoření, nýbrž historie jej vytvořila,«²⁾ možno tímž právem a s tímž obmezením tvrditi totéž i o dnešním vlastnictví soukromém.

Že *A* onen pozemek a *B* tento pozemek drží jako svůj, že jeden velikým bohatstvím, druhý však jen několika málo věcmi disponuje, — to a tomu podobné není beze vší pochyby bezprostředním produktem přírody, nýbrž to odvozuje se od pozitivních skutečností.

Avšak nejen spojení určitých jednotlivých věcí s určitými jednotlivými osobami jest výsledkem pozitivních skutečností, — také zvláštní charakter soukromého vlastnictví, zvláštní utváření a forma, jakou právo vlastnické u různých národův a v dějinných epochách, v zákonodárství a v životě po sobě následujících, dostává, — jest produktem vývinu historického. Římsko-právní řád vlastnický má zřejmě jiný ráz než řád německo-právní, a majetkový řád budoucnosti bude se bez pochyby v mnohých věcech lišiti

¹⁾ Jiných, k odůvodnění soukromého vlastnictví sloužících theorií můžeme tuto pominouti, jelikož částečně vyvrácením theorie legální, smluvní a evoluční též jsou zasaženy, částečně, jako theorie práce (Locke) později budou respektovány, a částečně i bez vyvrácení ihned jako pochybné se jeví. Tak učiněn ku př. pokus, soukromé vlastnictví jen z osobnosti člověka »přirozeně« vysvětliti (Fichte, Stahl, Bluntschli). Osobnost lidská potřebuje prý ke svému hospodářsky činnému osvědčení panství nad statky věcnými. Avšak tímto neúplným a nedokonalým důkazem nedá se instituce vlastnictví podepřítí. — Theorie okupační, jež odvozuje soukromé vlastnictví z vůle toho, jenž věc nejprve si přivlastnil, zaměňuje nabývání vlastnictví s institucí vlastnictví. — Dnes oblíbený výklad vlastnictví z právního vývinu a z jeho vhodnosti (theorie historicko-oekonomická) opírá se o vědecky vratké positivistické stanovisko historismu a utilitarismu.

²⁾ Briefe und socialpolitische Aufsätze, herausgegeb. von Dr. R. Meyer, II. 519.

od řádu vlastnického epochy liberálně-kapitalistické. Potud tedy přiznáváme i my dějinám význačný vliv na utváření se poměrů vlastnických.

Avšak my popíráme, že soukromé vlastnictví, jako dle formy a údoby, tak i svou existencí a svým podstatným obsahem jen libovolným a ryze historickým příčinám připisovati lze. InSTITUTE, jež na celém světě, u všech národů se nalézají, již žádnou změnou dob a náhledů trvale otřeseno býti nemohlo, jež všude se vzrůstající kulturou mocnější zapouští kořeny, — takováto trvalá a všeobecná instituce nemůže míti původ v libovůli lidí a v nahodile vítězíci moci, ta nemůže jenom v pouhém vývoji historickém naléztí dostatečného výkladu. Spíše bude nám hlubší důvod její hledati v tom, co za těch nejrůznějších poměrův a při změnách dob jest nutno, co jediné jest trvalé a vždy nezměnně působí. Tím však není leč rozumná přirozenost lidská.

Soukromé vlastnictví jako instituce společenská není tedy jen — jak nyní často, a to nejen od sociálních demokratů, se tvrdívá — »zastávkou historického vývoje«, není žádnou pomíjející fází vývojnou v dějinách lidstva; onať naopak ve své podstatě potrvává, pokud existovati budou národové kulturní a pokud člověk dle své rozumné přirozenosti jako rozumný tvor jednati bude.¹⁾

A dokázati tuto morální nutnost vlastnictví soukromého, jest naším nejbližším úkolem.

¹⁾ Srv.: Frant. Walter, Das Eigenthum nach der Lehre des hl. Thomas von Aquin und des Socialismus. Gekrönte Preisschrift (Freiburg 1895), str. 9.: »Není to stát, není to kontrakt lidí, kteří z přirozeného stavu ve společnost občanskou se sloučili, jež vlastnictví tvoří, nýbrž vůle nejvyššího zákonodárce.« — Cathrein (Moralphilosophie II. 223.) zove theorii, již se zastáváme, oekonomicko-přirozenoprávní; theorie ta uznává »soukromé vlastnictví aspoň na vyšších stupních kultury a v jistých mezích za nutné pro náležitý vývin jak jednotlivých individuí a rodin, tak celé společnosti, a proto též, přihlížeje k lidem, jací jsou, za nutný řád rozumový.« — Theorie ta liší se tedy podstatně od »theorie ryze oekonomické«, jež prohlašuje soukromé vlastnictví nikoli za nutné, nýbrž jen za užitečné a vhodné, a to jen za užitečné pro dozírnou budoucnost. A. v. Schäffle, jež ostatně své názory často mění, může býti uveden jako repraesentant této theorie.

HLAVA III.

Přirozenoprávní základy vlastnictví soukromého.

Ve své encyklice *Rerum novarum*, jednající o otázce dělnické, pronáší sv. Otec následující větu: »Possidere res privatim ut suas, ius est homini a natura datum. — Sama příroda uštědřila člověku právo, aby měl své soukromé vlastnictví.«¹⁾

O pravdě tohoto tvrzení lze se snadno přesvědčiti, přihlédně-li se jak ku přirozenosti jednotlivého člověka, tak ku přirozeným podmínkám, ku přirozenému účelu života společenského.

Přirozená²⁾ nutnost a oprávněnost soukromého vlastnictví vyplývá tedy:

I. Z přirozenosti jednotlivého člověka, a to mnohým způsobem:

1. Z povinnosti sebezachování. Každý člověk potřebuje zajisté k zachování svého života vnějších statkův. Je-li sebezachování pro člověka povinností přirozenou, což nikdo popírati nemůže, přísluší pak právě tak nepochybně každému člověku i přirozené právo na prostředky existenční. Neboť k čemu má člověk povinnost, k tomu má též právo. Povinnost a právo sebezachování zahrnují tedy v sobě též povinnost a právo, potřebných prostředkův existenčních nabývati, je držeti, jich užívati.

¹⁾ Viz Ord. list Praž. z r. 1891. č. 20. nn. str. 79. — Učení velkých theologův o právu vlastnickém podává krátce Hitze, *Kapital und Arbeit* (Paderborn 1880) str. 133. nn.

²⁾ O vlastnictví a zjevení nad přirozeným cfr. spis Fr. Waltera: *Das Eigenthum* (Freiburg 1895) str. 29. n.

Avšak tyto existenční prostředky mají z velké části tu přirozenou povahu, že jenom jednomu, a to výlučně, sloužiti mohou.

Má-li býti o zachování člověka rozumným způsobem postaráno, musí míti tento též právo, aby mohl vyloučiti ostatní od užití oněch věcí, jež dle své povahy jenom jednomu sloužiti mohou.

Právo však, jiné od věci nějaké vyloučiti, tvoří — jak výše dokázáno bylo — právě podstatu — rationem formalem — vlastnictví soukromého.

Vyplývá tedy nepopíratelně z přirozenosti člověka a z povahy hmotných věcí zároveň pro člověka právo, aby mohl soukromého vlastnictví nabývati a je držeti.

Avšak — tak zní námitka — dejme tomu, že z povinnosti a práva na život následuje vlastnické právo k oněm věcem, jež pro svou přirozenou obmezenost jenom jednomu sloužiti mohou: nebylo by tedy oné povinnosti a onomu právu vyhověno, kdyby si člověk pokaždé právě jenom tolik směl присvojiti, kolik by v okamžiku tom potřeboval? Ale kde jsou důvody pro to, že člověk zásobu statků hromaditi si smí, že od nich trvale všechny jiné vylučuje, ano až k tomu dospívá, že půdu v soukromé vlastnictví proměňuje?

Této námitce čelí Lev XIII., když

2. z prozíravosti a rozmyslnosti, jakožto přirozených vlastností rozumného člověka, nutnost a oprávněnost trvalého vlastnictví soukromého, speciálně též pozemkového, odvozuje.

»V tomto případě zajisté, tak jako v jiných věcech, spočívá právě podstatný rozdíl mezi člověkem a zvířetem. Zvíře nemá sebeurčení, nýbrž jest ovládáno a řízeno dvojím pudem své přirozenosti, jenž chrání probuzené mohutnosti jeho, síly jeho vhodně rozvíjí a též jednotlivá hnutí jejich vzbuzuje a určuje. Jeden pud povzbuzuje živočicha k ochraně sebe a života, druhý pak k rozmnožení jeho rodu. Obého pak dosahuje pohodlně užíváním těch věcí, jež jsou po ruce a jež nyní tu jsou: aniž věru může dále pokročiti, poněvadž pouze smyslností a ojedinělými smyslnými dojmy veden jest. Zcela rozdílna jest však přirozenost lidská. Spočíváť v člověku přirozenost zvířecí v úplné

dokonalosti své, a proto jest člověku právě tak jako všelikému živočichu údělem, aby užíval statků hmotných. Avšak přirozenost zvířecí, byť sebe dokonaleji v člověku se nalézala, nepohlcuje přirozenost lidskou, nýbrž naopak jest mnohem nižší než přirozenost lidská a jest jí podržena. To pak, co v nás vyniká a vznešeno jest, co člověka člověkem činí a od zvířat nezměrně ho liší, jest rozum. A právě proto, že pouze člověk má rozum, jest nutno, aby statky nejen k užívání, což všem živočichům společno jest, mu dány byly, nýbrž ke stálé a trvalé držbě, a to nejen co se týče věcí, jež užíváním se spotřebují, nýbrž i ve příčině těch, jež po užití zůstávají.

Což ještě více zřejmo jest, zpytujeme-li důkladněji přirozenost lidskou. — Jelikož člověk rozumem svým nescíslné předměty chápe a z věcí přítomných soudí na budoucí, a jelikož jest pánem jednání svého, proto v podrživosti pod zákonem věčným a pod mocí vše prozřetelně spravujícího Boha sám sebe zcela volně určuje: proto v jeho moci jest, aby svobodnou volbou rozhodl se pro věci, jež ke svému blahobytu nejen pro přítomnost, nýbrž i pro budoucnost za nejvíce prospěšné považuje. Z toho však následuje, že jest nutno, aby měl člověk vlastnictví nejen plodů zemských, nýbrž i země samé, poněvadž vidí, že právě plodností půdy poskytují se mu věci pro budoucnost nutné. Trvajíť potřeby každého člověka stále, tak že, dnes ukojeny byvše, zítra znovu se ozývají. Proto musila příroda poskytnouti člověku jistý stálý a vždy trvalý pramen, z něhož by trvalého ukojení potřeb nadíti se bylo možno. A trvalosti tohoto druhu nemůže poskytnouti nic jiného, leč půda se svými dary.¹⁾

Kdežto zvířeti spokojiti se jest požitkem statků přítomných, pozdvihuje člověk rozmyslně hlavu svou přes proud času, měře budoucnost a její požadavky.

Člověk ví, že může se své strany k budoucím potřebám přihlížeti.

¹⁾ Encyklika o otázce dělnické; Ord. list Praž. z r. 1891. str. 79. n.

Ano, on poznává ve schopnosti této velikou přednost své rozumné přirozenosti, projev lidské důstojnosti.

A právě tato rozumná přirozenost ukazuje mu to dále jakožto požadavek opatrnosti, aby schopnosti té, pokud může, užíval a své trvání dle možnosti nenechával nezabezpečeno.

Proto cítí se člověk svou rozumnou přirozeností mocně k tomu přímo puzen a, aby si budoucnost svou zajistil. A jak mohl by to lépe učiniti, než tím, že zásobu statků s vyloučením ostatních trvale drží? Jak lépe, než právě stabilním vlastnictvím pozemkovým?

Není pak ani důkazu třeba pro to, že rozum, opatrnost, člověka také skutečně pobádati musí, aby se o svou budoucnost zmíněným způsobem postaral.

Vizme jen nestálost štěstí, jíž člověk ve své slabosti podléhá. Nemoc a různé nehody mohou ho stihnouti, jej zkrušiti a okamžité opatření existenčních prostředků velice mu ztížiti, ne-li zcela nemožným mu je učiniti. Co stalo by se s ním, kdyby si nesměl získati trvalého vlastnictví věcí, jež v čas nouze při životě by ho zachovaly? Co stalo by se s ním, kdyby nikdo práva toho neměl, kdyby nikdo nesměl míti zásobu statků, z jichž přebytku mohl by trpícím bratřím pomoci poskytnouti? ¹⁾

Vizme svět, zemi, jež nám za obydlí jest vykázána. Ať zove se příroda skoupou nebo štědrou, jisto jest, že bohatství plodů jejích velice se mění a četným nahodilostem jest podrobena. Neposkytuje ona každou dobou a na každém místě onoho množství statků, jakého k udržení a zdokonalení života svého potřebujeme. Jmenovitě půda potřebuje stálého a na výsost pečlivého vzdělávání, má-li roditi statky k trvalému zachovávání, pojištění a zdokonalování života nutné. Ale kdo chtěl by vzdělávání polnosti, o níž ví, že snad v krátké době bude mu vzata, věnovati všechna

¹⁾ Námítka, že zásoba ve společném vlastnictví se nacházejících statků by dostačovala, bude později odbyta zamítnutím společenského vlastnictví ve smyslu kommunismu a socialismu.

ta namáhání, onu tak velikou a naprosto nutnou péči? Nikoliv, bez trvalého vlastnictví pozemkového nevěnuje člověk pozemku oné, k jeho vzdělání a zlepšení nutné péče a námahy. Beze zvláštní péče a námahy poskytně však pole sotva to, čeho pro nyníšek jest třeba, natož oněch přebytků nad okamžitou spotřebu, jež by chránily člověka před příští možnou nouzí.

Vlastnictví trvalé zásoby statkův, a jmenovitě vlastnictví pozemků jakožto stále plynoucího pramene statků, jest tedy přirozeným a oprávněným požadavkům a pudům rozumné přirozenosti lidské zcela přiměřeno, — jest to přirozenosti přiměřená a nejlepší forma, jíž lidský pud po sebezachování a sebezdokonalování průchod si zjednává.

Poněvadž pak se strany věcí hmotných nic nepřekáží tomu, aby si je kdo trvale přivlastnil, proto člověk, snažící se o to, aby trvalým vlastnictvím své pozemské bytí si zajistil a zdokonalil, vykonává tuto svou rozhodně přirozenou oprávněnost tak dlouho, pokud tím žádného cizího práva neporušuje.

To pak platí zvláště též ve příčině pozemků. Má-li člověk právo, plodů stromu jen pro sebe nabývat, přísluší mu neméně oprávněnost, aby si přivlastnil i strom, jenž plody ty přináší. Neboť, jsou-li mu plody nevyhnutelně potřebny, pak platí to neméně i o stromu, ježž ošetřovati, ořezávati, zalévati, proti mrazům a proti poškozování divokými zvířaty chrániti musí, mají-li jeho plody v budoucnosti život jeho zachovati. Je-li však strom nepostrádatelným, pak jest jím zároveň i onen kus půdy, v níž strom kořeny své zapustil, na níž roste a prospívá. Země ta musí býti zajisté vzdělávána, kamenů zbavována, hnojena, nechci-li se vydati v šanc nebezpečí, že ztratím strom, a tak i jeho plody.

Tak tedy snaha po zabezpečení vlastní existence vede člověka k tomu, aby přivlastnil si nejen plodiny země, nýbrž i půdu samu. Chtěl-li by mu někdo právo to popírati, bylo by to totéž, jako kdyby popíral přirozenou oprávněnost člověka k tomu, by o své zachování, o svůj rozvoj způsobem rozumu přiměřeným se staral.

Má-li však člověk již jako individuum za účelem udržení a zdokonalení ¹⁾ života právo, nabývati trvalého soukromého vlastnictví plodů zemských a půdy samé, jest právo to ještě zřejmější, povšimneme-li si člověka v poměru k rodině.

Slyšme tedy, jak sv. Otec

3. odvozuje tento důkaz pro vlastnictví soukromé z přirozené lásky rodičů k dětem.

»Co se týče volby stavu, není pochyby, že svobodě každého jednotlivce jest ponecháno, aby buď rady Krista Ježíše poslechl a život panický vedl, nebo aby vstoupil v manželství. Přirozené a původní právo na manželství člověku bráti nebo hlavní účel manželství, Bohem na počátku stanovený, jakýmkoli způsobem obmezovati nemůže žádný zákon lidský. »Rost'tež a množte se« (Genes. I. 28.). Hle, slovy těmi založena rodina či společnost domácích, společnost to sice malá, ale pravá a nade všecka jiná společenství starší, kteráž proto musí míti jistá svá práva a povinnosti, jež na státu nikterak nezávisejí. Právo vlastnictví, jež, jak dokázáno, jednotlivcům od přírody uděleno bylo, musí tedy příslušet člověku i jakožto hlavě rodiny; ba právo to jest tím mocnější, jelikož člověk v kruhu domácím jaksí se rozšiřuje. Jeť to posvátný zákon přírody, aby otec rodiny opatřil děti své výživou a vši výchovou; a přírodou také k tomu jest veden, že chce dětem svým, v nichž osoba jeho dále žije a jaksí se opakuje, zjednati a zaopatřiti, čím by se v tom nestálém běhu života bídy uchrániti mohly. To však nemůže učiniti jiným způsobem, než vlastnictvím věcí užitek přinášejících, jež dědictvím na děti přenéstí může.« ²⁾

Čili jinými slovy: Přímou a svatou povinností otce jest, starati se o výchování svých dítek. Kromě toho pobádán jest přírodou k tomu, že pro děti své rád ještě více učiniti si přeje tím, že budoucnost jejich

¹⁾ Viz encykliku »Rerum novarum« v Ord. list Praž. z roku 1891. str. 80., kde činí se zmínka o rozdílu mezi *conservanda* a *perficienda vita*.

²⁾ Encykl. »Rerum novarum« v Ord. I. Praž. z r. 1891. str. 82.

zanecháním dědictví před změnami života zajistí. O nějaké povinnosti každého otce, svým dětem nějaké dědictví, nebo snad speciálně pozemky, zanechat, není však vůbec řeči. Lev XIII. mluví v této příčině jenom o přirozené touze¹⁾ rodičů, která jest právě tak rozumná a oprávněná, jako přání jednotlivce, aby nejen o okamžitou výživu, nýbrž i o zdokonalení a pokud možná největší zabezpečení života trvalým vlastnictvím se postaral.

Nevadí-li splnění přání rodičů žádné právo cizí, musí tedy i nabývání soukromého vlastnictví pro dítky uznáno býti za přírodě a přirozeným oprávněnostem rodičů přiměřeno.

Předpokládá-li se tedy, že člověk vůbec vlastnictví věcí hmotných nabývati smí, nalézá spravedlnost vlastnictví soukromého nového potvrzení

4. v přirozeném právu člověka na ovoce své práce.

Kdyby neměl člověk práva na ovoce své práce, bylo by možno, vzíti mu plody ty, aniž by tím nespravedlnost byla spáchána. A přece praví nám náš rozum jasně a zřetelně, že takovéto uzmutí bylo by předně znásilněním jeho osoby, a za druhé lupem toho, co on právem za »své« má.

Dejme tomu, že člověk, jenž v ničích službách se nenalézá, přivlastní si nějaký ničí předmět, ku př. strom pralesa, a z jeho dřeva urobí si šíp. Pak přišel by někdo jiný a šíp ten by mu uzmul. Nepoznává-liž tu každý na první pohled, že zhotoviteli šípu děje se tím bezprávi? A v čem spočívá tato nespravedlnost?

Nejprve v násilnosti proti přirozené svobodě člověka. Neboť jako nemohu nikoho bez právního důvodu nutiti, aby proti své vůli užil sil svých ve služ-

¹⁾ Ibid. str. 82.: »Sanctissima naturae lex est, ut victu omnique cultu pater familias tueatur, quos ipse procreavit: idemque illuc a natura deducitur, ut velit liberis suis, quippe qui paternam referunt et quodam modo producunt personam, acquirere et parare, unde se honeste possint in ancipiti vitae cursu a misera fortuna defendere. Id vero efficere non alia ratione potest, nisi fructuosarum possessione rerum, quas ad liberos hereditate transmittat.«

bách jiného, tak odporovalo by zřejmě spravedlnosti i následující přinucení, jež libovolným odnětím spravedlivého plodu nebo zmařením oprávněného účelu mé. bez porušení cizího práva vykonané práce působí, že jsem proti své vůli pro jiného, nebo zcela bezúčelně pracoval.

Dále byl by to lup spáchaný na tom, co člověk právem za své pokládá smí.

Každý člověk jest zajisté od přírody páнем svých sil a schopností, t. j. on může jich jakožto svých užiti pro sebe, k svému vlastnímu prospěchu. Nenalézá-li se tedy v poměru služebném, jímž se zavázal ku práci pro jiného, musí býti pokládán též za přirozeného pána plodů své práce. To, co činím, jest zcela v mých rukou; neboť to jest částí mne, protože jest to účinkem mne a účinek jest částí příčiny. Jeť účinek v příčině obsažen, vychází z ní, závisí na ní. Kdo by tedy činil nároky na plody mého namáhání, uzmul by mně mé, a uzmul by mně to, nemaje k tomu nejmenšího práva.«¹⁾ Vykoná-li však člověk na předměť, na nějž nikdo vyšším a starším právem vykázati se nemůže, práci, jež mu jiné podoby dodává nebo jej oplozuje, žádá toho spravedlnost, aby mu nyní předmět ten patřil jako vlastnictví, poněvadž jen tak může zůstat v trvalé držbě a požitku výsledkův a ovoce své práce.

Z tohoto původního a přirozeného práva člověka na plody práce, jež nebyla vykonána v cizí službě, dokazuje pak Lev XIII. jasně a přesvědčivě spravedlnost soukromého vlastnictví speciálně co se půdy týče.

»Země sice — praví se v encyklice »Rerum novarum«²⁾ — v hojné míře uděluje věcí, jež k zachování a jmenovitě ke zdokonalení života jsou nutny, ale nemohla by je vydávati samočinně, bez vzdělávání a péče lidské. Avšak tím, že člověk péče duševní a sil tělesných k nabývání statků přírody vynakládá, osobuje si onu část hmotné přírody, již sám byl

¹⁾ Taparelli, l. c., I. 167.

²⁾ Ord. l. Praž. z r. 1891. str. 80. n.

vzdělal a v níž jaksi otisk své osoby zanechal, aby tak zcela spravedlivě část onu mohl držeti jako svou a nikomu aby nebylo volno nějakým způsobem jeho právo porušovati.«

»Moc těchto důkazů jest tak přesvědčiva, že jest s podivem, jak někteří obnovovatelé zastaralých náhledů jsou mínění opačného, užívání půdy a různých plodů pozemku člověku soukromému sice dopřávajíce, avšak k tomu, aby od něho jako pána držána býti mohla buď půda, na níž stavěl, nebo pozemek, jejž vzdělal, všelikého práva mu upírajíce. To pak popírajíce, nevidí, že takovým způsobem byl by člověk zbaven toho, čeho prací svou nabyl. Neboť pole rukou a uměním vzdělavatele tvářnost svou úplně mění: z pole pustého stává se plodonosné, z neúrodného žírné. To pak, čím půda se zlepšila, s ní tak souvisí a úplně jest smíšeno, že se to od ní většinou nějakým způsobem odloučiti nedá. A tu by se to nemělo přičít spravedlnosti, aby kdokoli mohl se zmocniti a užívati toho, na čem jiný pot proléval? Jako účinek sleduje příčinu, tak spravedlivě jest, aby plody práce patřily těm, kdož pracovali.«

Tím však není řečeno, že každý má od přírody záruku, že svou prací skutečně nemovitého vlastnictví nabude. Ale když se mu to podaří, aby ho bez porušení starších a vyšších práv nabyl, odporovalo by to právu přirozenému a bylo by to jaksi též znásilněním jeho svobodné osobnosti, kdyby ho chtěl někdo zbaviti toho, čeho právoplatně nabyl. Něco jiného pak svatý Otec tvrditi nechtěl, jak také slova jeho jasně a zřetelně praví: »*Qua ex re rursus efficitur, privatas possessiones plane esse secundum naturam.* — Z toho tedy znovu vyplývá, že soukromá držba (dle souvislosti soukromé vlastnictví) jest úplně požadavkem přírody.« ¹⁾

A kdo by mohl popírati pravdu tohoto tvrzení?

Jakým jiným způsobem první vzdělavatel půdy, jenž dlouholetou, namáhavou prací pole výnosným učinil, mohl by se trvale těšiti z plodů svého potu,

¹⁾ Encycl. »*Rerum novarum*« l. c. str. str. 80.

kdyby mu nebyla zabezpečena výlučná, trvalá, odkazatelná držba pole toho, — tedy to, co nejen dle formy, nýbrž i dle obsahu zvalo se vždy vlastnictvím soukromým?

Postavení nájemcovo liší se podstatně od postavení prvního vzdělavatele. Nájemce platí nájemné za právo užívání cizího pozemku. Ale on nevstupuje v osobní služební poměr ke vlastníku. Proto zůstává mu právo na plody prací, jež na pozemek vynaložil. Jemu patří žeň a za zlepšení, za výdaje, jichž cena irlvá přes čas nájmu, nabývá spravedlivého nároku na náhradu se strany vlastníkovy. Jinak však se to má s prvním vzdělavatelem. On má před sebou ničí polnost, na niž ještě nikdo práce nevynaložil. Nikomu tedy nemusí též platiti nájem, jako zase není zde nikoho, kdo by mu dal náhradu za jeho námahu a její výsledky. Jenom vlastnictví vzdělaného pole zabezpečuje tedy prvnímu vzdělavateli pro budoucnost trvale plody jeho celé práce, zornění, upravení atd.

Kromě toho budiž přihlédnuto k tomu, že »plodem« práce není pouze žeň, nýbrž že právě i samo zlepšení půdy a vlastnosti kulturou poli udělené atd. jsou bezprostředním produktem práce. »Má-li člověk — praví Taparelli¹⁾ — právo na své vlastní činy, pak vlastnictví těchto prací rozšiřuje přirozenou cestou práva svá na pozemky; neboť pole potřebují neustálého vzdělávání, aby mohla pokolení lidské ve stavu přirozeného rozvoje řádně opatřiti. Ti, kdož s Mirabeauem tvrdí, že »v okamžiku, kdy člověk plody sebral, pozemek dle přirozeného řádu vrací se v majetek společný«, musí buď předpokládati, že zorněná půda, studny, vodovody atd. v přirozeném řádu pokolení lidskému při jeho rozmnožování potřebny nejsou, nebo že to nejsou žádné práce lidské, nebo že je člověk při žni s sebou vzíti může, nebo že jiní mají právo na práce prvního vzdělavatele. Prvá tři tvrzení vyvrácena jsou skutečnostmi, poslední pak právem přirozené nezávislosti, dle níž každý původně jen pro sebe pracuje. Jest tedy nabývání držby pozemkové

¹⁾ L. c. I. n. 407.

pro člověka věci přirozenou a pochází z nutných zákonů jeho přirozenosti abstraktně uvažované, právě jako vyplývá z nich nutnost lidské společnosti.«

5. Právo na soukromé nabývání vlastnictví vyplývá však nejen z přirozených práv člověka jakožto jednotlivce a jeho užšího vztahu k rodině, nýbrž právo to jeví se právě tak jasně a nepopíratelně :

II. jako všeobecná nutnost společenská.

Řád, svoboda, pokoj, hmotný a duševní pokrok jsou přirozeným cílem a úkolem společenského života vůbec. A tu způsobem přesvědčujícím dokazuje sv. Tomáš Aquinský, jak splnění těchto úkolů společenských jest nemožno bez instituce vlastnictví soukromého.

Každý zajisté více péče věnuje tomu, co jen jemu patří, nežli tomu, co všem nebo mnohým jest společno.

Záležitosti lidské v lepším pořádku se obstarávají, když každému jednotlivci osobní péče o jeho statek přísluší.

Konečně pak tím, že každý svou věcí spokojen jest, udržuje se mezi lidmi pokoj, kdežto naopak vidno jest, že mezi těmi, kdož společně a nerozdílně něco drží, častěji spory povstávají.¹⁾

¹⁾ S. Thom. 2. 2. qu. 66. a. 2. (corpus artic.): »Resp: ndeo dicendum, quod circa rem exteriorem duo competunt homini, quorum unum est potestas procurandi et dispensandi, et quantum ad hoc licitum est, quod homo propria possideat. Et est etiam necessarium ad humanam vitam propter tria: Primo quidem, quia magis sollicitus est unusquisque ad procurandum aliquid, quod sibi soli competit, quam id, quod est commune omnium vel multorum; quia unusquisque laborem fugiens, relinquit alteri id, quod pertinet ad commune, sicut accidit in multitudine ministrorum. Alio modo, quia ordinatius res humanae tractantur, si singulis immineat propria cura alicuius rei procurandae: esset autem confusio, si quilibet indistincte quaelibet procuraret. Tertio, quia per hoc magis pacificus status hominum conservatur, dum unusquisque re sua contentus est. Unde videmus, quod inter eos, qui communiter et ex indiviso aliquid possident, frequentius iurgia oriuntur.« — Sv. Tomáš otázky vlastnictví »dotekl se jen mimochodem tam, kde v systému speciální morálky mluví se o loupeži a krádeži. Chybí pak tu zvláště dvojí věc, a sice nejprve velice důležité rozlišování mezi předměty bezprostředního užívání a prostředky hospodářské produkce, a pak historické doplnění úvahy zcela abstraktně vedené. To zajisté ukazuje, že pojem vlastnictví ve příčině oněch obou rozdílných skupin statků různě se

Všechny tyto důvody můžeme shrnouti ve dvě:

a) Instituce vlastnictví obsahuje důležité, ba přímo nepostrádatelné podmínky hmotného a duševního pokroku.

b) Bez soukromého vlastnictví bylo by veta po společenském řádu a pokoji ve státě.

Počněmež tím, že dokážeme nutnost soukromého vlastnictví pro duševní a materiální kulturu.

6. Duševní a mravní pokrok národa jest podstatně podmíněn institucí vlastnictví soukromého.

Na důkaz tvrzení tohoto mohli bychom se jednoduše odvolati na fakt, že ti národové, u nichž duševní a mravní kultura byla v rozkvětu, kteří dosáhli nějakého vyššího stupně civilisace, právo člověka k nabytí movitého i nemovitého vlastnictví uznávali a nabyté vlastnictví zákony chránili. Naopak učí nás dějiny, že u národů, kteří vedli život kočovný a proto nemohli dospěti k trvalému zřízení vlastnickému ve příčině prostředků výrobních, zůstala duševní kultura vždy na nízké úrovni.

Avšak i přímo dá se vnitřní souvislost mezi civilisací a vlastnictvím snadno dokázati.

Právní možnost, vlastnictví nabytí a nabyté držeti, vede zajisté ke všem těm ctnostem, bez nichž civilisace obstáti nemůže.

Maje naději na nabytí majetku, cítí se člověk, jak jsme poznali, mocně ku práci puzen. Než práce jest zároveň prostředkem a ochranou života mravního: jeť účinným prostředkem ctnosti, poněvadž je s to, aby vypěstila v člověku sebeovládání a sebepřemáhání; jest mocnou ochranou ctnosti, protože vzdaluje člověka od příležitostí, jež život mravní uvádějí v nebezpečí.

Lenost, jako jest na poli matkou plevelu, tak zjeďnává i do srdce člověka vstup každé neřesti. Na práci tedy závisí nejen prospěch hospodářský, nýbrž i mravní pokrok národů.

vyvinul« (Hertling, Zur Beantwortung der Göttinger Jubilaeumsrede — Münster und Paderborn 1887, — str. 16.) — Též u sv. Tomáše chybí výměr práva vlastnického. Srv.: Fr. Walter, Das Eigenthum (Freiburg 1895) str. 6. a pozn.

Dále i šetrnost, k níž instituce vlastnictví pobádá, protože zabezpečuje člověku plody spořivosti, jest neméně důležitým činitelem mravního vývoje. Tisícere příležitosti sebeovládání a sebepřemáhání mizí, když člověk jen tolik vydá, kolik právě pro okamžik potřebuje.

Vlastnictví, je-li správně pochopeno a dle úmyslů Božích užíváno, upevňuje dále společenské svazky, jež lidi vespolek pojí. Bohatý může a má z přebytku udíleti chudým, může prokazovati lásku a budit v srdcích chudiny city vděčnosti. Jeť to našemu dnešnímu sociálně rozštěpenému světu sice cizí, avšak proto neméně pravdivá myšlenka, že právě poměr »prácedárce« k »pracovníku« může býti pramenem nevroucnějších a nejšlechetnějších vztahů.¹⁾

V kommunistické společnosti chybí však všeliký základ pro nějaké přátelské, nebo snad důvěrné vztahy, protože úřad dohlizitele nemůže nikdy nabyti charakteru otcovského.

Mnohem trpčeji a nebezpečněji působí pak na druhé straně závist mezi sobě rovnými. Dnes závidí dělník v mnohém svému pánu. Ale on musí přece uznati, že prácedárce jest jeho chlebodárcem a že svým majetkem a svým sociálním postavením opravdu nad ním stojí. Odpadá-li však soukromé vlastnictví výrobních prostředků, pak chybí pro každou podobnou nadřaděnost věcný základ. A protože nadřaděnost a podřaděnost jest nutná, budou nenávisť a nepřízeň srdce lidí v mnohém vyšším stupni a v daleko větším rozsahu otravovati a tak všeliká šlechetnější hnutí v nich dusiti.

Dále nesmí též býti podceňován onen pocit svobody, nezávislosti a sebeúcty, jehož vlastnictví, jakož i právo a možnost, vlastní silou domoci se lepšího postavení společenského, člověku uděluje. Naopak, všeobecná závislost od vůle »celku«, t. j. skutečně od vůle toho, jež celek jednotlivci za náčelníka ustanoví, závislost to, která až do svatyně rodiny se vtírá a pro-

¹⁾ Srv.: Arbeiterwohl, I. roč., 1. seš. (3. vyd. Kolín n. R. 1881.) str. 41. nn.

středkův existenčních a užívání svobody v každém ohledu se dotýká, činí ze svobodného člověka otroka nebo nevolníka.

A konečně věda a umění daří se jenom tam, kde dostává se jim nutného povzbuzení ab extra. Má-li umělec vyhlídku jen na touž odměnu jako dělník, pak věru sotva vynaloží větší píle na své vzdělání, jež ho teprve činí schopným k důkladným pracím. Jemu se tedy musí nabídnouti více, než kolik právě k výživě své potřebuje, čili jinými slovy, jemu se musí dovoliti, aby směl vlastnictví nabývati a je držeti. K tomu pak přistupuje ta okolnost, že veliké masse chybí správný smysl pro ocenění vědy a umění. Proto v kommunistické společnosti dalo by se sotva nálezem většiny zjednati pěstitelům těchto vyšších, duchovních rolí nějakého postavení vznešenějšího.¹⁾ Naopak tam, kde existuje vlastnictví soukromé, nalezne se vždy mezi velikým množstvím zámožných lidí jeden nebo druhý mecenáš, jenž má k tomu smysl i prostředky, aby bohatými dary, objednávkami velikých uměleckých prací a pod. dovedné a příčinlivé umělce povzbuzoval.

7. Ještě více zjevna jest však společenská nutnost vlastnictví, povšimneme-li si jeho vztahů k pokroku hmotnému.

Materielní pokrok závisí:

jednak na rozvoji a zdokonalení produktivní práce;
jednak na zachování a zlepšení produktivních prostředkův. Odstraniž se soukromé vlastnictví, a oba tyto životní prameny hmotné kultury záhy vyschnou.

Že produktivní práce pro zachování společnosti jest nutna, nebude popíráti nikdo; právě tak jako nedá se nikým popíráti vnitřní souvislost mezi rozvojem produktivní práce a zlepšením životních podmínek národů.

¹⁾ Dnešní socialismus nezná opravdu ve svých budoucnostních obrazech žádných učencův a umělcův ex professo. Všichni bez výjimky mají se účastniti výroby materiální. Pak mohou básniti a hudbu prováděti, tak jako i za našich dob někdo ve dne může býti ševcem a večer může hráti k tanci. Zdaž by za tohoto systému poznal svět nějakého Dante nebo Beethovena, lze pochybovati.

Co pak pracujícího se dotýče, jest to hlavně dvě okolností, na nichž produktivnost jeho práce závisí.

Nejprve, aby byl činným v tom povolání, v němž jeho osobní schopnosti a vlohy mohou naléztí nejproduktivnějšího upotřebení;

dále musí býti možnost tohoto nejproduktivnějšího upotřebení opravdu též realizována, osobní působivosti musí býti opravdu užito.

Přiznáváme rádi, že i ve společenském řádě, jenž na vlastnictví soukromém se zakládá, nepřichází každá přirozená vlohá k úplnému rozvoji. Na člověka působí tu vnější okolnosti, v nichž byl zrozen a vychován, podobně jako bouře a mráz na květ stromů. Mnohý krásný květ bývá mrazem zničen a bouří zavát. Ale co zbude, to za to roste a prospívá dobře k úplnému plodu. A tak nemůže též každý člověk všech svých přirozených vloh plně užiti. Avšak ty schopnosti a síly, jichž ke svému zdaru potřebuje, nalézají právě v jeho okolí, v určitém kruhu rodinném, dále v hojném, záhy pěstěném a trvalém cviku atd., ne sice vždy, ale přece s jakousi pravidelností, nejpriznivějších podmínek svého rozvoje. Když pak dítě vyrostlo, otevírá se mu v nejčtetnějších případech vždy ještě veliká rozmanitost povolání, mezi nimiž dle osobní náklonnosti svobodná volba jest možná. Právě ty vlohy, jež pro zvolené povolání jsou žádoucí, byly posavadním životním řádem přiváděny z pravidla k vynikajícímu rozkvětu. A odtud též náklonnost k tomu či onomu povolání nebo aspoň poznání, že síly skutečně tu jsou a k užítí schopné tam mohou naléztí svého nejproduktivnějšího, a proto nejprospěšnějšího užítí.

A nyní připusťme, že by společenské vlastnictví zaujalo místo vlastnictví soukromého; následkem toho nebyly by více žádné rozdíly třídní a stavů; lidé byli by si v sociálním a oekonomickém ohledu všichni rovni. Avšak jsou takovými i v ohledu přirozeném? Bylo by tím původní přirozené nadání přivedeno na stejnou úroveň? Zcela jistě nikoli! Neboť na tento svět budou vždy přicházeti lidé, od přírody zcela různě vypravení.

Chce-li však kommunistická společnost zůstatí zcela věrnou principu, že rovnost společenská s rovností oekonomickou nutně jest spojena, bude musit všechny členy společnosti vychovávatí a vzdělávati stejným způsobem. Neboť při různém vzdělání společenská rovnost záhy by pominula.¹⁾

Než co bylo by následkem onoho stejného vzdělání? Zřejmě, hmotný úpadek společnosti. Neboť největší část povolání vyžaduje nutně zcela speciálního, častokráte dlouholetého vzdělání a přípravy.

A i když kommunistická společnost, jsouc k tomu nutností vedena, upustí ve příčině výchovy od svého základního principu, a zavede — přes patrná nebezpečí, jež pro sociální rovnost z toho vyplývají, — v určitém stáří různé přípravné vzdělání, povstanou zase nové potíže. Největší část kommunistických chovanců má zajisté nutné vlohy pro mnohá zaměstnání. Než kdo bude pak rozhodovati o tom, které z těchto vloh má se dostati speciálního zdokonalení? Poněvadž žádný jednotlivec, ať činí cokoli, nikde nemá naděje na nějaký větší hmotný prospěch, bude chtít zcela jistě většina jich chopiti se zaměstnání čestnějších a lehčích.

A též při tom nemohla by společnost obstáti. Potřebujeť ona náležitého obsazení všech povolání, kdežto přeplnění jednotlivých povolání jest vlastně jen neužitečným a záhubným mrháním produktivních sil.

I bude tedy konečně nutno, zavéstí přímus ve příčině volby povolání a nutiti jednoho k vyučení se povolání tomuto a druhého k přípravě pro povolání jiné. Při čemž budiž dobře přihlédnuto k tomu,

¹⁾ Dnešní socialismus slibuje směle, že výchova a technické vzdělání v kommunistickém řádě společenském každého ke všem funkcím a živnostem uschopní. Tu tedy nebude smět učitel říci matce, že její syn má sice dobré srdce, ale málo rozumu. Mládež budoucnosti zná jen samé universální genie. Zásada vzdělávací: »non multa, sed multum« neplatí více. Schopnostem odpovídá arci též práce. Každý bude v těch nejruznějších odvětvích zaměstnán. Ráno bude cítiti stoky, odpoledne pak bude vyučovati materialistickému názoru světovému, zastáváje arci obé co nejlepší. Srv.: Cathrein, Socialismus (VI. Aufl. Freiburg 1892), str. 160. nn.

že není to moc, jakou dnes zděděné poměry stavovské na člověka mají a na niž tento od svého mládí si zvykl, — že není to mravní nátlak vlastního zájmu, naděje, že bude moci v tom či onom zaměstnání sil svých s největším prospěchem užiti, — nikoli, nýbrž že jest to nucenost zcela jiného druhu, nátlak, proti němuž nitro člověka se bouří, nátlak pocházející od lidí, kteří si osobují moc, jíž chtějí členům společnosti uzmouti tak důležitou součást lidské svobody, jakou jest právě volba stavu.

Než kdyby aspoň přímusem tím dosažen byl ideál nejproduktivnějšího užití osobních schopností všech členů společnosti! Avšak chyba lávky! Neboť se svobodou volby stavu vzata jest dělníku též záliba v práci, a on stává se existencí více méně podloženou. Miliony těch, kteří k nižším mechanickým pracím odkázáni jsou, nezbaví se přesvědčení, že se jim stalo bezpráví, že je přirozené vlohy jejich činili schopnými a oprávněnými pro povolání lehčí a čestnější.

K tomu druží se dále i to, že po odstranění vlastnictví soukromého chybí nejúčinnější pružina, jež pobádá člověka k tomu, aby s nejmožnějším napjetím sil ve svém povolání byl činným. Pud po zdokonalení, snaha po zlepšení svého oekonomického a společenského postavení, nenachází tu více žádného ukojení. Zlepšení stavu jednotlivcova jest možno jen tehdy, zlepší-li se celistvý stav celé společnosti. Proč by se tedy nějak zvláště namáhal, proč by se účinnou vytrvalou pílí před jinými vyznamenal? Opravdu, jakými lidé převážnou většinou jsou, nic nepobádá více k větší námaze než vlastní prospěch, naděje na zvýšení vnějších, hmotných a společenských podmínek životních. Vždyť již v zemích, v nichž soukromé vlastnictví ještě se uznává, ale v nichž všeobecná bezpečnost právní jest jen nepatrná, nebo kde tížící dlužní nebo poplatkový systém bere lidu stále ovoce jeho práce, ochabuje — jak zkušenost učí — činnost a záliba v práci. Kdyby tedy vlastnictví ze společnosti vůbec bylo odstraněno, — pak vzaly by za své ony podivuhodné pokroky, jichž práce lidská ve všech od-

větvích průmyslu nyní stále se dodělává, a nejúrodnější kraje byly by záhy pustinami.

Přímo dětinsky naivní jest pak domněnka, že by se v kommunistické společnosti našel dostatečný počet pracovníků, kteří by jen ze smyslu pro společnost, z lásky ke společnosti nebo ke slávě všechny ty námahy podstoupili, jež pro pokrok hmotné kultury jsou nutny. Vždyť-tě u lidí, jakými tito z veliké většiny skutečně jsou, nestačí ani mnohem mocnější impulsy samy o sobě, bez nějakého osobního, trvalého prospěchu, k tomu, aby přemohly touhu po zahálce a přiměly je ku převzetí těžkých, stálých prací života rolnického a průmyslového. Rolnictví a dílny nabudou teprve tehdy největšího půvabu, když je pracujícímu zabezpečena výlučná držba předmětu a výsledků jeho práce, když pilný rolník nebo mistr zavírá oči s tím přesvědčením, že ovoce jeho namáhání a jeho potu dostane se těm, v nichž má jeho vlastní osoba ve společnosti dále žítí. Bez této vyhlídky bude vzdor biči kommunistického náčelníka pracovati právě jen tolik, pokud toho vyžaduje ukojení jeho okamžitých potřeb. Či snad domnívá se někdo, že ono účinné závodění, jež dnes podnikatele i dělníka nutká, aby s vynaložením všech sil svých stále lepší zboží vyráběl, bude moci všeobecně a v plné síle své udrženo býti pochvalou dohlížitelovou, dobrou známkou nebo nějakým jiným školáckým vyznamenáním? Ba nikoli! Lidé stanou se převážnou většinou bezstarostnými a lenivými jako otroci starověku a jako ti národové, u nichž nikdo nemá záruky, že zůstane mu ovoce jeho práce.

Než všimněme si teď druhé podmínky hmotného pokroku.

8. Materiální kultura jest podstatně závislou na zachování a zdokonalení prostředků produkčních a pracovních, jako surovin, nástrojů, strojů, továren atd.

I nejbohatší továrník přijde brzy na mizinu bez šetrného užívání prostředků pracovních. Co pak jej vede k tomu, aby s pracovními prostředky šetrně nakládal, jest právě ona mocná síla vlastního pro-

spěchu, pud hospodářského sebezachování, naděje na hospodářské povznesení. Avšak všechny tyto pružiny přestanou působiti, jakmile prostředky pracovní jednotlivci jsou odňaty a celku přiděleny. »Gesamtgut — verdammt Gut,« praví německé přísloví. Pravda to, kterou již Aristoteles poznal. »Amabile bonum, cuique autem proprium«. Společné se snadno zanedbává, vlastnímu se naopak věnuje péče největší. Co patří všem, nepatří tím právě žádnému. Nikdo nemá na tom zvláštního zájmu. I nejkrvavější tyranství nebylo by proto trvale s to, aby všeobecnému ledabylému hospodářství, a tím zhoubě společnosti zabránilo.

Pokrok hospodářský jest podmíněn dále pořádaným pokrokem výroby, a tento zase částečně opatřením nových a zdokonalených výrobních nástrojův. Avšak zavedení zlepšených prostředků výrobních vyžaduje nejprve ne nepatrného rozmnožení práce. »Národ, jenž chce pokroky činiti a své národní bohatství zakládáním dílen, továren, dolů, cest, kanálů, drah atd. rozmnožovati, musí úsilovně pracovati a mnohou věc si odepríti, právě tak jako přistěhovalec v dálném západu těžce musí pracovati a mnohého postrádati, chce-li nejen své běžné práce zastati, nýbrž nad to snad též cestu lesem si založiti, jež by jeho farmu s nejbližší osadou spojovala.« ¹⁾

Ve společnosti se soukromým vlastnictvím dozná převzetí tohoto plus práce, jež s uvedením zdokonalených pracovních a obchodních prostředků spojeno jest, málo obtíží. Podnikatel jest si zajisté výtěžkem jist, podaří-li se mu, pomocí zdokonalených výrobních nástrojů nové statky užité opatřiti nebo staré, známé statky užité laciněji a lépe vyrobiti. Dělníci pak, kteří jsou nuceni výdělek si hledati, uchopí se bez váhání příležitosti, aby své pracovní síly za dobrou odměnu k tomu věnovali.

¹⁾ Schönberg, Handbuch der polit. Oekonomie I. (2. Aufl. Tübingen 1885) str. 259. (Stať Kleinwächterova o národohospodářské produkci vůbec.)

Ale jak se to má s věcí tou ve společnosti komunistické?

»Ve státě socialistickém, v němž by celá produkce statků byla společna a jednotně upravena, musil by arcí roční pracovní úkol národa od vlády býti stanoven a mezi občany rozdělen. Kdyby tam vláda opatření nějakých nových a dokonalejších zařízení produkčních uznala za prospěšno a chtěla by následkem toho národní pracovní úkol zvětšiti, a kdyby lid — protože nedovede prospěch zamýšlených zřízení ihned pochopiti — opatření jich pokládal za zbytečné a zdráhal se ono větší břemeno práce na se vzíti, neměla by vláda žádného prostředku po ruce, jímž by mohla vůli svou proti většině obyvatelstva prosaditi, a pokrok musil by nechán býti stranou. Jedním slovem, v sociálním státě takovém byl by hospodářský pokrok vždy jen tehdy možným, kdyby se většina obyvatelstva proň prohlásila, a to jest, jak známo, cesta velice zdoluhavá.«¹⁾

9. Každému, kdo klidně a bez předsudků všechny tyto různé důvody uvážil, jeví se tedy instituce soukromého majetku přímo nenahraditelnou pákou pokroku výroby. Právo k nabývání majetku, jistota ve příčině užívání ovoce vlastní námahy, osobní zájem na výsledku práce, vše to jsou zajisté velmi mocné podněty, které jsou s to, aby přivodily nejintenzivnější napjetí individuální síly pracovní, neunavnou snahu po zdokonalení výroby a obezřelé závodění v příčině nejprospěšnějšího utváření se a docílení co možná největší hospodárnosti v technickém procesu výrobním.

10. Fantastický, utopický charakter všech zcela nebo zpoila kommunistických systémů vynikne však ještě více, povšimneme-li si nepopíratelné souvislosti mezi společenským řádem, vzájemným pokojem mezi lidmi se strany jedné a institucí vlastnictví soukromého se strany druhé.

Bez zřízení vlastnického jest věru trvalé, pokojné a spořádané soubydlení lidí přímo nemožným.

¹⁾ Kleinwächter, l. c., str. 260.

Dejme tomu, že by soukromé vlastnictví bylo zrušeno. Na jeho místo nastoupil by pak kommunismus ve svých různých podobách.¹⁾

Jest pak buď negativní nebo pozitivní: »negativní«, dle něhož užívání a správa všech statků libovůli jednoho každého jest ponechána a žádný určitý a trvalý subjekt vlastnictví neexistuje; »pozitivní«, když nějaká společnost považuje se za subjekt vlastnictví všech statků. Pozitivní kommunismus dělí se zase na úplný a poloviční kommunismus. První odnímá individuálnímu soukromému vlastnictví všechny statky bez rozdílu, druhý však jenom část jejich, t. statky produktivní (půdu, nástroje, továrny atd.), kdežto t. zv. statky užité (potravu, oděv) ponechává vlastnictví soukromému.

Pomineme-li všech růzností a zvláštností, zbývají tyto dva typy:

Negace všelikeho, i společenského vlastnictví, — to, co nazvali jsme kommunismem negativním; a

kollektivní vlastnictví v té či oné formě a v tom či onom rozsahu, jistě však kollektivní vlastnictví prostředků výrobních.

Při negativním společenství statků by se svět beze vší pochyby neustálými hádkami a spory rozpadl. A tento boj o bytí a nebytí byl by tím urputnější a zhoubnější, čím hustší bylo by obyvatelstvo a čím méně bylo by statků, jež bylo by lze okupovati. O nějaké spořádané produkci nemohlo by býti ani řeči. Neboť kdo na světě chtěl by ještě pole vzdělávati nebo nástroje zhotovovati, když by každý plodů nebo nástrojů těch směl se zmocniti? Jako psi o kost, tak hašteřili by se lidé o statky. Surovost vládla by světem a fysická síla, kdežto slabost byla by bez práva a bez ochrany vydána bídě na pospas.²⁾

¹⁾ Srv.: Cathrein, Socialismus, str. 1. nn.

²⁾ Lessius, De iustitia et iure, lib. II. c. 5. dub. 2.: »Si mansissent res communes, mundus arderet perpetuis contentionibus et bellis: quia plerumque plures concurrerent ad eandem rem occupandam, qui se mutuo conarentur impedire: et potentiores plerumque omnia raperent. Nec meum et tuum (quae dicuntur esse potissima causa dissensionum) tunc minus fuissent,

Positivní kommunismus uznává nemožnost negativního společenství statků. Nahlíží, že, má-li býti o všechny potřeby člověka postaráno, musí se ona nesmírně rozmanitá zaměstnání hospodářského života podrobiti jistému řádu. Avšak tento řád chce zjednatí jen tím způsobem, když veškerá produkce z ústředního místa bude řízena a rozdělování výrobků prováděno. Než, i když se připustí, že by tímto způsobem jakéhosi pořádku v produktivní činnosti docíleno bylo, jest při tom přece na bledni, že způsob tohoto řádu přičí se velice oprávněným požadavkům lidské přirozenosti, a že by se tedy musil nutně státí stálým pramenem nespokojenosti a sporův. Takovýto řád výrobní, i když nepřihlížíme k rapidnímu klesání produkčního výnosu, na němž jednotlivec nemá bezprostředního vlastního zájmu, přivodil by v nejkratší době úplné uvolnění řádu společenského.¹⁾ Toť lehce pochopitelné. Třebať jen vzpomenouti si na onu v povaze lidské hluboce tkvící lásku k samostatnosti a na touhu po spravedlnosti.

11. Oekonomická samostatnost jest podstatnou součástí lidské svobody. Co činí obyvatelům anglického Workhousu život tak těžkým? Proč chtějí mnozí raději nejtrpčí nedostatek a největší bídu sná-

quam modo: quisque enim conatus fuisset rem communem, dum eā utendum esset, facere suam; sicque assiduo rixae et pugnae inter homines exstissent.»

¹⁾ My žádáme dnes zavedení přiměřeného řádu výrobního právě tak rozhodně, jako zástupci kommunismu. Vlastnictví rodinné přispívá sice také nyní nemálo ke všeobecnému pořádku a vyrovnání práce, a to tím, že pomáhá aspoň většinou rozhodovati o životním povolání členů rodiny (srv.: Wilh. Emman. v. Ketteler, Die grossen sozialen Fragen der Gegenwart, Mainz 1849, str. 10.). Avšak tuto funkci bude moci vlastnictví rodinné trvale jen tehdy plniti, když také s druhé strany povinnostem se dostojí. Ale ostatní činitelé, kteří by za normálních poměrů ke zjednání a zachování řádu produkčního byli povoláni, asociace a stát, jsou oekonomickým liberalismem, oním manchestrovským »Laissez faire, laissez passer« odsouzeni k nečinnosti. A odtud ona bezrozmyslnost a anarchie produkce se všemi bolestnými důsledky (nadprodukcí, krisemi atd.), jež moderní kommunismus svádějí k tomu, že nejen svobodné hospodářství, nevázané vlastnictví, nýbrž vlastnictví produktivních prostředků vůbec odstraniti chce.

šeti, nežli do tohoto »dobře organisovaného« dělnického domu vstoupiti? — Jest to láska k svobodě, k samostatnosti, jíž se člověk bez trvalého, tuhého násilí nikdy nevzdá. Proto socialismus, jenž žádá ode všech členů společnosti bez výjimky zřeknutí se vlastnictví výrobních prostředkův, a tím i zřeknutí se oekonomické samostatnosti, bude musit užiti tuhého, vnějšího násilí, aby mohl plány své provésti a provedené trvale udržeti. Kdo nemůže dnes žádné statky výrobní zváti svým vlastnictvím, ten může zhusta nutností životní ocítiti se v kruté tísní. Avšak tato nucenost vnějších okolností jest přece zcela jiným přímusem nežli jest ten, jaký člověk na člověka činí. Toť spíše nutnost než násilí, toť přímus, jemuž se člověk snad s odporem podrobí, ale jenž nedotýká se vědomí a citu osobní svobody. I nejchudší tovární dělník cítí se dnes svobodným mužem, jenž při vší povinné úctě stojí oproti svému pánu jako kontrahent. Máť aspoň právo a, byť i snad v nepatrném rozsahu, též skutečnou možnost, aby mohl své místo, své zaměstnání změnit. Toho všeho postrádá však dělník ve státě kommunistickém. Tam jest otrokem celku, jest vydán bezmocné vůli většiny, a k tomu jest v denním životě úplně závislý na libovolné vládě svých bezprostředních představených. Ovšem, může rekurovati k úředníkům vyšším. Avšak nalezne tam pomoci, nebo jenom víry? A ne-li, bude mu možno, aby mohl k vůli každé stížnosti na celou společnost appellovati?

Ó věru, kolektivní produkce, aby jen poněkud byla snesitelnou, předpokládá jako podstatnou a za všech okolností nezbytnou podmínku bezúhonné představené, kteří jsouce osobně všelikému sobectví nepřístupni, plní moudrosti a mírnosti, beze všeho stranictví, s heroickou obětivostí společnosti se věnují — samé to podmínky, jež sotva kdy v širších kruzích trvale pohromadě uskutečněny se nalézají. A přece bez uskutečnění toho v tom nejširším rozměru může a musí vésti kommunismus k libovolné vládě a k tyranství úředníků, jakého dějiny ještě nikdy neviděly a proti

němuž byly by nejproslavenější orientální despotie eldoradem svobody.

Nemá-li se dále kommunistický stát státi místem věčně kvasící nespokojenosti, musili by všichni členové dohromady býti pravými anděly, musili by v duchu poslušnosti k představeným spokojeně, trpělivě, beze vší stížnosti a s obětivou láskou k celku všechny práce, jež by jim byly přikázány, podstupovati, a právě tak trpělivě k tomu přihlížeti, kterak ovoce jejich potu a produkt jejich rukou, »plný výnos práce«, v kapsách státu, t. j. společnosti mizí.

Právě tak jako na oekonomickou samostatnost, činí však člověk nároky též na spravedlnost.

12. Bez spravedlnosti neobstojí žádná společnost. Avšak socialismus jest dle podstaty své nucen spravedlnost nohama šlapati.

Ne každý kommunistický učební systém spočívá na principu rovnosti všech lidí. Starší socialisté francouzští se ho arci drželi, aby prokázali spravedlnost kommunistického řádu společenského. Novější socialismus naproti tomu spatřuje v rovnosti jenom cíl historické evoluce, od níž vše očekává a již vše dokazuje. V tom však shodují se všichni, že příští kommunistická společnost na principu rovnosti založena býti musí a že by bez této rovnosti byla ničím.

Než to, aby ve společnosti lidské břemena i dobrodiní stejně byla rozdělena, jest, ne-li fysicky, přece morálně naprosto nemožno. Každý takový pokus musil by se v nejkratší době potkati s nezdařením, protože přirozené různosti sil a schopností těla i ducha stejné rozdělení břemen přímo odporuje. Když však břemena stejně rozdělena nejsou, nemohou též dobrodiní stejně býti rozdělena. Kommunistické systémy slibují sice takovéto stejné rozdělení břemen a dobrodiní. Avšak tím právě dokazují znovu svoji absurdnost, když chtějí spravedlivější řád společenský na místo řádu na vlastnictví založeného zavést, při tom však spravedlnost takovým způsobem nohama šlapou, jak to nejbídnější řád vlastnický sotva dovede.

I ten nejhorší námezdní systém ponechává přece nadanějšímu a zdatnějšímu dělníku aspoň nějakým

způsobem právo a možnost, aby mohl nabyti vyšší, své způsobilosti a schopnosti přiměřené odměny. V komunistické, konsekventně zařízené společnosti opouští však dělník veřejnou výplatnu, aniž by se bylo jeho »práci dostalo jejího výtěžku«. Dále nedostane se mu ničeho nad to, co mu úředníci ku krytí jeho »rozumných potřeb« milostivě uštedří. Neboť, bylo-li by mu dáno více, mohl by míti přebytky a tyto pro sebe chovati. Tím byl by však soukromý kapitál znovu zřízen, třídní a stavovní rozdíly byly by znovu zavedeny, soukromé poměry služební mohly by býti znovu založeny atd. Chce-li kommunismus jako kommunismus trvati dále, musí nutně všeliký, statky ku krytí výloh potřebné převyšující výnos nebo hodnotu dělníkovi uzmouti a společnosti přiděliti Čili jinými slovy: v kommunismu nemůže býti místa pro zcela žádný princip práva a spravedlnosti co se týče rozdělování produktů. Zde nerozhoduje nic, než »potřeba« jednotlivcova. »Každému dle jeho potřeb«, t. j. především dle velikosti jeho žaludku.

13. Jak nesmírná pohana a ponížení — nehledíc k nejkřiklavějšímu porušování práva — spočívá dále v té okolnosti, že cizí osoby, státní úředníci, si dovo-lují rozhodovati o tom, jaké »potřeby« každý má, každý ukojiti smí! ¹⁾)

Či není to opravdu dokonalé znovuzavedení otroctví ve velkém, musit po celý život s nevyhnutelnou nutností pracovati pro určitého pána, pro »společnost«, moci jen pro tohoto jediného pána pracovati, musit přesně dle času a způsobu zaměstnání vždy to pracovati, co tento pán poroučí — musit pracovati den ode dne bez naděje na »plný výnos práce«, bez naděje na spravedlivou, vykonané práci přiměřenou odměnu, jen za poukázku na polévku a za místo u společného státního žlabu? ²⁾)

¹⁾ O nějakém libovolném ukájení potřeb nemůže býti ani řeči, poněvadž by jinak každý tolik si přivlastnil, kolik by jen dostati mohl.

²⁾ Westfálové mají velmi případné slovo, jímž vyjadřují nejhlubší svůj odpor proti všelikému byrokratickému vměšování se státu nebo společnosti do záležitostí soukromých. Jest to výraz

14. Potvrzení našich důkazů, vedených z individuální a společenské přirozenosti člověka, a zároveň nový důkaz nutnosti a oprávněnosti soukromého vlastnictví tvoří dále

souhlas celého pokolení lidského, uznávající instituci vlastnictví.¹⁾

Pravíme: souhlasné uznání lidského pokolení. Neboť daleci jsme náhledu, že lidstvo vlastnictví svobodným rozhodnutím zavedlo a založilo.

Tu pak jest již zřejmo, že instituce, jež vždy, všude, za všech dob a ode všech národů za instituci přirozenosti přiměřenou uznávána byla, nemůže přirozenosti odporovati. Neboť jinak neměl by člověk vůbec žádné možnosti, aby mohl poznati, co jest rozumné, přirozené, spravedlivé.

Toto i co do času i co do národů všeobecné uznání popírá se jenom blouznivými obhájci idey evoluční, ačkoli právě věda historická, jak již výše řečeno bylo, úplně je potvrzuje.

Oproti tomu nesmí se nikdo dovolávati »původního« kolektivního vlastnictví jednotlivých národův. Neboť předně to, co jest »původní« či »prvotní«, není vždy také »přirozené«. Tak ku př. býti zavinutu v plénkách jest člověku »původní«, ale ne právě příliš »přirozené«. »To, co nějaký tvor při svém prvním povstání má, tvoří jeho původní stav; co však mu dle jeho přirozeného a dokonalého vývoje přísluší, tvoří stav přirozený.«²⁾ Proto nesmí se dále chtít »přirozené« poznávati z takového stavu, jenž nepředstavuje ještě přirozenou výši vývoje, nebo již s ní zase sklesl. Konečně pak ukazují se i u národů nejhluběji stojících dostatečné stopy a po-

a slovo »Töppchenskiekereï«, v jiném nářečí »Pöttchens — nebo Pöttkeskiekereï«, tolik jako »koukání do hrnečku«, »koukání pod pukličku«. Žádný nedá si jistě rád hleděti do svého hrnečku, i kdyby neměl cit pro svobodu zrovna příliš jemně vyvinutý. A přece nelze si mysliti kommunistickou společnost, v níž by jednotlivec v nejdůležitějších životních potřebách svých nebyl úplně vydán zkoumající moci »celku« a jeho úřednictva.

¹⁾ Schiffini, l. c., p. 141. sq.

²⁾ Taparelli, l. c., I. 408.

čátky vlastnictví. Pokud žili život kočovný, patřily jednotlivcům aspoň stany, honební náčiní, a snad i stáda. Sotva však trvale se usadili, vyvinulo se u nich z pravidla též velmi brzy soukromé vlastnictví pozemkové.

Ku konci pak ještě kratinkou poznámku: Kdo důkaz náš pozorně sledoval, bude sotva moci nepřisvědčiti k tomu, že instituce vlastnictví musí býti označena nejen jako přirozenému právu přiměřená (*»secundum legem naturae«*), nýbrž přímo jako předpis práva přirozeného (*»de lege naturae«*).

Tím ovšem nemá býti řečeno, že každý jednotlivý člověk má povinnost, aby vlastnictví nabýval, pokud nejedná se bezprostředně o sebezachování. Zde jedná se jen o generickou nutnost, o nutnost, jež týká se lidí a lidské společnosti vůbec — in genere, podobně jako je pro lidi nutno, aby sňatky byly uzavírány, ačkoli jednokaždé individuum nemá povinnosti, aby si život manželský zvolilo.¹⁾

¹⁾ Cfr.: Schiffini, l. c., p. 146.: »Hoc porro accipi debet consimili plane ratione ac asseruimus agentes de naturali hominis sociabilitate. Quemadmodum enim lex naturae, etsi praecipit singulis hominibus, ut sint membra societatis perfectae sive civitatis, praecipit tamen universe et in genere, ut diversae familiae sufficienter multiplicatae in unam vel plures societates civiles congregentur: sic etiam non exigit quidem, ut singuli homines vero aliquo dominio proprietatis actu fruantur individuali aut colectivo, exigit tamen, ut in praesenti statu humani generis, et in tanta hominum multitudine, prout nunc existunt, non sit illa bonorum communitas, quam communistae et socialistae proponunt, sed dominia rerum uno vel altero modo sint divisa in proprietates diversas, easque etiam privatas et individuales.«

HLAVA IV.

Všeobecné námitky proti vlastnictví soukromému.

1. Oprávněnosti vlastnictví soukromého bylo opětovně co nejvíce odpíráno. Některým z nejhlavnějších pochyb, jež byly vysloveny, má se tedy v následující stati dostati příslušného ocenění.

Bylo řečeno: Někteří theologové učí, že v ráji nebylo proneseno ono mrazivé *Mé a Tvé*. Pokládají tedy chyby a slabosti lidské přirozenosti ve stavu pokleslém (po pádu) za právní důvod vlastnictví. Než, chyby přece, jak jest samozřejmo, nemohou býti důvodem právním, a nejméně důvodem práva přirozeného.

Námitka tato spočívá zřejmě na neporozumění. Theologové ti pokládali sice chyby a slabosti lidské přirozenosti za důvod, proč instituce vlastnictví jest nutna, ale nikoli za právní důvod instituce té. Můžeť se zajisté zcela dobře státi, že něco za jistých podmínek a okolností jeví se býti nutným prostředkem k udržení přirozeného řádu, co by za jiných podmínek a okolností nutným snad nebylo. A tak ukazují též theologové ti, že pro lidi, jakými tito nyní skutečně jsou, instituce vlastnictví k řádnému vývinu individuálního a společenského života jest nevyhnutelna, kdežto před pádem by dělení statků nebylo bývalo potřebí.¹⁾

¹⁾ Rodbertus-Jagetzow (srv.: *Zur Beleuchtung der socialen Frage*; Berlin 1875, str. 222.), jenž v odporu s filosofií křesťanskou neuznává nutné souvislosti mezi přirozeností lidskou a soukromým vlastnictvím prostředků výrobních, nýbrž ve vlastnictví pozemků a kapitálu spatřuje jen pomíjející, ryze historickou fási vývoje hospodářského, — i tento Rodbertus mluví o jakési, aspoň relativní nutnosti jeho, t. j. o nutnosti »pro nynější

Jednotliví s v a t í O t c o v é, — tak namítá se dále, — zdá se, že odvozují vlastnictví soukromé jen z nespravedlivého násilí. Tak píše sv. Ambrož (l. I. de offic. c. 28.): »Natura omnibus in commune profudit..., usurpatio vero fecit privatam.« A sv. Basil praví (Homil. in Luc. 12. 18.): »Si quis loco in theatro ad spectaculum occupato deinde ingredientes arceat, id sui ipsius proprium ratus, quod ad omnium communem usum proponitur, tales eiusmodi divites sunt. Nam communia praeoccupantes ea ob praeoccupationem sibi assumunt.«

Svatí Otcové bojovali za svých dob proti a b s o l u t n í m u vlastnictví a b e z c i t n é m u bohatství. Proti tomuto kladou důraz na to, že statky nejsou určeny jen k zachování jednotlivých, nýbrž všech lidí, a v tom smyslu že jsou o d p ř í r o d y všem s p o l e č n y. Jenom pozitivním, lidským faktem že dostaly se statky do držby jednotlivce a tento fakt že nabývá jaksi charakteru násilnosti, l u p u, když bohatí v nesmírné chtivosti všechno si osobují a na povinnosti, jež na vlastnictví vážnou, zapomínají. —

dobu.« »Nevěřím, — tak praví — že by svobodná vůle společnosti byla za dob našich dosti silná, aby i tu nucenost ku práci, již ona instituce (vlastnictví pozemků a kapitálu) mimo to ještě vykonává, mohla již učiniti nepotřebnou ... Nevěřím, že dokonalá již společnost svou cestu pouští, že již jest mravní síla její dosti veliká, aby mohla v zaslíbenou zemi vysvobození od vlastnictví pozemkového a kapitalistického svobodnou prací vejíti a ji uhájiti.« — Také my s mnohými sv. Otcí církevními nevěříme v absolutní nutnost vlastnictví soukromého. Avšak ona zaslíbená země, v níž nevládlo ono chladné Mé a Tvé, kde mravní síla lidí byla bez instituce soukromého vlastnictví ku práci dosti veliká, ano kde práce sama byla rozkoší a radostí, prosta všech trnů, — ta jest dle učení křesťanského rájem, následkem hříchu dědičného již dávno ztraceným, kdežto Rodbertus jej teprve v budoucnosti hledá. Nikoli, přirozenost lidská se nezmění, byť historický vývoj bral se cestami jakýmikoli. Se všemi přednostmi, ale též se všemi slabostmi stavu pokleslosti potrvá tak, jako dnes jest, — co se viny a trestu týče, vykoupení potřebna a vykoupení účastna, avšak diadému původní spravedlnosti jakož i ráje na vždy zbavena. — Cfr.: Schiffini, l. c., p. 173. sqq. — Instituce vlastnictví jest tedy de iure naturae hypothetico, t. j. právo přirozené požaduje ji s předpokladem nynějšího, pokleslého stavu člověka.

Jest to táž myšlenka, kterou i svatý Tomáš (S. Th. 2, 2. qu. 66. ad 2.) vyjadřuje.

Ostatně však slovo »*u s u r p a t i o*«, jehož svatý Ambrož užil, přichází v latině též ve významu *z á k o n n é* okupace.¹⁾

2. Oproti tvrzené nutnosti vlastnictví soukromého ukazuje se na příklad prvních křesťanů a klášterů.

Arciř, v lůně obce klášterní, podobně jako v nejstarší obci křesťanské jeví se jistý druh kommunismu.²⁾ Avšak tento kommunismus spočívá nejprve na svobodném rozhodnutí, na svobodné, z vyšší pohnutky chtěné oběti osobní samostatnosti a vlastnictví. Týž předpokládá dále trvalé sebe-přemáhání, ovládání všech přirozených pudův a náklonností, nikdy neochabující obětovnost, vysokou mravní sílu odříkání se, o níž veliká massa lidí nemá ani potuchy. Celý svět, celý národ, nedá se proměnit v řádovou společnost. Taková nezištnost, jakou stav řeholní předpokládá, bude míti zajisté vždy a všade místo jen v menším kruhu, u poměrně nepatrného počtu lidí, jimž udělil Bůh mimořádnou milost povolání řeholního. — Jakmile první obce křesťanské neobsahovaly více malý kruh osob, přestalo i u nich společenství statků.

3. Tím, že by se připustilo, že existuje vlastnictví soukromé, zejména pozemkové, povstala by nutně mezi lidmi veliká nerovnost co se týče materiálního po-

¹⁾ Viz výtečné a obšírné vývody ty u Cathreina, *Moral-philosophie* II. I. Abth., 4. Buch. §. 5. p. 249. sqq.

²⁾ Cfr.: Card. de Lugo, *De iustitia et iure* d. 6. n. 1. Když Lugo vyložil sociální nutnost vlastnictví soukromého, pokračuje následovně: »Cum tamen hoc stat, quod in aliqua bonorum congregatione utile sit ad pacem, nihil proprium habere singulos, ubi nimirum propter singulorum perfectionem et animorum concordiam haec omnia inconvenientia facile vitantur, deputatis aliquibus, qui res communes administrent et singulis necessaria provident, prout fit in coetibus religiosis, et initio nascentis Ecclesiae fideles Hierosolymitani aliquamdiu observarunt. In tanta vero hominum multitudine modus ille vivendi utilis non esset, quia perfectio apud paucos reperitur. Unde, crescente etiam fidelium multitudine, oportuit fideles dominia etiam privata retinere.«

stavení. To však přiči se přirozené rovnosti lidí. —

Je to starý, často již vyvrácený blud, na němž se námitka tato zakládá.

Mluvím-li o »člověku« všeobecně a abstraktně, o člověku jakožto bytosti, jen vlastnostmi k pojmu »člověka« podstatně příslušícími opatřené, o člověku jakožto bytosti z těla a duše se skládající, pak jsou arci lidé vespolek si rovni, poněvadž u všech nalézá se abstraktní »člověčenství«, podstata člověka. Avšak — kde jest tento abstraktní člověk? Pozorují-li se lidé, tak jakými skutečně jsou, in concreto, v jejich individualitě, přirovná-li se věk k věku, talent k talentu, tělesná síla k síle, jeví všichni značnou nerovnost. »A, čeho dobře třeba dbáti, nerovnost, jež pochází od přírody; neboť příroda jest to, jež tvoří individua právě tak jako rody. Ano, ještě správněji řečeno, příroda tvoří individua a člověk bere z nich rod. Jest tedy zcela správný závěr, že všechna lidská individua mezi sebou od přírody jsou nerovna, pokud přihlížíme k individualitě, jako zase, co se rodu týče, jsou si od přírody rovna.« ¹⁾ Nerovnost majetková odpovídá tedy přirozené, individuální nerovnosti lidí.

Velmi případně praví též Liberatore: ²⁾ »Vlastnictví (zvláště pozemkové) přináší nerovnost mezi lidmi právě tak, jako ji přivádí s sebou průmysl, obchod a každá s omezílostí a energií rozvinutá činnost. Kdo více pracuje, kdo jest vynalézavější, kdo si dovede lépe poraditi, ten také víc získá. A více získáváje může, je-li střídmy, poctivý a rozumný, více si u hospodařiti a zjednati si jmění, jež stane se mu pramenem nových bohatství. Co tedy učiníme? Odstraníme snad z lásky k rovnosti šetrnost, horlivost, střídmost, čistotu mravův? — Nejpodivnější však jest to, že zastanci rovnosti velebí zároveň též svobodu. A nepochopují, že rovnost a svoboda vzájemně

¹⁾ Taparelli, l. c., n. 355. p. 148.

²⁾ Grundsätze der Volkswirtschaft (deutsch Innsbruck 1891), str. 186. n.

se potírají. Dvě živoucí bytosti nemohou ani jediný den býti sobě rovny. Jejich činy byly by, právě protože jsou svobodny, různé a vedly by v důsledcích z nich plynoucích k rozdílům ať na poli morálky, nebo práva nebo vědy.«

Mluví-li se o »nerovnosti«, jež vlastnictvím povstává, myslívá se často na stav, kde obrovské jmění stojí oproti skorem úplnému nedostatku. O takové nerovnosti, která ze společenských zlořádů vyplývá, nemluvíme. »To však netýká se nerovnosti jako takové. Tato nejen že není žádným zlořádem, nýbrž ta jest pro společnost dobrým. Kdyby jedni nebyli na časné statky bohatší a proto ve své větší pohodlnosti¹⁾ a množství potřeb na služby mnohých odkázáni, druzí pak na pozemské statky chudší a lépe tělesnou a většinou i duševní silou opatření, společenský život a pravá jednota mezi lidmi byly by těžce možny; avšak tato potřeba pomoci, již všichni, a ti nejvyšší a nejbohatší nejvíce podléhají, připomíná jim, že všichni přes vnější nerovnost v podstatě jsou si rovni, že všichni na sebe vzájemně jsou odkázáni, že všichni jsou povinni, ku prospěchu celku navzájem se podporovati. Toť princip solidarity, na němž společnost od Boha jest založena. Každý každému jest zavázán a celek sám musí státi za všechny své členy.«²⁾

4. Zoveme-li my instituci soukromého vlastnictví sociální nutností, označuje ji sociální demokracie jako hlavní pramen vší sociální bídy. Lakomství, marnotratnost, závist, sobectví, rozmařilost, vyděračnost, krádež — vše musilo prý by přestati, kdyby soukromé vlastnictví bylo odstraněno.

Mělo by se opravdu o tom pochybovati, že i bez soukromého vlastnictví trvaly by dále ještě v hojnosti příčiny k zločinnosti? Ani lakomství, závist, sobectví nebyly by zcela jistě zrušením soukromého vlastnictví odstraněny. Kdo má k neřestem těmto náklonnost a

¹⁾ V originále jest »Unbehilflichkeit« = nejapnost, nemotornost, neohrabanost.

²⁾ P. A. M. Weiss O. Pr., *Sociale Frage und sociale Ordnung oder Institution der Gesellschaftslehre* II. (Freiburg 1892), s. 554.

v sobě jich nepřemáhá, ten bude jim holdovati za systému vlastnictví společného právě tak, jako za systému vlastnictví soukromého. Takový bude lakotiti při ukájení svých potřeb a to, co takto ulakotil, potají hromaditi. Takový bude se snažiti o to, aby si ze společného majetku přisvojil co nejvíce, a nebude-li to i moci zceniti, bude to přece moci držeti. A to jest právě povahou lakomce, že nemá radosti nad zceněním statků, nýbrž že těší se z držby jich. Zločiny tedy nepřestanou — ani zločiny majetkové, tím méně zločiny jiného druhu.

Vlastnictví může býti dále arci pohnutkou mnohých zločinův a neřestí; avšak důvod toho nespočívá, jak je zřejmo, ve vlastnictví, nýbrž v naruživostech lidské povahy. Vždyť tak mnohá v sobě dobrá instituce bývá vinou lidskou pokažena. A tak se to má i se soukromým vlastnictvím. Samo v sobě, jako právo, jest vlastnictví něčím pro člověka velmi dobrým a pro společnost prospěšným. Avšak svobodný člověk může tohoto v sobě prospěšného práva špatně užiti, a to tak, že místo požehnání kletba k instituci soukromého vlastnictví se pojí. A takový jest právě nynější stav. Dlouhý čas nebylo a beze vší pochyby není ani dnes ještě dostatečné zákonité ochrany proti zneužívání vlastnictví a s ním spojené moci. Ale právě tak jako nemocný se nezabíjí, aby se vyléčil, nesmí se odstraniti instituce soukromého vlastnictví, kde nedostává se jen majetkového, společnému blahu přiměřeného řádu.¹⁾

¹⁾ Cfr.: Theodor Mayer S. J., *Institutiones iuris naturalis*, I. n. 475.

HLAVA V.

Henry George a důkazy encykliky „Rerum novarum“ ve prospěch vlastnictví soukromého.

Nikoli soukromé vlastnictví prostředků výrobních vůbec, jak tomu chce vědecký socialismus, nýbrž speciálně soukromé vlastnictví pozemkové jest dle amerického sociálního reformatora Henryho George vlastní příčinou rostoucí koncentrace držby s jedné strany a stále se vzrůstající chudoby s druhé strany.

Avšak nejen pro pustošivé národohospodářské důsledky bojuje George proti soukromému vlastnictví pozemkovému. Jeť totiž též toho názoru, že instituce ta odporuje přímo zřejmým požadavkům práva přirozeného.

I není tedy divu, že encyklika Lva XIII. o dělnické otázce nenašla u Henryho George souhlasu. Ba naopak v »Otevřeném listě Jeho Svatosti papeži Lvu XIII.«¹⁾ snaží se o to, aby vyvrátil přirozenoprávní důvody, jež hlava církve ve prospěch soukromého vlastnictví pozemkového uvádí.

Důkazy encykliky shrnuje Henry George v osm bodů, načež je pořadem zkoumá. Následujmež ho při tom.

»Pravíte,« — tak oslovuje George sv. Otce: —

»1. že, co za řádné vlastnictví bylo koupeno, jest řádným vlastnictvím.«²⁾

¹⁾ Zur Erlösung aus socialer Noth (The condition of labour), deutsch von B. Eulenstein. Berlin 1893.

²⁾ Srv.: encykl. »Rerum novarum« v Ordin. listě Praž. z r. 1891, str. 79.

»Avšak koupě a prodej nemohou poskytnouti práva vlastnického, nýbrž toto jen přenést. Vlastnictví, jež samo v sobě mravní oprávněnosti nemá, nemůže jí obdržeti tím, že od prodávatele přechází na kupujícího.« ¹⁾)

Aj, jak vděčným musí býti sv. Otec za toto cenné poučení, že, když někdo ku př. od zloděje kradené věci koupí, nenabývá k nim žádného vlastnictví! Papež bez pochyby neví, čemu všichni moralisté a právníci souhlasně učí, že při odvozeném nabývání jenom toho lze nabyti, co převodce fakticky a právně držel. *Nemo dat, quod non habet*. Neznámy jsou asi dále papeži Lvu XIII. zásady a předpisy kanonického práva o *bona fides* — o bezelstnosti držitelově — zásady to, jež přísností předčí všechna ostatní zákonodárství. Aby někdo koupí nabytou věc, jež však prodávajícímu nepatřila, vydržeti mohl, k tomu požadovalo již římské právo kromě *iustus titulus* (pro emptore) a kromě formálně správné kupní smlouvy též bezelstnosti — *bona fides* — u kupce jak v okamžiku koupě, tak i při ujetí či nabytí držby. V obou momentech musilo býti kupci *vitium in iure venditoris* neznámo. Aby obmyslnost — *mala fides* — byla prokázána, k tomu dostačil indirektní důkaz, že rozumný člověk za daných okolností dotyčné nedostatky v právu prodávčově poznati musil. Oproti tomu nemohl se kupec se své strany odvolávati na právní omyl, leda že to byly případy, kde i jinak právní omyl uznáván a omlouván býval, jako ku př. bylo-li právo sporné, poučení nemožné a p. ²⁾) Tyto přísné předpisy právo kanonické nejen že uznává, nýbrž ještě značně je rozmnožuje. Neboť kdežto dle římského práva *bona fides* na počátku dostačovala, *superveniens mala fides* však neškodila, ³⁾) dle práva kanonického se vy-

¹⁾ Offener Brief, str. 22.

²⁾ Cfr.: L. 2. § 13. D. pro emptore 41. 4. — L. 15. § 3; L. 44. § 2.; L. 48. D. h. t. 41. 3.

³⁾ L. 43. D. de acquirendo rerum dominio 41. 1. — L. un § 3. Cod. 9. 31.

držení přerušovalo i skrze mala fides superveniens.¹⁾

Než o tom všem Lev XIII. bezpochyby nic nevěděl, neboť jak byl by mohl tak beze všeho tvrditi: »To, co za řádné vlastnictví bylo koupeno, jest řádným vlastnictvím«? Jen když sám jsem neukradl peněz, za něž kradenou věc kupuji, pak nabývám ke koupenému předmětu »řádného« vlastnictví.

Než zanechme žertů! — Předně věru věta, kterou George uvádí, v udaném formulování na onom místě, k němuž George přihlíží, ani se nenalézá. Za druhé pak Lev XIII. důkazem spravedlnosti vlastnictví se tam vůbec ani nezabývá, nýbrž tuto již mlčky předpokládá. A k tomu jest papež zajisté oprávněn, protože důkazy nutnosti a spravedlnosti majetku soukromého vůbec a pozemkového zvlášť, jež později v encyklice uvádí, nechce světu nějaké nové učení poprvé přednáseti, nýbrž jen starou pravdu na paměť uvést.

Ostatně věc ta objasní se ihned, uvážíme-li v souvislosti ono Georgem napadené místo.

Sv. Otec stěžuje si tam totiž do velikých nedostatků našich dob, ale odmítá lék, který socialisté ve společenství statků spatřují. Jakožto první důvod proti socialistickým záměrům uvádí pak Lev XIII. to, že tím právě pracující třídy těžce byly by poškozeny. To pak dokazuje následujícím způsobem:

»Jest zajisté na bíledni, že dělník proto a za tím účelem práci podniká, aby za mzdu nějakého osobního majetku domoci se mohl. Propůjčuje totiž jinému svých sil a své pile, činí to proto, aby domohl se věcí ke své výživě a potřebě nutných; proto nabývá prací svou řádného a plného práva nejen k tomu, aby mzdu požadovati mohl, nýbrž i k tomu, aby jí svobodně směl užiti. Jestliže si tedy, uskrovniv se v potřebách, něco uspořil a ovoce své spořivosti k vůli jistotě k zakoupení pozemku užil, pak zajisté není pozemek tento ničím jiným, leč onou mzdou samou, ve formě arci jiné; a proto musí pozemek dělníkem takto koupený právě tak býti v jeho moci, jako prací získaná mzda.

¹⁾ Cap. 20. X. de praescript. II. 26.

A v tom právě, jak jest očividno, spočívá vlastnictví věcí movitých a nemovitých. Proto socialisté, usilující o to, aby majetek soukromý ve společný byl zaměněn, zhoršují jen ještě více postavení všech dělníků, jelikož zbavují je svobody, aby si mohli mzdu svou dle svého dobrého zdání ukládati, olupují je o veškeru naději a možnost, že by mohli jmění své rozmnožiti a lepšího postavení se domoci.«

Papež tedy nevyvozuje, jak George tvrdí, z pouhého faktu koupě spravedlivost soukromého majetku pozemkového vůbec, nýbrž tuto předpokládá označuje to jako právo dělníka, aby směl mzdy své k zakoupení pozemku užiti.

Než není zajisté nezajímavé, povšimnouti si poněkud blíže prázdných ran, jež George tomuto domněle prvnímu důvodu encykliky zasazuje.

»Jestliže zdravý rozum nečiní otroka vlastnictvím lovců otroků, nečiní ho též vlastnictvím kupců otroků.«¹⁾ Opravdu, věhlasná to moudrost! — Přece však domnívá se George, že myšlenkový postup encykliky ve příčině soukromého vlastnictví pozemkového mohl by právě tak dobře ospravedlniti vlastnictví ve příčině lidských otroků.

»Bychom se o tom přesvědčili, dostačí jen nahraditi ve Vašem důkazu slovo »pozemek« slovem »otrok«. Důkaz zněl by pak takto: »Jest zajisté na bíledni, že dělník proto a za tím účelem práci podniká, aby za mzdu nějakého osobního majetku se domohl. Propůjčuje totiž jinému svých sil a své píce, činí to proto, aby domohl se věcí ke své výživě a potřebě nutných; proto nabývá prací svou řádného a plného práva nejen k tomu, aby mzdu požadovati mohl, nýbrž i k tomu, aby jí svobodně směl užiti. Jestliže si tedy, uskrovniv se ve svých potřebách, něco uspořil a ovoce své spořivosti k vůli jistotě k zakoupení »otroka, užil, pak zajisté není »otrok« tento ničím jiným« leč onou mzdou samou, ve formě arci jiné; a proto musí »otrok« dělníkem takto koupený právě tak býti v jeho moci, jako prací získaná mzda.«²⁾

¹⁾ Offener Brief, str. 22. ²⁾ Ibid. str. 22.

Jaká to naivnost! Kdyby pozemek právě tak nemohl býti vlastnictvím soukromým, jako jím nemůže býti otrok, pak by travestie, ku které George slov encykliky užil, měla smysl. Takto však jest zcela jasno, že otrok je člověkem a člověk že nemůže býti předmětem práva věčného, jež oproti věci jest arci zcela na místě. George tedy místo toho, že odvážil se na výsost neskromné a pro každého neuvěřitelné insinuace, jakoby totiž papež učil, že bezprávné vlastnictví koupí může se státi vlastnictvím řádným, měl ihned vytasiti se s důkazem, že ve příčině pozemku řádné vlastnictví právě tak jest nemožno, jako ve příčině lidí.

A Henry George staví opravdu otroctví na též stupeň s vlastnictvím pozemkovým. Jsou prý to jen dva různé způsoby téhož »lupičství« — dvě blíženeckých prostředků, jimiž zkažený lidský ostrovtip silnějšímu a chytřejšímu umožňuje obejít božský příkaz práce tím, že jiné nutí, aby za něho pracovali. »Je snad v tom rozdíl, když jen pozemek, na němž jiný člověk žíti musí, nebo když člověka samého jako své vlastnictví držím? Nejsem jak v prvním tak ve druhém případě jeho pánem? Nemohu ho nutiti, aby pro mne pracoval? Nemohu vzíti z ovoce jeho práce tolik, kolik činnost jeho dovoluje? Nemám moci nad jeho životem a smrtí? Neboť vzíti člověku pozemek je tolik, jako usmrtiti ho právě tak jistě, jako kdyby mu krev pouštěním žilou nebo vzduch provazem kolem krku byly odňaty.« ¹⁾

Než ve skutečnosti jest to veliký rozdíl, jestli jenom pozemek v držení mám, nebo zdaž člověka samého za své vlastnictví mohu považovati. V druhém případě stává se zajisté osoba pro mne věcí, jež mé libovůli úplně jest vydána. Avšak v případě prvním člověk, jenž na mé půdě pracuje, stojí ke mně v poměru kontrahenta, jako svobodná bytost nejen dle přirozenosti, nýbrž i fakticky a prakticky. Dokavad věru jednotlivec není držitelem veškeré půdy sám jediný, a dokavad nemusí býti každý člen společnosti lidské, jenž žádné části po-

¹⁾ Ibid. str. 23.

zemku nezove svým vlastnictvím, výhradně jen dělníkem při zemědělství, zůstává každému možnost, aby mohl pána měniti a v tom či onom výrobním oboru činným býti. Nemohu tedy nikoho »nutiti«, aby pro mne pracoval. Právě tak nemám následkem svého pozemkového vlastnictví moci nad životem a smrtí. Neboť v dobře organisované a spravedlivými zákony ovládané společnosti není vlastníku pozemku dovoleno, ani aby s půdou a výrobky, pro potřebu členů společnosti nutnými, zcela dle své libovůle nakládati směl, ani aby cenu požadoval, jež hodnotě výrobků neodpovídá, ani konečně, aby dělníku na jeho pozemku zaměstnanému spravedlivou mzdu zadržoval. Ovšem, vychází-li se od nepravé domněnky, že zlořády, jež svobodohospodářskou epochu provázejí, vlastnictvím soukromým byly zaviněny, pak jest arci možno na toto zdánlivě právem útočiti. Avšak i tak jest to neprominutelnou nedůsledností, že Henry George jen proti soukromému vlastnictví pozemkovému útočí, ačkoli pohyblivý kapitál zajisté mnohem více na blahobytu národa se prohřešuje, nežli držitel půdy.

2. »Původem soukromého vlastnictví pozemkového jest (prý) lidský rozum.«

George uznává, že rozum a rozmyslnost jsou vlastnostmi člověka, jež ho nad zvíře povznášejí a pečeť bohopodobnosti mu vtiskují. Nepopírá též, že tento dar rozumu vede k nutnosti práva na soukromý majetek ohledně všeho toho, čeho rozumem a rozmyslem, jakož i toho, čeho fysickou prací bylo nabyto.

»Právo na soukromé vlastnictví existuje nepopíratelně ve příčině všech věcí, o něž lidský rozum a rozmysl pečovaly. Avšak nemůže míti platnost ve příčině živelů, jež vděčíme rozumu a rozmyslu Božímu.«¹⁾

Kdyby byl George chtěl tím tvrditi jen tolik, že člověk v poměru k Bohu není vlastníkem, nýbrž jenom zodpovědným správcem, nebylo by příčiny mu odporovati. Ale tento americký agrární kommunista nepřipouští soukromého vlastnictví pozemkového ani oproti člověku.

¹⁾ Ibid. str. 25.

Jemu není vlastnictví sociální institucí, jež upravuje poměr člověka ke světu hmotnému ve společenském životě a obcování, nýbrž loupeží daru Božího, jenž pro všechny, a nikoli pro několik málo lidí určen byl.

»Abychom to lépe objasnili, dejme tomu, že nějaká společnost táhne pouští, asi tak, jako Israelité táhli z Egypta. Ti z nich, kdož byli prozřetelní a džbány své naplnili vodou, měli by k této vodě řádné vlastnictví, a uprostřed pouště, vody postrádající, mohli by žíznicí, kteří to opomenuli, vodu od nich žádati sice jako úslužnost, ale nikoli jako právo. Neboť ačkoli voda sama o sobě prozřetelnosti Boží původ svůj vděčí, přece to, že ve džbánech a v oné krajině se nalézala, stalo se možným jenom opatřením některých lidí, kteří ji přinesli: proto mají tito k ní výlučné právo. — Avšak dejme tomu, že někteří pospíšili si napřed s tím úmyslem, aby prameny oás okupovali, a že by chtěli svým později příchozím druhům jen za peníze vody té dát se napít. Mohl by tento druh rozmyslu býti pro ně důvodem práva vlastnického?«

Kdybychom chtěli býti zlomyslnými, žádali bychom Henryho George, aby nám udal podstatný rozdíl mezi »prací« »pospíšení si« na poušti a mezi nesením vody. Než nechceme se spustiti hlavní myšlenky jeho důkazu. — Dle George jest voda ve své přirozené podobě u pramene volným darem Božím pro všechny lidi. Jakmile však ji někdo z její přirozené nádržky vezme a do pouště nese, přechází v řádné vlastnictví jednotlivcovo, poněvadž každý jednotlivec vodu změnou místa znovu tam »produkuje«. Na poušti není tato voda pouhým darem Božím, nýbrž »produktem lidské práce«.

George jest zajisté dosti humánním, aby od nás nežádal, bychom každý doušek vody nesli nejprve do Sahary, bychom jej mohli považovati za své vlastnictví. Rozumíme-li mu dobře, dostačí, načerpá-li si někdo vody z pramene, aby již mohl platiti za jejího »producenta«.

Produktivní práce člověka jest tedy dle George jediným právním důvodem vlastnictví, přičemž význam »produktivní« bere se v nejširším

slova smyslu, i pouhou změnu místa v to zahrnujíc. Proto není (prý) též vlastnictví jiného, leč vlastnictví produktů lidské práce. Toť základní idea, na níž všechny ostatní vývody spočívají, toť vůdčí myšlenka, k níž George neustále se vrací.

George sám formuluje myšlenku tu takto: »Jako jednotlivci s individuálními přáními a schopnostmi stvoření, jsou lidé osobně oprávněni, aby svého nadání užívali a celému výnosu své činnosti se těšili. Z toho následuje tedy vlastnické právo k takovým věcem, jež prací byly vyrobeny: právo to, jež odvozuje platnost svou ze zákonů přirozených a jež je starší než zákony lidské; právo vlastnické, jež držitel může přenést na jiného; jemu však právo to vzíti jest — krádeží.«

Až dosud s Georgem souhlasíme. Ale nyní činí George salto mortale, k němuž mu jen můžeme přát štěstí. »Toto právo k vlastnictví, jež pochází z práva individua k jeho osobě, jest jediným plnoplatným právem vlastnickým, platícím pro všechny prací vyrobené statky, nemohouc však platiti stejně pro živly, jež Bůh stvořil.«¹⁾

Georgeovo pojmání jest očividně bludné, a nepojímá též důstojnost a panovnickou moc člověka v plném rozsahu.

Proti jeho thesi klademe tuto thesi svou:

Výroba lidskou prací přivedená není jediným právním důvodem vlastnictví, protože tento právní důvod sám předpokládá zase jiný a vyšší důvod právní.

a) Dle všeobecně uznané filosofické zásady bytí (das Sein) předchází před konem. Jestliže tedy již z bytí člověka následuje všeobecný právní důvod soukromého vlastnictví, musí tento důvod právní beze vší pochyby předcházeti každému jinému důvodu právnímu, jenž k jednání (konu) člověka se pojí.

A vskutku již bytí člověka, jeho osobnost, jeho sebevědomí, jeho svoboda, jeho vše ovládající postavení ve světě, jež mu Bůh udělil, když držení této

¹⁾ Ibid. str. 2. n.

země mu vykázal a zároveň věcem vlastnosti udělil, jimiž potřebám lidským, přiměřenými jsou učiněny, dále přirozená nutnost a povinnost, dle nichž člověk vnějších statků musí užívat, aby svoji existenci udržel, své schopnosti rozvinul, svého cíle dosáhl — vše to hlásá s dostatek světovládné postavení a právo krále tvorstva, aby ze zásoby statků země si vzal, čeho potřebuje.

Dle toho uznávala morálka křesťanská po všechny doby — jakž to i sv. Otec v encyklice »Rerum novarum« znovu činí — že, má-li člověk vlastnickému právu, jež ke svým tělesným a duševním schopnostem má, zadost učiniti, musí ve společnosti existovati instituce soukromého vlastnictví hmotných věcí světa vnějšího, jelikož jenom tím způsobem může býti člověku ovoce jeho práce zajištěno.

»Právo člověka k jeho osobě«, o němž George mluví, t. j. právo na vlohy a ovoce jejich činného osvědčení, tvoří tedy v pravdě všeobecný abstraktní právní důvod k odůvodnění nutnosti vlastnictví soukromého jakožto instituce. Avšak to není poslední, nejhlubší důvod právní. Člověk má zajisté jako člověk právo k nabývání soukromého vlastnictví dříve, než jako producent nároky naň činiti může.

b) Kdyby totiž člověk neměl této oprávněnosti jako člověk, nemohl by ji míti ani jako producent. Proč?

H. George jest zajisté dosti rozumný, aby uznal, že tam, kde proti právu, jež z produkce se odvozuje, staví se starší právo k nějaké konkrétní věci, nemůže býti práce právním a nabývacím titulem. Jinak byla by každá krádež titulem nabývacím, protože zloděj bere movitou věc z cizího opatrování a tak jest aspoň »producentem« »změny místa« této věci.

Protože však všechny věci jsou vlastnictvím Božím, nesměl by člověk nabytí žádného hmotného statku jako »ovoce své práce«, kdyby to nebylo od Boha stanoveným účelem tvorů, aby člověku sloužili, — kdyby člověk od Boha samého vlády nad světem a práva k tomu, aby hmotných statků ke svým účelům užíval, a tak i práva přivlastnění již napřed byl neobdržel! I nemůže tedy právo na ovoce osvědčené činnosti osobních sil též proto býti jediným a posledním práv-

ním důvodem vlastnictví soukromého, protože důvod tento, má-li míti platnost, předpokládá nutně jiný vyšší důvod, z vůle božské právě tak jako z osobního bytí z lidské existence a přirozenosti, odvozený.

Naše dedukce nezneuznává však nijakým způsobem všeobecné povinnosti práce. Vždyť ani ten nejhlubší a poslední důvod soukromého vlastnictví nevyklučuje nutnosti práce. Neboť k tomu, aby právo k panování aktuálně ku platnosti přivedeno, a proto věcné právo na nějakou konkrétní věc odůvodněno bylo, jest nutna vždy práce, aspoň práce přivlastnění si věci té. Avšak pouhá, holá skutečnost práce netvoří vlastnictví, nýbrž pokud jest práce cestou anebo prostředkem k vykonání nějakého osobního práva, buďsi všeobecné oprávněnosti člověka k vládě nad vnějším světem, nebo oprávněnosti k vládě nad svými vlastními vlohami, jejich úkony a plody.

c) George uznává vlastnické právo ke všem prací vyrobeným statkům. Popírá však je ve příčině pralátek, jež Bůh stvořil, ve příčině přírodních darů, jež bez práce lidské byly utvořeny. Aby pak ihned do odporů se nezamotal, rozšiřuje pojem »produktivní« práce, a to tak, že i pouhé přivlastnění v něj pojímá. »Chytí-li někdo rybu v moři, má k této rybě právo vlastnické.« ¹⁾ Načerpá-li někdo vody z pramene, nabývá na tuto vodu práva vlastnického. Proč? Poněvadž voda nyní lidskou prací v nádobě té se nalézá — poněvadž člověk ohledně ní podjal se změny místa. ²⁾

Avšak rozšíření pojmu »produktivní« práce prospívá Henrymu Georgeovi velmi málo, ba spíše dokazuje vratkost jeho tvrzení. Jeť přece zřejmo, že člověk v uvedených případech způsobil jenom změnu místa, kdežto vlastnictví týká se právě substance ryby, resp. vody, již člověk »nevyrobil«. Kdybychom tedy neměli jako lidé právo, bychom si »přírodní dary« přivlastňovati směli — nemohlo by o vlastnictví býti ani řeči.

George poznal zajisté dobře váhu této námitky.

¹⁾ Ibid. str. 3.

²⁾ Ibid. str. 26.

Jenom že se snaží zbaviti se jí způsobem, který jeho ostrovtypu neslouží zrovna ke cti.

Slyšme, co praví:

»Stojí to za to, vyvrátiti náhled oněch lidí, kteří tvrdí, že, je-li soukromé vlastnictví pozemkové nespravedливо, pak že je nespravedливо i soukromé vlastnictví plodů práce, protože prý látka ke všem výrobkům pochází též ze země. Než bedlivější úvaha ukáže, že všeliká výroba lidská jest analogickou s nošením vody. Neboť když člověk obilí seje, kovy rozpouští, látky tká anebo jakoukoli produktivní činnost provádí, nečiní přece vlastně nic jiného, než že mění místo a podobu látek již pohotově jsoucích. Jako producent je člověk jenom přetvořitelem, nikoli tvůrcem. Jenom Bůh tvoří. Poněvadž však toto přetvořování, jež vlastně jest onou produkcí člověka, na hmotě lpí, pokud forma trvá, — slévá právo na soukromé vlastnictví formu s hmotou v jedno a skýtá tak i vlastnické právo ke hmotě, v níž se produktivní síla právě vtělila.« ¹⁾

Zcela správně. Avšak to platí přece jenom tehdy, předpokládá-li se, že člověk vůbec vlastnictví ke hmotě, daru to přírodnímu nebo Božímu, jehož sám nevyrobil, nabývati může — předpoklad to, jenž učení, že vlastnictví jen ohledně toho, co od člověka vyrobeno bylo, právně jest dovoleno, skrz na skrz se přičí. Dlužnoť zajisté za to míti, že George encykliku sv. Otce četl pozorně. Tím více jest tedy nápadno, jak mohl přehlédnouti, že Lev XIII. užívá podobného chodu myšlenkového, jako on, k tomu, aby dokázal přesvědčivě právě to soukromé vlastnictví pozemkové, jemuž George se vzpíná.

»Tím, že člověk péče duševní a sil tělesných k nabývání statků přírody vynakládá« — praví encyklika, ²⁾ »přivlastňuje si onu část hmotné přírody, již sám byl vzdělal a v níž jaksi otisk své osoby zanechal; aby tak zcela spravedlivě část onu mohl držeti jako svou a nikomu aby nebylo volno nějakým způsobem jeho

¹⁾ Ibid. str. 26.

²⁾ Ord. list Praž. z r. 1891, str. 81.

právo porušovati.« A brzy na to praví sv. Otec: »Pole rukou a uměním vzdělavatele tvářnost svou úplně mění: z pole pustého stává se plodonosné, z neúrodného žírné. To pak, čím půda se zlepšila, s ní tak souvisí a s ní tak těsně jest smíšeno, že se to od ní většinou nijakým způsobem odloučiti nedá. A tu by se to nemělo přičít spravedlnosti, aby kdokoli mohl se zmocniti a užívati toho, na čem jiný pot proléval? Jako účinek sleduje příčinu, tak spravedливо jest, aby plody práce patřily těm, kdož pracovali.«

Pokud nebude moci George popříti, že kultivování a zlepšování půdy jest »produktem« práce, že jest člověkem »vyrobeno«, nebude mu též možno, jenom plody zlepšení půdy člověku přidělovati. On musí spíše je samo mu přiřknouti a tím i vlastnictví k pozemku zásadně uznati. Jeť to přece jen důsledkem věty, kterou George sám stanoví, an dí: »Poněvadž přetvořování, jež vlastně jest onou produkcí člověka, na hmotě lpí, pokud forma trvá, — slévá právo na soukromé vlastnictví formu s hmotou v jedno a skýtá tak i vlastnické právo ke hmotě, v niž se produktivní práce vtělila.«¹⁾ Poněvadž pak kultivování na půdě lpí, slévá právo na soukromé vlastnictví »formu« s »hmotou« a skýtá tak i vlastnické právo k půdě, v niž se produktivní práce vtělila.

Než George snaží se znovu vyhnouti se tomuto důsledku tím, že činí rozdíl mezi hmotou, jež v produktech lidských jest obsažena, a mezi půdou. »I když člověk látku (hmotu) ze zásobárny přírody vzíti a její místo nebo podobu dle libosti změnití může, látka ta přece od toho okamžiku, kdy vzata byla, směřuje opět k tomu, aby do zásobárny té zase se vrátila. Dřevo zetlí, železo zrezaví, kámen zvětrá, kdežto z ostatních pomíjitelnějších produktů některé jen několik měsíců, jiné jen několik dní se udrží a jiné zase ihned spotřebou zmizí. Ačkoliv, pokud viděti můžeme, hmota jest věčná(!) a síla trvá stále, ačkoliv ani ten nejmenší v paprsku slunečním se chvějící atom nemů-

¹⁾ Offener Brief, str. 26.

žeme ani zničiti ani vytvořiti, mizí přece ona neustále vším hýbající nebo spojující lidská práce v neustálých převratech přírody. Uznání vlastnického práva ohledně prahmoty, jež v plodech práce lidské jest ztělesněna, neznamená tedy nikdy více než dočasnou držbu, není nikdy na újmu zásobě pro všechny určené . . . Proto souhlasíme rádi s Vámi, když pravíte: Lidský rozum dává člověku právo, aby nejen věci ihned spotřebné, nýbrž i statky pro trvalé a příští užívání určené trvale držel. Pravdu díte, pokud v pojem statků těch takové statky, jako budovy, jež, jsou-li udržovány v dobrém stavu, lidský věk přetrvati mohou, právě tak zahrnujete, jako potraviny nebo palivo, jež ihned stráveny bývají. Ale dovozujete-li z toho, že člověk může míti soukromé vlastnické právo na přírodní živly od věčnosti(?) existující a věčně(?) trvající, na něž všichni jsou odkázáni, pak jste rozhodně na omylu. Člověk může míti arci soukromé vlastnické právo na plody země, jež svou prací vyrobil, protože tyto ztrácejí časem podobu prací jim udělenou a vracejí se do zásobárny přírody, odkud přišly, a protože vlastnické právo k takovýmto statkům jiných nepoškozuje: avšak zemi samu tak přivlastniti si nemůže, neboť tato jest velikým skladištěm, z něhož nejen výrobní látka, bez níž lidé nic zhotoviti nemohou, nýbrž i jejich vlastní tělesné bytí neustále se běře.« ¹⁾

George dotekl se zajisté velice významné pravdy, když praví, že člověk nesmí si půdu tak přivlastniti jako věc, jež prvním užitím se ničí, ku př. kus chleba, jehož člověk požije. Země jest vskutku, jak Lev XIII. s důrazem praví, »stálým, vždy trvalým pramenem«, ²⁾ z něhož všichni čerpati musí. — Avšak to není chvalitebno, že užívá této, pro sociální reformu tak důležité, tak nádherné pravdy k tomu, aby zakryl jí slabou stránku svého tvrzení.

Jeho tvrzení totiž znělo, že člověk jen k věcem jím vyrobeným soukromého vlastnictví nabyti může. A když byl upozorňován na to, že s tímto

¹⁾ Ibid. str. 26. n.

²⁾ Encyklika »Rerum novarum«, l. c., str. 80.

učením je v odporu všeliké vlastnictví, protože hmota, podstata všech t. zv. produktů, jest darem přírody, jest od Boha, a nikoliv od člověka utvořena, vyhýbá se tomu. Praví: »Dřevo zetlí, železo zrezaví, kámen zvětrá«. Ona substance, ona látka přirozená nezůstává dlouho ve vlastnictví, kdežto půda dle své povahy nestanoví právu vlastnickému žádných určitých časových mezí. — Avšak, což pak George nepozoruje, že tohle jest zcela jiná otázka než ta, o níž se jedná? Nenahlíží-liž, že trvání vlastnictví následkem povahy předmětu vlastnictví může býti sice obmezeno, ale že přece ve příčině tohoto předmětu pravé vlastnictví místo míti může? Ontě zaměňuje vlastnictví samo s trváním vlastnictví. A proto jest důkaz jeho vratký. — Zajisté, chléb, jejž pekař v noci upekł a jehož George při snídani požíł, nenalézal se dlouho v jeho vlastnictví. Také pomník, jenž mu snad jednou ne tak pro jeho důkazy, jako spíše pro jeho upřímnou lásku k lidstvu bude postaven, zvětrá. Ne tak snadno jsou však rozpadu a rozkladu v šanc vydány zlatáky oněch kapitalistických milionářův, o nichž on tvrdí, že jsou poplatníky držitelů pozemků. Ani on ani my se toho zajisté nedožijeme, aby tyto zlaté poklady vrátily se »do velikého skladiště přírody«. A kdyby se to až stalo — co by z toho následovalo? Zřejmě jen to jediné, že žádné vlastnictví netrvá věčně, ale nikoli to, že žádné vlastnictví přírodních látek nemůže existovati jako právo.

3. Až posud měl tedy George se svými útoky na papežskou encykliku málo štěstí. Snad bude aspoň tentokráte šťastnějším. Praví:

»Dále tvrdíte: že soukromé vlastnictví pozemkové neodnímá nikomu požívání půdy.«

»Vaše vlastní slova, že půda jest nevyčerpatelnou zásobárnou, jíž Bůh člověku jest povinován (?), musila as ve Vaší Svatosti vzbuditi nepohodlné rozpaky ve příčině присvojení si jí jako vlastnictví soukromého. Neboť jakoby sám Jste se chtěl ukonejšiti, tvrdíte dále, že vlastnické právo jednotlivců nepoškozuje práva jiných. Pravíte: že země nepřestává ukájeti potřeby všech, i když mezi soukromé vlastníky jest rozdělena, protože

ti, kdož půdy nemají, prodejem své práce plody pozemkové jako plat dostávají.«¹⁾

A teď popiluje si George chvály hodným způsobem ukázati na příkladě, kde vězí chyba jeho vlastního náhledu.

»Dejme tomu, že by někdo předložil Vaší Svatosti jakožto soudci morálky následující případ: „Jsem jeden z více bratrů, jimž zanechal náš otec statek, který k naší obživě dostačuje. Poněvadž pak neurčil pro žádného z nás zvláště nějakou jeho část a dělení zůstavil nám, uvázal jsem se já jakožto nejstarší v držení celého statku. Než tím neodňal jsem svým bratrům jejich výživy, neboť dal jsem jim na svém pozemku práci a platil jsem jim z plodin právě tak vysokou mzdu, jakou bych byl musil cizím dělníkům platiti. Může tedy mé svědomí býti úplně klidno?“ — Co byste mu odpověděl? Neřekl-li byste mu, že se dopustil těžkého hříchu a že jeho omluva zločin jeho ještě zvětšuje? Nepřikázal-li byste mu, aby svým bratrům dal náhradu, a neuložil byste mu pokání?“²⁾

Bez pochyby rozhodl by sv. Otec v týž rozum, a příčina rozhodnutí toho jest na snadě. Neboť jestliže otec jako zůstavitel rozdělení majetku mezi své děti nepředsevzal, t. j. synu A této a synovi B oně individuální části svého jmění nepřikázal, děti přece, jakmile dědici se staly, okamžikem smrti zůstavitelovy nabyly již práva na určitou, a sice stejnou kvotu této určité, konkrétní dědické massy. Osobí-li si tedy nejstarší celé dědictví, olupuje své bratry o jejich řádně nabyté právo, dopouští se tedy hříchu a jest vázán k restituci.

Než něco zcela jiného jest, zanechá-li otec svým dětem dědictví, a když Bůh dá člověku právo, aby ze statků této země výživy prací si zjednával.

Rozdíl ten dá se vyjádřiti ve dvou bodech:

a) Všeobecné udělení držby země pokolení lidskému nepřenáší na jednotlivého člověka ani práva k nějaké individuální věci, ani právního nároku

¹⁾ Offener Brief, str. 28.

²⁾ Ibid. str. 28. n.

na nějakou určitou kvotu darů přírodních. Ono tvoří nejvyšší právní důvod soukromého majetku in abstracto, ale nikoli jeho právní titul in concreto. Jinými slovy: oním udělením má člověk právo, aby nějakého vlastnictví nabýval, ale nikoli nabyté právo k nějaké určité jednotlivé věci nebo kvotě, ani nápadnictví na nějaký určitý objekt, na nějakou určitou kvotu.

Sv. Otec vyjádřil tuto pravdu jasným a srozumitelným způsobem takto: »To však, že Bůh zemi celému pokolení lidskému k užívání a požívání dal, nemůže zajisté nijak přičítati se vlastnictví soukromému. Neboť praví-li se, že Bůh dal zemi pokolení lidskému společně (in commune), nerozumí se tomu tak, jako by byl chtěl, by všichni společné panství nad ní měli, nýbrž tak, že nepřikázal sám každému jednotlivci určitou část její k držení, ale ponechal vymezení a rozdělení soukromých držeb píli lidí a zřízení národův.«¹⁾

Jest to tedy zvláště píle člověka, jeho práce — jsou to zákonitá zřízení národů, jež mají určití a upravití toto na uskutečnění ještě čekající nabytí vlastnictví ve příčině některé individuální věci. Ale jinak mají se věci v případě oznámeného dědictví. Dětem odkazatelovým nepřisluší pouze právo, aby něčeho nabyly. Ty mají spíše již nabyté právo na díl kvantitativně, byť ještě nikoli in individuo, určený, na kvotu této konkrétní dědické massy. Ustanovení za dědice anebo dědické právo intestátní není tedy pro ně nějakým abstraktním právním důvodem, nýbrž konkrétním právním titulem, jenž uděluje jim právní panství nad dědickou podstatou dle podílu, jaký na ní mají.

K tomu pak přistupuje: b) podstatný rozdíl mezi rovnoprávností dětí, k dědictví otcovskému povolaných, a mezi rovnoprávností lidí k tomu, aby ze všeobecné zásobárny přírody statků nabývati mohli.

»Jsouce jakožto rovní tvorové Všemohoucího rovně oprávněni, aby pod jeho prozřetelností život

¹⁾ Encykl. »Rerum novarum«, I. c., str. 80.

žili a potřeby ukájeli« — praví (George, ¹⁾) — »jsou tedy lidé též rovnoprávní při užívání půdy.«

Kdyby George oné »rovnoprávnosti při užívání půdy« tak rozuměl, jak nutno rozuměti rovnosti lidí jakožto abstraktní, ze specificky stejné přirozenosti následující, ale dle jejího konkrétně se utvářejícího obsahu právě tak rozdílné oprávněnosti, jak i individuální přirozenost lidí v mnohotvárné různosti se jeví — opravdu slova jeho byla by moudrosti plna. Ale pak nemohl by arci trvati ještě při paralele mezi dědickým právem dítek a právem lidí na požívání statků zemských. Či snad bychom měli bez urážky jeho intelligence za to míti, že ho zůstalo tajno, že dítky k dědictví povolané mají nejen rovné právo, nýbrž mimo to i právo na rovné, na rovný podíl?

Než nikoli, této okolnosti on jistě nepřehlédl. Spíše věru názor, že Bůh každému člověku stejným způsobem právo k nabývání vlastnictví udělil, ho neuspokojuje. Chceť nad to ještě tvrditi, že každý od přirozenosti, z vůle Boží, jako dítě Boží, má též právo na »stejný podíl« ²⁾ ve příčině užívání statků pozemských: tvrzení to, jež on arci, což je s podivem, jen na pozemek vztahuje. A právě proto chce se staršími i novějšími reformatory držby pozemkové zemi »znárodniti«, t. j. ve společné vlastnictví státu ji převésti. Tak doufá, že bude moci zajistiti právo všech na půdu, nechtěje zároveň dalšímu trvání soukromé držby pozemkové, a sice dle velikosti a rozsahu různé držby soukromé, z mnohých důvodů překážeti.

Úmyslem naším není však, abychom celý systém Georgeův a jeho pozitivní návrhy na tomto místě rozhovoru, resp. kritice podrobovali. Nás zajímají tuto jenom jeho nájezdy na papežskou encykliku.

Avšak nám se zdá, jako by on sám se svým tvrzením, že všichni lidé jakožto rovní tvůrové též při skutečném užívání půdy rovnoprávní jsou, v rozporu se nalézal.

¹⁾ Offener Brief, str. 2. ²⁾ Ibid. str. 4.

Požadujeť zajisté, »aby v šem lidem zajištěn byl stejný podíl na užitečných pokladů přírody;« ¹⁾ a tu to věru nijak nechápeme, jak může tento pro všechny lidi »stejný nárok« obmezovati na »půdu vlasti.« ²⁾

Což George necítí, jak toto obmezení jeho vlastním názorům velice odporuje?

Zajisté že zná, aspoň dle jména, knížectví Lippe-Detmoldské? »Vlast« Lippe-Detmoldanů jest velice těsná, a dáme-li tomu, že tam anebo ve svobodném přístavním městě Hamburku všichni smějí činiti nárok na stejný podíl na pozemcích, pak arci bude podíl ten rozhodně mnohem menší nežli podíl obyvatelů některé větší země s méně hustým obyvatelstvem.

Nuže, kde jest tu ona rovnost, o níž George mluví a již proto požaduje, poněvadž my lidé jsme všichni stejně milovanými dětmi téhož nebeského otce? Kde jest ona rovnost, když tento nebeský otec jedné části svých dětí vykázal jen podíl na Lippe-Detmoldsku, kdežto jiným přidělil mnohem větší plochy lesní a pozemkové v Brasílii nebo v Africe. Jak souhlasí to s jeho tak určitě přednášeným učením, že »všem lidem« — tedy též Lippe-Detmoldanům — »rovný podíl na užitečných pokladů přírody našeho božského otce zajištěn býti musí?« Dále s jeho tvrzením, že zásadou, při rozdělování země platnou, jest »táž zásada, jaká platí pro případ, když lidský otec své vlastnictví stejným podílem dětem svým zanechá?« ³⁾

Henry George jest dosti rozumný, aby nahlédl, že společné vlastnictví pozemkové celého lidstva jest theoreticky i prakticky plno absurdností. A proto též klade na místo lidstva jednotlivý národ, kmen, stát. Avšak při tom nemohlo ho snad přece zůstati tajno, že tím odporuje svým vlastním zásadám. Neboť jestliže jednotlivec dopouští se bezpráví oproti lidstvu — t. j. oproti celku rovnoprávných dětí téhož nebeského otce — tím, že nabývá části země jako vlastnictví soukromého, pak věru týmž způsobem proviňuje se

¹⁾ Offener Brief. str. 2. ²⁾ Ibid. str. 6. ³⁾ Ibid. str. 4.

i stát, národ, když určité území s vyloučením ostatních národů za své vlastnictví pokládá.¹⁾

Tedy buď společné vlastnictví celého lidstva ve příčině celé země, — nebo soukromé vlastnictví jednotlivých lidí k části půdy. Pro kolektivní vlastnictví národa k jeho teritoriu s vyloučením národův ostatních chybí všeliký principiální podklad.

Dále přednáší Henry George proti instituci soukromého vlastnictví pozemkového obžalobu, že prý jest instituce ta stejnoznačna s úplným vyloučením nevlastníkův od společného dědictví.

Opačné tvrzení vyjadřuje papež Lev XIII. těmito slovy: »Ostatně půda lidská, nechť jakkolivěk mezi jednotlivce jest rozdělena, nepřestává sloužiti společnému prospěchu všech, poněvadž není člověka, jenž by nežil se tím, co půda rodí. Kdož nemají majetku, nahrazují jej prací, tak že v pravdě možno tvrditi, že veškeren způsob opatřování výživy spočívá v práci, kterou koná člověk buď na své půdě, nebo v nějakém jiném způsobu živnosti, jehož mzda však konečně nepochází odjinud, leč z mnohonásobných plodů země, a za ně se zaměňuje.«²⁾

Nelibost, těmito slovy u H. George vzbuzená, nebyla, jak se zdá, malou. Dokazujet to onen poněkud nerozvážný způsob, jímž odpověď svou formuluje.

»Dejme tomu, že by Vaše Svatost byla jako světský kníže vládcem bezdeštné krajiny, jakou jest Egypt, v němž není ani pramenův ani potokův a jenž tak po-

¹⁾ Cfr.: R. J. Holaind S. J., *Ownership and Natural Right* (Baltimore and New York 1877) p. 87. sq.: »Either land belongs, to the whole species, or it does not; if the former be true, then we can have no exclusive ownership: exclusive ownership of a nation makes the wrong national instead of individual; that 's all. If it does not belong to the whole race collectively, then any one, not debarred by preexisting rights, can appropriate. There is no foundation whatever for the exclusive ownership of a nation, as separated either from the collective ownership of the race, or the individual ownership of the citizen. If one has not the right to appropriate land how many will it take to make a full-fledged right? Would not their collective ownership look very much like an addition of zeroes?«

²⁾ Encykl. »Rerum novarum«, l. c., str. 80.

divuhodnou řekou, jako jest Nil, vodou jest zásobován. Dejme tomu, že byste byl vyslal jistý počet Svých poddaných, aby vzdělávali půdu, a přeje jim zdaru, byl byste jim ještě zvlášť doporučoval vzájemnou spravedlnost. Ale brzy by Vám bylo oznámeno, že někteří osobili si vlastnické právo na řeku, odpírajíce ostatním každé krůpěje vody, které by si od nich nekoupili, tak že vlastníci řeky tímto způsobem bez práce zbohatli, kdežto ostatní, přes tvrdou práci, následkem vynuceného vysokého placení za vodu tak zchudli, že jen stěží ještě žítí mohou.

»Nebyl byste proto na nejvyšší stupeň rozhořčen?

»Dejme tomu, že by Vám tito vlastníci řeky poslali po té následující omluvu: „Jakkolivěk mezi jednotlivce rozdělena, nepřestává řeka sloužiti všem; neboť není žíznícího, jenž by z říční vody nepil. Ti, kdož nejsou držiteli říční vody, mají za to práci, aby ji dostati mohli, tak že se může říci: Všechna voda buď z vlastní řeky se bere nebo z práce v nějaké jiné živnosti, jež buď vodou nebo něčím jiným, zač možno vodu vyměnit, se platí.“ Přestalo by tím Vaše rozhořčení? Či nevzrostlo by spíše ještě více následkem urážky, Vaší inteligenci touto omluvou učiněné?

»Není třeba, abych Vaší Svatosti ještě šířeji vykládal, že mezi absolutním odepřením darů Božích a mezi zpěčováním se, přenechati člověku dary ty jinak než koupí, jest jenom takový rozdíl, jaký jest mezi lupičem, jenž oběť svou usmrtí, a lupičem, jenž za svou oběť žádá výkupné.« ¹⁾

Vedení důkazu jest coulantní; jenom škoda, že musí býti nazváno pochybeným. Trpíť důkaz ten

a) špatným názorem o prvním ujetí se držby (o převlastnění), o způsobu jeho provedení, a o trvání jeho působnosti.

Kdyby se totiž mohlo Georgeovi věriti, bylo by to jen několik málo osob, jež by, pospíšivše si před ostatními, celou zemi pro sebe v držení vzaly a všechny ostatní nechaly jen na to se dívat. Ba, tento svůj názor projadruje George někdy způsobem v pravdě dra-

¹⁾ Offener Brief, str. 29. n.

stickým: »Když Kain a Abel byli jedinými lidmi na světě, bylo jim volno, aby společným se dohodnutím zemi mezi sebe rozdělili.«¹⁾ — Nechceme mu ani připomínati, že Kain a Abel nebyli nikdy sami na světě; dostačít zajisté, konstatujeme-li, že George pokládá okupaci celé země skrze dva lidi za možnou. To ovšem souhlasí s názorem, jenž tvoří podklad již dříve jím uvedených příkladův:

»Má-li snad host, jenž nejprve se dostavil, právo zabrániti obsazení všech sedadel a žádati, by nikdo, kdo na podmínky jím předepsané přistoupiti nechce, hostiny se účastniti nesměl? Má snad ten, kdo první u vchodu do divadla vstupenkou se prokáže a nejdříve tam vejde, právo, aby jakožto první příchozí dvěře zavřel a sám představení obcoval?«²⁾

Zde to nejsou tedy ani dva, nýbrž jen jeden, jenž na celek nárok činí. Nuž, my nevíme, zná-li George výtečný spis přítele našeho Cathreina o »Soukromém vlastnictví pozemkovém a jeho nepřátelích«.³⁾ Kdyby si byl dal na práci a pozorně jej byl přečetl, byl by si to zajisté rozmyslil a těchto svých námitek proti encyklice papežově byl by nepřednesl. Jeť tam totiž poukazováno k tomu, že již Cicero⁴⁾ a Tomáš Aquinský⁵⁾ jeho námítky dávno vyvrátili.

Kdo nejprve do divadla přijde, nemá práva k vyloučení všech ostatních. Ale má právo místo si vybrati a od tohoto místa svého každého vyloučiti. A tak se to má též s ujetím se držby této země. Kdo nejdříve přijde, může si zvoliti místo pro své obývání. Může si své pole ohraditi, dům si vystavěti a obé zváti svým vlastnictvím. Pozdější příchozí mohou jeho příkladu následovati. Ale nemají práva k tomu, aby prvnímu příchozímu jeho vlastnictví zase vzali.

I mohli tedy ve skutečnosti ne snad jeden nebo

¹⁾ Ibid. str. 4. n.

²⁾ Progress and Poverty p. 247. n.

³⁾ Sešit 5. svaz. I. »Sociale Frage« (Freiburg 1892) str. 66. nn. — Český překlad viz níže ve II. části tohoto svazku »Vzděl. knih. katol.«

⁴⁾ De finibus c. 20.

⁵⁾ S. Thom. 2. 2. q. 66. a. 2. ad 2.

dva lidé, nýbrž lidé v nesčetném počtu pozemkového vlastnictví nabyti. Vždyť i dnes ještě velice vzdálena jest doba, kdy širé lány Afriky, Asie, Austrálie úplně budou rozděleny.

Pramenem bludu, jehož obětí George se stal, jest po našem náhledu klamná domněnka, jakoby ryze vnitřní skutečností pouhé vůle nebo jejím ústním prohlášením okupace (přivlastnění) státi se mohla. Proto má za to, že Abel a Kain byli by mohli celou zemi mezi sebe rozdělití a každému novému přichozímu podmínky stanoviti, za nichž mu požitky plodin zemských mohl býti přiřknut. Kdyby tento náhled byl správný, pak by věru nic nebylo tomu na závalu, aby i měsíc byl okupován, a pánům soudcům byly by již dávno k rozhodnutí předloženy právní spory o tom, kdo mezi více osobami měl nejdříve ve příčině měsíčních luhů *animus possidendi*. — Než, náhled Georgeův jest mylný.

Dvě momentů patří zajisté k nabytí držby. *Adipiscimur possessionem corpore et animo*. Pouhá vůle nestačí. K té musí přistoupiti vně poznatelný poměr skutečného držení — *animus possidendi* musí ve vnějších poměrech nějakým způsobem býti ztělesněn. Proto bylo to fysicky nemožno, aby Kain a Abel celou zemi mezi sebe byli rozdělili, protože právě jenom část země připouštěla působnost jejich na sebe, jenom část země byla jim dosažitelná.

Jako ve příčině způsobu okupace, tak mylí se George dále též ve příčině trvání z ní plynoucího práva.

Kdo čte líčení Georgeova, jest ponoukán k tomu, by se domníval, že tytéž osoby, jež první okupaci provedly, sedí ještě dnes na své hroudě až po zuby ozbrojeny za tím účelem, aby svůj »lup« proti »později narozeným lidem« chránily.

Avšak to přece nesouhlasí se skutečností. Každému zajisté dostaví se smrt a s ní i konfiskace všech posud držných statků. »Později narození lidé,« pokud jsou dědici přirozeními nebo snad testamentárně za dědice ustanovenými, zaujmou místo odkazatele, jehož vlastnické právo spolu se životem zašlo. Ale právním titu-

lem, na jehož základě následující generace vlastnictví nabývá, není více okupace, nýbrž jejich vlastní právo dědické, — titul to, jehož snad George aspoň dětem kapitalistických milionářů neupírá. Proto vratká jest jeho úvaha, an dí: »Časná přednost v ujetí se držby (v okupaci) má udíleti výlučný, věčný právní titul na povrch zemský, na němž dle přirozeného řádu nescetná pokolení mají se vystřídati? Což mělo první pokolení lepší právo k této zemi než my? nebo lidé před sto lety? nebo před tisícem let?«¹⁾

Ať se George upokojí! Máť on, pokud žije, stejné právo k nabývání vlastnictví jako oni. Avšak i na jeho dvěře zaklepá smrt. Ne pro »věčné«²⁾ doby může příští pokolení vyloučiti od toho domu, v němž právě bydlí. Jiná pokolení budou se z něho těšiti, když jeho práva vlastnická již dávno byla pominula.

Dále pak se nám zdá, jako by

b) měl George zcela nepravý názor o poměru držitelů pozemků k ostatním členům společnosti, jakož i o podstatě společnosti prácedílné.

V prácedílné společnosti nemohou se zaměstnávat i nezaměstnávají se všichni občané vzděláváním polí. Jedni zajisté věnují se zaměstnání tomu, jiní onomu. Jsou-li živnostníci závislí na stavu rolnickém, jenž dává jim výživu tělesnou, jest rolník zase závislým na průmyslu, řemesle, obchodu, bez nichž by mnohé jeho potřeby nedošly ukojení.

Kdo má peníze v kapse, ten není oproti vlastníku pozemkův ani otrokem ani poplatníkem. I když rolník vytěžil více žita, než sám spotřebuje, jest přece na ostatních občanech tak závislý, že by bez záznamu konsumentů nemohl krýti ani své výrobní výdaje.

Krátce, fantasie George oklamala, myslí-li, že je lidstvo rozděleno na dva tábory: na jedné straně vyděrační vlastníci pozemků, — na druhé pak straně odírání kapitalisté a dělníci.

Připouštíme ovšem rádi, že ten, kdo pozemek jako vlastnictví má, v jistém smyslu lepší má postavení než ti, kdož takového vlastnictví postrádají.

¹⁾ Cfr.: Progress and Poverty p. 247. Cathrein. I. c., str. 66.

Avšak vždyť láska, kterou Bůh pro všechny lidi cítí, nezadržela věru ani jeho, aby jednomu těchto, jinému oněch schopností a příležitostí udělil, tak že věru sotva jeden člověk druhému ve své přirozené výpravě jest roven, ve stejně dobrém stavu se nalézá.

George sám dále jest toho dalek, aby žádal rovnost držby, dalek toho, aby bohatým vlastníkům továren, bank, obchodů jejich rozhodně lepší stav ve zlé vykládal.

Avšak to přece nesouhlasí nijak s objektivními poměry, když jím volené příklady označují držitele pozemků vždy jako lidi, kteří jiné předešli, aby »řeku«, »pramen«, který stále teče, pro sebe okupovali. Což pak náš dnešní rolnický stav tu sedí s kohoutkem v ruce, aby uděloval ze sudu přírody občerstvujícího doušku tomu, kdo »pozemkovou rentu« platí? Příroda zajisté jest skoupá, a její produktivní síly musí býti z pravidla potem rolníkovým teprve zúrodnovány. »Země jest matkou, práce otcem,« pravil Petty a děl pravdu.

George chce arci příklady jím volenými co možná nejpraegnantněji vytknouti pravdu, že v ceně produktů obsažena jest též »renta« za přirozenou úrodnost půdy, renta, jež stoupající hustotou obyvatelstva stoupá, jelikož cena produktů a tím i cena půdy při tom se zvyšuje. Přece však trpí jeho příklady tak silným nadsazováním, že člověk přichází do pokušení, aby věřil, že vyčetl své učení odněkud z hvězd, nikoli však že je čerpal z pozorování lidského života.

Ať podívá se jen někdo na svět, jak ve skutečnosti jest, ať jde do Německa, do Italie, a pozná, že zde i sedlák, jenž sedí na »vlastní« hroudě, stal se mnohonásobným poplatníkem movitého kapitálu. Ne kapitál, jak George míní, platí daň půdě, nýbrž naopak movitý kapitál stal se upírem, jenž krev stavu rolnického hltavými doušky vyssává. Úrok, jež vlastník pozemku kapitálu platí, jest často větší než renta, již rolník za úrodnost svého pole bere. K tomu bychom obrátili rádi pozornost Georgeovu, tuto věc chtěli bychom mu rádi ke studiu doporučiti. Pak nebudou více v jeho očích kapitalističtí milionáři

nouzí skličení státi u dveří rolníkovy chalupy, prosíce za doušek vody, žádající za něco žita a pšenice k ukonejšení svého hladu, zatím co zároveň se slzou v oku »daň« skládají, kterou jim ten lupičský sedlák uložil. Pak spíše uzná, že kapitalistický liberalismus jest nepřítelem blahobytu národů, jež usura vorax krmí, jež rolníku pole bere a statku ho zbavuje, na němž rodiče seděli a děti počestnou výživu nalézti měly. Nahlédne, že nikoli vlastnictví pozemkové, nýbrž zneužívání vlastnictví že jest vinno oněmi jím želanými pozemkovými spekulacemi a že urychlilo zkázu národů. A zároveň pochopí též, proč máme za nutno, upozorniti ho na další jeho blud, — že totiž

c) neobmezené, absolutní vlastnictví zaměňuje s vlastnictvím samým osobě.

Nikoliv, soukromé vlastnictví nezavinilo zpustnutí kdysi úrodné Campanie, vyhlazení lidu a vysílení Italie, jež Gothům a Vandalům cestu razilo a římskou Britannii ctitelům Odinovým a Thorovým vydalo. Vlastnictví nebylo tím vinno, že v bohatých druhdy a zalidněných provinciích Východu zničeny byly mečem hord tureckých prořídlé řady legií, že s Božího hrobu jakož i s chrámu Moudrosti kříž byl stržen a půlměsíc tam vztyčen. Soukromé vlastnictví nenechává ve Skotsku úrodných polí divokým zvířatům za pobyt, neproměňuje jich v Irsku v pastviny pro dobytek, nenechává jich v Anglii a v Australii ležeti ladem. Nikoli, vlastnictví nesmí George viniti ze všech těch politování hodných, pro společné blaho národů tak osudných zločinů: — vlastníci jsou vinníky těmi, — ona lakotnost, jež dle slov prorokových lidí pohání, aby pole k poli řadili, jakoby oni sami na zemi bydlili, — onen nedostatečný, právům celku nevyhovující vlastnický řád, jež ze soukromého vlastnictví pozemkového učinil pro několik lidí privátní monopol, — liberalismus se svým svobodným hospodářstvím, — to jsou ti nepřátelé, kteří potem a krví lidu své devotní přívržence tak dlouho budou živiti, až se konečně národové vzmuží, aby své tísnící okovy roztrhli.

George nemůže popíráti, že instituci vlast-

nictví zaměňuje v skutku s vlastnickým řádem, že vlastnictví proto zavrhl, jelikož vycházel od bludné domněnky, že jest jenom jediné vlastnictví — vlastnictví absolutní — že jest jen ten jediný majetkový řád, který ponechává vlastníkovu neobmezeně svobodné užívání jeho statků. Neboť pokud vlastnictví uznává, totiž vlastnictví plodů práce, kapitálu, zove právo toto »neobmezeným, vyjímajíc takové případy, v nichž povinnost sebezachování všechna jiná práva ruší.«¹⁾)

Ostatní námitky, jež George proti důkazům papežské encykliky činí, poskytují málo nového a jsou tím, co posud bylo řečeno, s dostatek vyvráceny. Avšak za příčinou úplnosti chceme přece námitky ty zde aspoň krátce registrovati.

George zavrhuje tvrzení papežovo,

4. že práce na pozemek vynaložená uděluje člověku právo vlastnické k půdě samé.«²⁾)

Smysl slov sv. Otce byl námi již dříve vyložen. Lev XIII. nepraví zajisté,

a) že práce jako pouhá skutečnost uděluje člověku právo majetkové ve příčině půdy.

Aby vůbec nějaká skutečnost mohla býti právním titulem konkrétního nabývání, jest zajisté nutno, aby ji bylo lze zpět uvést na nějaký právní důvod, jenž zcela všeobecně oprávněnost k nabývání majetku v sobě chová. A jen pokud a jak dalece takováto konkrétní jednotlivá skutečnost v tomto všeobecném a abstraktním důvodě právním jest zahrnuta, stává se pro individuální případ právním titulem nabývacím.

Všeobecným důvodem právním pro nabývání vlastnictví k věcem materiálním jest pak též vlastnické právo, jež má člověk ke svým činnostem a jejich plodům. Avšak to není poslední nejvšeobecnější a nejvyšší právní důvod; předpokládáť též nutně jakožto vyšší důvod právní: postavení člověka

¹⁾ Offener Brief, p. 4.

²⁾ Ibid. p. 31.

v tomto světě a právo k podrobení si země od Boha mu udělené.

Podobně netvrdí papež,

b) že každá na pozemek vynaložená práce zakládá k němu právo vlastnické.

Vždyť sv. Otec poměr mezdní, při němž dělník, ve službě jiného stojící, vlastnictví k produktu nenabývá, uznává za poměr právní. A pak při názoru opačném stala by se práce nad to zkázou práce, protože kdokoli mohl by si pak cizí vlastnictví přisvojiti jednoduše tím, že by toto učinil předmětem své práce.

To, o čem papež mluví, jest dle jasného znění — jakž i George za to má ¹⁾ — jen původní nabývání vlastnictví ke kusu země, jež posud nikomu nenáležela.

Zde však jest práce vsutku právním důvodem nabývání vlastnictví. Jinak věru nemohl by první vzdělavatel pole zváti plod své práce svým vlastnictvím. Neboť co jest tu ovocem práce? — Pšenice, jež na zorněné půdě roste? Zajisté; ale to již jest plod prostředecní. Bezprostředčním účinem kultivující práce, jejím bezprostředním »plodem«, jest věru zlepšení půdy samo, jest zlepšená půda. Půda sice právě tak člověkem co do podstaty se nevyrábí, jako kabát, jež krejčí zhotovuje. Avšak formu kultivované půdy obdržel pozemek prací lidskou a tato forma nemůže od půdy býti oddělena, tak aby sama o sobě mohla tvořiti předmět vlastnictví.

Rozpaky, v nichž se George oproti papežské argumentaci nalézá, nutkají pak ho, aby ještě více námitek pronesl, aniž však chabost jednotlivých může tím býti překonána:

α) Dejme tomu, že práce zakládá původní nabývání vlastnictví pozemkového; tož přece nemohla by oprávniti soukromé vlastnictví, »jak dnes existuje.« ²⁾

Avšak o dnešním vlastnictví a o jednotlivých dnešních vlastnících papež tu ani nemluví. Onť roz-

¹⁾ Ibid. p. 31. ²⁾ Ibid. p. 31.

vinuje tu přirozeno právní základ soukromého vlastnictví vůbec.

Chce-li pak se George podjati té práce a zkoušeti právní tituly dnešních individuálních vlastníků, nebude mu Lev XIII. v tom jistě brániti, aby ony tituly, jež »v násilí a podvodu původ svůj mají,« zavrhl.¹⁾ Jen o jednu věc bychom ho při tom prosili: ohlédání to nesmí se obmeziti jenom na držbu pozemkovou. Ať podrobí vyšetřování tomu též vlastníky movitého kapitálu, heroy burs a bank. Snad že ho pak toto obnovené ohlédání přiměje k tomu, aby svůj systém změnil, až v dnešních vlastnících pozemkových, jmenovitě těch středních a menších, nepozná více lupiče, nýbrž spíše oloupené.

β) George činí otázku: Zakládá-li učiněná práce vlastnické právo k pozemku, kde prý jsou potom h r a n i c e tohoto vlastnického práva? Zdaž prý na př. toto vlastnické právo podrží svou platnost i potom, když se ukáže, že půda chová v sobě bohatá ložiska a pod.²⁾

Avšak k čemu pak tyhle pochybnosti? — Dostačť věru, je-li jasno, že přirozeno právní úvaha vede nutně k uznání vlastnictví k povrchu zemskému. Všechny ostatní otázky mohou býti ponechány ustanovením p o s i t i v n ě - p r á v n í m. A tu právo římské stanoví, že vlastnictví k pozemku jde do nezměrné výše a hloubky. Mineralie v půdě se nalézající jsou mu součástkami pozemku a proto spadají v dispoziční právo vlastníka pozemku. Naproti tomu právo německé pokládá mineralie a pod. za poklady přírody a má za to, že jsou volné, pokud okupace jich dolováním nenastala. Toto právo okupace bylo však za starších dob obmezeno na vlastníky povrchu země; na soukromých pozemcích mohli kutati soukromníci, na obecní marce příslušníci její, na volné půdě jedenkaždý. Později však osobil si stát právo okupace jakožto regál horní. V novější době jest horní regál opět zrušen, dolování však ve prospěch veřejný zvláštními předpisy obmezeno.

Mohou tedy, jak tento příklad ukazuje, náhledy o »h r a n i c í c h práva vlastnického« i v téže zemi

¹⁾ Ibid. p. 31. ²⁾ Ibid. p. 32.

se měniti, aniž tím oprávněnost soukromého vlastnictví pozemkového nějakým způsobem v pochybnost se bere.

γ) Neméně naplní rozvážné lidi podivem, argumentuje-li George následujícím způsobem:

»Práce na pozemek vynaložená zakládá jen vlastnické právo ke plodům píce, nikoli však k pozemku samému, právě tak jako práce na oceánu zakládá právo k držbě ryb, nikoli však vlastnické právo k oceánu.«¹⁾

Podobným způsobem byl již George učinil též duchaplnou poznámku, že, seje-li kdo obilí, »nabývá tím vlastnického práva k obilí, jež sklízí, ale nemůže prý totéž právo vlastnické ku platnosti přivést ve příčině slunce, jímž obilí to uzrálo, ani ve příčině půdy, na níž rostlo.«²⁾

Opravdu, toť stkvostné! Od které pak doby vzdělává se slunce jako pole? Ode kdy nabývá moře rybolovem nové podoby jako půda, kterou člověk vzdělal?

Slunce vznáší se příliš vysoko nad námi. Tu jest tedy skutečná držba a proto i vlastnictví pro člověka nemožností. Myť bychom si věru též prsty popálili, kdybychom chtěli toto obrovské ohnivé těleso okupovati. Moře pak okupovati, nemá pro jednotlivce žádného významu. Rybolov zvláště nestal by se přivlastněním pranic výnosnějším.³⁾

δ) George jest všecek rozhorlen nad tím, že vlastník pozemků stoupání hodnoty, jež na pozemku následkem vzrůstu obyvatelstva a různých zvelebení se strany státu nebo obce povstává, zastrčí beze všeho do kapsy.

I musí býti zajisté každému s podivem, že nerozšířil toto rozhorlení své též na kapitalistické podnikatele, kteří zlepšováním veřejných prostředků komunikačních ocitají se rozhodně také v příznivějších okolnostech, čímž jejich »zaměstnání« na hodnotě též získává.

Než místo, bychom tím se zdržovali, chceme pozor-

¹⁾ Ibid. p. 32.

²⁾ Ibid. p. 3.

³⁾ Srv.: W. Roscher, Grundlagen der Nationalökonomie I. § 87.

nost Georgeovu obrátiti k tomu, že ani vzrůst obyvatelstva z práce státu nebo obce odvozen býti nemůže, ani že stoupání hodnoty pozemků, vzrůstem tím jmenovitě v městech přivoděné, nelze označiti v pravém slova smyslu jako »produkt« vzrůstu obyvatelstva. Jeť stoupání ono následkem větší hustoty obyvatelstva, právě tak jako jest následkem, nikoli však produktem, zvelebení, státem nebo obcí způsobených.

Ale vlastní theorie Georgeova dopřává člověku práva vlastnického jen k produktu, jen k tomu, co od něho byly vyrobeno. Jakým právem přiděluje tedy státu nebo obci vlastnictví ke stoupání hodnot, k novým hodnotám, jež nejsou žádným produktem státní, resp. obecní práce?

Či chce snad stanoviti zásadu: Všecko, co následkem mého jednání jinému prospěch přineslo, jest mým vlastnictvím? Tuť by věru nějaká americká *privátní společnost*, jež na blízku jeho domu nějakou veřejnou nádhernou stavbu, na př. nádražní budovu, provádí, mohla též na zvýšení hodnoty jeho pozemku, tímto způsobem přivoděné, jednoho krásného dne týmž právem nároky činiti, jakým George takovéto, státní nebo obecní prací prostředně způsobené zvýšení státu přidělití chce.

Pokud možná ještě slabší jsou následující námitky, jež George proti učení sv. Otce Lva XIII. činí:

5. »Dále pravíte, že soukromé vlastnictví pozemkové veřejným míněním jest schvalováno, že přispělo k pokoji a míru a že posvěceno jest přikázáním Božím.« ¹⁾)

Tedy nejprve

a) soukromé vlastnictví pozemkové není prý veřejným míněním schvalováno.

»I kdyby to bylo pravda, že veřejné mínění soukromé vlastnictví pozemkové uznává, byla by tím jeho spravedlnost právě tak málo dokázána, jako

¹⁾ Offener Brief, str. 35.

kdysi všeobecné uznání učinilo otroctví zřízením spravedlivým.«¹⁾

Arcib, kdyby soukromé vlastnictví pozemkové bylo institucí jen jedné jediné p e r i o d y, jedné nebo druhé epochy, jak tomu jest v příčině otroctví, pak by námitka Georgeova byla správná. Avšak Lev XIII. neodvolává se na veřejné mínění jedné epochy, nýbrž na veřejné mínění v š e c h časův a v š e c h národů, kteří na rozvoji civilisace a kultury podílu měli.

Jestliže však George poukazuje proti tomu na domněle »původní«²⁾ komunismus všech národů, tvrdí-li o vlastnictví: »Vlastnictví přišlo do tohoto moderního světa skrze vaše předky, Římany, jejichž civilisaci porušilo a jejichž říši zničilo,«³⁾ — staví se tím na stanovisko dnes již přemožené³⁾ a dokazuje tím znovu svoji náklonnost k fantastickému blouznění, jež charakterisuje všechny ty »praehistorické«⁴⁾ badatele, jež on následuje. { }

b) Vlastnictví prý nepřispělo k pokoji ve společnosti lidské a není prý posvěceno příkázáním Božím.

Mezi mnohými důvody pro soukromé vlastnictví uvádí totiž Lev XIII. také ten, že lidstvo »soukromé vlastnictví, jakožto instituci, jež s přirozeností lidskou zcela souhlasí a k mírnému i pokojnému spoluzití co nejvíce přispívá, staletým praktickým uznáváním posvětilo.«⁴⁾

Poznámka tato obrací se především jen proti komunistickým a socialistickým systémům v plném slova smyslu. Proti těm však — toho George nepopře — má uvedený důvod rozhodnou průkaznou moc. Papež tedy nechce popírat, že by se mohly vymyslet nějaké systémy, v nichž by, aspoň zdánlivě, podobně o pořádek a pokoj bylo postaráno, jako ve společnosti na soukromém vlastnictví založené. Co tvrdí, jest jenom ona zřejmá skutečnost, že lidstvo po celá století

¹⁾ Ibid.

²⁾ Ibid. str. 36.

³⁾ Srv.: V Cathrein S. J., l. c., str. 5. nn. a naší knihy str. 26. nn.

⁴⁾ Encykl. »Rerum novarum«, l. c., str. 81.

spatřovalo v soukromém vlastnictví přirozený základ pokojného spolužití.

A v tomto svém přesvědčení se lidstvo nezklamalo. Neboť, ať by jakékoli zařízení na místo vlastnictví soukromého zavedeno bylo, člověk nebude trvale spokojen stavem, jež by uznal za nerozumný a nespravedlivý. Nespravedlivý a nerozumný jest však stav, po jakém na př. George touží, stav totiž, v němž sice nynějšímu vlastníku pozemkovému soukromá držba půdy má býti ponechána, ale za to má mu býti uloženo celé břemeno daní.

Velice podivně se vyjímá, že si George dovoluje, míti k sv. Otcí též výklad exegetický.

»Vaše Svatost dává na rozum, že přikázání Boží posvěcuje soukromé vlastnické právo pozemkové, uvádějíc z páté knihy Mojžíšovy (V. 21.) následující větu : »Nepožádáš manželky bližního svého, ani domu, ani pole, ani služebníka, ani děvky, ani vola, ani osla, ani cožkoli jeho jest.«

»Domnívá-li se Vaše Svatost, že slovo »pole« má zde býti posvěcením soukromého vlastnictví pozemkového, jak dnes existuje, pak mohli bychom mnohem větším právem konkludovati, že slova »služebník« a »děvka« znamenají zde posvěcení otroctví; neboť z jiných ustanovení téhož zákonníka jest zřejmo, že se tyto výrazy vztahují jak na dočasné nevolníky, tak i na otroctví. Avšak slovo »pole« kryje se zde s významem užívání půdy a zlepšování půdy, k nimž držební a vlastnické právo platí bez uznání vlastnického práva k pozemku samému. Že pak tento vztah k polnosti nemůže býti žádným posvěcováním vlastnictví pozemkového v dnešní podobě, to dokazuje další věta v zákonníku Mojžíšově, jež toto vlastnické právo výslovně jako nespravedlivé a nevhodné popírá. »Země také — praví Jahve — nebude prodána na věky: neboť má jest, a vy jste příchozí a nájemníci moji« (»coloni mei«; náš český překlad má »obyvatelé moji«), (III. kn. Mojž. 25, 23), a dle toho bylo předepsáno, že země každých padesát let má připadnouti původnímu vlastníku (!) nebo jeho dědicům, čímž mělo se způsobem, tehdejším jedno-

duchým způsobům výrobního života přiměřeným, státi nemožným, aby lidem na zemi místo jejich trvale bylo zadržováno.«¹⁾)

Počněmež od konce.

Není pravda, že slova Hospodinova popírají soukromé vlastnictví pozemkové jako nespravedlivé a nevhodné. Země jest arci pro člověka dobrovolným darem Božím, jest zemí, »kterou Hospodin, Bůh tvůj, ti daroval.« Avšak následuje snad z toho, že člověk oproti člověku nesmí žádné právo vlastnické ku platnosti přivést, i když oproti B o h u jest pouhým nájemcem nebo správcem?

Nepotvrzují-liž dále právě nařízení zákona Mojžíšova, že každých 50 let má země původnímu vlastníku nebo jeho dědicům zpět připadnouti, — velice stabilní vlastnictví, jež prodloužením svému právnímu pánu trvale odňato býti nesmělo?

Kde na světě jest to dále psáno, že má stát právo, půdu členům společnosti pronajímati? Či snad identifikuje George stát s Jehovou a odvozuje státní vlastnictví ze světobsáhlého vlastnictví Jehovova? Země patří m n ě, praví Jahve, — nikoli: státu. »J á« ji pronajímám, — nikoli stát. Jak tedy může George spatřovati ve slovech Písma sv. potvrzení své theorie?

Přímo absurdní jest konečně, tvrdí-li George, že příkázání: »Nepožádáš manželky bližního svého, ani domu, ani pole, ani služebníka, ani děvky, ani vola, ani osla, ani cožkoli jeho jest« lze se j e n t e h d y dovolávati na ochranu vlastnictví k poli, chce-li je kdo pokládati zároveň i za potvrzení vlastnictví k služebník u a d ě v c e. Aj, proč pak ne též ku potvrzení vlastnictví k paní choti?

Příkázání toto chce zajisté právo bližního chrániti i proti žádostivosti. Je-li toto právo právem vlastnickým v plném slova smyslu čili nic, o tom příkázání to o sobě nepraví ničeho, nýbrž užívá spíše všeobecného: »ani cožkoli j e h o jest.« Vůl a osel, právě tak jako pole, byli tehdy v úplném soukromém vlastnictví, a také

¹⁾ Offener Brief, str. 39.

toto soukromém vlastnictví jest přikázáním Božím chráněno.

6. »Pravíte dále, že otcové mají se starati o své děti, a soukromé vlastnictví pozemkové že jest nutno k tomu, aby jim péči tuto umožnilo.« ¹⁾)

Nesprávně rozumí George slovům sv. Otce, píše-li: »Vaše Svatost tedy věří, že jest to povinností otců, zůstaviti dětem vlastnictví požitkonosné, jež by je před bídou a nouzí v nestálostech tohoto života pozemského chránilo.« ²⁾)

Srovnejme s tím slova Lva XIII.

»Co se týče volby stavu, není pochyby, že svobodě každého jednotlivce jest ponecháno, aby buď rady Krista Ježíše poslechl a život panický vedl, nebo aby vstoupil v manželství. Přirozené a původní právo k manželství člověku brání nebo hlavní účel manželství, Bohem na počátku stanovený, jakýmkoli způsobem obmezovati nemůže žádný zákon lidský. »Rosťtež a množte se.« Hle, slovy těmi založena rodina či společnost domácí, společnost to sice malá, ale pravá a nade všecka jiná společenství starší, kteráž proto musí míti jistá svá práva a povinnosti, jež na státu nikterak nezávisejí. Právo vlastnictví, jež, jak dokázáno, jednotlivcům od přírody uděleno bylo, musí tedy příslušet člověku i jakožto hlavě rodiny; ba právo to jest tím mocnější, jelikož člověk v kruhu domácím jaksi se rozšiřuje. Jeť to posvátný zákon přírody, aby otec rodiny opatřil děti své výživou a vši výchovou; a přírodou také k tomu jest veden, že chce dětem svým, v nichž osoba jeho dále žije a jaksi se opakuje, zjednati a zaopatřiti, čím by se v tom nestálém běhu života bídy uchrániti mohly. To však nemůže učiniti jiným způsobem, než vlastnictvím věcí užitek přinášejících, jež dědictvím na děti převésti může.« ³⁾)

¹⁾ Ibid.

²⁾ Ibid. str. 40.

³⁾ Encykl. »Rerum novarum«, I, c., str. 82.

Tré věci tvrdí tedy sv. Otec :

a) Otec rodiny má právo, vlastnictví nabývatí a držeti ;

b) má povinnost, zaopatřiti dětem svým výživu a všelikou výchovu (ut victu omnique cultu tueatur, quos ipse procreavit);

c) příroda vede ho kromě toho k tomu (a natura ipsa deducitur), že chce (ut velit) nabyti toho, čím by děti své před pozemskými nestálostmi v bezpečí uvedl. To však může se státi jenom držbou užitek přinášejících věcí (fructuosarum rerum possessione). Neboť i kdyby po té nemoc a pod. dětem v tělesné nebo duševní práci vadila — ony jsou vlastnictvím chráněny a nejsou odkázány na almužnu jiných nebo státu.

Tvrdí se tím však, že každý jednotlivý otec má povinnost, dětem svým po n o s t i zůstaviti ? Kdo nic nemá, nemůže též nic zůstaviti. Jedni zanechají svým dětem kapitály, jiní pozemky. Většina otců musí se však snad obmeziti na to, že děti své vychovají, nemohouce se o jejich budoucnost postarati jinak, leč dobrým vzděláním. Ale to nevadí, aby snaha a přání otců, dětem svým též vlastnictví zůstaviti, nebyla zcela spravedlivou a přirozenou, a aby řád společenský, jenž by odstraněním vlastnictví toto dědické zůstavení učinil nemožným, nepřičil se přirozeným a spravedlivým tužbám srdce otcovského.

Proto zcela bezpodstatno jest, předstírá-li George papeži: »Povinnost otce k dítkám může přece býti jen povinností v š e m o t c ů m m o ž n o u.« ¹⁾ Lev XIII. právě nežádá, aby každý otec vlastnictví pozemkové svým dětem zůstavil, nýbrž jen, aby každý otec dle svých poměrů v o budoucnost svých dětí se staral.

7. »Jste též toho náhledu, že soukromé vlastnictví pozemkové povzbuzuje k přičinlivosti, rozmnožuje blahobyť, činí lidi usedlými a sílí lásku k vlasti.« ²⁾

¹⁾ Offener Brief, str. 42. ²⁾ Ibid. str. 44.

Že soukromé vlastnictví jest mocnou vzpružinou příčinnivosti, toho George popírati se neodvází. Pomíjí tedy tento bod mlčky a snaží se jen ukázati, že by ani v jeho systému podnětů se nedostávalo. Nejhlavnější podnět k intensivnímu vzdělávání půdy spatřuje totiž George v bezpečnosti, aby bylo možno plody práce, výrobky práce, sklízeti. Tato bezpečnost jest pak dle jeho názoru dostatečně zajištěna, je-li vzdělavateli pozemku zaručeno jen trvalé právo držby, bez vlastnictví.

»V surovém prastavu (?) lidské společnosti, kde celá činnost na hon, rybolov a česání divoce rostoucích plodů jest obmezena, není soukromá držba pozemková nutna.

»Jakmile však počnou lidé půdu vzdělávati a práce své užívají k trvalým, na pozemku lpícím činům, stává se soukromá držba půdy nutnou, aby vlastnické právo k produktům práce bylo zajištěno. Neboť kdo by sil, nejsa si jist výlučnou držbou půdy, jež ke sklizni jest nutna? Kdo by prováděl nákladné stavby, nemaje výhradného držebního práva k stavebnímu pozemku, jež jediné zjednáva mu možnost, aby mohl ze své práce a z uložení svého kapitálu bráti užitek?«¹⁾

Avšak George se domnívá, že bezpečnost držbou privátní poskytovaná dostačí, ba že jest větší než při dnešním pachtovním systému.²⁾

Nechceme se s ním příti, je-li bezpečnost nájemcova větší, když vlastníkem pozemku není osoba soukromá, nýbrž stát. Nám dostačí mlčky projevený ústupek, že jest aspoň menší než bezpečnost, jakou má dnešní soukromý vlastník půdy.

»A opravdu,« praví právem Dr. Eugen Jäger, »domnívají li se reformátoři pozemkové držby, že pouhý pronájem³⁾ půdy byl by prospěšnější, tak že by stát bral jaksí jen rentu pozemkovou a tato by byla zároveň

¹⁾ Ibid. str. 4. ²⁾ Ibid. str. 44.

³⁾ Nic nedělá, že George dávky, státu od držitelů pozemků odváděné, neoznačuje jako »nájemné«, nýbrž jako »daň«. Poměr mezi státem a soukromými držiteli zůstává přece analogickým nájmu.

jedinou daní (single tax), kdežto celý nadobnos zůstal by v rukou soukromých hospodářů, pak by se svou sociální reformou brzy právě tak pohořeli, jako sociální demokracie se svým kommunistickým uspořádáním produkce a konsumpce. Nájemce, jenž nemá jistoty, že on a jeho dědicové mohou pozemek trvale držeti (rozhodnutí vlády, »zákon«, mohlo by ho soukromé držby zbaviti), bude as těžce ochoten k tomu, aby práci, nebo snad i kapitál ve větší míře půdě věnoval, by tak přebytků na produktech docílil, jichž další užitečné a trvalé zcenění bylo by mu učiněno skorem nemožným. I zde musilo by velice záhy nastati o d u m í r á n í h o s p o d á ř s k é intensity.«¹⁾

Stěžuje-li si Henry George do nepřirozených a barbarsky bídných příbytečných poměrů velikých měst, poukazuje-li se spravedlivým rozhořčením k tomu, že bez počtu lidí nemá ve své vlasti žádného domova, opakuje-li zvláště ohledně dnešní Italie slova Gracchova: »Římané! Zovou vás pány světa, a přece nemáte práva na půdu své půdy! Divoká zvířata mají svá doupata, ale vojínové Italie mají jen vodu a vzduch!« nalézají tyto stesky jeho v srdci Lva XIII. zcela jistě ozvěnu nejživější. Avšak nikoli vlastnictví samo o sobě, nýbrž z n e u ž í v á n í jeho zaviňuje onu bídu, zneužívání to, jež nesouvisí nutně s institucí soukromého vlastnictví, zneužívání, jež nejméně tím může býti odstraněno, když se všem vezme vlastní domov ve vlasti jejich.

Zdravé jádro, pravda vývodů Georgeových záleží zajisté v tom, že musí býti selská držba chráněna před tím, by nezašla v několika málo velkostaticích, že musí se snaha nésti k lepšímu rozdělení pozemkového vlastnictví v zemích latifundijních, že musí ziskuchtivosti spekulantů, kteří v městech hodnotu pozemků, a tím i nájmu, nezměrně zvyšují, hráz býti položena, nemá-li vše zahynouti.

Ale v tom není zajisté pražádného odporu s en-

¹⁾ Denkschrift über die Lage der Landwirtschaft für den VI. Ausschuss der Kammer der Abgeordneten, Beilage 375 zu den Verhandlungen der Kammer der Abgeordneten, Bd. II. (München 1892), 1292.

cyklikou papežskou. Jenom ať si George přečte, a znovu zase čte ona stkvostná slova papežova, jež právě této reformy se týkají. Snad že potom — což upřímně si přejeme — nabude lepšího úsudku o tendenci encykliky té. Lev XIII. totiž píše:

• Nemůžeme zajisté, jak jsme viděli, otázka sociální, o níž se jedná, účinně býti rozřešena, leč je-li stanoveno, že soukromé právo vlastnické musí býti nedotknutelné. Proto musí státní zákony právo toto hájiti a, pokud možno, o to pečovati, aby co nejvíce příslušníků vlastnictví nabyti se snažilo. A nastane-li to, pak věru vyplynou z toho výhody ceny veliké. A sice nejprve jest to spravedlivější rozdělení statků. Přeměnou občanských poměrů rozděleno bylo totiž obyvatelstvo měst ve dvě třídy, jež nesmírná propast od sebe dělí. Na jedné straně stojí velemocná, protože velice bohatá strana (strana kapitálu), kteráž ovládajíc samotna veškeren průmysl a obchod, všelikých podniků, jimiž bohatství se přivádí, ke svému prospěchu užívá a i ve správě státní ne nepatrný má podíl. Na druhé straně stojí pak nemajetné a všeho vlivu postrádající množství, všecko roztrpčeno a k nepokojům vždy náchylné. Avšak poskytne-li se tomuto lidu vyhlídka, že přičiněním může se dodělati nějakého vlastnictví pozemkového, pak sblíží se obě ty třídy, když protivy mezi nezměrným bohatstvím a nezměrnou bídou znenáhla se vyrovnají. — Kromě toho rozkveté též polní hospodářství. Neboť lidé vědouce, že pracují na svém, pracují mnohem pilněji a úsilovněji: ba přímo zamilují si zemi, kterou svojí vlastní rukou vzdělávají, z níž nejen výživy, nýbrž i jakéhosi blahobytu pro sebe i rodiny se nadějí. A jak takováto přičinlivost ke zvelebení hospodářství a k rozmnožení obecného blahobytu přispívá, jest zajisté na bíledni. — A z toho dále třetí plyne úspěch, ten totiž, že lidé snadno přilnou k půdě, jež je zrodila: neboť nezaměňovali by vlast svou za kraj cizí, kdyby otčina snesitelnou jim zabezpečila existenci. — Než výhod těch nelze se dodělati leč za tou podmínkou, aby soukromý důchod nebyl vyčerpáván značnými daněmi a poplatky. Neboť, poněvadž

právo k soukromému vlastnictví nikoli zákonem lidským, nýbrž zákonem přirozeným člověku jest dáno, nemůže je autorita státní zrušiti, nýbrž jenom užívání jeho upravit a se zájmy obecnými v souhlas uvésti. I jedná proti právu a slušnosti, když ze soukromého jmění poddaných pod titulem daní příliš velikou přisvojuje si část.«¹⁾

Poslední námitka, kterou Henry George činí, neobsahuje mimo několik nedorozumění v podstatě nic nového.

8. »Konečně domníváte se ještě, že právo k držení soukromého vlastnictví pozemkového jest přirozené a nepochází od člověka; stát že nemá práva je odstraniti; že hodnotu pozemkovou daní zabírat, bylo by oproti soukromým vlastníkům nespravedlností a ukrutností.«²⁾

Skorem bychom myslili, že George mýlí se v pojmu toho, co rozumí se »právem přirozeným«. Jinak by těžce v novém, zvláštním odstavci znovu popíral přirozenoprávní základ soukromého vlastnictví, když již v odstavci druhém popíral, že »původem soukromého vlastnictví pozemkového jest lidský rozum.«

Přirozené právo pochází od Boha, jakožto nejvyššího zákonodárce. Ale hlasatelem tohoto zákonodárce, manifestativním principem zákona přirozeného, jest lidský rozum. Přičí-li se tedy soukromé vlastnictví pozemkové lidskému rozumu, pak přičí se i přirozenému zákonu Božímu. Naproti tomu jeví-li se býti požadavkem lidského rozumu, jak to Lev XIII. přesvědčivým způsobem dokazuje, pak by pokus o jeho odstranění byl zároveň přestoupením práva přirozeného a řádu, Bohem pro lidi a lidskou společnost stanoveného.

Toto přirozené právo, jak rozum je hlásá, obsahuje však v sobě jenom všeobecné právní důvody vlastnictví soukromého a neuděluje samo sebou zvláštních právních titulův in concreto.

¹⁾ Encykl. »Rerum novarum«, l. c., str. 99. n.

²⁾ Offener Brief, str. 45.

Jinými slovy: přirozené právo hlásá oprávněnost a nutnost soukromého vlastnictví jakožto instituce, a tím i právo člověka, by tím či oním juridicky a morálně dovoleným způsobem vlastnictví nabýval. Avšak přirozené právo nestanoví samo konkrétních vztahů jednotlivých věcí k jednotlivým osobám, nýbrž to ponechává činnosti lidské. A tohle právě zdá se býti názorem Georgeovým o »přirozenoprávním« odůvodnění vlastnictví soukromého. Či byl by snad jinak mohl napsati následující slova: »Kdo odváží se toho, aby osobní pozemkové právo vlastnické odvozoval od bezprostředního svolení Tvůrce povrchu zemského? Jakým pak způsobem uděluje příroda takového práva vlastnického? Uznává snad je nějakým způsobem? Či snad může někdo rozdílem ve vzrůstu, v obličeji, v postavě nebo pleti, pytváním mrtvol neb analysí sil a potřeb dokázati, že tento člověk za vlastníka pozemků, onen pak za nájemce přírodou jest ustanoven?« ¹⁾

Fysiologie, chemie anebo anatomie neskýtají arci žádných právních titulů vlastnických. Označování individuálního vlastníka děje se jiným způsobem — jeho vlastním činem, jeho prací, nabýváním plodů a t. d. A že tyto skutečnosti in concreto zakládají pro tuto osobu vlastnické právo k této věci — tomu učí též rozum, přirozené právo, jež oněm skutečností uděluje jejich právní moci.

George domnívá se dále, že stát má právo soukromé vlastnictví odstraniti, jelikož on prý to byl, který je zavedl. I vykládá to papeži ve zlé, že hájí náhled opačný. A to jest tím nápadnější, jelikož George již dříve úplně schválil slova papežova, jež všeliký absolutismus vymytují. ²⁾ Myslíme totiž následující místo encykliky: »Člověk jest starší nežli stát; proto musil míti od přirozenosti právo na život a tělesné sebezachování dříve, nežli ještě nějaký stát povstal.« ³⁾

¹⁾ Ibid. str. 46.

²⁾ Ibid. str. 7.

³⁾ Encyklika »Rerum novarum«, l. c., str. 80.

Zajisté, dříve musili býti lidé a rodiny, než se mohli spojit ve stát. Avšak lidé a rodiny měli bezpochyby práva, a mezi těmi i právo k nabývání vlastnictví pozemkového. I co opravňuje tedy později povstávající stát k tomu, aby práva ona rodinám bral? Byl snad k účelu tomu založen? Spojili se snad lidé ve společnost státní proto, aby se jim hůře dařilo než dříve? Či snad to není právě z podstatných úloh státu, aby časově i logicky dřívější práva občanů chránil? O který titul opírá se vlastnictví státu k půdě?

I není-liž to též násilností sobě rovné nemajících, kdyby snad chtěl stát, jak George tomu chce, daní, jež by pozemkovou rentu úplně pohlcovala — »celou hodnotu vlastnického práva pozemkového ve prospěch společnosti uzmouti?«¹⁾ Připouštíme, že vzrůstající koncentrace pozemkové držby v zemích latifundijních neděje se bez »olupování«¹⁾ v užším i v širším slova smyslu. Ale to vše jest přece jenom hračkou proti obrovskému »lupu«, jež George navrhovati si troufá.

Ku konci ještě poznámku povahy více osobní. O poctivosti a počestnosti smýšlení Henryho George nijak nepochybujeme. Proto se nám zdá, že jednostranným ohlédáním onoho zlopověstného lichvaření, jež držba v jednotlivých zemích, a nikoli v míře nejhojnější v jeho vlasti, ke zkáze lidu provádí, dal se strhnouti ke tvrzením a požadavkům, jež by při novém zkoumání sám za upřílišněné a zrovna nespravedlivé uznati musil.

¹⁾ Offener Brief, str. 47.

HLAVA VI.

Nabývání vlastnictví.

1. Posavadní vývody naše obíraly se původem a přirozenoprávními základy instituce vlastnictví in genere.

I zbývá ještě otázka: Jakým způsobem povstává vlastnictví zvláště, t. j. vlastnictví osoby fyzické nebo mravní k nějaké konkrétní věci? Jak nabývá se někým nebo pro někoho práva vlastnického k jednotlivým věcem?

Každý člověk má zajisté od přirozenosti právo, vlastnictví nabývatí a držeti. To následuje z našich důkazův o nutnosti a oprávněnosti soukromovlastnické instituce. Neboť každý člověk má od přirozenosti nepopíratelné právo k tomu, by život svůj si udržel, rozumně zabezpečil a zdokonalil. Každý má právo, rodinu si založiti a o ni trvale pečovati. Každý má konečně právo, plodů své práce užívatí, ať jsou plody těmito fyzické produkty práce anebo mzda za práci v cizí službě vykonanou.

2. Příroda sama neudělila však nikomu aktuálního vlastnictví k nějakým předmětům. Neudělila ho jednotlivým individuí; neboť kdo chtěl by tvrditi, že A drží tento dům, B toto pole bezprostředně (přímo) od přírody? Také ne celému lidstvu ve smyslu kolektivním. Neboť kdyby od přírody takové pozitivní a aktuální kolektivní vlastnictví bylo existovalo, byl by jednotlivec při nabývání a užívání statků vždy závislým na vůli, na svolení všech ostatních lidí jakožto původních spoluvlastníkův.

Avšak právo, jež přímo z přirozenosti, jak tato v každém jednotlivém člověku zcela a úplně se nalézá, vyplývá, nemůže rozhodně záviseti na libovůli jiných osob.

Proto odporuje tato domněnka o přirozeném, pozitivním kolektivním vlastnictví rozumu právě tak, jako nejstarším dokladům historickým.¹⁾

Že přirozenost lidská obsahuje ony nejhlubší základy, o něž se právo k nabývání a držení vlastnictví opírá, dokázali jsme s dostatek, a jmenovitě ve příčině povinnosti sebezachování, rozumné péče o budoucnost, přirozené lásky k dětem atd. nemůže o tom nikým býti pochybováno.

3. Přirozeností jest tedy vše všem společno; ale

Předně: nikoli v pozitivním, nýbrž v negativním smyslu společno, poněvadž statky nikomu nenáležíjí aktuálně, za to však všem patří potenciálně. Jsou tu »res nullius,« a ani jednotlivý člověk ani celé lidstvo nemá práva, někoho od nabytí jich, od užití jich vyloučiti.²⁾ Tomuto t. zv. »negativnímu společenství statků« patřily za všech dob a patří i dnes ještě ty statky, jež zůstaly res nullius.

Za druhé: Také nikoli ve smyslu kolektivním, jako by všichni lidé dohromady jakožto členové společnosti od přirozenosti³⁾ měli společné potenciální anebo aktuální vlastnictví statků této země — nýbrž ve smyslu distributivním, kde každý jednatel nemá sice od přirozenosti vlastnického práva aktuálního, ale má přece právo potenciální, t. j. právo, statků nabývat. Od přirozenosti patří jednotlivé statky jednomu ne-

¹⁾ Viz dřívější naše vývody na str. 24., 31. nn.

²⁾ Ovšem původní *communio bonorum* obsahuje vedle negativního momentu (že příroda nevykonala žádného dělení statků) též moment pozitivní, pokud totiž právo přirozené všem udělilo moc, aby každé věci užívali a jako vlastnictví jí nabyli, — dokavad ještě od někoho jiného okupována nebyla. Cfr. Lessius, *De iustitia et iure*, lib 2. c. 5. n. 4.

³⁾ Tím však se nepopírá, že okupace mohla se státi nejen od jednotlivce, distributive, nýbrž i od mnohých zároveň (od kmene atd.), collective. Zdaž a pokud se to skutečně stalo, jest otázkou ryze historickou.

méně než druhému, i může jich tedy buď od jednoho, nebo od druhého, nebo též od mnohých býti nabyto. Nabytí aktuálního vlastnictví k nějaké věci jest tedy disjunktivní.

4. Poněvadž příroda neuděluje nikomu aktuálního práva vlastnického k nějaké konkrétní věci, jest třeba nějaké lidské skutečnosti, skrze niž vlastnictví k nějaké určité věci buď jednotlivou osobou nebo společností osob se nabývá.

Proti tomu bylo namítáno, že pouhá skutečnost nemůže přece nijakým způsobem právo zakládati, a k tomu právo takové, jež ruší potenciální vlastnické právo všech ostatních lidí k dotyčné věci. Právě proto domníval se Puffendorf, že ve příčině právního odůvodnění vlastnictví nemůže srazovati od přijetí jakéhosi souhlasu ostatních lidí.¹⁾ Avšak Puffendorf přehlédl, že nikoli skutečnost sama o sobě konkrétní právo vlastnické zakládá, nýbrž skutečnost ve spojení s právní větou, z níž moc juridickou bere. Bez takového právního titulu nabývacího není právního, t. j. s právem shodného nabytí.

5. Dvě věci patří tedy k t. zv. »právnímu titulu« nabývání vlastnického: všeobecná právní věta a skutečnost, již ona právní věta na speciální případ se aplikuje.

Tak jest ku př. následující všeobecný princip větou právní: »Každý, kdo řádnou koupí nebo řádným darováním nějaké věci nabyt, má vlastnické právo k této věci.«

Předpokládajíc správnost a juridickou platnost onoho všeobecného principu, musila by tedy určitá nějaká osoba uznána býti za vlastníci jisté konkrétní věci, jakmile by fakt darování anebo koupě mohla dokázati.

»Proto možno,« praví Cathrein,²⁾ »oprávněnost pokládati za jakýsi aspoň virtuální závěr ze syllogismu, jehož hořejší návěstí jest všeobecná věta právní, dolejší pak návěstí určitá konkrétní skutečnost.

¹⁾ Srv. výše str. 24. nn. ²⁾ Moralphilosophie, I. 431.

Kdo řádně nějaký předmět koupí, nabývá vlastnictví k němu. (Právní věta.)

A koupil řádně onen předmět. (Skutečnost.)

Tedy jest jeho vlastníkem. (Oprávněnost.)

Právní věta samotna anebo ve spojení se skutečností jest v pravdě vlastní *titulus iuris*. Avšak dle juridického způsobu mluvení označuje se obyčejně sama skutečnost, koupě, darování atd. jako právní titul, protože všeobecná právní věta jako sama sebou se rozumící mlčky se předpokládá.

I jest tedy otázka, které jsou právní tituly nabývání vlastnictví, čili, jak se též říká, které jsou právní nabývací tituly vlastnictví?

6. Rozeznávají se přirozené a pozitivní právní čili nabývací tituly, dle toho, odvozují-li moc svou z práva přirozeného nebo pozitivního. Tak může ku př. státním zákonem uděleno býti osobám právo dědické, jež v právu přirozeném nemá jasného a určitého důvodu. Právě tak může ku př. soudce při řízení rozdělovacím vlastnictví přiřknutím (*adiudicatio*) zakládati.

Jiné rozdělení rozeznává originerní a derivované, původní a odvozené tituly nabývací.

»Původní« čili »originerní« tituly nabývací jsou ty, jež udělují vlastnictví k věci, ku které až posud právo vlastnické neexistovalo.

»Derivovanými« čili »odvozenými« zovou se naproti tomu ony tituly nabývací, jimiž majetkové právo již existující s jedné osoby na druhou se přenáší.

Nám jednati jest tuto o přirozených, a sice nejprve o původních titulech nabývacích.

7. Původních nabývacích titulů jest três: *Occupatio* — přivlastnění (zabrání); *Accessio* — příbytek; *Industria* čili *Labor* — práce.

Počněmež okupací — přivlastněním.¹⁾

¹⁾ Obtíž, o níž jsme právě mluvili, že totiž skutečnost nemůže býti právním důvodem vlastnictví, řeší *Liberatore* (*Grundsätze der Volkswirtschaft*, Innsbruck 1891, str. 183.) ohledně okupace, čině rozdílu mezi určujícím a opravňujícím principem vlastnictví, takto: »Opravňujícím principem vlastnictví jest

Důvod, proč okupace jako titul nabývací platiti musí, jest na snadě. — Každý člověk má zajisté právo a povinnost, život svůj zachovati. K tomu však potřebuje užití statků hmotných. I má tedy též právo, věcí těchto užívati.

Než užití nějaké věci předpokládá její držení. Držba však nějaké věci, jež ještě nikomu nepatří, provádí se přivlastněním (zabráním)

Má tedy každý člověk právo v držení hmotných věcí, jež nejsou ve vlastnictví nikoho, t. j. věcí ničích se uvázati, je okupovati.

Kdyby přivlastnění věcí ničích člověku bylo zabráněno, stalo by se tím právo, k nabývání vlastnictví mu propůjčené, bezvýznamným. Prvního vlastnictví nemohlo býti zajisté nabyto jinak, leč okupací.

Aby však okupující přivlastněním vlastnictví nabyl, jest zapotřebí, by naplněno bylo více podmínek.

Co se týče předmětu, předpokládá se totiž, že jest ničí. Neboť okupace vlastnictví zjednává, ale neruší. Bylo-li věci od někoho již nabyto, má řádný vlastník právo, věc tu považovati za svou a každého od ní vyloučiti. O opětne okupaci nějaké věci, která

příroda, jež člověku panství nad menšími, pro něho stvořenými věcmi udělila a jej prozíravým a společenským a následkem toho k trvalé držbě vlastnické schopným učinila. Okupací nestává se nic jiného, leč že takováto držba ve příčině věcí, jež nikomu nepatří a jež tedy vzíti si možno, aniž tím někomu bývá ublíženo, stává se pevnou, určitou. A vlastností práva, které z přirozenosti neurčitým a abstraktním způsobem vyplývá, jest, že jenom nějakou skutečností může se státi konkrétním a individuálním. Souhlas manželů jest skutečností; přes to však určuje konkrétně právo manželské. Plození jest skutečností; a přece určuje zvlášť právo otcovské. A podobného něco děje se i zde: okupace jest skutečností, ale takovou, jež k tomu slouží, aby určila právo člověku od přírody neurčitě dané. — Za příčinou větší jasnosti rozeznáváme dvojí »princip opravňující«: 1. právní důvod vlastnické instituce, jenž dán jest spolu s důvody pro nutnost a oprávněnost vlastnictví uvedenými; 2. právní větu, jež prohlašuje jisté druhy skutečností všeobecně za přirozenoprávně způsobilé k nabývání vlastnictví konkrétního. A tím obíráme se na tomto místě, kdež podává se důkaz, že okupace, práce atd. skutečnostmi takovými jsou, a proto ono věcně neurčité právo k nabývání vlastnictví v právo věcně určité přeměnití mohou.

již ve vlastnictví se nalézají, nemůže tedy býti řeči. Věci samy jsou konečně již přirozeností většinou takové, že nemohou sloužiti zároveň potřebám více osob.¹⁾

Co se týče přivlastníka, musí býti pohromadě dva momenty: Vůle, věci jako vlastnictví nabyti (*animus rem sibi habendi*); neboť úmysl nějakou věc držeti, není totožný s vůlí, věc tu držeti jako vlastnictví; také majetník nějakého deposita předmět zajisté drží, ale nechce jej držeti jako vlastník.

Pak jest nutno vnější znamení dokonaného nabytí vlastnictví. Jelikož totiž právu jedné osoby odpovídá vždy a podstatně povinnost osoby druhé, musí při založení prvního vlastnictví k nějaké věci dokonané nabytí vlastnictví patrnými znaky poznatelným býti učiněno. Povinnost zajisté, již nelze poznati, není žádnou povinností. Takovými znameními jsou pak ku příkladu při honu a rybolovu faktické chycení předmětu; u pozemku jeho kultivování, zorání, ohrazení a pod.²⁾ Dalo by se však namítnouti: Jestliže vlastnictví ke konkrétním věcem okupací se zakládá a původně založeno býti musilo, pak závisí zavedení celé instituce vlastnictví od okupace.

Okupace však jest s v o b o d n ý m činem člověka.

¹⁾ Také nyní jsou ještě věci ničí, ohledně jichž právního titulu okupace užití možno, ku př. zvěř polní a lesní, ptáci ve vzduchu, ryby velikých řek a moře, divoce rostoucí plody a pod. — Podobně zařazovány tuto iurisprudencí *res derelictae*, věci, jichž se posavadní vlastník vzdal s úmyslem, vlastnictví k nim dále nepodržovati. Pouhé vzdání se držby bez onoho úmyslu není ještě vzdáním se vlastnictví. Příkladem může býti zboží, jež z lodí se vyhazuje proto, aby se jí ulehčilo. Sem patří také poklad, který tak dlouho byl ukryt, že nikdo vlastnické právo k němu prokázati nemůže.

²⁾ Srv.: A. M. Weiss, O. Pr., *Sociale Frage und sociale Ordnung*, I. 328.: »Také tak zv. první přivlastnění není pouhým projevem vůle, nýbrž skutečným upotřebením tělesných a duševních sil. Náзор socialistů, jakoby držba odvozovala se z projevu vůle beze vsí námahy, nanejvýš z nějaké soudní listiny, jest na výsost dětinský a má do sebe více příděchu vtipu vědátorského, nežli by se člověk do nich nadál. Myslíť by každý, že jim mělo by nejspíše býti jasno, že první zornování půdy nebo hloubění dolů neděje se jen tak beze vsí námahy rukou a bez vážné, duševní práce, a že práce tato jest jenom předchůdkyní tisícerych prací dalších.«

Tedy také instituce vlastnictví nemůže býti označena jako přirozená, protože to, co přirozeno jest, nezávisí nikdy na svobodné libovůli člověka.

K této námitce odpovídá Taparelli¹⁾ jinou stejně vážnou: »Budiž nejprve odpověděno k otázce: Jest factum manželství svobodným činem člověka? Zcela jistě. Tož tedy práva manželská a rodičů nejsou tež žádným zřízením přirozeným?« — Každý pozná snadno z tohoto příkladu, jak lze námitku rozluštit: Okupace jest pro jednotlivého člověka a v jednotlivém případě svobodným činem, právě tak, jako uzavření manželství. Mám-li však na mysli lidstvo v celku, pak mnozí, ba nejvíce jich bude plniti stále tento svobodný čin pod vlivem a popudem rozumné přirozenosti. Jednotlivci třeba z vyšších pohnutek manželství se vzdají. Nikdy však neučiní tak celé lidstvo. Kdo však chtěl by proto, že není zde nutnosti, jež by jednotlivce nutila, prohlásiti manželství za libovolnou instituci pokolení lidského?«²⁾

8. Druhým původním nabývacím titulem jest Accessio — příbytek (přírostek). Akcese může se státi dvojím způsobem:

a) Nejprve silami přírodními. Přirozené produkty věci mně příslušící jsou mým vlastnictvím. Takovéto zlepšení nebo rozmnožení jest právě tak jako opačná možnost zhoršení následkem přirozených vlastností věcí. Kdo tedy těchto jako vlastnictví nabyl, chtěl je míti tak, jaké jsou a bráti z nich onen užitek, jaký svojí přirozeností přinášejí.³⁾

¹⁾ L. c., I. č. 409. — Srv. též Cathreinovu Moralphilosophie, I. 230.

²⁾ Budiž si povšimnuto toho, jak důkazy naše pro instituci soukromého vlastnictví činily rozdíl mezi přirozenou oprávněností k nabývání vlastnictví, jež pro jednotlivého člověka platí, a mezi přirozenou nutností vlastnictví, jež jen pro celou společnost byla stanovena a dokazována.

³⁾ Taparelli, l. c., č. 412. — Podobně rozumu přiměřeno jest, aby to, co jako část s věcí mně patřící se pojí, byť i nebylo to produktem mého vlastnictví, přece ve vlastnictví mé patřilo, pokud může to v poměru k věci mně patřící býti považováno za věc vedlejší. »Accessorium sequitur principale.«

b) Pak může poměry společenskými nastati příbytek hodnoty, »nadhodnota« předmětu mně patřícího. Tak nastane ku př. při stoupající poptávce příbytek hodnoty mého zboží, při rozšiřování města stoupání hodnoty mého pozemku atd.¹⁾ Kdo byl vlastníkem věci před povstáním její nadhodnoty, ten zůstává jejím vlastníkem i po povstání nadhodnoty té. Nově povstalá hodnota spadá tedy do vlastnictví posavadního pána věci, s níž právě ona hodnota jest spojena.

9. Třetím původním titulem nabývacím jest práce, industria čili labor.²⁾

Člověk nemá vlastnictví ohledně sebe sama, protože nemůže býti svým vlastním cílem a svým vlastním pánem. Avšak on smí užívati svých sil jako svých, má k nim vlastnictví požitčné (Nutzeigenthum) a proto plné vlastnictví k činům svých schopností a k jejich plodům. Aby pak vlastnictví k plodům práce prakticky vůbec bylo možno, jest nutno, aby instituce vlastnictví — tak jsme konkludovali — ve společnosti existovala.

Tuto však nejedná se o instituci vlastnictví *in genere*, nýbrž o nabytí konkrétního vlastnictví k jednotlivým věcem.

Jest tedy otázka, zdaž a za jakých podmínek může býti práce titulem nabývacím. I tvrdíme:

a) Předně: Práce jest skutečným titulem nabývacím. Neboť člověk má nepopíratelné právo na plody své práce. Tyto tedy spadají v jeho vlastnictví.

b) Za druhé: Práce jest původním titulem nabývacím. Neboť plod práce jest něco nového, co prací povstává a proto ještě ve vlastnictví někoho ne-

Pro těžší případy bude musiti zákon pozitivní určit, co má platiti za věc vedlejší, jakož vůbec bližší určení o nabývání vlastnictví skrze *alluvio*, *commixtio* atd. spadá v obor práva pozitivního.

¹⁾ Srv. »Kölner Korrespondenz« vydáv. od Dr. P. Oberdörffera; Jhgg VII. seš. 2—3. str. 38.

²⁾ Avšak nikoliv jediným titulem nabývacím. Socialisté, následující liberálních filosofův a oekonomův, učí: Každý má nárok jen na produkty své práce.

bylo, od něhož by pracovník své právo vlastnické musil odvoditi.

c) Za třetí: Avšak práce nemůže býti nej-původnějším titulem nabývacím. Kdyby mohl člověk nějakou věc svojí prací stvořiti,¹⁾ pak by musil plod takové činnosti nevyhnutelně připadnouti vlastnictví pracovníkovu. Avšak člověk nemůže nic stvořiti. Jeho činnost má vždy za předmět nějakou již existující hmotu, — půdu, kterou vzdělává, látku, již dává jinou podobu a tvar. S touto pohotově jsoucí hmotou jest však to, co lidskou prací bylo vyrobeno, z pravidla co nejtěsněji spojeno. Má-li tedy člověk přeměnu hmoty, její novou podobu, její nové vlastnosti a schopnosti, — což pouze jest právě tím, co prací bylo vyrobeno, jest vlastním produktem, bezprostředním plodem práce, — nabyti jako vlastnictví, musí býti též zároveň vlastníkem i hmoty, jež se stala prací nositelem oné nové podoby, oněch nových vlastností.

Byl-li tedy producent již před produkcí vlastníkem půdy, vlastníkem látky — pak spadá beze všeho i produkt, výrobek, ve vlastnictví producentovo.

Jedná-li se však o věci ničí, jež berou se za předmět činnosti produktivní, nabývá vzdělavatel též vlastnictví k látce, a to proto, že práce v tomto případě předpokládá okupaci, ba jaksi sama kvalifikovanou okupací nazvána býti může. — Cathrein²⁾ zajisté dokazuje přesvědčivě, že ani zde není práce nej-původnějším titulem nabývacím: »Dejme tomu, že někdo najde kus dřeva nebo kus mramoru a přinese jej domů, aby z něho příležitostně urobil stůl nebo pomník. Smí snad teď kdokoli přijíti a onen kus dřeva před počítím práce mu uzmouti? Jistě ne. Právě tak ne, jakoby se nesměly vzíti druhému ryby nebo zvěř, jichž tento snad bez namáhání se zmocnil.

¹⁾ Stvoření jest »productio rei ex nihilo sui et ex nihilo subiecti«; »ex nihilo sui«, t. j. musí býti něco, co dříve tu nebylo; »ex nihilo subiecti«: toto něco nesmí býti pouze novou formou, přetvořením hmoty již tu jsoucí.

²⁾ Moralphilosophie, II. 240.

Nenamítejž nikdo, že chycení nebo nesení domů jest též prací. Nebo uvádí-li se práce jako původní titul nabývací oproti pouhému přivlastnění, rozumí se tím práce, jíž užije se ku přetvoření a zlepšení věci. Beze vší lidské činnosti jest arci původní nabytí vlastnictví nemožno. Také přivlastnění jest činností. Avšak i v případech, kde okupace veliké námahy vyžaduje, jako ku př. dlouhého hledání a pronásledování zvěře, není vlastním titulem nabývacím tato předchozí námaha, nýbrž akt skutečného ujetí se držby, ku př. šťastná rána nebo hod. Bez tohoto aktu vlastnictví přes veškerou námáhání se nenabude.*

Jestliže konečně někdo látku, která již v cizím vlastnictví se nalézá, zvolil si za předmět své práce, pak nová podoba, přetvoření a zlepšení, jež jest produktem práce, spadá vlastně ve vlastnictví toho, komu patří látka. Příčina toho jest na bíledni. Nová podoba, nové vlastnosti, zlepšení tvoří zajisté část látky a jakožto část následují vlastnictví celku. Plody, jež vzděláváním půdy z ní povstávají, jsou kromě toho částečně přirozeným přírůstkem (*accessio*), pokud k jejich dobytí též, a sice bezprostředně, přirozené síly a vlastnosti pole spolupůsobily. Přetvoření však, jehož látka, ku př. mramor, dřevo, doznala, jest sice přírůstkem jen umělým a odvozuje se jen od práce, jakožto hlavní účinné příčiny změny; ale přece nezjednává tu práci vlastnictví k látce, protože se stanoviska práva přirozeného práce není žádným právním titulem rušení vlastnictví, nýbrž jenom titulem nabývání vlastnictví, ovšem jenom tam, kde toto nabytí fysicky a právně jest možno.

Dlužno však dbáti tuto trojí možnosti:

Předně: Někdo zpracoval předmět bez vědomí a vůle vlastníkovy, nebo jej zpracoval s vědomím, že předmět ten jest vlastnictvím cizím. Jest to tedy případ o b m y s l n o s t i (*mala fides*). Takové práce neuzná zajisté nikdo za právní důvod nabytí vlastnictví, sice musil by míti za to, že nespravedlivost, porušení práva cizího jest s to, aby právo, t. j. mravní oprávněnost, pro toho, kdož se porušení práva dopustil, založila.

Všimněme si druhého případu. Někdo, jsa v službách jiného, vzdělal jeho pole, zpracoval jeho suroviny. — Vztahy, jež přírodou samou vytvořeny nejsou, mohou a smějí býti svobodnou vůlí lidskou v mnohých případech zavedeny. Tak ku př. nic nepřekáží tomu, aby někdo své vlohy a síly věnoval službám jiného. Naopak, tento způsob jednání tvoří součástku práva, jímž smí člověk svými silami disponovati jako s něčím, co mu patří. Nikdy sice není dovoleno, svoji vlastní osobnost jinému jako věc odevzdati; neboť i nejnižší sluha má vždy v Bohu poslední a nejvyšší cíl svého života a snažení, a tak zároveň i nezadajné právní nároky na vše, co ku pravé důstojnosti lidské patří. Avšak důstojnosti lidské nijak se nepřičí, že jeden druhému slouží. Ba v takovémto poměru závislosti člověk nejednou nalézá lepší a bezpečnější záruku své existence a prostředků k ní nutných, než když by jen na sebe byl odkázán.

Všude pak, kde na místo původní nezávislosti nastoupil takovýto pozitivní poměr služebný, přestává býti práce nabývacím titulem vlastnictví k bezprostřednímu, fysickému produktu práce, protože — odezírajíc ode všeho ostatního — již mocí právního poměru služebního produkt nabývá se pro pána.¹⁾ —

¹⁾ Neříkejž nikdo, že Lev XIII. větou: »Jako účinek sleduje příčinu, tak spravedlivě jest, aby plody práce patřily těm, kdož pracovali« (Encycl., l. c., str. 81.), chtěl snad v jakémsi socialistickém smyslu přiřknouti vlastnictví ku produktu práce též dělníkovi, stojícímu ve službách cizích. Domněnka ta byla by věru příliš naivní. Bylť by papež takto jedním dechem prvním nabyvateli věci přiřknul k téže věci výlučné a trvalé právo vlastnické, — právo, o němž Lev XIII. praví, že nikdo je »žádným způsobem« porušiti nesmí, — a zároveň by byl přece dovolil, aby předmět ten prací a jakožto plod této práce řádnému vlastníku byl odňat. — Ostatně uznává encyklika opět a opět poměr námezdný per se jakožto poměr spravedlnosti přiměřený. — Papež větou: »Jako účinek sleduje příčinu, tak spravedlivě jest, aby plody práce patřily těm, kdož pracovali«, chce jen principiálně a abstraktně instituci soukromovlastnickou ospravedlniti. Při tom abstrahuje od poměrů akcesorních, jež kontrakty povstávají, a od právních důsledků jejich. Kde mluví o poměru námezdním, jest »plodem práce« v juridickém smyslu také dle Lva XIII. mzda.

»Plodem práce«, »výnosem práce« pro toho, kdo síly své službám jiného věnoval, jest pak zde spravedlivá mzda, jež na základě oněch služeb pracujícímu dána býti musí.

Třetí možnost byla by tato: Někdo bona fide, t. j. nevěda, že látka, již učinil předmětem své práce, náleží jinému, tuto cizí látku zpracoval nebo vzdělal. — V tomto případě vyhovuje to zajisté, byť ne požadavkům přísného práva, přece požadavkům slušnosti (Billigkeit), aby za jistých podmínek vlastnictví k cizí látce připadlo producentovi, při čemž tento posavadního vlastníka odškodniti jest povinen.

Positivní právo proto též často v tento rozum rozhodlo.

Tak stanovilo ku př. právo římské¹⁾ ve svých zásadách o »specifikaci«, t. j. o přetvoření nějaké věci prací: Kdo cizí hmotu tak zpracoval, že tato jako nová věc se jevila, nabyl vlastnictví k této nové věci, a tím i ke hmotě. Přetvoření musilo tedy býti pronikající, tak aby předešlá podoba nemohla býti znovu obnovena, a věc dle pojmův obecných jevila se býti jinou, novou. Pouhé zrušení nebo ku př. obarvení by tedy nedostačilo, což platí též o vymlácení obilí. Bylo-li užito zároveň látky vlastní i cizí, pak dle římského práva nabýval pracovník vlastnictví k celé nové věci i v tom případě, že stará podoba mohla snad býti znovu zjednána. — Dále než právo římské pokročilo středověké právo německé, stanovivši zásadu, že ten jest oprávněn bráti plody, jenž si je »zasloužil«, t. j. jenž práci ku braní plodů nutnou vykonal.²⁾ Tato zásada prospívala:

a) tomu, jenž sice v době práce měl právo požitkův, ale jehož právo končilo dříve, než plodiny byly sklizeny;

b) tomu, jenž bezelstně, z omylu, cizí majetek vzdělal. Recepce práva římského byla však tato zásada

¹⁾ Cfr. l. 7. § 7.; l. 9. § 1.; l. 26. § 3. Dig. de acquirendo rerum dominio 41. 1. — L. 13.; l. 14. Dig. de cond. furtiva 13. 1.; l. 12. Dig. ad exhibend. 10. 4.

²⁾ Srv. oproti tomu l. 25. § 1. Dig. de usuris 22, 1.

všeobecně odstraněna. Jen v právu lenním ¹⁾) a v některých partikulárních právech, jako ku př. v Sasku a částečně v zemském právu pruském, byla podřízena.

10. Činili jsme rozdíl mezi původními a odvozenými tituly nabývacími. Těmito jest se nám ještě obíratí.

Jest pak dvě odvozených nabývacích způsobů a nabývacích titulů: posloupnost dědická a smlouva.

Při posloupnosti dědické rozeznává se posloupnost ze zákona či posloupnost intestátní a posloupnost testamentární.

Že posloupnost intestátní v přirozeném právu jest založena, dá se snadno dokázati.

Oprávněnost vlastnictví opírá se zajisté o jeho účel. Vlastnictví pak má — jak jsme výše ukázali — sloužiti též a zvlášť účelům rodiny. Účely rodiny neumírají však smrtí hlavy rodiny nebo jednotlivého člena rodiny, nýbrž trvají dále, jako rodina sama. »Protože rodina není určena k tomu, aby trvala jen jednu generaci«, praví Charles Périn, ²⁾) »nýbrž má ve svých následujících generacích šířiti dále všechny sociální ctnosti a tradice, jichž jest nositelem, musí též vlastnictví moci dále trvati a s otce na ty přecházeti, kteří jeho jméno nosí a v nichž osoba jeho dále žije. Právem dědickým musí mravní bytost, již každá rodina tvoří, míti možnost, aby se mohla zachovati a dle zásluhy dále rozmáhati. Z toho povstalo právo dědické a obdrželo tutéž sankci, jako právo vlastnické, ve všech společnostech, v nichž dbá se přirozených zákonů lidského života.«

Tak mají tedy příslušníci rodiny bez všelikého testamentárního pořízení přirozené právo na posloupnost dědickou, byť i právo toto v různé příčině bližšího určení skrze zákonodárství pozitivní potřebovalo. ³⁾)

¹⁾) II. Feud. § 3.

²⁾) Christliche Politik. Erste Hälfte, str. 202. Freiburg 1876.

³⁾) Bluntschli (Staatswörterbuch 1858, str. 321.) praví: »Právo dědické zachovává vlastnictví a je zušlechťuje. Vymoženost předků přechází právem dědickým na potomky, a pile otcova

Jako intestátní posloupnost příslušníků rodiny, má i dědická posloupnost testamentární v právu přirozeném svou oporu.

Hlava rodiny má moc rodinnou, již může oproti členům rodiny ustanoviti, jakým způsobem má býti jmění ke společným zájmům domácím užito. Tato moc rodinná podobá se však pravomoci vládcově ve státě. Jako vůle zákonodárcova v zákoně státním trvá i po jeho smrti, protože zákon nemá svého důvodu a účelu v individuálním blahu vládcově, nýbrž ve společném blahu lidu, tak přísluší i hospodáři jako hospodáři právo, aby na prospěch blaha rodiny o jmění, s rodinou nejúžeji spojeném, pořízení učinil, jež teprve po jeho smrti platiti mají.¹⁾

Avšak nejen hlava rodiny qua talis má právo testamentárního pořizování. Také jiné osoby smějí posledním pořízením určiti, na koho má vlastnictví jejich jmění nebo jeho části přejíti. Právoplatnost tohoto prohlášení poslední vůle lze odůvodniti různým způsobem:

Nejprve skrze consensus mezi zůstavitelem a dědici. Vůle zůstavitelova trvá morálně i po jeho

stupňuje se vyhlídkou, že pile ta i jeho dětem bude ku prospěchu. Spojitosti rodiny dostává se právem dědickým oekonomického výrazu a podpory.« — »Příslušníky rodinnými« rozumějí se nejprve děti zůstavitelovy. Avšak i vzdálenější příslušníci tvoří část rodiny. Čím více tedy idea jednoty rodiny uznání dochází, tím více rozumu jest přiměřeno, aby v případě, že by nebylo tu dítek, jiní příbuzní k dědictví byli povoláni. Obdržel věru též zemřelý člen od rodiny své bytí, svoji sílu; proto jest slušno, aby to, čeho touto silou nabyt, též k rodině se vrátilo, nejprve k rodičům, žijí-li ještě, pak k jejich dědicům, ku bratrům a sestrám zůstavitelovým atd.

¹⁾ Cfr. Card. de Lugo, De iustitia et iure, D. 3. n. 17.: »Sicut dominium iurisdictionis datur cum ea amplitudine, ut possit princeps nunc lege sua obligare pro tempore futuro eos, qui nunc non sunt eius subditi, immo nec nati; quia nimirum ad perfectam rei publicae administrationem, quam hic homo nunc habet, pertinet, providere etiam pro tempore futuro, et ideo Summus Pontifex disponit de modo eligendi successores suos pro tempore futuro, quia hoc spectat etiam ad Ecclesiae gubernationem: sic dominium proprietatis dat facultatem disponendi de re, quae nunc est sub tuo dominio pleno, etiam pro tempore futuro, quo non iam sis eius dominus.«

smrti; vůle dědicova k ní přistupuje. F y s i c k é koexistence obého projevu vůle nežádá se při žádné smlouvě.

Jako může pán nějaké věci tuto věc darovati neb odhoditi, tak smí i za svého života s t a n o v i t i, že osoba jím označená má míti ve příčině přivlastnění si zůstavené věci před jinými přednost.

Pak zdá se býti právoplatnost posledního porřízení — odezírajíc od požadavků slušnosti, piety atd. — jistým způsobem požadavkem veřejného blaha.

Kdyby totiž zůstavitel neměl práva testamentárně porřízení činiti, připadly by všechny statky, jež v okamžiku své smrti jako vlastnictví držel, negativnímu společenství statků, t. j. staly by se z nich v ě c i n i č í. Avšak to právě odporovalo by sociálnímu účelu, pro nějž vlastnictví, rozdělení statků, zavedeno býti musilo. Účel tento tvoří sociální pokoj, pořádek, vhodné pěstění statků hmotných.

Avšak nemohly by snad všechny tyto statky spadnouti na s t á t ?

Jakkoliv dovedeme oceňovati prospěchy vlastnictví státního v jistých mezích, domníváme se přece, že přílišné jeho rozšíření se všeobecným blahem lidu těžce by se snášelo. Tento náš názor podpírají pak podobné důvody, jaké proti socialistickým a komunistickým formám námi byly uvedeny.

Ať tedy stát v těch případech, kde zůstavitel nějaké porřízení učiniti opomenul, a kde není žádných přirozených dědiců, okupaci pozůstalosti té sobě zůstaví. Ať dále stát ve prospěch společného blaha vhodnému a zákonu přirozenému přiměřenému z á k o n ě m u zdokonalení práva dědického věnuje péči největší. Avšak nesmí se s Bluntschlim a j. »subsidiární dědické právo« státu rozšiřovati tak, až by se zapomínalo, že stát jest tu pro lidi a řád politický že má svůj cíl v řádu občanském.

Mohlo by se snad namítnouti: Protože statky nepřecházejí ve vlastnictví dědice bez jeho vůle, budou tyto až k acceptaci jich skrze dědice, od okamžiku smrti zůstavitelovy, přece jen statky ničí.¹⁾

¹⁾ Cfr.: Schiffini, l. c., p. 197.

Než předně jest to omyl, chtěl-li by se někdo domnívati, že člověk bez svého souhlasu nemůže pražádného práva nabývati. Každý má zajisté od přírody ku př. právo k užívání svého života a svých sil; každý má právo na svou čest a dobré jméno, aniž jest třeba nějaké formální acceptance.

Pak nejedná se v našem případě o *ius in re*, nýbrž jenom o *ius ad rem*. Člověk nenabude tu beze své vůle žádného vlastnického práva; ale nic nevadí, aby obdržel bez svého souhlasu právo k n a b ý v á n í vlastnictví k určitým statkům zvlášť, právě tak, jako každý člověk obdržel již od přírody právo toto všeobecně, aniž k tomu byl se své strany nějakého projevu vůle potřeboval.

11. Druhým odvozeným titulem nabývacím jest smlouva. Z povahy práva vlastnického vyplývá totiž pro vlastníka oprávněnost, aby směl s věcmi mu patřícími každým morálně dovoleným způsobem disponovati. I může tedy též smlouvou své posavadní vlastnictví jinému přikázati a fakticky mu je odevzdati.

Smlouva jest v závazném úmyslu učiněné sjednocení vůle dvou nebo více osob k založení nebo změně právních poměrův.

K uzavření smlouvy jest nutným nejprve souhlas kontrahentů ve příčině podstatných částí smlouvy a pak v závazném úmyslu dané souhlasné prohlášení obou stran.

Neplatnou jest smlouva, při jejímž uzavírání nedostávalo se kontrahentům, nebo jednomu z nich, potřebné s v o b o d y. Ne každá vnější nebo vnitřní nutnost ruší však smlouvu, ovšem však taková, jež potřebnou rozvahou vylučuje, nebo nedovoluje, aby vnější prohlášení bylo projevem vůle. Tak smlouva pod vlivem těžké a nespravedlivé h r o z b y uzavřená jest neplatnou (*irritus scl. contractus*) nebo aspoň rozlučitelnou (*rescindibilis*). — Neplatnou jest dále smlouva, jež chce obsahem svým zavazovati k tomu, co fysicky nebo morálně jest nemožno. Morální nemožnost pak se naskýtá, schází-li kontrahentovi právo, aby takovýmto způsobem disponovati směl, nebo když kontrahent sice per se právo k takovéto dispozici má, avšak

nikoli za daných okolností. — Neplatným jest také ten kontrakt, jenž od kontrahentů nebo od jednoho z nich s podstatným omylem ve příčině substance nebo vlastností předmětu smlouvy uzavřen byl.

Co se přenosu vlastnictví dotýče, patří sem: darování, zápůjčka, směna a koupě. Zvláště zápůjčka a koupě jsou v životě hospodářském velice důležité. — Všechny smlouvy, jež dají se redukovatí na směnu v nejširším toho slova smyslu, t. j. smlouvy, u nichž jedná se o vzájemné plnění s jedné i druhé strany, spadají pod princip *aequivalence*: podání a odplata musí hodnotou sobě se rovnati.

Krátce a jasně odůvodňuje Taparelli ¹⁾ zásadu *aequivalence* tímto způsobem: »Jaká jest při kontraktech bilaterálních vůle kontrahentů? Oni nechtějí darovati, nýbrž směniti, t. j. *aequivalent* za postoupený statek obdržeti. Jestliže tedy násilím nebo lstí nebo hrozbou atd. svoboda jedné straně buď zcela odňata nebo umenšena byla, jestliže více bylo jí vzato, nežli postoupiti chtěla, jest překročení *aequivalentu* toho právě tak nespravedlivou *acquisicí*, jako ukradená peněženka lupiče, již mu cestující dal, aby život si zachránil. Něco jiného jest však, bylo-li toto překročení *aequivalentu* od kontrahenta připuštěno dobrovolně, neboť, poněvadž každý jest pánem svých zadajných práv, nemůže právo přirozené zcizení práv takových zameziti.« ²⁾

Zvláštní pozornosti zasluhuje však zápůjčka a k ní se pojící církevní zákaz braní úrokův.

12. Pojem zápůjčky dle práva kanonického. — Zápůjčka jest nějaké věci, jež vahou, počtem nebo měrou určití se dá, někomu jinému takové odevzdání, že jím věc ve vlastnictví druhého ihned přechází, a to s tím závazkem, aby tento později věc téhož druhu a téže jakosti navrátil.

a) Je to odevzdání nějaké věci (*traditio rei*). —

¹⁾ Versuch eines auf Erfahrung begründeten Naturrechts; Regensburg 1845; I. 486. n.

²⁾ Právo pozitivní — dodává Taparelli — může někdy ku právu přirozenému připojiti zvláštní ostražná opatření, a podobné záruky jsou i v našem případě vhodné.

Zápůjčka jest totiž reální smlouvou, jež slibem, něco půjčiti, může snad býti připravována, ale jež teprve odevzdáním předmětu se uzavírá. Vnější tímto důvodem jest názor, jaký v jednání, obchodě a právu vždy panoval. Tak jest zápůjčka v právu římském prvním ze čtyř uvedených reálních kontraktův. Důvod vnitřní odvozuje se z účelu zápůjčky. Per se dává se totiž předmět zápůjčky za účelem spotřeby jeho; avšak možnost spotřeby předpokládá držení věci. Konečně nemohlo by se též před odevzdáním a přijetím předmětu zápůjčky mluvit o závazku navrácení, jenž jest podstatnou částí zápůjčky.

b) Zápůjčka jest odevzdání věci, jež vahou, počtem nebo měrou určití se dá. — Věci, jež v obchodě jako individua bývají ceněny, jako ku př. pole, dům atd., netvoří předmět zápůjčky, nýbrž zde jedná se jen o takové předměty, jež pro svoji generickou nebo specifickou podobnost v témž druhu mohou býti za účely obchodními jinými individui zastoupeny (*res fungibiles*). Z této zastupitelnosti následuje pak nutně závěr, že takovéto věci při směně v první řadě po stránce quantity (míry, počtu, váhy), a jen sekundárně po stránce quality v úvahu přicházejí. Praxe pak rozuměla fungibilitě předmětu zápůjčky tak, že předmětem vlastní zápůjčky mohou býti jen věci, jež prvním užitím se spotřebují (*res primo usu consumptibiles*), ať již spotřebou tou jest přirozené ztrávení, spojené s fysickým zánikem věci, jako jest ku př. spotřeba prostředkův obživných, nebo jen *consumptio civilis* skrze vydání ku př. peněz. Pouhým důsledkem toho pak jest, že objekt zápůjčky byl právě jakožto věc neplodná předmětem smlouvy; co prvním užitím se spotřebuje, fysicky nebo morálně zajde, nemůže právě samo bezprostředně sloužiti účelům braní užitku.

c) Zápůjčka přenáší ihned vlastnictví k zapůjčené věci na dlužníka; jest opravdovým zcizením věci. To vyplývá nejprve z účelu smlouvy. Věc fungibilní a prvním užitím spotřebovatelná přenáší se tu tím způsobem, že skutečné užití a spotřeba dlužníkovi jsou dovoleny. Jak mohl by si tedy věřitel vlastnictví k oné věci uchovati a uhájiti? Budiž si však dobře povši-

mnuto toho, že podstatným požadavkem jest jen to, že má dlužník právo spotřeby; zdaž však práva toho také skutečně užije, jest pro smlouvu právě tak málo důležité, jako různý způsob konsumce. Chce-li zapůjčené víno píti nebo je prodati, jest jeho věcí. Účel odevzdání předmětu, toť především onen rczeznavací znak mezi zápůjčkou a jinými jmenovanými realními kontrakty. A tu účelem uložení (*depositum*) jest uschování věci; účelem půjčky (*commodatum*) jest užití věci (bez spotřeby); zástava (*pignus*) konečně slouží k zabezpečení práva k pohledávce. Tedy různost účelu jest důvodem různosti právního důsledku odevzdání, jež při zápůjčce uděluje vlastnictví, při ostatních kontraktech realních však jen držbu skýtá.

A tento přechod vlastnictví k předmětu zápůjčky jest vlastním toho důvodem, proč nechtěl středověk uznati, že odevzdáním peněz někomu jinému lze při zápůjčce zjednati si podílu na zisku, jehož onen druhý penězi docíliti mohl. Proto zajisté, že nikdo, kdo prodá vejce, nemůže činiti právního nároku na kuřátko. Přešla-li tedy zapůjčená jistina ve vlastnictví dlužníkovu, neměl zajisté věřitel žádného nároku na plody, jež cizí vlastnictví a cizí práce produkovaly. Juridicky nepopíratelné učení o přechodu vlastnictví zapůjčené jistiny na dlužníka vysvětluje a odůvodňuje tedy skutečně kanonický zákaz braní úroků. To pak věděli zajisté zcela dobře i nejstarší odpůrci církevního zákazu o braní úroků. Tak ku př. humanista Joachim Camerarius,¹⁾ aby braní úroků z kapitálu odůvodnil, popírá právě tento přechod vlastnictví k půjčené jistině peněžité na dlužníka; jen užívání, upotřebení přenáší prý se na dlužníka, a za toto užívání může prý právě tak dobře odměna býti požadována, jako za užívání domu nebo zvířete.

Proti přechodu vlastnictví mohlo by se namítati: Věřitel počítá dluhovanou jistinu ke svému aktivnímu jmění, dlužník pak ke svým passivům; i zdá se tedy, že neudál se tu žádný přechod hodnoty ve vlastním

¹⁾ Pol. 61. nn.

slova smyslu; bez přechodu hodnoty není však přechodu vlastnictví. — Rozluštění této pochyby není těžké. Neboť fikce, již jistinu, která jest nám dluhována, připisujeme ke svému vlastnímu jmění, neudává nijak, že podržujeme právo k týmž individuálním penězům a jejich konkrétní hodnotě, kterou jsme dlužníkovi odevzdali. Žádný věřitel nemá zajisté *ius in re* ohledně určité majetkové části dlužníkovy, nýbrž jenom *ius ad rem similem eiusdem speciei et qualitatis*, má oproti dlužníkovi právo pohledávky. I při různých formách mobilisování pohledávek, jež nynější úvěrní hospodářství vytvořilo, jako jsou cheky, akcie, obligace, depositní poukázky, bankovky atd., jest hodnota pohledávky, s papírem jaksi identifikované, podstatně relativní, není ničím jiným, než čekatelstvím, vyhlídkou na konkrétní hodnotu budoucího podatku (zaplacení). Vše ostatní spočívá na juridické a ekonomické představě; cenný papír jest cenným předmětem jen následkem funkcí, jež mu obchod přídělil. Ostatně však přispěje i následující součástka svrchu uvedené definice zápůjčky k odůvodnění toho, co tuto bylo řečeno.

d) Dlužník bere na se závazek, vrátiti věc téhož druhu a téže jakosti.

Nejprve tedy bere na se závazek k navrácení věci stejné hodnoty; jinak nebyla by to zápůjčka, nýbrž, aspoň částečně, darování.

Předmětem navrácení jest věc téhož druhu a téže jakosti. Především tedy smí býti vrácena věc numericky jiná, než jaká byla přijata. Je-li věru účelem převodu věci spotřeba její, nemůže arci tato věc, jež po spotřebě více neexistuje, býti též vrácena. Tato jiná věc musí však býti téhož druhu, téhož způsobu. Neboť věřitel nejen že na dlužníka věc zastupitelnou a zužitkovatelnou přenáší, nýbrž on přenáší ji na něho jakožto zastupitelnou a zužitkovatelnou s důsledkem přechodu vlastnictví a s právem spotřeby věci té se strany dlužníkovy. Věřitel pak očekává mocí smlouvy navrácení věci, a sice navrácení věci téhož druhu; neboť kdyby místo půjčeného obilí požadoval peněz, není to již zápůjčka, nýbrž koupě; a kdyby místo jednoho zboží

žádal zboží jiné, ku př. obilí za olej, byla by to směna a nikoliv zápůjčka. — Předmětem vrácení musí tedy býti věc téhož druhu; avšak také věc téže jakosti. Při každé smlouvě, v níž věc za věc se dává a podávající nemá úmyslu věc tu darovati, krátce při každé smlouvě, jež na směnu nějakým způsobem redukovati se dá, žádá zajisté spravedlnost příslušnou rovnost mezi daním a braním. Tato rovnost (*aequalitas permutationis*) jest nejvyšším zákonem spravedlivého obchodu směnného. Stanoví pak se v případě, když o věci fungibilní se jedná, většinou dle quantity; jest to rovnost míry, počtu, váhy. Nicméně mohou však specifické vlastnosti a dokonalosti u různých individuí téhož druhu vyskytovat se v různém stupni, kterážto různost udává pak spolu též různost vnitřní hodnoty dotyčných předmětů. Hodnotní odhad věcí fungibilních určuje se tedy též dle quality, a právě tak jako navrácení stejné quantity (*τὸ ὅσον tantumdem*), jest i navrácení stejné quality (*τὸ ὅσον tantumdem eiusdem qualitatis*) požadavkem spravedlnosti směnné, poněvadž jest nutno, by zachována byla *aequalitas permutationis*. Jen rovnost hodnotná mezi podáním a vrácením vyhovuje onomu, scholastikou a právem kanonickým vždy hájenému principu *aequivalence* v obchodě směnném. Zde však dlužno poukázati na rozdíl, jenž mezi penězi a jinými statky při obchodě zápůjčkovém byl dělán. U předmětů, jež nebyly penězi, byla totiž respektována přirozená jakost, vnitřní hodnota. Kdo ku př. dal jinému zápůjčkou měřici obilí, obdržel zase měřici stejně dobrého obilí, byť zatím tržní cena tohoto obilí byla se změnila, stoupla nebo klesla. Při penězích však hledělo se jen na vnější kursovní hodnotu mince. Ačkoliv totiž vnitřní hodnota mince, pokud jeví se býti raženým kusem drahého kovu takové či onaké jemnosti, jest základem určení hodnoty vnější, nepřihlíží se přece v obyčejném obchodě v první řadě tak k této hodnotě materiální, jako k hodnotě formální, jakou má mince jako všeobecná míra hodnoty, míra ceny, krátce jako peníze. Kdo zapůjčil sto zlatých, obdrží zpět hodnotu sto zlatých, a to tak, že mince, jíž placení se děje, ať jest jakéhokoliv druhu,

počítá se dle hodnoty kursovní. — Ještě zbývá nám poslední moment definice smlouvy zápůjčkové.

e) Dlužník jest jen zavázán, splacení později provést. — Také to vyplývá nutně z účelu zápůjčky. Tato měla totiž zjednat dlužníkovi nějakou věc za účelem užití a spotřeby. K tomu tedy musí býti popsáno času. Okamžité navrácení téže věci nebo věci aequivalentní učinilo by zajisté celou smlouvu zápůjčkovou illusorní. Právem zове se tedy zápůjčka smlouvou z obou stran závaznou (*contractus bilateralis*), smlouvou s oboustrannou závazností: Věřitel jest povinen splacení před ustanovenou dobou, nebo před dobou, jež stanoviti se má, nepožadovati; naproti tomu dlužník musí splacení v pravý čas provést.

Z tohoto pojmu zápůjčky dá se pak snadno vysvětliti církevní zákaz braní úrokův.

13. Nedovolenost úroků v theorii církevní. — Slovem *usura* či nespravedlivým úrokem rozuměl se každý zisk, ježž věřitel ze zápůjčky a sice jakožto zisk mocí zápůjčky povinovaný, od vypůjčovatele požadoval.¹⁾ Byl to tedy:

a) zisk, t. j. něco penězi cenitelného, ať již peníze samy, nebo nějaká služba, nějaký závazek atd. Byl to

b) zisk ze zápůjčky; tedy nikoli 'ze smlouvy jiné, ku př. ze smlouvy společnické, ze smlouvy, zvané koupí ročních důchodů atd. Byl to

c) zisk ze zápůjčky mocí zápůjčky požadovaný; tedy nikoli požadovaný mocí nějakého vnějšího titulu k zápůjčce se pojícího, jako jest vzešlá škoda, zvláštní nebezpečení jistiny atd. Byl to

¹⁾ Srv. k tomu encykliku Benedikta XIV. ad Italiae episcopos »Vix pervenit« ze dne 1. listop. 1745: »Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem et locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipsomet mutuo (quod suapte natura tantundem dumtaxat reddi postulat, quantum receptum est) plus sibi reddi velit, quam est receptum ideoque ultra sortem lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat.« O církevním »pojmu lichvy« atd. srv. referát c. k. finančního rady Dr. Karla Scheimpfluga pro Lvovu společnost ve Vídni, sekce pro vědy sociální, r. 1892.

d) zisk, jenž jako zisk mocí zápůjčky povinovany požadován byl. — Byla-li tedy zápůjčka dlužníkovi jenom podnětem a pohnutkou, aby věřiteli něco dobrovolně daroval, ne proto, by přísnému závazku dostál, nýbrž jen aby snad povinnost účinné vděčnosti osvědčil, nebyla to též dle nejrozšířenějšího názoru žádná usura ve smyslu zavržení hodném, žádná lichva.

Avšak užitek, důvodem či mocí pouhé zápůjčky požadovaný, byl lichvou.

Proč to?

Pohledávka a dluh jeví se totiž dle zásady aequivalence pro spravedlivý obchod směnný ve způsobě rovnice. Znaménko rovnosti, jež znamená zde rovnost hodnoty, nesmí nikdy státi se lží. Kde ztrácí pravdu, počíná lichva. Věřitel má dostati zpět, co dal nebo obětoval, dlužník pak nesmí platiti více, než přijal nebo věřiteli na obětech uložil

Půjčovatel dal 100. Požadoval-li nazpět 110, žádal více, než mu patřilo. Obohatil se na útraty cizího vlastnictví, a to byla lichva, zřejmé porušení aequalitatis permutationis. — Interessantní a nanejvýš charakteristický jest důkaz sv. Tomáše Aquinského¹⁾ o této věci: Příčí se spravedlnosti, dvakrát e totéž prodati, nebo prodati něco, co samo o sobě není ničím. Jedno z obého činí však ten, kdo bere úrok. Buď totiž bere lichvářský úrok za předmět zápůjčky samotný, anebo za jeho užití. V prvním případě prodává dvakrát totéž, resp. dostává dvojnásobnou cenu za předmět zapůjčený, totiž splacení kapitálu a úrok. V druhém případě bere cenu za něco, co, o sobě vzato, hodnotně odhadnutelností. Užití nějaké věci, jež užitím se ruší, se ztrácí, se spotřebuje, nemá žádné od věci samé různé hodnoty. — Vždy totiž, a sice juridicky zcela správně, se předpokládá, že fungibilia, a sice consumptibilia, jsou předmětem zápůjčky a že kromě toho kontraktem uskutečňuje se opravdový převod vlastnictví ohledně předmětu toho

¹⁾ S. Thom. 2. 2. qu. 78. a. 1.

Zápůjčka sama o sobě nemůže tedy svojí povahou býti žádným lukrativním obchodem. Tato juridicky a filosoficky nepopíratelná zásada však nevadila, aby na základě zvláštních titulů právních v jednotlivých případech více žádati bylo dovoleno, a to tím méně v tom vadila, jelikož právní nárok na náhradu skutečně přinesených a penězi cenitelných obětí právě tak jest požadavkem směnné spravedlnosti, jako hodnotná rovnost mezi daním a přijetím v obchodě směnném. Bylo by to tedy jen znamením povrchní znalosti kanonistické theorie úrokové, chtěl-li by kdo v zavedení důvodů pro braní úroků spatřovati odpad od dřívějšího stanoviska, koncessi vyvíjejícímu se kapitalismu činěnou, místo logického, konsekventního provedení a vzrůstajícímu obchodu přiměřeného vytvoření velikého obchodního zákona *iustitiae commutativae*.

Nám lze se tuto obmeziti jen na nejnutnější poznámky, jakkoli by hlubší úvaha o důvodech pro braní úroků platných byla též poučná.

Již sv. Tomáš podává principiální odůvodnění t. zv. premií za nebezpečnoství jistiny. »Res, quae extra periculum possidentur eiusdem speciei, plus aestimantur, quam eadem in periculo existentes.«¹⁾ Nebezpečnoství zajisté zmenšuje hodnotu věci v nebezpečí se nalézající. Proto nabývá premie risiková charakteru kompenzace, charakteru *usurae compensatoriae*, jež od scholastiků vůbec právě tak byla uznávána, jako *usura lucratoria* ze zápůjčky jako zápůjčky všeobecně byla zavrhována.

Avšak jakého druhu musilo býti ono nebezpečnoství, aby bylo na zapůjčenou jistinu ve smyslu zmenšení hodnoty působilo a tak jakýsi (quasi) nárok na náhradu založilo?²⁾ — Nebezpečnoství to musilo býti nejprve pravdivé a zvláštní, mimořádné. Především nepostačovalo ono nejvšeobecnější nebezpečnoství, jemuž všechny statky podléhají, že

¹⁾ S. Thom. Opusc. 75., c. 6.

²⁾ S. Alphons. lib. III. tr. 5. n. 764.

totiž elementární silou zničeny, lidskou zlobou zmařeny nebo odcizeny býti mohou, pokud odevzdáním peněz dlužníkovi tato a podobná zcela všeobecná nebezpečení zvláštním způsobem nebyla stupňována. Dále nepostačovalo též ono zvláštní nebezpečení, jež s každou zápůjčkou jako zápůjčkou spojeno jest. »Dá-li se jistina v zapečetěném měšci v uschování, důvěřuje vlastník poctivosti druhého; tuto však předpokládajíc, může mu osud jmění přijímatelova býti lhostejným. Neboť i kdyby tento zchudl, zapečetěný měšec vždy se ještě u něho nalezne a může vindikací vlastníkovi býti zachráněn. Ne tak, byla-li táž jistina dána jako zápůjčka; neboť stane-li se poctivý příjemce insolventním, jsou peníze pro dávajícího ztraceny. Větší nebezpečí, jemuž se dávající vydává, zakládá se tedy v tom, že dávající zcizuje vlastnictví peněz, a tak zřekl se ochrany vindikace.«¹⁾ Avšak i toto zápůjčce vlastní, u přirovnání k jiným druhům smluv, jako jest depositum, commodatum atd., zvláštní nebezpečení zůstává v mezích toū periculum commune et ordinarium, jest vnitřním nebezpečenstvím zápůjčky, nebezpečenstvím od ní neodlučitelným, jež nepostačuje nijak k odůvodnění nároku k náhradě pro periculum sortis. Sv. Alfons žádá proto až tolik, aby to bylo nejen nebezpečení verum et extraordinarium, nýbrž též periculum probabiliter imminens.²⁾ Pak, a jenom pak může se o zapůjčené jistině říci, že ztrácí na hodnotě, a že věřitel tedy okamžikem půjčky oběť penězi cennou přináší. Jak z povahy věci jest zřejmo, užívalo se tohoto titulu pro brání zisku při zápůjčkách v obchodě dřívějších dob.

Jiným, prakticky zajisté nejdůležitějším titulem pro brání úroků jest nárok na náhradu ušlého prospěchu, toū id quod interest.³⁾ Jestli totiž zapůjčitel půjčkou buď škodu utrpěl nebo zisk ztratil, mohl žádati náhradu.

Aspoň titulus damni emergentis, nárok na

¹⁾ Savigny, System des römischen Rechts, V. 514.

²⁾ Lib. III. tr. 5. n. 764 (8).

³⁾ S. Alphons., l. c., 768. nn.

náhradu vzešlé škody, jest jistý — praví sv. Alfons, co však se týče titulu *lucri cessantis*, tu zde jistoty vždy nebylo. *Damnum emergens* — toť zajisté ztráta přítomné reální hodnoty, sama sebou dostatečně určená a ocenitelná; *lucrum cessans* (ušlý zisk), jakožto předmět zřeknutí se vyhlídek na prospěch, *repraesentuje* však zpravidla hodnotu budoucí, hodnotu, jež ve své existenci ještě různým směrem jest podmíněna, krátce hodnotu, jež právě tak nejistou se jeví, jako budoucnost vůbec pro člověka nejistou bývá. Přece však *titulus lucri cessantis* všeobecně byl uznáván; avšak které byly jeho podmínky?

Zápůjčkou samou musil věřitel skutečně býti zbaven možnosti, aby mohl dle svého skutečně tu jsoucího, nikoli pouze fingovaného úmyslu užiti objektivně se mu naskýtající možnosti k jinému prospěšnému upotřebení svých peněz. Jedině zření k obmyšlenému konkrétnímu a určitému podniku, k jehož provedení věřitel právě těchto peněz, jež teď dlužníkovi půjčuje, užiti chtěl a mohl, opravňuje nárok na náhradu z důvodu ušlého užitku. Kdyby byl měl věřitel jiné a ku provedení onoho určitého podniku výdajné peníze, nebyl by mohl činiti nárok na náhradu; nahodilá ztráta dala by se tu zajisté odůvodniti ne tak zápůjčkou, jako spíše rozhodnutím věřitelovým, ne užiti oněch jiných výdajných peněz. Jak velice pak *titulus lucri cessantis* předpokládal podnik určitý, ve svém konkrétním utváření postižitelný, ve svých výsledcích aspoň do jisté míry vypočítatelný, vyplývá zajisté z toho, že se žádalo, aby se zisk tohoto podniku při náhradě prospěchu nepočítal v celé velikosti, nýbrž *iuxta aestimationem spei et periculi et deductis expensis*, t. j. dle odůvodněného očekávání a s odečtením odměny za eventuelní vlastní námahu při něm. — Toť tedy *titulus lucri cessantis* po rozumu starých moralistů. Tohoto titulu musilo arci v obchodě stále častěji býti dbáno, zvláště v době, když za rozkvětu manufaktur peníze pro produkci převzaly úkol důležitější, častěji »produktivního upotřebení« nalezly. — Ostatně

však nebyl tento titul pro braní úrokův od scholastiků nalezen, nýbrž římsko-právní učení o náhradě ušlého prospěchu bylo jen na zápůjčku aplikováno.

Poslední titul braní úrokův: úroky z prodlení, umluvená pokuta, nepůsobí žádných obtíží. Umluvená pokuta není arci ve scholastické theorii, tak jako ostatní tituly úrokové, prostředkem náhradným, jehož oprávněnost a meze ze snahy o zachování nějaké aequalitatis permutationis odvoditi by se daly, nýbrž jen kontraktně ustanoveným mírným trestem za větší a zaviněná promeškání stanovených lhůt se strany dlužníkovy. Umluvená pokuta jest podstatně trestem a jako trest musí býti posuzována. Kde tedy není viny, budiž si to lest nebo hrubá nedbalost, nesmí býti umluvená pokuta vůbec vymáhána. — Poena conventionalis tvoří však případ »lichvy« podmínkové, k náhradě povinné, jakmile se požaduje ne pouze jako prostředek ku potvrzení smlouvy sloužící, nýbrž v úmyslu zisťném. To bylo by pro věřitele obohacování titulu prázdné, nespravedlivé. Takový úmysl lze pak předpokládati, když věřitel lhůty úmyslně tak stanovil, že jich dlužník dodržeti nemůže a proto bez své vlastní viny do trestu upadnouti musí.

14. Toť tedy ono tak zhusta nepochopené, tak nezměrně tupené a přece až posud nikým nevyvrácené učení práva kanonického o zápůjčce a úroku.

V praxi nemíní církev dnes mírnému braní úrokův odporovati, aniž se však nějakým způsobem učení o úrocích ze zápůjčky zříká. — Fakt ten snažili se někteří vysvětliti tím, že pravili, že církev, protože odpor jest prakticky bezúčelným, chce ve své veliké mírnosti zabrániti zlu většímu.

Avšak tento výklad jest nám s theologického stanoviska jakožto výklad se svatostí církve neslučitelný naprosto zamítnouti. Je-li braní úrokův za nynějších poměrův vskutku ještě oním hrozným zločinem, za jaký dříve církví bylo prohlašováno a jako takový též stíháno, nemůže církev mlčky k tomu přihlížeti, a tím méně církevním institutům braní úrokův dovolovati. Nikoliv, nynější praxe církevní vy-

světluje se jen tím, že za n y n ě j š í c h poměrů brání úroků samo o sobě neobsahuje žádného porušení spravedlnosti směnné.

Kdo má dnes peníze, má jaksi všeobecně reální možnost zisku. Není pak to domnělá, penězům z moderních poměrů vzešlá »plodnost peněz«, jež tuto skutečnost v první řadě vysvětluje; — spíše jest to s v o b o d n é h o s p o d á ř s t v í ve spojení s velkolepým rozkvětem industriálním a merkantilním.

Ať se již na základě těchto poměrů každému, kdož peníze zapůjčuje, přiřkne titul u š l é h o p r o s p ě c h u, jelikož on sám ve prospěch jiného zbavil se penězi ocenitelné možnosti k nabývání zisku, a za to může činit nárok na náhradu jeho úrokem; nebo ať spatřuje se v úroku — jako my to činíme — c e n a za možnost zápůjčkou k nabytí zisku poskytnutou ¹⁾: v obou těchto vysvětleních jest to zásada *aequivalence*, jež za nynějších s v o b o d n é h o s p o d á ř s k ý c h poměrů brání mírného úroku opravňuje.

Ovšem, že jest svobodné brání úroků se stanoviska národohospodářského velikým zlem, — kolébkou moderního kapitalismu. Ale jest zlem, jež se právě přirozeně pojí ke zlu s v o b o d n é h o h o s p o d á ř s t v í. Budiž odstraněno s v o b o d n é h o s p o d á ř s t v í, možnost nabývání zisku, jež z pouhé držby peněz resultuje, — a kanonický zákaz o brání úroků nabude zase své oprávněnosti.

Krátce budiž vzpomenuto zde náhledu, jež zastává R a t z i n g e r v druhém vydání svého spisu »Die Volkswirtschaft«. ²⁾

R a t z i n g e r rozeznává totiž pro nynější poměry mezi nezúročitelnou zápůjčkou a odplatným úvěrem. »Jestliže peníze pro okamžitou potřebu jsou dány a ve vlastnictví vypůjčovatelo vo přejdou, není dovo-

¹⁾ Námi v Inšprucké revue »Zeitschrift für katholische Theologie« XII. 36. nn. 393. nn. podanou theorií ceny vyložil též Palmieri v Antonii Ballerini Opus theol. morale, Prati 1890, III. 652. nn.

²⁾ Srv.: Dr. G. Ratzinger, Die Volkswirtschaft in ihren sittlichen Grundlagen (Zweite, vollständig umgearbeitete Auflage Freiburg 1895), str. 10., 264. nn.

leno, za užití peněz požadovati úrok z á p ů j č k o v ý. Avšak jinak mají se věci, když peníze jako aequivallent výrobních prostředků se hledají, aby se jimi ve spojení s prací nadhodnoty docílilo. Tu jedná se o obchod kapitalistický, a za poskytnutí úvěru může se činiti nárok na náhradu.. O úvěru může se mluvit jen tam, kde vypůjčenými hotovostními prostředky má býti na budoucnosti dobyto vyšší hodnoty... Při kreditu však nepřenáší se jako při zápůjčce vlastnictví na vypůjčovatele, nýbrž dovoluje se jen dočasné užití kapitálu. Ten, kdo úvěr dává, nese tedy, není-li zástavy, nebezpečenství (risiko), celou hodnotu budoucnosti ztratiti. Toť ona rozhodující okolnost, na niž již sv. Tomáš Aquinský upozornil* atd.

Bohužel, nejsme s to, abychom s názorem tímto souhlasili.

Také nynější úvěrní či kapitalistický obchod zůstal dle své nejvniternější povahy zápůjčkou. Vlastnictví ke konkrétní zapůjčené jistině přechází na vypůjčitele. Půjčovatel nemá žádného vlastnického práva k nějaké části majetku dlužníkov. Jemu zbývá jen osobní právo pohledávky k eventuelnímu vrácení stejného obnosu. Převzetí riska (nebezpečenství) jest arci rozhodujícím momentem pro posuzování nynějšího úvěrního obchodu. Avšak právě tato okolnost dokazuje, že ani »kapitalistický obchod« není leč zápůjčkou. Půjčovatel nenese totiž juridicky nebezpečenství podniku, k němuž půjčených peněz bylo užito. Nezdaří-li se tento podnik nebo propadne-li vypůjčovatel úplně hospodářské zhoubě, zůstává přece půjčovateli právo pohledávky oproti dlužníkovi, a on může ho užiti, když dlužník jmění zase nabyt. Také jest juridicky nepřípustno, »úrok« z úvěrního obchodu plynoucí považovati za podíl na zisku. Půjčovatel nemá žádného podílu na obchodě, a proto též žádného podílu na zisku. Autorita pak sv. Tomáše, již se Ratzinger dovolává, nemluví pro jeho názor, nýbrž proti němu.¹⁾ Svatý

¹⁾ Toto místo sv. Tomáše (S. theol. 2. 2. qu. 78. a. 2. ad 5.) zní: »Ille, qui mutuatur pecuniam, transfert dominium pecuniae in eum, cui mutuatur; unde ille, cui pecunia mutuatur, sub suo periculo tenet eam et tenetur eam restituere. Unde non debet am-

tento učitel činí totiž rozdíl mezi zápůjčkou a smlouvou společnickou. Ve příčině převzetí nebezpečnosti (risika) připisuje pak zápůjčce ty vlastnosti, jež také dnešnímu úvěrnímu obchodu přísluší. kdežto »kapitalistický obchod« Ratzingerův s dnešním úvěrním obchodem nesouhlasí, nýbrž spíše poměr společnický představuje. Až jednou svobodné hospodářství bude odstraněno a pouhá držba hotových peněz sama o sobě nebude poskytovatí oné poměrné snadnosti k nabývání zisku účastenstvím na obchodech kapitalistických, produkcí, spekulací atd., pak teprve dostaví se čas, kdy zúročitelná zápůjčka bude zase moci býti obmezena, a kdy smlouvě společnické zase bude moci přidělena býti ona úloha, kterouž ji Ratzinger již teď přidělil.

My, co se nás dotýče, stojíme na stanovisku, jež ve věci té zaujal kongress italských katolíků, r. 1894 v Římě za předsednictví kardinála Parocchiho odbyvaný, an prohlásil: »Velice důležité jest, kapitalistu, jenž průmyslníkovi peníze půjčuje, přeměnití ve společníka, který o nebezpečnosti podniku po způsobu společnosti kommanditní se dělí, aby tak byla zmenšována třída kapitalistů, kteří vlastně nejsou leč zápůjčovatelé peněz.« ¹⁾

15. Ku konci ještě několik slov o vydržení — praescriptio, ²⁾ t. j. o nabývání skutečného vla-

pius exigere ille, qui mutuavit. — Sed ille, qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artifici per modum societatis cuiusdam, non transfert dominium pecuniae suae in illum, sed remanet eius; ita quod cum periculo ipsius mercator de eo negotiatur vel artifex operatur; et ideo sic licite potest partem lucri inde provenientis expetere tamquam de re sua.« (Cfr. Opusc. 73. de usuris.) — Ratzinger podává smysl poslední části tohoto místa takto: »Při obchodě kapitalistickém (!) nepřenáší kapitalista právo vlastnické na společníka obchodu (podniku), nýbrž právo to mu zůstává. Kupec nebo obchodník, s nímž se spojuje, pracuje na nebezpečnosti zápůjčovatele kapitálu.«

¹⁾ Srv.: »Kölner Correspondenz«, vydáv. od Dr. P. Oberdörffera, IX. Jhgg. Heft 1. u. 2., p. 30.

²⁾ Cfr.: Schiffini, l. c., p. 187. nn. — Právo římské uvádí pro vydržení čtyři důvody: 1. Gaius (l. 1. Dig. de usurp. et usucap.) praví: »Bonon publico usucapio introducta est, ne scilicet quarumdam rerum diu et fere semper domi-

stnictví dlouhotrvalým, bezelstným držením cizí věci. Praescriptio neexistuje již právem přirozeným; spíše jest povahy pozitivnoprávní. Zákonitě zavedení její jest však ve prospěch trvalého pokoje ve společenském životě a ve prospěch bezpečnosti obchodu a jednání na výsost přiměřeno. Kde tedy praescriptio se na-skýtá, jest to zákon, veřejná autorita, jíž se dominium přenáší.

Aby však nabývání vlastnictví vydržením dítí se mohlo, žádá zákonodárství zpravidla vyplnění jistých podmínek.

a) V ě c sama musí býti k vydržení zp ů s o b i l o u. Věci, jež vůbec ze soukromého vlastnictví jest vy-loučena, nemůže ani vydržením býti nabyto.

b) Se strany p r a e s c r i b u j í c í h o požaduje se b e z e l s t n o s t. Schází-li ta, ví-li totiž držitel předmětu, že jej neprávem drží, nebude též uplynutí doby s to, aby z bezpráví učinilo právo.

c) D r ť b a věci má býti konečně držbou s do-mnělým právem vlastnickým se srovnávající. Musí se tedy opíratí o nějaký z d á n l i v ě p r a v ý t i t u l n a b ý v a c í, tak že držitel mohl opravdu bona fide věc tu jako vlastnictví držeti. — Pak musí to býti držení po d e l š í d o b u bez přerušení trvající. ¹⁾

nia incerta essent.« 2. N e r a t i u s (l. 5. Dig. Pro suo): »Usucapio rerum . . . propter ea, quae nostra existimantes possideremus, constituta est, ut aliquis litium finis esset.« 3. L. 7, Cod. De praescript. 30 vel 40 annorum praví, že bezelstný držitel musí býti zbaven »i m m o r t a l i s t i m o r i s«, že ztratí statek nebo právo, v jehož držení jest. 4. P a u l u s konečně praví (l. 28. Dig. De verborum significatione): »Vix est, ut non videatur alienare, qui patitur usucapi.«

¹⁾ Podmínky, právem římským stanovené, vypočítává oby-čejně verš: Res habilis, titulus, fides, possessio, tempus.

HLAVA VII.

Povinnosti a meze vlastnictví.

1. Vlastnictví opravňuje člověka, aby mohl s nějakou věcí jako s něčím, co pouze jemu náleží, nakládati a jí s vyloučením všech jiných osob ke svému prospěchu a svým vlastním jménem užívatí. Vlastník jest tedy oprávněn, se substancí věci zpracováním, spotřebou, zničením, zcizením disponovati. On má právo předmětu užívatí, požitky z něho bráti a, jakožto podmínku k tomu všemu, předmět ten ve své držbě chovati. Konečně pak může oprávněnosti, jež z vlastnictví vyplývají, totiž držbu, užívání, brání požitků, smlouvou jiným osobám přenechatí.

Tak jeví se býti vlastnictví nejvyšší a nejdokonalejší údobou věcného panství člověka.

Ovšem však jest panství vlastnické »nejdokonalejším« jenom ve smyslu relativním, t. j. mezi různými formami, jimiž člověk panství nad nějakou věcí vykonávati může, nikoli však panstvím zhola absolutním, povinností nemajícím, vnitřně neobmezeným a vně neobmezeným.

2. Člověku jest zajisté nejprve uznati, že všichni tvorové, a proto i hmotné statky, vždy v podstatné závislosti na Bohu zůstávají, že jako stvoření plně a zcela jen Bohu samému patřiti mohou. Bůh jest tedy jediným vskutku absolutním vlastníkem všech věcí, a toto právo Boží, majíc v podstatě Stvořitelově a tvorů svůj základ, jest nezadajné. Žádné rozdělování, žádná držba, žádný obyčej, žádný zákon

nesmí a nemůže na tomto podstatném právu Božím a na této podstatné podřaděnosti tvorů něco měniti.¹⁾

V poměru k Bohu jest tedy a zůstane člověk vždy jen lenníkem, správcem, poživitelem (Nutzniesser) svých statkův.

Proto však nesmí též člověk svými statky vládnouti libovolně. Jeho požitkové právo dává mu jen moc, aby statků pozemských tak užíval, jak Bůh chce. Člověk musí uznati řád, jež Bůh užívání stanovil. Nikdy nemá práva, aby užívání pozemských statků vzdálil účelu, k němuž je Bůh určil. Tento první účel všech pozemských statků jest však vyjádřen právě tak v přírodě samé jako ve slově, jež Bůh po stvoření ke člověku pronesl: »Hle, dal jsem vám všelikou bylinu nesoucí semeno na zemi, a všecko dříví, kteréž má v samém sobě semeno pokolení svého, aby vám bylo za pokrm.«²⁾

Tot tedy účel pozemských statků: mají sloužiti k zachování života všech, kteří k lidskému rodu, k lidskému pokolení náležejí.

3. Z toho však vyplývá ihned ohledně nabývání a užívání hmotných statků celá řada mravních a právních povinností.

Především věru nesmí lakotnost udávati míru pro rozšiřování držby. Sv. Ambrož mrská tuto loupeživou neřest pádnými šlehy: »Kam až povede vás ještě vaše nenasytná lakota? Chcete snad sami míti právo, na zemi žíti? Zdáť se, že chudý bezprávi na vás se dopouští tím, že má ještě nepatrný majetek, jehož se vaší lakotnosti zachtělo. Vy, jak se zdá, se domníváte, že to, co vám ještě nepatří, bezprávně vám bylo uzmuť. Abyste žádného majetku v sousedství viděti nemusili, rozšířili byste nejraději své vlastnictví až na konec země! Země byla bohatým a

¹⁾ Cfr.: S. Thom., S. theol. 2. 2. qu. 66. a. 1. — Lessius, De perfectionibus moribusque divinis. Edit. Roh (Freiburg 1861), lib. X. c. 3. — Sv. pán Vilém Em. Ketteler, Die grossen Fragen der Gegenwart (Mainz 1849) str. 6.

²⁾ Srv. I. knih. Mojš. 1. 29. — Ketteler, l. c., str. 6. n.

chudým společně dána. Proč jí chcete jen pro sebe požadovati?« ¹⁾)

Jestliže však již nenasytná lakotnost sama o sobě jest neřestí ohyzdnou, porušuje se Bohem stanovený řád dvojnásob oněmi právu se příčícími prostředky, jichž lakomec nezřídka k rozmnožení svého bohatství užívá a jimiž jsou: utiskování vdov a sirotků, vydírání chudých a slabých, podvod, lichva a t. d.

»Protože statky této země všem jsou určeny,« — volá sv. Ambrož k lichvářům své doby — »proč odnímate je všeobecnému požívání? Bůh dává nám nadbytek, proč vy přinášíte nám bídu? Ó, jak trestu hodni jste vy, kteří neznáte větší ctižádosti, než abyste nás viděli všeho zbaveny; nebo kteří ve své rozmrzelosti následkem bohatě naplněných zásobáren těšíte se aspoň tím, že již napřed vypočítáváte příští léta neúrodná! A vy to zovete obratností, obezřelostí, kupeckým důvtipem? Toť darebáctví, toť perfidie, toť bezcitnost, — měli byste říci. Nikoliv, vy nepředvídáte ran, abyste je hojili, vy spekulujete na náš hlad, abyste ho vykořistili. Nuže, jak se to má zváti? Jest to obchod nebo krádež? Vy podobáte se lupiči, jenž číhá na vhodný okamžik, aby mohl kolem jdoucího do houští hoditi a zardousiti! Kletba vám lichvářům! Vy berete z našeho neštěstí do nebe volající úroky a sami působíte krisi, abyste z ní měli zisk; váš prospěch jest nás všech zkázou.« ²⁾)

4. Jako n a b ý v á n í vlastnictví, tak ani u ž í v á n í jeho není však libovůli vlastníkovi ponecháno.

Především zajisté neopravňuje vlastnictví k n e s m y s l n é m a r n o t r a t n o s t i. V mezích stavu se pohybujícímu přepychu (luxus), jenž není leč rozumu a obyčeji přiměřeným b o h a t š í m u p o t ř e b e n í m k službám stojících statků, nebude moci nikdo právem

¹⁾ Cfr.: S. A m b r o s i u s, De Nabuthe, c. 1. et 3. — Srv. výtečné pojednání Dr. Ratzingera, Die Volkswirtschaft etc. (II. vydání), str. 43. nn.

²⁾ B a u n a r d, Geschichte des heil. Ambrosius (Freiburg 1873) str. 136.

odpíratí. Avšak onen nesmyslný luxus, jímž statky bez účelně se ničí, odvolává se marně na vlastnictví ke své omluvě. Jeť přece vlastnictví oprávněno právě jako nutný pro lidstvo prostředek k docílení účinnější produkce, spořádanějšího upotřebení statků, lepšího zaopatření jednotlivce, rodin, celého pokolení lidského, nikoli však jako prostředek k bezúčelnému, rozumu i mravům se příčícímu ničení statkův. Takový luxus odporuje tedy určení statků, nehledíc k četným neřestem, jež s ním spojeny bývají.

Vlastník však je též povinen, aby ze svého přebytku uděloval nuzným. Této povinnosti dobročinnosti nesmí se vyhýbatí.¹⁾

Právě to klade zajisté Lev XIII. v encyklice »*Re-rum novarum*«²⁾ boháčům zvlášť důrazně na srdce, napomínaje je zároveň, aby se pro své bohatství nad chudými nevypínali, jakož zase nemajetní nesmějí se pro svou chudobu státi malomyslnými.

»Připomíná se tedy bohatým, že bohatství nezproštuje útrap, aniž k dosažení blaženosti věčné nějak prospívá, nýbrž spíše na překážku bývá: že kromobyčejné hrozby Ježíše Krista boháče strachem naplniti musí: že jednou Bohu soudci velepřísný bude jim z užívání statků skládati počet. Vznešené pak a velice důležité jest učení o užívání statků, jež filosofie pohanská jen v počátcích, nedokonale, církev však zcela dokonale podala, působíc spolu k tomu, aby učení to bylo nejen známo, nýbrž také v praxi prováděno. Jest to učení o dobročinnosti a almužně. Základ tohoto učení spočívá v rozlišování spravedlivého majetku a spravedlivého užívání jeho. Míti soukromé vlastnictví, jest, jak právě jsme viděli, přirozeným právem člověka; práva toho pak užívati jest člověku, zvláště v životě společenském, nejen dovoleno, nýbrž přímo

¹⁾ O zvláštních úkolech křesťanské charity za našich dob srv. přednášku prof. Dr. Frant. M. Schindlera v publikaci: »*Sociale Vorträge, gehalten bei dem Wiener socialen Vortrags-course 1894.*« Auf Veranlassung der Leo-Gesellschaft gesammelt und herausgegeben von Prof. Dr. F. M. Schindler (Wien 1895) str. 119. nn.

²⁾ L. c. str. 87. nn.

nutno. »Dovoleno jest člověku, aby měl vlastnictví soukromé. Jest to též nutno pro život lidský,«¹⁾ — praví sv. Tomáš. Táže-li se však někdo, jak dlužno statkův užívati, odpovídá církev (s tímž světcem) bez všelikých rozpaků takto: »Co se toho týče, nemá člověk věci vnější držeti jako majetek výhradně svůj, nýbrž jako jmění společné, tak totiž, aby snadno s jinými o ně sdíleti se mohl v potřebách jejich.« Proto praví Apoštol: »Bohatým tohoto světa prikazuj... ať rádi dávají a se sdělují.« (I. k Timoth. VI. 17. n.).²⁾ Nikomu zajisté se neukládá, aby jiným přispíval z toho, co jak pro sebe, tak pro rodinu svoji potřebuje; ba není ani vázán, zřici se ve prospěch jiných toho, čeho mu třeba k životu, stavu jeho přiměřenému; »neboť nikdo (dí sv. Tomáš Aquin.) není povinen žíti stavu svému nepřiměřeně.«³⁾ Avšak komu po uhrazení nutných a stavu přiměřených výdajů ještě zbývá, ten jest povinen, aby z přebytku toho uděloval almužnu nuzným. »Quod superest date eleemosynam — co zbývá, dejte almužnou.«⁴⁾ Tyto povinnosti nejsou však, případy nejkrajnější bídy vyjímajíc, povinnostmi spravedlnosti, nýbrž povinnostmi křesťanské lásky,«⁵⁾ kterých arci právně vymáhati nelze.

¹⁾ 2. 2. qu. 66. a. 2.

²⁾ 2. 2. qu. 65. a. 2.

³⁾ 2. 2. qu. 32. a. 6.

⁴⁾ Luk 11. 41.

⁵⁾ Sv. Tomáš (2. 2. qu. 66. a. 7. [c. a.]) praví: »Ea, quae sunt iuris humani, non possunt derogare iuri naturali vel iuri divino. Secundum autem naturalem ordinem ex divina providentia institutum, res inferiores sunt ordinatae ad hoc, quod ex his subveniatur hominum necessitati: et ideo per rerum divisionem et appropriationem ex iure humano procedentem non impeditur, quin hominis necessitati sit subveniendum ex huiusmodi rebus. Et ideo res, quas aliqui superabundanter habent, ex naturali iure debentur pauperum sustentationi.« Výraz »naturali iure debentur« znamená nejprve jen povinnost mravní, ne právě povinnost iustitiae strictae, spravedlnosti, jejíž opomíjení spojeno jest s povinností restituce. Vlastník má ze svého přebytku dávat. Jemu však, vlastníku totiž, přísluší při rozdělování iniciativa. Rozdělování požítků jest dále dispensatio propriarum rerum, věci, jež vlastníku podstaty patří právě tak,

Avšak před zákony a soudy lidskými předchází zákon a soud Boha Krista, jenž častokráte dobročinnost doporučuje. »Blahoslaveněji jest dáti nežli bráti,«¹⁾ a almužnu chudým udělenou nebo odepřenou bude souditi tak, jakoby jemu samému dána nebo odepřena byla. »Pokudž jste to učinili jednomu z bratrů těchto mých nejmenších, mně jste to učinili.«²⁾ — Krátký toho všeho obsah jest pak tento: Kdokoli z dobroti-vosti Boží více statkův, ať tělesných a vnějších, ať duševních obdržel, tomu dostalo se jich za tím účelem, aby jich užíval jak ke zdokonalení svému, tak i, jako nástroj Boží prozřetelnosti, v e p r o s p ě c h s v ý c h b l i ž n í c h.

»Kdo má udělem schopnosti duševní (praví svatý Rehoř Velký), pečujž o to, aby jich nenechal ležeti ladem; kdo jměním oplývá, hled', aby milosrdenství a štědrosti nezanedbával: kdo umění má, jímž se vládne, snažijž se všemožně o to, aby ho užil ku prospěchu svých bližních.«³⁾

Ty však, k d o ž s t a t k ů p o z e m s k ý c h n e m a j í, poučuje církev, že v očích Božích chudoba není

jako tato sama. Též způsob rozdělování ponechán jest vůli vlastníkově: »Protože jest mnoho těch, kdož nouzi trpí, a není možno z téže věci přispěti všem, ponechává se rozdělení věcí vlastníku příslušících dobrozdání každého jednotlivce, aby strádajícímu přispěl.« (Sv. Tomáš I. c.) — Jenom jeden jest případ, kdy ubožák sám k iniciativě přistoupiti smí. Jest to případ svrchované bídy, když smrt a nebezpečí smrti hrozí a jiného prostředku není, — pak jest dovoleno, praví sv. Tomáš, statku bližního i bez jeho dovolení užiti, pokud jest toho třeba k tomu, aby zmíněné svrchované bídě bylo odpomoženo. Sv. Tomáš soudí, že v takovémto případě nelze mluvit o loupeži nebo krádeži. Uznáváť totiž princip, že »v případě svrchované potřeby (nouze) vše jest společno« — arcif ne ve smyslu pozitivního společenství statků, nýbrž jen v tom smyslu, že vlastnické právo jednoho není mocnější než právo druhého na zachování vlastního života. Jako jeden může statku užívat jakožto vlastník, tak může si ho druhý osobiti jako člověk, poněvadž jest pro něho jediným prostředkem k zachování života. Nabyté právo vlastnictví musí zde ustoupiti vrozenému právu sebezachování.

¹⁾ Skutky apoštol. XX. 35.

²⁾ Mat. XXV. 40.

³⁾ In Evang. Hom. IX. n. 7.

hanbou a že není nectí, práci výživy si zjednávati. To zajisté skutkem i příkladem potvrdil Kristus Ježíš, jenž pro spasení lidské, »jsa bohatým, učiněn jest chudým« ¹⁾: a ačkoliv byl Synem Božím, ba Bohem samým, přece chtěl pokládán býti za syna tesařova, ba nezpěchoval se ani, velikou část života svého ztráviti při práci řemeslné. »Zdaliž tento není tesař, syn Marie?« ²⁾ Všimneme-li si blíže tohoto božského příkladu, snáze pochopíme, že pravá důstojnost a vznešenost lidská zakládá se ve mravech, t. j. ve ctnosti; ctnost však že jest statkem všem smrtelníkům, nízkým i vznešeným, bohatým i chudým stejně přístupným, a nic jiného, leč ctnosti a zásluhy, ať jsou číkoli, že neobdrží odměny věčné blaženosti. Ba zdá se, že nuzným Bůh více jest nakloněn, neboť chudé zve Kristus Ježíš blahoslavenými; zve láskyplně k sobě všechny, kdož pracují a zarmoucení jsou, aby je potěšil; opovrženým a pronásledovaným zvláštní projevuje lásku. Což vše, bylo-li uváženo, jest zajisté s to, aby tím pýcha bohatých byla utlumena, pokleslost pak mysli chudých byla vzpružena; jedni k laskavosti, druzí ke skromnosti jsou tak vedeni. Tím pak zaceluje se propast, po níž pýcha touží, a nikoli nesnadno dosáhne se toho, aby obě třídy, přátelsky pravice si tisknouce, smířlivě se sdružily.

Ba, budou-li přikázání křesťanských poslušni, nejen přátelství, nýbrž přímo bratrská láska pojiti je bude. Poznajíť zajisté a nahlédnou, že všichni lidé od téhož otce nebeského pocházejí; všichni že k témuž směřují cíli, jímž jest Bůh sám, který jedině lidem i andělům dokonalé a naprosté blaženosti uděliti může; poznají též, že všichni Ježíšem Kristem byli vykoupeni a na hodnost synů Božích povýšeni, tak že všichni svazkem bratrským jak vespolek, tak i s Kristem Pánem, »prvorozeným mezi mnoha bratry,« sloučení jsou. Také to pochopí, že statky přírody a dary milosti patří společně celému pokolení lidskému, a nikdo, leč nehodný,

¹⁾ II. ke Korinth. VIII. 9.

²⁾ Marek VI. 3.

že není vyloučen z účasti na statcích nebeských. »A jestliže synové, (tedy) i dědicové, dědicové zajisté Boží a spoludědicové Kristovi.« ¹⁾)

5. Vlastník jest členem společnosti státní a vlastnictví, jakož důkazy jeho oprávněnosti svědčí, jest v tom smyslu institucí sociální, že nejen blahu jednotlivce a rodiny sloužiti má, nýbrž i blahu celku přizpůsobiti se musí.

Než s vlastnictvím má se to právě tak, jako s mnohými jinými věcmi. Instituce sama sebou jest dobrá, avšak zneužívání, jehož lidská slabost nebo převrácenost při tom se dopouští, ničí vše a proměňuje požehnání v kletbu. Oprávněný zájem k nabývání majetku zvrací se v lakotu, povahou věci odůvodněná výlučnost vlastnictví stává se snadno krutým, bezcitným sobectvím.

Každé vraždy bez výjimky účastňují se lidské ruce: míchají jed, řídí dýku, spouštějí revolver; nelze si pomysleti vraždu, při níž nebyla by činnou lidská ruka. Může však se proto říci, že ruce jsou původem všech vražd? Nikoliv, ruka není původem a pramenem vraždy, nýbrž zkažená přirozenost člověka, jeho odvrácení se od Boha, jež svádí ho k myšlenkám, aby svého bližního zavraždil a své ruky k tomu užil. Ruka jest darem Božím, ale člověk může ji ku vraždě zneužiti.

A tak jest i soukromé vlastnictví zřízením od Boha chtěným, ale člověk může ho zneužiti. A právě tato možnost zneužití ukládá státu povinnost, aby pečoval o řád majetkový, jenž by právům všech byl přiměřen.

Než, co rozumí se »řádem vlastnickým«, co rozumí se dobrým, zdravým řádem majetkovým?

V širším smyslu označují se někdy výrazem: »řád majetkový« poměry vlastnické v nějaké státní společnosti vůbec, ať již jsou to poměry dobré nebo špatné. — Rozhodující vliv na různé utváření se poměrů vlastnických mají pak nejprve měnící se poměry a stupně společenského a hospodářského života

¹⁾ K Říman. VIII. 17.

národa, pak vládnoucí mravní a právní názory, a konečně pozitivní státní zákonodárství, na něž obě ony okolnosti působí.

V užším smyslu znamená pak »řád vlastnický«
tolik jako souhrn platných pozitivně-právních ustanovení o nabývání, užívání a ztrátě vlastnictví ve společnosti státní.

V nejužším slova smyslu rozumí však se »řádem vlastnickým«
ona zákonná forma a údoba poměrů majetkových v nějaké společnosti státní, již práva a povinnosti jednotlivých vlastníků s právy a povinnostmi všech v řádný souhlas vskutku přivedeny jsou. Neníť zajisté »řád«
dle pojmu svého leč řádným poměrem mezi částmi a celkem, mezi prostředky a účelem.¹⁾

Vezmeme-li pojem řádu vlastnického ve smyslu nejširším nebo ve smyslu užším, můžeme vždy rozeznávati špatný a dobrý, spravedlivý a nespravedlivý řád majetkový.

Dobrý a spolu spravedlivý jest onen řád vlastnický, jenž jest vhodným, historickým podmínkám přiměřeným užitím přirozenoprávních zásad o vlastnictví a životě společenském. Nedbá-li však řád náležitě skutečných poměrů, historického vývoje stupně sociálního a oekonomického života, přichází-li v rozpor s božským mravním zákonem, s přirozeným individuálním a sociálním právem, nemá nároků na to, aby uznán byl za přiměřený, dobrý, spravedlivý řád vlastnický. Bývá sice též zván ještě »řádem vlastnickým«, podobně jako mluví se o »zdraví«
nemocného, avšak v pravdě jest »vlastnickým nepořádkem«, jsa takto pramenem nevýslovných béd.

Špatným jest zejména onen řád vlastnický, jenž — pokud to možno jest — nedovede zabrániti tomu, aby přirozené právo člověka k nabývání vlastnictví pro jednu část členů společnosti buď zcela illusorním se nestalo, nebo vinou lidskou nebylo zkracováno; — nespravedlivým pak jest ten řád majetkový, jenž sou-

¹⁾ Srv.: Svob. pán Hertling, Naturrecht und Socialpolitik (Köln 1893); str. 41. nn.

kromý prospěch jednotlivců na úkor celku, na úkor všeobecného blahobytu národního až i pozitivně podporuje; — zavržení hodným jest však řád vlastnický, jenž není s to, aby poctivě nabytou držbu patřičným způsobem chránil.

O právní dovolenosti zákonitých obmezení vlastnictví in genere nemůže býti pochybnosti. Stanovení jich zajisté a) ani nepřekročuje oprávněnosti, jež státní moci přísluší, ani b) neodporuje podstatě a určení práva vlastnického.

6. Aby přípustnost zákonitých ustanovení o nabývání a užívání vlastnictví byla prokázána, není třeba utíkati se k nedokázanému a nedokazatelnému vrchnímu (svrchovanému) vlastnictví (dominium altum) státu.¹⁾ Dostačí k tomu ona pravomoc, jež autoritě státní oproti státním občanům přísluší.

Třeba totiž právo k nabývání vlastnictví člověku od přírody jest uděleno, aktuální nabývání odvozuje se přece od svobodného vykonávání lidské činnosti. Tato však může jako vše, co od svobody vychází, velice různě se utvářiti. A totéž platí i o způsobu užívání

¹⁾ Toto »svrchované (vrchní) vlastnictví« státu nebo společnosti právně neexistuje, nýbrž jest pouhou fikcí, a k tomu fikcí velmi nebezpečnou. Proto také nespatřujeme v každé držbě »státní obročí« nebo »státní akci«, jak Justus Möser se vyjadřuje, čili, jak jiní praví, »společenské obročí«, »společenskou akci«. Vlastnictví jest lénem Božím, ale nikoli lénem společnosti, vlastník pak není lenníkem státu nebo »společnosti«. Tím, že byla držba této země pokolení lidskému přikázána, nepřenáší se na toto pokolení, a tím méně na »stát« nebo na »společnost«, skutečné pozitivní společné vlastnictví, nýbrž to znamená jen, že udělena byla země lidstvu ve smyslu rodovém — generickém — (nikoli ve smyslu hromadném — kolektivním) k negativnímu společenství. Každý, kdo jest účasten přirozenosti lidské, má míti právo, k věcem ve světě jsoucím vlastnictví nabývat. A o to, by toto právo nestalo se illusorním, má moc státní dle sil svých se starati, právě tak jako jest povinna, vlastnictví řádně nabyté chrániti. Neboť jak ten, jenž užitím svých sil snaží se o to, aby část pozemských statků ve svou moc dostal, tak i onen, jenž již část jich ve své moci má, nalézají se oproti celku na témž stupni, tím že oba činí stejný nárok na účinnou ochranu svých buď vrozených nebo nabytých práv.

věcí, ve vlastnictví se nalézajících. Než tu jest nutno, aby tato svobodná činnost státních občanův uvedena byla ve shodu se společným dobrem celé společnosti. A proto jest i vlastnictví, ačkoli v přirozenosti založeno, v mnohé příčině vůli zákonodárcově podrobena, ovšem vždy jen v těch mezích, jež účelem státu jsou dány.¹⁾

Právě tak učí též sv. Tomáš Aquinský. Požaduje, aby statky, v soukromém vlastnictví se nalézající, »řádnými zákony a obyčeji« společnému blahu všech prospěšnými byly učiněny. Tak teprve uskuteční se úplně zásada jím hájená, že statky, co se péče a správy dotýče, patří jednotlivcům, co však užití se týká, že mají sloužiti všem.²⁾

Velice důležitě jest, že zákon ve příčině vlastnictví nemovitého nepočíná si zcela tak, jako ohledně vlastnictví movitého. »Opak toho — praví Lehmkuhl³⁾ — bylo by tolik, jako neuznávatí rozdílů, který v movitém a nemovitém vlastnictví samém a v jeho významu pro celý život společenský spočívá. Právní jednání s nějakou věcí musí býti přiměřeno její podstatě a významu.« Význačněji pronáší tutéž myšlenku Taparelli⁴⁾, a všichni katoličtí politikové sociální požadují zvláštní právo agrární. Máť zajisté půda pro celý národ velikou důležitost, jelikož jest nutným podkladem osazení se, kultury a vyšší mravnosti. Byť i rozdělena, zůstává půda přece společnou živnou půdou národa.

Státu však bude se při stanovení řádu vlastnického vystříhati všelikého porušování práva přirozeného. Přímé zasahování, jímž by řádně nabyté vlastnictví právnímu jeho držiteli mělo býti od-

¹⁾ Cfr.: Schiffini, *Disputationes philosophiae moralis*, II. 181. sq.

²⁾ Cfr.: S. Thom., *Comment. in Aristot. Polit. lib. II. lect. IV.*: »Oportet enim possessiones simpliciter quidem esse proprias, quantum ad proprietatem dominii, sed secundum aliquem modum communes... Quomodo autem usus rerum propriarum possit fieri communis, hoc pertinet ad providentiam boni legislatoris.«

³⁾ »Stimmen aus Maria-Laach« XLVIII. 285.

⁴⁾ L. c., I. 484.

ňato nebo s vlastnictvím přirozeně spojená oprávněnost měla býti zcela odstraněna, státu nepřisluší.

Všeobecný princip, dle něhož vůbec činnost státu na tomto poli se řídí, rozvinul Taparelli ¹⁾ jasně a přesně. Předpokládáme-li totiž, že vlastník své moci nesmí zneužívat k tomu, aby soukromá práva jednotlivých spoluobčanů poškozoval, zbývá otázka, jakých obětí jest mu přinést v zájmu zachování a ochrany veřejného, všem společného blahobytu. K tomu tedy formuluje Taparelli následující zákon, jenž bez nespravedlivého porušení disposiční svobody jednotlivých vlastníků stanoví míru jejich závaznosti oproti celku: Míra povinné oběti k zachování veřejného blahobytu určuje se dle zákona o kollisi práv.

Občan smí zajisté všech sil svých užiti ku zvelebení svého pravého, t. j. spořádaného blahobytu, pokud při tom nepřichází do kollise s právy jiných. Nastane-li však kollise, musí právo nižší ustoupiti právu vyššímu. Neboť, jelikož obě práva nemohou zároveň ku platnosti přijíti, požaduje rozum zřejmě, aby právu vyššímu dána byla přednost, a bylo by to proti zdravému řádu, mělo-li by právo nižší na úkor práva vyššího vítězství slaviti. Vyšším však jest 1. ono právo, jež vyššímu a všeobecnějšímu řádu přísluší. Tak dlužno dáti právu celku přednost před právem jednotlivého individua. Vyšším jest 2. to právo, jež týká se většího, vyššího dobra. Vyšším jest 3. právo, jež ceteris paribus nepochybnějším i tituly právními prokázati se může.

•I lze tedy snadno nahlédnouti, jaký prospěch z toho společnosti vzniká, upotřebí-li se řádně při stanovení blaha veřejného principu o kollisi práv. Neboť, co jest bez takovéhoho principu blahem veřejným? To, co se každému líbí. Chtěl-li by se kdo veseliti, spočívalo by veřejné blaho ve veřejných zábavách; chtěl-li by se obohatiti, byl by jím obchod a průmysl; chtěl-li by dobývati, — válka; chtěl-li by odpočívati, — mír atd., ba, jménem veřejného blaha lze viděti ve Francii terrorismus stavěti popraviště a pro-

¹⁾ L. c., I. 367.

lévati nevinnou krev, tak jako v Jerusalemě politikou Kaifášovou přibit byl nevinný na kříž — pro blaho lidu.«¹⁾

Tedy nikoliv choutky vládců, nýbrž s k u t e č n á práva celku mohou žádati na vlastníku oběť ve příčině svobodného disponování. Hlavním účelem pospolnosti státní společnosti jest však právo, jež jí přísluší ve příčině uskutečnění přirozeného účelu jejího, t. j. právo, všem členům svým — pokud to možno — sociálními zřízeními možnost poskytnouti, zachovati a zdokonaliti, aby samostatně vlastní soukromý blahobyt mohli si založiti a zachovati.

Kde o dosažení tohoto přirozeného účelu společnosti státní se jedná, tam musí disposiční svoboda jednotlivých občanův obmezení strpěti. Tím však odsouzen jest požadavek liberalismu ohledně absolutně svobodného pohybu, zvláště kapitálu movitého.

Ku provedení řádné podřaděnosti jednotlivce pod oprávněné zájmy celku není ostatně třeba žádného přímého zasahování do vlastnictví.²⁾ Dostačíť, aby stát způsob, jak občané vlastnických práv svých užívají, uvedl v soulad s požadavky blaha obecného.

Tak může stát přirozenoprávní ustanovení o nabývání vlastnictví přesněji určití, může stanoviti, za kterých vnějších podmínek mají přirozenoprávní nabývací tituly ve státním společenském životě platiti.³⁾ Může označiti předměty, jež mají býti z individuálního vlastnictví soukromého vyloučeny. Příroda

¹⁾ Taparelli, l. c., I. 368. sqq.

²⁾ Odezíráme tuto od případu právně dovolené expropriace. Jestliže ku př. stát činí nároky na nějaký pozemek za tím účelem, aby ulehčena byla komunikace veřejné dopravy, musí soukromník pozemek postoupiti. Avšak má nárok na plnou náhradu hodnoty. S právem celku kolliduje totiž jenom jeho soukromé vlastnictví k onomu pozemku, nikoli však hodnota pozemku toho jakožto součásti jmění. Tato hodnota musí tedy posavadnímu vlastníku zůstatí. — Taparelli, l. c., I. 868.

³⁾ Srv.: F. Hitze, *Schutz dem Handwerk* (Paderborn 1883), p. 39.: »Vlastnictví na základě platných zákonů nabyté jest posvátné a neporušitelné, avšak příští utváření se vlastnictví, příští právní tituly nabývací stanoviti přísluší zákonodárství, ovšem v mezích práva přirozeného.«

vzpírá se jen všeobecnému a výlučnému vlastnictví kolektivnímu, nikoli však v příslušných mezích se pohybujícímu společnému vlastnictví rodin, obcí, státu, církve.

Velice důležitě pro obecné blaho, speciálně též k zamezení přílišné koncentrace držby v málo rukou, jest též přiměřené zdokonalení práva smluvního. Právo může stanoviti podmínky, za nichž teprve smlouva plně platnosti a žalovatelnosti nabývá; může dále vydati ustanovení o dosahu smlouvou stanovených oprávněností; může též jednotlivé smlouvy pochybné mravní hodnoty nebo zřejmě škodlivého rázu (hry na burse) zakázati a tresty stíhati

Pak přísluší též státní moci právo, aby tam, kde se jedná o nepochybné požadavky blaha obecného, vydala předpisy o způsobu užívání předmětů vlastnictví. Tak smí ku př. stát v případě kollise s veřejnými zájmy zakázati, aby lesy nebyly pustošeny, aby polnosti u větší míře v les a luka nebyly proměňovány nebo ladem ležeti nechány atp.

Též lze jen chváliti ustanovení státní moci, když ku př. nikomu nedovolí, aby zásoby obilí, jež k zachování lidu jsou nutny, jen pro větší zisk na skladě si podržel. Smíť zajisté každý svého vlastnictví prospěšně, ba co nejprospěšněji upotřebiti, ale nikdy ku zkáze jiných nebo všech, i kdyby prospěch při tom očekávaný byl sebe větší.¹⁾

Nedostačí-li církevní a soukromá dobročinnost, aby bídu a nouzi chudých zažehnala, jest stát oprávněn, aby bohatým uložil t. zv. daň chudinskou.

Zvláště však přirozenoprávní zásady o posloupnosti dědické potřebují mnohostranného, bližšího určení positivním, státním zákonodárstvím. I zde zase může stát dobrými zákony, bez porušení spravedlnosti, velmi mnoho zdravému rozdělení držby a udržení obecného blahobytu lidu přispěti. Jednak zajisté příhodnými dědickými zákony rozloží bohatství v rukou jednotlivců nahromaděná, jednak pak uznáním mír-

¹⁾ Srv.: A. M. Weiss O. Pr., *Sociale Frage und sociale Ordnung*, I. 326.

ného práva prvorozenství pojistí trvale blahobyt rodinný.¹⁾

O tomto důležitém právu prvorozenství budiž zde ostatně řečeno aspoň toto:

U některých národů, ku př. u Israelitův, u Němců ve středověku, panoval zákonitý obyčej, jenž prvorozenství skýtal ve příčině dědické posloupnosti jistá privilegia. Francouzská revoluce však zásadně právo toto odstranila.

Podmínkou oprávněnosti takovéto instituce jest ovšem to, aby přiměřeným, se spravedlností a slušností souhlasným způsobem postaráno bylo dostatečně též o výchovu a výživu dětí ostatních.

Je-li této podmínce vyhověno, pak dají se ve prospěch práva primogenitury uvéstí vskutku vážné důvody.²⁾

Při stejném dělení nebude totiž rodině možno udržeti si ono hospodářské postavení, jež tvoří nutný základ jejího postavení občanského a politického. Všechny výhody, jež z jakési stability vůdčích kruhů pro celek vyplývají, by tím odpadly.

Zkušenosti, jakých Francie stejným podělováním nabyla, učí dále, že tento systém jest provázen nebezpečím ubývání lidu. Rodiče totiž bojí se míti četné potomstvo, mezi něž by se jejich jmění jen skrovnými díly rozdělit dalo.

Byť se ostatně postavení jednotlivých rozenců na okamžik zdálo býti lepším, když svůj podíl, dle počtu hlav naň připadající, z dědictví po rodičích dostanou, jest věru prospěch ten na stálo menší, než by se při povrchní úvaze zdálo. Nejprve zajisté pro potomstvo jakožto celek: po třech nebo čtyřech generacích upadne zajisté většina příslušníků rodiny v bídu. Dále však také jednotliví rozenci pozbývají v dobách bídy a různých změnách života oné mocné opory v rodině. Jestliže pak speciálně dcery tam, kde systém primogenitury panuje, z dě-

¹⁾ Cfr.: M. F. Le Play, *L'organisation du travail* (Tours 1871) p. 499. sqq. 503. sqq., o působení dědického práva na rodinu.

²⁾ Cfr.: Schiffini, l. c., p. 201. sq.

dictví jsou vyloučeny, nalézají částečně náhradu ve jmění svého manžela, jež právě oním systémem se zvětší. Kromě toho však brání tato posloupnost dědická tomu, aby se při uzavírání sňatků nehledělo především na finance. Manželka jest pak hledána, ctěna a milována pro své vlastnosti osobní. Manželství uchová si svůj vznešený charakter mravní, kdežto dnes bývá zhusta degradováno na obchodní záležitost.¹⁾

Odpor proti všelikým právům prvorozenským, proti rodovým statkům a pod. pochází z individualistického liberalismu, jenž si tu hraje zase na anděla spásy a o »přirozené slušnosti«, o »nebezpečích koncentrace držby« atd. překrásně mluví. V pravdě však jest řádně provedený systém primogenitury pevnou hrází proti té nejhroznější koncentraci, totiž proti koncentraci kapitalistické, již nám liberalismus nadělil.

7. Jako obmezování libovůle při nabývání a užívání vlastnictví v obor státu a státního zákonodárství spadá, tak nelze s druhé strany tvrditi, že by takovéto obmezování odporovalo povaze a přirozenosti práva vlastnického.

Vlastnictví skýtá dle své podstaty moc nad nějakou věcí; kromě toho působí společenskou převahu, jest společenskou mocí. Ovšemž, při tom nesmí býti zapomenuto, že to není pouhá moc, nýbrž právo, t. j., že jest to sice mravní mohutnost, mohoucnost, moc, ale nikoli nějaká moc fysická, nýbrž mohutnost (moc) mravní, jež proto též jenom potud nároky na uznání činiti může, pokud opírá se o řád mravní.

Materialistickému názoru světovému chybí arci porozumění pro tento názor o vlastnictví. Týž mluví sice též ještě o právu, ale toť pouhé jméno. Právo a moc jsou mu identickými. Neznáť žádného jiného práva, leč »právo silnějšího«, ono právo, které jenom tak dlouho trvá, jak dlouho platnosti si zjednati dovede, ale jež mizí, přišel-li na ně silnější.

¹⁾ Cfr.: Institut. de Droit Naturel par M. B. (de Lehen) tom. I. n. 303, citov. u Schiffiniho, l. c., p. 203.

Ne tak rozum. ¹⁾ Týž spatřuje v právu mravní, t. j. na principech rozumových založenou mohutnost, a nikoli pouze fysickou moc. Tato mravní mohutnost jest kromě toho neporušitelnou, t. j. předpokládá ve všech rozumových bytostech povinnost, aby mé oprávněnosti dbaly, ji ctily. Tuto mravní povahu a tuto neporušitelnost má pak právo ze svého vztahu k vůli Boha, jenž jedině má všeobecně platný, závazný vliv na všechny rozumné bytosti. Jinými slovy: právo jest právem jen proto, poněvadž a pokud odvozuje se z přirozeného řádu právního jakožto součásti mravního řádu světového. Protože Bůh odporovati si nemůže, není tedy žádného práva mimo řád mravní, t. j. nezávisle na něm nebo snad v odporu s ním, není žádného práva v odporu s řádem právním, jímž dle úmyslu Božího vzájemné vztahy lidí v životě společenském mají býti upraveny. ²⁾

Proto jest to též velice bláhové, mluvit o vlastnictví »absolutním«. V témž okamžiku, kde chce býti vlastnictví »absolutním«, přestává býti právem. Jen potud může činiti nároky na charakter a zmocnění práva, pokud se vpraví ve všeobecný

¹⁾ Srv.: Theod. Meyer S. J., Die Grundsätze der Sittlichkeit und des Rechts (Freiburg 1868), str. 133, 113. nn., 105.

²⁾ »Mravní řád světový« upravuje vztahy člověka k Bohu, k sobě samému a k bližnímu. »Řád právní«, jakožto část onoho všeobecného řádu mravního, tvoří »pojtko, jež Bůh k uskutečnění a zachování organisace společenské lidstvu dal.« (Theod. Meyer, l. c., p. 117.) Srv. Ferd. Walter, Naturrecht und Politik im Lichte der Gegenwart, § 60.: »Základem práva a právního pojímání jest člověku vrozený právní cit a svědomí, jež žádá si shody lidských činů a poměrů se spravedlností. Než, při tom nelze stanouti, nýbrž tu třeba se ptáti po objektivním, mimo člověka ležícím základě, na němž spravedlnost sama spočívá. Tím však jest mravní světový řád, jenž nad člověkem stojí, a právní cit a svědomí jsou právě orgány, jež Bůh člověku dal, aby tento neviditelný řád mohl poznati a s ním ve spojení vejíti. Toť jsou oči ducha, jež hledí do nadsmyslného, pozemskému oku nedostižitelného světa. Právo a spravedlnost, v posledních základech uvažovány, toť tedy ony z vlastností Božích vyplývající zákony mravního řádu světového, jež člověku orgánem svědomí jako takové, tedy jako vůle Boží a jako moc nad člověkem stojící se ohlašují.«

m r a v n í ř á d a v e s p e c i e l n í p ř i r o z e n ý a p o s i t i v n í ř á d p r á v n í, j í m ž s p o l e č e n s k é ž i t í a s n a ž e n í l i d s t v a j e s t u p r a v e n o.

Právo vlastnické jest mezi právy věcnými, mezi iura in re, právem nejdokonalejším a nejvyšším, nikoli však nejvyšším právem vůbec, jež člověku ohledně věcí přísluší. Nesmí se nikdy zapomínati, že mají statky pozemské dle ustanovení Božího sloužití nejen účelům jednotlivců, nýbrž zachování celého pokolení lidského, celého rodu lidského. Každý jednotlivý člověk má zajisté svým určením osobní právo k nabývání toho, co potřebuje. V ohledu věcném jest však právo toto nedokonalé, poněvadž neposkytuje žádného bezprostředního nároku na nějaký určitý předmět. Pouze v případě nejvyšší nouze přestává tato věcná neurčitost a nedokonalost a smí se vzítí to nejbližší, aniž tím posavadnímu vlastníkově bezpráví se činí.

Právo na existenci, na nutné prostředky existenční, jest tedy právem vyšším, před nímž nabytému právu vlastnickému jest ustoupiti. Avšak běda státu, v němž případ nejvyšší nouze není řídkou výjimkou! Rozrušení všelikého řádu společenského musilo by býti toho následkem!

I bude tedy povinností vrchnosti, aby nabývací a disposiční oprávněnosti vlastníků s požadavky obecného blaha lidu v soulad přivedla, a to nejen k vůli tomu, by vyhověla úmyslům Boha, jenž zajisté svět člověku nesvěřil, aby ho pouze v největší bídě od smrti hladem zachránil, — a dále také nejen proto, aby právo na existenci, jež každý občan má, ku platnosti bylo přivedeno, nýbrž též za příčinou trvání společnosti samé. Vlastníci však nebudou moci proti zabezpečení práva existence všech občanů státních nic namítati, protože poslední právní důvod jejich vlastnictví musí býti spatřován právě v božském určení světa, aby sloužil potřebám lidstva a blahu společnosti.

Konečně pak ještě jedno hledisko nám ukazuje, že meze, vlastnictví ve prospěch celku a cizích práv stanovené, povaze a podstatě vlastnictví nijak neodporují.

Vlastnictví totiž není sobě účelem, nýbrž jenom prostředkem k tomu, aby způsobem blahu jednotlivců, rodin, státu přiměřeným o zaopatření lidstva bylo postaráno.

Kdyby bylo vlastnictví »sobě účelem«, nemohlo by býti obmezováno žádnými vnějšími ohledy. Avšak je-li pouhým prostředkem k cíli, má právě ve svém účelu meze své oprávněnosti. Dle svého účelu však nemá vlastnictví sloužiti pouhé libovůli držitele, jeho požitkům, jeho rozmarům, — nýbrž má jej a rodinu jeho zaopatřovati způsobem řádu společenskému a společenskému blahu přiměřeným. Všechny důkazy zajisté, jež ve prospěch oprávněnosti vlastnictví se uvádějí, odvozují se z tohoto účelu.

8. Mluví-li se o »zaopatření« jednotlivcův a rodin dlužno spolu upozorniti na velice často se vyskytující nadsazování.

Tvoří nutnost statků v soukromém vlastnictví k zachování života se nalézajících spolu též pozitivní hranice oprávněného nabývání vlastnictví? Jinými slovy: Jest »potřeba« pozitivním měřítkem dovolené držby vlastnické?

Nikoliv, jak každý snadno pochopí. Neboť:

a) »Potřeba« jest příliš málo k tomu schopna, aby měla býti měřítkem. »Potřeba« — toť pojem velmi neurčitý. Přihlížím-li pouze k abstraktní přirozenosti člověka, mohu ovšem tvrditi, že potřeby všech lidí jsou stejné, že spočívají ve výživě, obydlí, oděvu. Avšak přihlédnou-li ke skutečnému, konkrétnímu životu, jest ihned zřejmo, že potřeby ty jsou u různých individuí zcela přirozeně různé dle stáří, pohlaví, obyčejů, zdraví nebo nemoci, počtu členů rodiny atd.

b) Příroda ve spojení s lidskou pílí může poskytnouti mnohem více statků, než jich k pouhému ukojení nejobecnějších potřeb je třeba. I neukazuje-li tato zřejmá skutečnost zcela jasně, že hranice dovolené držby vlastnické nejvšeobecnějšími potřebami lidstva přirozeně stanoveny nejsou?

c) »Člověk má též právo na zdokonalování. On smí prací svou zlepšiti stav svůj a svých domácích. Ba, toť právě přednost přirozenosti lidské, že

může se starati o potřeby příští, že může pečovati o zlepšení budoucího stavu. Měla by snad tato přirozená přednost, jež člověka nad zvíře vysoko povznáší, býti bezúčelnou a bezvýznamnou? Smělo by mu snad býti zkracováno právo, aby své větší píce, své větší síly a dovednosti užil k tomu, by více nabyti mohl, nežli druzí mají?

d) Člověk má přirozené právo na plody své práce. Neboť co se mé lidské přirozenosti dotýče, nejsem nikomu ke službám zavázán. Smlouvou mohu arci za spravedlivou mzdu ovoce své práce jinému postoupiti. Avšak nepřihlížím-li k takovýmto aksesorním poměrům, přihlížím-li pouze ku přirozenosti lidské, jest zjevno, že to, co dělám, patří úplně mně. Neboť to jest částí mne, protože jest to účinkem, který ode mne vychází. Účinek však sleduje příčinu, jest ve příčině obsažen, jest částí příčiny. Kdo by tedy činil nároky na to, co ode mne právoplatně bylo nabyto, na ovce mého namáhání, ten by mně beze všelikého práva bral mé. Avšak následkem různého tělesného, duševního a mravního uzpůsobení lidí musí i schopnost ku práci a práce jednotlivých lidí býti velice různou. Jeden pracuje více a lépe nežli druhý. I nebylo-liž by to křiklavou nespravedlností, kdyby se tomu, kdo s větší dovedností, vytrvalostí a větší pílí pracoval, jeho větší »výtěžek práce« bral a jeho držba na niveau »potřeby« se obmezovala?

e) Kdo ze všeobecně lidských potřeb pozitivní obmezení rozsahu nabývání vlastnictví odvoditi chce, nedbá toho, že při otázce vlastnické dlužno přihlížeti nejen k potřebám jednotlivcův a jejich rodin, nýbrž i ke společnosti občanské. Ta však vyžaduje svým organickým charakterem různost stavův a různost držby; dále

svým kulturním pokrokem požaduje, aby lidé, poslušni svého pudu po zdokonalování, panství nad přírodou dle svých schopností a sil rozšiřovali a uskutečňovali; konečně

svým řádem sociálním domáhá se toho, aby občané v právoplatné držbě výsledků své námahy, různým uzpůsobením nebo zvláštními přízni-

vými poměry nabytých, quantitativně a kvalitativně různých, byli ponecháni a právně chráněni.

Zcela jiný smysl má však otázka, zdaž nikoli potřeby všeobecně lidské, nýbrž potřeby společenské nestanoví negativní meze nabývání statků. Tu nezkoumá se více quantum potřeb, jež má člověk jako člověk, aby mu pak příslušná míra statků byla přirčena; zde zajisté dbá se toho, zdaž statky ve společnosti se nalézající a dosažitelné smějí býti jednou částí občanů v takovém rozsahu a takovým způsobem zabírány, že by druhá část nemohla více naléztí žádného ukojení nutných, všeobecně lidských potřeb.

Takovýto poměr byl by zajisté, jakož zřejmo jest, zhoubou státu a znamenal by těžké porušení povinností veřejných. Stát arci per se není povinen, aby svým občanům výživy a práce poskytoval. Ovšem však jest to podstatnou částí jeho úkolu, aby účinným způsobem hájil práva všech občanů ve příčině nabývání výživy prací.

9. Avšak nebude vším tím svobodnému pohybu vlastníků velice překáženo? Nebude tím jejich dispoziční oprávněnost značně obmezena? Zajisté. Než obmezení to jest ve prospěch blaha obecného nutno. Ba, ani pro vlastníky není pravým zlem, nýbrž jest pro ně dobrem v tom rozumu, že zmenšení svobody v řádu individuálním jest nutno pro účast na statech vyššího řádu společenského. ¹⁾

¹⁾ S. Thom., De reg. princip. I. c. 15.: »Sicut pars et totum quodammodo sunt idem, ita id, quod est totius, quodammodo est partis.«

II.

SOUKROMÉ VLASTNICTVÍ POZEMKOVÉ
A
JEHO NEPŘÁTELÉ.

NAPSAL

P. VICTOR CATHREIN S. J.

(Přeloženo dle III. vydání z r. 1896.)

ÚVOD. *)

Vlastnictví rozhoduje většinou o společenském postavení člověka, jsouc prostředkem ku všelikému požitku, ano i nutnou podmínkou vzdělanosti a kultury. Neboť bez příjemného blahobytu aspoň jedné části společnosti vzdělanosti a kultuře dařiti se nebude.

Nesmí nás tedy naplňovati podivem, že zápas o držbu země, o Mé a Tvé — toto jádro celé sociální otázky — jest tak starý jako dějiny lidstva. Jestli nám zajisté, chceme-li naléztí první příklad boje toho, sestoupiti až k pastýřům Abrahamovým a Lotovým. Avšak ne vždy končil boj ten způsobem tak klidným. Byloť záhy všude vše již obsazeno. Boj tedy musil býti vybojován na půdě, na níž se stálo, a stal se bojem na život a na smrt, bojem, který jen krví, mrtvolami a potlačením slabšího na čas byl skončován.

*) Následující úvahy, jež — vyjímajíc poslední (»Nutnost soukromého vlastnictví pozemkového«) — nejprve ve »Stimmen aus Maria-Laach« uveřejněny byly a tuto s různými dodatky a změnami vydány jsou, byly již přeloženy též do jazyka anglického a francouzského. Překlad anglický vydán pod názvem: »The champions of agrarian Socialism. A refutation of E. de Laveleye and H. George by V. Cathrein S. J., translated, revised and enlarged by Rev. J. U. Heinze S. J., President of Canisius College, Buffalo, N. Y. Buffalo 1889. Nadpis překladu francouzského zní: *La propriété foncière privée et ses adversaires ou le socialisme agraire de E. de Laveleye et de Henry George; opuscule traduit de l'allemand par le Dr. C. Fritsch, Professeur de droit naturel au Grand Séminaire de Strasbourg. Louvain, Uystpruyst-Dieudonné, 1894.* — Kdo chce celou otázku majetkovou studovati systematicky a souvisle, toho odkazujeme ke II. dílu naší »Moral-philosophie« (2. Aufl., Freiburg, Herder, 1893), str. 109—286.

Při tom však lze konstatovati onu nepopíratelnou skutečnost, že tento zápas o držbu země vždy tehdy nejkrutěji vzplanul, když při zvýšené materiální kultuře vědomí náboženské nejvíce vymizelo. Tak bylo tomu v umění milovné Helladě, tak měly se věci v bojovném Římě. Jmenovitě pak ta skutečnost, že po falešném humanismu rozštěpení u víře následovaly selské bouře, že po cynismu encyklopedistů následoval veliký sociální převrat r. 1789., jest toho důkazem, že mizení zbožnosti jest podmínkou sociálního boje třídního.

Nikdy však materiální kultura nepovznesla se výše a spolu víra náboženská více nevymizela, nežli dnes. Proto nesmí nám býti s podivem, že boj majetkový nabyl za dob našich rozsahu nebývalého. Dnes věru nejedná se již jen o ten či onen způsob vlastnictví mezi tou či onou třídou lidu: veškera společnost jest do boje toho stržena a veškero trvání vlastnictví soukromého vydáno v šanc. Při tom pak dlužno uvážiti, že boj o vlastnictví přenesen již dávno na pole vědecké a že zde právě tak urputně se vede, jako na poli praxe a politiky.

Veliké třídě »vyděděných« poštěstilo se totiž, že i mimo své řady nalezla četné harcovníky, kteří s jejich socialistickými cíli více méně sympatisují a je v jejich snahách svým jménem a zbraněmi ducha svého podporují. To platí zvláště o vlastnictví pozemkovém, ve kterémžto ohledu mohou se socialisté honositi tím, že našli mezi muži vědy přívržence skorem naprosté.

Ne málo učitelů národohospodářských připouští sice všeobecně nutnost vlastnictví soukromého, i co se prostředků výrobních dotýče, avšak půdu chtějí buď zcela nebo aspoň z největší části z vlastnictví soukromého vyloučiti. Aby pak bylo lze lišiti je od důsledných, extrémních socialistů, dán jim název socialistův agrárních. Se dvěma hlavními zástupci tohoto směru: s bývalým profesorem národního hospodářství v Lutichu, E. de Laveleyem, a s americkým spisovatelem Henrym Georgem († 1897),

chceme pak se tuto zabývatí.¹⁾ Jsouť zajisté jejich spisy z nejdůležitějších, jež ve prospěch agrárního socialismu byly napsány, a mohou sloužiti za typ prací podobných.²⁾

Zbraně, jichž jmenovaní spisovatelé proti soukromému vlastnictví pozemkovému užívají, jsou trojího druhu: jedny vzaty jsou z dějin, druhé z národního hospodářství, třetí konečně z práva přirozeného. Nám jest tedy zbraně ty pořadem zkoušeti a konečně ve čtvrtém oddíle krátké pozitivní odůvodnění nutnosti soukromého vlastnictví pozemkového položití.

¹⁾ Následující vývody jsou doplněním našeho spisu: »Der Socialismus; eine wissenschaftliche Untersuchung seiner Grundlagen und seiner Undurchführbarkeit. 6. Aufl. Freiburg 1894 «

²⁾ Kromě Belgičana E. de Laveleye a Američana H. George patří k agrárním socialistům, byť ne všichni stejným způsobem a ze stejných důvodův, Angličané J. Stuart Mill (Principien der Nationaloekonomie II., kap. 2. § 6.), Herbert Spencer (Social Statics ch. 9.), Alfred Russel Wallace (Land Nationalisation) a Francouz Huet (Le régime social du christianisme, livr. 3el, chap. 5.). V Rakousku a Německu jsou přívrženci agrárního socialismu Stamm (Die Erlösung der darbenden Menschheit, 1884), Hertzka (Die Gesetze der socialen Entwicklung 1886; Freiland 1890) a M. Flürscheim, jenž ve svých spisech (Auf friedlichem Wege; Der einzige Rettungsweg; Deutschland in 100 Jahren atd.) snaží se získati H. Georgeovi stoupencův. Mimo to hlavně přičiněním Flürscheimovým založen »Verein für Bodenbesitz-Reform«, jenž veřejnými schůzemi a časopisem »Freiland« činí propagandu sestátnění půdy. Také A. Samter (Das Eigenthum in seiner socialen Bedeutung [1897] str. 460. nn.) jest agrárním socialistou, avšak nikoli zcela důsledným. Neboť ačkoli tvrdí, že sama příroda vtiskla vlastnictví pozemkovému pečeť společenskosti, určivši je za statek společný, má se přece půda státi státním a obecním majetkem jenom »tak z hruba« (im grossen Ganzen). Konečně ani A. Wagner (Grundlegung der politischen Oekonomie [3. Aufl.] 2. Theil § 155. ff.) není socialistům agrárním dalek, zejména co se týče městského vlastnictví pozemkového. Další literaturu o otázce vlastnictví pozemkového naléztí lze v uvedeném díle Wagnerově a Buchenbergerově »Agrarwesen und Agrarpolitik« I. § 40 nn.

HLAVA I.

Pozemkové vlastnictví ve světle dějin.

A. Dějinné námitky proti vlastnictví pozemkovému.

1. Dějinná metoda odporců vlastnictví soukromého.

Jmenovitě E. de Laveleye jest to, jenž soukromé vlastnictví pozemkové s historického stanoviska napadá a k tomu cíli důkaz podati se snaží, že všade a u všech národů naskýtá se původně jenom kollektivní držba (obce); teprve později a znenáhla, většinou lstí a podvodem, vyvinulo prý se soukromé vlastnictví pozemkové, až konečně kollektivní vlastnictví pozemkové jím skorem docela bylo zatlačeno. Zvláště pak Římané jsou prý vinni původem a vývinem plného soukromého vlastnictví pozemkového ve smyslu dnešním. Tomuto důkazu věnoval Laveleye, mimo jiné četné spisy menší, své větší dílo: »O původních údobách vlastnictví.«¹⁾

Těmito skutečnostmi chce pak dokázati, že vlastnictví pozemkové není zřízením přirozenoprávním, nýbrž jen libovolným vynálezem, jenž může zase zmizeti a společnému vlastnictví ustoupiti. Ba, jde ještě dále a tvrdí, že společné vlastnictví jest všeobecnému názoru lidí přiměřenější a poskytuje též svobodě a

¹⁾ De la propriété et de ses formes primitives; 4e édit., Paris 1891. Dílo to přeloženo jest i do jazyka anglického a německého. My však přiblížíme k originálu francouzskému.

neodvislosti lidí větších záruk.¹⁾ Proto neopomijí též, líčiti nám barvami nejkrásnějšími společenské poměry oněch národů, u nichž, jak myslí, společné vlastnictví pozemkové shledal.

Při tomto důkazu jest však ihned jedna věc nápadna. Laveleye nás totiž poučuje, že původně panovalo všade společné vlastnictví pozemkové, ale všade že bylo vlastnictví společné vlastnictvím soukromým znenáhla zatlačeno, zvláště tam, kde zemědělství z extensivního stalo se intensivním, t. j. kde kapitál a práce musily spolupůsobiti k výrobě toho, čeho se původně od rozsahu bylo lze nadíti.²⁾

Co byl by z této skutečnosti historik odvozoval? Zajisté to, že nejedná se tu o nějaký zjev nahodilý, libovolný, nýbrž o zjev, jenž v přirozené povaze poměrů důvod svůj má. Neboť když všade, kde kultura stoupá, společné vlastnictví pozemkové stále více mizí, jest to zajisté jasným důkazem, že obé těžce sloučiti možno. Ba z důkazu Laveleyeova dá se též dovoditi, že soukromé vlastnictví pozemkové vzmáhá se tím více, čím více stoupá kultura; kde jest kultura největší, tam nalézá se též soukromé vlastnictví pozemkové v nejlepším rozkvětu.

Tím však nijak netvrdíme, že na vyšších stupních kultury existuje jenom pozemkové vlastnictví soukromé. Vedle vlastnictví soukromého existovalo zajisté ode dávna ve větším či menším rozsahu i společné vlastnictví pozemkové a trvá částečně i dosud. Avšak, je-li pravdiva skutečnost, že všade upouštělo se od původního výlučného společného vlastnictví, a to tím více, čím větší kultury se dosahovalo, jest to zajisté neklamným znamením, že jest to zjev přirozeně nutný. Skutečnosti Laveleyem uvedené svědčí tedy spíše proti agrárnímu socialismu nežli v jeho prospěch. Na této odpovědi k historickým útokům protisoukromému vlastnictví pozemkovému mohli bychom sice přestati. Avšak přece nesmíme jen tak pominouti tvrzení Laveleyeova, že původně existovalo všade společné vlast-

¹⁾ L. c., str. 537. ²⁾ L. c., str. 5.

nictví pozemkové. Neboť hlavní důkaz, jímž snaží se tvrzení své opřít, jest, uváží-li se blíže, beze vší ceny.

Když jsme tedy toto, všade přímo za epochální prohlašované dílo Laveleyeovo do rukou vzali, nadáli jsme se dle našeho posavadního názoru o historickém zkoumání, že povede autor čtenáře své k oněm národům, o nichž nám nejstarší dějinné pomníky vyprávějí, tedy především k Hebreům, Egypťanům, Assyřům, Babyloňanům, Feničanům, a potom teprve že obrátí se k národům ostatním. Než o tom ani stopy! O starých národech východních, u nichž zvykli jsme spatřovati kolébku lidstva, se ve spise jeho vůbec nemluví, nebo jen tak mimochodem.

Avšak — tak lze se tázati — jak možno přes to vše podati historický důkaz, že u všech národův existovalo původně společné vlastnictví pozemkové? Toť věru zcela jednoduché: k tomu totiž užije se tak zvané srovnávací metody dějepisné.

Abychom důkazu Laveleyeovu rozuměli, musíme si napřed vzpomenouti na theorii, jež v širých kruzích považuje se za skutečnou vymoženost moderní vědy. Dle této theorie pracovalo se totiž lidstvo všade znenáhla ze stavu polozvířecí divokosti k dnešní civilisaci. Ba, liberální věda jest tak šťastna, že nám může hezky přesně líčiti vývojné fáze, jimiž lidstvo prošlo, nežli k existenci, dle našich nynějších názorů člověka důstojné, dospělo. Dle toho bylo by nám rozeznávati tři hlavní periody.

Nejprve musíme si lidi mysliti jako lovce, kteří v divých zástupech lesy a stepmi pobíhají a lovem, buď na spolubližní neb zvířata, se živí. Na tomto nejnižším stupni nemůže být ovšem o vlastním majetku ještě řeči, jelikož člověk myslí tu jen na okamžité ukojení svých smyslných potřeb, a ani ve snu mu nenapadne, aby si trvale něco ke svému výlučnému užívání přivlastnil.

Na vyšším stupni vidíme lidi jako pastýře, kteří vedou kočovnický život a svá stáda vždy tam honí, kde tučné pastviny se nalézají. Když pak roční

počasí se změnil, složí své stany a táhnou dále. Také na tomto druhém stupni nemůže ještě povstati vlastnictví pozemkové; za to vytváří se stále více soukromé vlastnictví věcí *m o v i t ý c h*, zvláště stád.

Teprve znenáhla, buď že následkem rozmnoženého obyvatelstva není více volných pastvišť, nebo že se lidé stálého putování nabažili, počínají kmenové na jednom místě trvale se usazovati a *o r b u* pěstovati. Také tento třetí stupeň nezná však ještě z počátku zvláštního odděleného vlastnictví pozemkového. Kmen jako celek uváže se v držbu okolního okršku. Teprve znenáhla a nepozorovaně podaří pak se silnějším, aby lstí a mocí nejprve větších práv na společném vlastnictví nabyli a potom i celé pozemky si přivlastnili a jiné od spoluužívání jich vyloučili. Konečně však dospěje se, byť i poměrně velmi pozdě, tak daleko, že skoro všechno bývalé společné vlastnictví přejde v držbu soukromou a že veliký počet lidí proti všelikému přirozenému právu z účastenství na držbě pozemkové úplně jest vyloučen. A na tento stupeň jsme teď dospěli.

Tuto theorii lze pak dnes nalézti nejen snad u přírodopytců, nýbrž ona jest i mnohým národohospodářům nezvratnou pravdou. Také de Laveleye užívá jí za podklad svých vývodův. Než dlužno při něm chváliti to, že přednáší ji způsobem nejšetnějším, ba spíše mlčky ji předpokládá nebo jen se jí dotýká, než aby ji výslovně rozvíjel. Jenom hned na počátku uvádí jako bezpečný výsledek vědy, že lidstvo v š a d e původně stav divosti prožilo, v němž spatřujeme dnes Novoselandany nebo Novokaledonce. Po té následuje krátký vývoj původu vlastnictví způsobem svrchu uvedeným.

Rozumí se samo sebou, že nemáme zde místa tolik, abychom celou theorii evoluční ¹⁾ tu vyvraceti mohli. Po-

¹⁾ K jakým konsekvencím důsledné rozvinutí této theorie vede, ukazuje ta okolnost, že se od dob Lubbockových také to tvrdilo a dokázati snažilo, že, jako společenství statků, panovalo dříve i společenství žen u divých hord lidských. Teprve znenáhla podařilo se prý některým, -ženu výhradně pro sebe si podržeti. Viz naši »Moralphilosophie« II. 344.

dotýkáme jen, že klade zprávu Genese o pravěku lidstva mezi bajky. Tím však staví se již mimo křesťanství, každá pozitivní opora o prastavu lidstva mizí a fantasii dána největší volnost.

Jen jedna poznámka budiž nám tu dovolena. Ku podpoře theorie nahoře vyložené nesla se dlouhou dobu snaha k tomu, aby se dokázalo, že i dnes ještě různé kmeny podržely »k našemu poučení« onen druhdy všeobecný stav polozvířecí divokosti. Tak prý, jak před nemnohými lety pravil jeden Bonnský učenec, »žijí v jižní Africe a ve východní Africe lidé v zástupech, většinou po stromech lezouce a plodů požívající, kteří ohně neznají a jako zbraní jen kamenův a klackův užívají, jakž to i dokonalejší opice činí.« K tomu odpovídáme s Peschlem, svědkem to zajiště nepodezřelým: »S národy, nebo jen zástupy ve stavu opičím podobném nesetkal se žádný věrohodný cestovatel novověký nikde. Naopak, i ti kmenové lidští, kteří dle prvních povrchních líčení hluboce pod náš vlastní mravnostní stupeň postaveni byli, při bedlivější známosti opět značně blíže přiblížili se k národům vzdělaným. A též nenalezení lidé, u nichž by nebyla shledána více méně bohatá zásoba slov s pravidly mluvy, u nichž nebylo by uměle přiostrěných zbraní a různého náčiní, jakož i znalosti toho, jak oheň se připravuje.« ¹⁾

Než vizme teď, jak Laveleye užívá theorie oné k důkazu, že původně u všech národů existovalo výlučně společné vlastnictví pozemkové. Je-li tato theorie správná, následuje z toho nutně, že, chceme-li poznati původní stav lidstva, musíme se obrátiti k těm národům, kteří jsou dnes na nejnižším stupni vývoje a tedy zvířatům nejbližše. Co u nich shledáme, nalézalo se druhdy i u ostatních národů, když se tito ještě na témž vývojném stupni nalézali. Avšak — tak snaží se de Laveleye ve své knize důkaz rozváděti — jen společné vlastnictví pozemkové nalézáme u národů, kteří

¹⁾ Peschel, Völkerkunde (Leipzig 1875) str. 139. Podobně mluví též J. Ranke a R. Virchow. Viz naši »Moralphilosophie« I. 14.

nejméně jsou vyvinuti nebo kteří, jak chytře praví, původní tradice nejvěrněji zachovali. K tomu konci vede nás nejprve na Ural a dává se nám tam podívat ruskému »miru« čili obcím se společným vlastnictvím pozemkovým; pak vede nás na Javu a ukazuje nám, jak i tam až do příchodu Hollanďanů kolektivní vlastnictví pozemkové panovalo. Dále následuje líčení germánských sdružení krajištních (Markgenossenschaften) a arabských obcí; a konečně vybízí nás, abychom s ním šli k Řekům a Římanům a všimli sobě »doby zlaté.« O starých národech východních buď vůbec — jak již řečeno — zmlínka se nečiní, nebo jen tak mimochodem. Písmo sv., jež přece pro své vysoké stáří již jako ryze historická památka mělo býti respektováno, se tu se suverenním pohrdáním ignoruje. Za to lícně prospěšných účinků společného vlastnictví pozemkového jsou tak vábné a poutavé, že by člověk mohl se notně rozezlíti na ty, kdož nejprve soukromé vlastnictví pozemkové zavedli, a mohl si pomyslit: my civilisovaní Evropané jsme jen přece notní hlupci, že jsme se dali o kolektivní vlastnictví připraviti.

Než, byť vše to krásně znělo, historický důkaz pro výlučné původní existování společného vlastnictví u všech národů spatřovati v tom nemůžeme. Vývody Laveleyeovy měly by jenom tehdy moc průkaznou, kdyby správnou byla svrchu označená theorie evoluční. Poněvadž však theorie tato jest vratkou, padá i celý, na ní založený důkaz. I kdyby tedy vše, co Laveleye o způsobách vlastnictví v Rusku, na Javě, u Germánů, na Alpách švýcarských atd. vypravuje, bylo úplně správné: historický důkaz pro původní trvání výlučného kolektivního vlastnictví pozemkového u všech národů ještě by podán nebyl.

Avšak jen tak prostě nesmíme historickou spolehlivost tohoto belgického učenice přijímati. Ne snad že bychom mu chtěli vytýkati zúmýslné falšování nebo překrucování skutečností; avšak to zdá se nám býti jisto, že nikoli nepředpojatě, nýbrž s předpojatými domněnkami studia dějin se podjal a v něm potvrzení svých náhledů hledal. Příklad toho chceme

podati na dvou nejdůležitějších zde v úvahu přicházejících národech, Rusech a Germánech.

2. R u s k ý m í r.

V Rusku patří od dlouhé doby pozemky kolem vesnice se nalézající příslušníkům obce jako celku čili »miru.« Každý mužský obyvatel vesnický má, jakmile vlastní rodinu si založil, právo na určitý podíl pozemku »miru«. Domy ve vesnici se zahradami k nim příslušícími jsou vlastnictvím soukromým.

Až do zrušení nevolnictví byli lidé a půda vlastnictvím knížete, církve nebo šlechty; avšak, roboty a dávky pro pána vyjímajíc, ve příčině vnitřní správy obce, v jejímž čele stojí starosta, byli sedláci dosti svobodni. Jenom to ode dávna bylo jejich povinností, aby po uplynutí jisté řady let (— v některých obcích každoročně, v jiných po dvou, třech, sedmi nebo deseti letech —) půdu znova rozdělili. Jisto však jest, že sedláci častokráte projevili nechuť k tomuto periodickému dělení. Jeť ono též velikou překážkou zlepšování půdy.

Od dob Haxthausenových domnívali pak se někteří, že »mir« se svojí společnou držbou jest původním zřízením ruských obcí. Tendence Laveleyeova ¹⁾ pak toho žádá, že se názoru toho zcela přidržuje. Proti tomu však novější badání dějepisné dokázalo, že »mir« zakládá se na ustanoveních, jež nepřevyšují století XVII.« ²⁾

Původně, t. j. pokud prameny dějinné sáhají, byli zajisté v Rusku jen svobodní sedláci a skuteční otroci. Sedláci však nebyli většinou vlastníky pozemků, nýbrž svobodnými nájemci, kteří svého nájmu dle libosti

¹⁾ Následující stať psána jest se zřetěním ke II. vydání knihy Laveleyeovy. Ve IV. vydání autor svůj názor podstatně modifikoval.

²⁾ Meitzen v »Handwörterbuch der Staatswissenschaften« 1892), čl. »Feldgemeinschaft«.

mohli se vzdáti a do jiných krajů se odebrati.¹⁾ Teprve znenáhla byli zákonem ke hroudě připoutáni. Že ve 12—15. století mnozí sedláci na své vlastní půdě bydlili, které přivlastněním, zorněním nebo koupí od držitele pozemků nabyli a s níž svobodně a neomezeně jako vlastníci nakládati mohli, jest přesvědčením nejlepších ruských historikův.²⁾

To vše nepřekáží však Laveleyeovi, aby tvrdil, že »mir« jest původním dějinným zřízením ruským. Neboť, tak soudí, jestliže u všech slovanských národův, u Germánů, v Číně, v Indii, na Javě panovalo vlastnictví obecní, nelze za to míti, že »mir« pouze zákony Borise Godunova a Petra Velikého zaveden byl.³⁾

Toto dokazování jest charakteristické. Zde na počátku knihy uvádí se jako historická skutečnost, že u všech národů bylo společné vlastnictví původní formou držby, aby se z toho vyvodilo, že i u Rusů musilo tomu v nejstarších dobách tak býti. Později však musí ruští sedláci býti důkazem, že u jiných

¹⁾ Keussler, Zur Geschichte und Kritik des bäuerlichen Grundbesitzes in Russland I. 21. nn. Dále Keusslerův článek »Mir« v »Handwörterbuch der Staatswissenschaften«. Všeobecné filosofické úvahy o původu vlastnictví pozemkového, jimiž Keussler své pojednání počíná, do dějin nepatří. Také dle Štrahla (Geschichte des russischen Staates I. 142.) byli ruští sedláci v nejstarších dobách osobně svobodni a mohli táhnouti z jednoho místa na druhé. Bezpochyby nežili v uzavřených vesnicích, nýbrž v jednotlivých dvorech. Jak se zdá, byli velkoknížata vlastníky veškeré půdy.

²⁾ Keussler, l. c. str. 22. Ve článku »Mir« v »Handwörterbuch der Staatswissenschaften« praví Keussler: »Pospolné žití ve velikých rodinách, jež pokládal Haxthausen za převládající formu života selského, není nijak zřízením původním, od pradávna trvajícím. Ovšem ani nejstarší právo (Ruskaja Pravda) nemá ještě žádného ustanovení o právu rodinném a dědickém... Avšak již přídavky ku právu tomu (z 12. stol.) vycházejí od předpokladu, že držba po smrti otcově se rozděluje; zůstanou-li tu nedospělé děti, mají nejbližší příbuzní o ně a jejich jmění se starati. Mezi jinými jest tam též ustanovení, že dvůr patří nejmladšímu synu; ten zůstává »kořenem«, kdežto starší synové oženivše se otcovský dům opouštějí.« Pskovská kniha soudní (ze 14. stol.) stanoví, »že při všech sporech mezi bratřími jmění má býti rozděleno atd.«

³⁾ De la propriété (4e édit.) p. 25.

národů vlastnictví kolektivní předcházelo před vlastnictvím soukromým.

V dřívějších vydáních svého díla opíral se Laveleye ve prospěch svého názoru též o domnělou nemožnost, provéstí důkaz o původu vlastnictví společného, když prý by se nepředpokládalo, že od počátku existovalo. Tento důvod v posledních vydáních vynechal, a to plným právem. Půda sedláky vzdělávaná nebyla jejich vlastnictvím, nýbrž vlastnictvím pánovým. Tento pak učinil všechny otce rodin solidárně závazny za jejich dávky. Proto také musil míti celek disposiční právo ohledně pozemků společně mu přenechaných. A právo to prováděl tím způsobem, že půda jednotlivcům přikázaná nezůstala jim trvale, nýbrž jen tak dlouho, až nastalo nové dělení.¹⁾

Tuto společnou závaznost shledáváme také jinde, jako ku př. již velmi záhy v Anglii, kde příslušníci vesnice jako celek byli solidárně závazni za dávky vlastníku pozemků splatné a za udržování pořádku. V tomto zřízení má též původ svůj právo mnohých anglických měst, aby sama daně ukládati směla.

3. Germánská sdružení krajištní.

Jako v Rusku, tak i u germánských obcí nedá se dokázati výlučné trvání vlastnictví obecního. Především nesmí se přehlédnouti, že Germánové nebyli původními obyvateli země, kterou jejich potomci dnes drží. O vlastnických poměrech těchto nejstarších národů, kteří snad již 1000 nebo 2000 let před naším letopočtem krajiny ty obývali, nevíme však pranic. Do těchto zhusta již obydlených krajín vtáhli pak při stěhování národů Germánové v oddílech vojensky organisovaných. Národové dělili se totiž v setniny, kteréž zase dělily se na rody a rodiny. Rozdělení půdy dělo pak se dle této vojenské organisace. Jedna část stala se pravdě-

¹⁾ Podobně vysvětloval původ »miru«² již Le Play (Réforme sociale t. III. l. 7. c. 65. n. 7.). Meitzen a jiní mluví podobně. Nejlépe však sestavil Keussler důvody, jimž »mir«² od 17. století svůj původ vděčí. Blížší úvahy o nich vymykají se však z rámce tohoto spisu.

podobně ihned soukromým vlastnictvím, druhá pak — jmenovitě pastviny a lesy — zůstala snad všem ke společnému užívání.

Pokud národové germánští pomýšleli na stěhování do nové vlasti, nemohlo arci vlastnictví pozemkové povstati. Jeť samozřejmo, že kmenové, kteří nemají ještě stálých sídel, vlastnictví pozemkového si neváží. Ani kmen jako celek nečiní nároků na vlastnictví pozemkové, nýbrž odeběie se tam, kde právě nejlepší pastviny nebo honební území se nalézají.

Máme-li toto na mysli, pak nečiní místo u *C a e s a r a*, o něž se theorie o »původním společném vlastnictví marky« opírá, žádných obtíží.¹⁾ Na místě tom mluví se totiž o kočovných kmenech, kteří každoročně svá místa mění a zvláště chovem dobytka a lovem se živí; i neposkytuje tedy místo to žádného všeobecného závěru ve příčině majetkových poměrů všech germánských národů, nejméně pak těch, kteří měli stálá sídla. Kromě toho nejsou kmenové ti nijakými demokratickými »krajištnými sdruženími« (*Markgenossenschaften*), o nichž se nyní tak zhusta mluví; naopak, kmenové ti tvoří aristokraticky ovládanou společnost, v níž pravděpodobně *magistratus et principes* byli vlastníky. Ti vykazují pak rodům, jež se spojily, dle libosti místo i velikost polnosti (*quantum et quo loco visum est*) a nutí je (*cogunt*) za rok, aby táhly dále. Lid jeví se tu býti skorem vůle nemající *massou*, jež i proti své vůli každoročně svá sídla měniti musí, bezpochyby proto, aby k pozemku nebyla připoutána a k řemeslu válečnému méně schopna.

Poněkud podrobnější popis germánských poměrů vlastnických máme od *Tacita*.²⁾ Dle údajů tohoto

¹⁾ *De bello Gallico* l. 6. c. 22. »*Agriculturae non student, maiorque pars eorum victus in lacte, caseo, carne consistit. Nec quisquam agri modum certum aut fines habet proprios; sed magistratus ac principes in annos singulos gentibus cognationibusque hominum, qui una coierunt, quantum et quo loco visum est agri, attribuunt atque anno post alio transire cogunt.*«

²⁾ *De situ, moribus et populis German.* c. 16.: »*Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. Colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit.*«

historika nebylo u Germánů měst, ba ani vsí s bezprostředně souvislými obydlími. Odloučení od sebe volili si obydlí tam, kde se jim pramen, lučiny nebo les líbily. I tam, kde bydlí společně, má každý kolem svého domu volný prostor.

Není ani třeba poznamenati, že tam, kde vzdělání půdy na jednotlivých dvorech se dalo, nelze o nějakém společném vlastnictví nebo společenství polí mluvit. Avšak ani v dědinách (vesnicích) není po výlučném vlastnictví stopy.¹⁾ Ba, z toho, co Tacitus o stavu otroků u Germánů píše, lze se domnívati, že má na mysli vlastnictví soukromé. Neboť otroků dle jeho zpráv neužívá se ku pracím domácím, nýbrž ti obývají vlastní dům a musí svému pánu odváděti dávky v obilí, dobytku a šatstvu, ostatně však jsou neodvislí. Přirovnávát poměr tento k římskému kolonátu.

Že tedy za dob Tacitových soukromé vlastnictví pozemkové existovalo, zdá se nám býti nepochybným. I jest otázka, zdaž vedle toho existovalo též vlastnictví společné? To soudí se obyčejně na základě tohoto známého místa: »Agri pro numero cultorum ab universis in vices²⁾ occupantur, quos mox inter se partiuntur. Facilitatem partiendi camporum spatia praebent. Arva per annos mutant et superest ager.« My jsme arci toho náhledu, že se zde může jednati jenom o occupatio při prvním osazení, po níž ihned následovalo dělení. Neboť jak mohlo by se mluvit ještě

¹⁾ Že za dob Tacitových vedle společného vlastnictví existovalo též soukromé vlastnictví pozemkové, tvrdí též Waitz (*Verfassung des deutschen Volkes in ältester Zeit* [3. Aufl.] str. 124.): »Že tento (pojem vlastnictví pozemkového) Němcům za dob Tacitových chyběl, nedá se žádným způsobem dokázati. Kde pěstění na jednotlivých dvorech se dalo a žádné společenství polí neexistovalo, byl zřejmým sám sebou. Avšak i při soustavě dědinné platilo na dvorním příslušenství (Hofstätte) plné právo vlastnické; o nějakém střídání jich, jak Caesar tomu chce, není u Tacita a později nikde řeči. A s tak zv. Hofstätte bylo spojeno právo k půdě určité velikosti, byť ne vždy též určité polohy.« Podobně mluví Inama-Sternegg (*Deutsche Wirtschaftsgeschichte bis zum Schluss der Karolingerperiode*, Leipzig 1879, p. 96. sqq.).

²⁾ Jiní čtou invicem nebo ab universis victis.

o ujetí držby (okupaci), když kmen území již ve své držbě měl? Nikdo neujímá se držby ohledně toho, co již v jeho držbě se nalézá. Než této sporné otázky pomíjíme. ¹⁾ Námť dostačí, dokázali-li jsme, že za dob Tacitových existovalo již soukromé vlastnictví pozemkové a že nebylo teprve Římany v Německu zavedeno.

Připojujeme pak ještě některá místa ze staroněmeckých práv národních na důkaz, jak hluboké kořeny mělo soukromé vlastnictví pozemkové v zemích germánských již od dob nejstarších.

V právu a l e m a n n s k é m se stanoví: Chce-li někdo mlýn u řeky stavěti, nebo jinak vodu zahraditi, že jest mu to dovoleno, jestliže oba břehy mu náležejí a nikomu tím újma se neděje; náleží-li však jeden břeh jinému, že musí míti k tomu dovolení, ²⁾ — a hned následující kapitola má předpisy o tom, jak má se urovnati spor, svářeli-li se dvě rodiny o hranice svých pozemkův. Boží soud má rozhodnouti, a vítězi má se sporné půdy dostat. Jiný zákon (57.) stanoví posloupnost dědickou pro případ, že otec nezanechal synů, nýbrž jen dvě dcer. Provdá-li se jedna za svobodníka, druhá za příslušníka (nápravníka — ein Höriger,) má první samotna děditi pozemek otcův (terram patris).

Právo b a j u v a r s k é žádá (tit. 16. § 15.), aby kupní smlouvy týkající se otroků, pozemků (terrae), domů a lesů (casae et silvae) písemně nebo svědky ověřeny byly. Hned následující titul (tit. 17. § 2.) stanoví tresty na toho, kdo na louku nebo pole někoho jiného (pratun, agrum vel exaratum alterius) nezákonným způsobem se vetře. Přišlo-li by to ke sporu právnímu, musí držitel přísahati, že pole to po otci zdědil, vždy je držel a plody jeho bez odporu sklízel. ³⁾ Titul 12. § 4. stanoví: Jestliže si někdo v nepřítomnosti a bez vědomí vlastníka kus cizí půdy přivlastnil, má jej, jakmile dřívější hranice byly odkryty, vrátiti.

¹⁾ Srv. o tom: Fustel de Coulanges, *Revue des questions historiques* XLV. (1889), str. 354.

²⁾ Leg. Alaman. c. 79.; cfr. Pertz, *Monument. Germ.* XV. 113.

³⁾ Pertz, l. c., XV. p. 325—326.

Titul držby nemá mu býti se žádným prospěchem, leč že by byl pozemek ten koupil. ¹⁾)

Dle práva saského musí ten, kdo tvrdí, že jiný pozemek jeho (terram suam) si přivlastnil, svědky dokázati, že mu pozemek ten patřil (eam suam fuisse.) Odporuje-li tomu obžalovaný, rozhoduje souboj. ²⁾) Totéž právo určuje též podmínky, za nichž muž pod poručenstvím se nalézající nebo ze země vypověděný své dědictví (nemovité statky) prodati může. ³⁾)

Právo durynské dcery z posloupnosti dědictvé ve příčině pozemností per se vylučuje. Nemá-li zůstavitel synů, patří peníze a otroci dceři, pozemek však přechází na nejbližšího příbuzného se strany otcovy. Není-li v těchto stupních dědiců, obdrží dcera celé dědictví. »Dědictví přechází s meče na přeslici.« ⁴⁾) Dle téhož práva musí ten, kdo jiného uvnitř ohrazeného, jemu příslušícího území zabije, zaplatiti trojnásobný trest a nahradí trojnásob způsobenou škodu. ⁵⁾)

Pro Východní Goty stanoví edikt Theodorichův, že ten, kdo jinému svůj statek dobrovolně předati chce, musí to učiniti písemně a u přítomnosti svědkův. ⁶⁾) Založil-li otrok na statku svého pána (domini sui agro) z neopatrnosti oheň a způsobil-li tím sousedovi škodu na ovocných stromech, lesích, vinicích nebo setbě, má pán škodu tu nahraditi a pachatele soudu odevzdati. ⁷⁾) Prodá-li vlastník dvou pozemků jeden z nich, má platiti ona hranice mezi oběma pozemky, kterou vlastník ustanovil, a nestalo-li se snad ustano-

¹⁾) Pertz, l. c., XV. p. 312.

²⁾) Lex Saxonum tit. 63., Pertz, l. c., p. 80.

³⁾) Ibid. tit. 64. — Právu římskému klade se za vinu, že prý zavedlo onen chladný, bezcitný pojem o Mém a Tvém. Než, nesmíme býti nespravedliví. Tak strohých názorův o vlastnictví, jaké zákony staroněmecké mají, právo římské nemělo. Právo saské na př. stanoví trest smrti na krádež koně, úlu včel v ohradě, podobně na noční vloupání, noční krádež čtyřletého dobytčete. Ba přímo k neuvěření tvrdě zní paragraf: »Kdo by ukradl jakoukoliv věc v ceně tří solidů, buď trestán smrtí« (Lex Saxon. c. 36.).

⁴⁾) Lex Thuring. tit. 30. et 34.

⁵⁾) Ibid. tit. 50.

⁶⁾) Edict. Theodor. c. 52. u Pertz, l. c., XV. p. 157.

⁷⁾) Ibid. c. 97.

vení takové, má platiti hranice, jež od pradávna oba pozemky oddělovala. ¹⁾)

Právo *longobardské* ustanovuje, že ten, kdo na držebnosti jiného mlýn staví a nemůže dokázati, že půda ta mu patří, ztrácí mlýn i práci. Obě má patřiti tomu, kdo jako vlastník půdy shledán byl. ²⁾) Totéž právo obsahuje důkladné předpisy o zástavě a prodeji pozemků, ³⁾) přísné zákazy o poškozování cizích polí, niv, luk atd. Kdo v lese někoho jiného mezník postaví a nemůže dokázati, že les ten jest jeho vlastnictvím, má zaplatiti trest 400 solidů, polovičku vlastníkovu lesa. ⁴⁾)

Dle práva *burgundského* má ten, jehož vinicím, lukám, polím a lesům (*silvis glandiferis*) sviněmi jiného po druhé a po předchozí výstraze škoda byla způsobena, právo, aby nejlepší ze sviní těch zabil a si nechal. ⁵⁾) Kdo cizí plot prolomí a koně své nebo jiná zvířata na oseté pole nebo louku pustí, má vlastníkovu (*domino*) za každé zvíře zaplatiti jeden *solidus* náhrady. ⁶⁾) Na jiném místě pak se stanoví: Kdo na společném území (*communi campo*) bez odporu druhých vinici založil, má tomu, na jehož území vinice ta leží, náhradou dáti stejný kus země. Kdo však přes odpor vinici založil, má ztratiti práci; vinice pak má patřiti vlastníkovu pole. ⁷⁾)

Že zákon *salický* ženy z dědictví pozemků vylučuje, tedy soukromé vlastnictví pozemkové uznává, můžeme předpokládati jako známé. Týž zákon stanoví též

¹⁾) Ibid. c. 105.

²⁾) Edict. Longobard. c. 151. u Pertze, Monum. (Legum tom. IV.)

³⁾) Ibid. c. 227—228.

⁴⁾) Ibid. c. 240.

⁵⁾) Lex Burgund. tit. 23. § 4., Pertz, l. c., p. 543.

⁶⁾) Ibid. tit. 27. § 4.

⁷⁾) Z tohoto místa chtěli již někteří odvozovati vlastnictví společné, protože jest tu řeč o *communi campo*. Avšak zde jedná se o území, jež společně dvěma vlastníkům patří. Celé místo to zní totiž (tit. 31.): *Quicumque in communi campo nullo contradicente vineam forlasse plantaverit, similem campum illi restituat, in cuius campo vineam posuit. Si vero post interdictum quicumque in campo alterius vineam plantare praesumpserit, laborem suum perdat, et vineam, cuius est campus, accipiat.*

přísné tresty na krádeže spáchané na cizím poli (campo alieno), na cizí zahradě, cizí setbě, cizí vinici, cizím lese.¹⁾ Slova »alienus« užívá se tu stejně pro dům, oseté pole a les. Se zákonem salickým souhlasí pak podstatně zákony Franků ripuarských a chamavských.²⁾

Zatím co starogermánské zákony na četných místech — uvedli jsme jich jenom několik — soukromé vlastnictví pozemkové jakožto prastarou instituci zřejmě uznávají nebo předpokládají, nedá se z nich uvést ani jedno místo, kde by o společném vlastnictví vesnice nebo kmene beze vší pochyby byla řeč. Neboť slova: *communi silva*, *communi campo*, *commarcanus*, *marca* a podobná, v nichž chtěli někteří spatřovati důkaz pro existování vlastnictví společného, uváží-li se blíže, nedokazují pranic.³⁾ Výrazům těm dáván jen špatný výklad, protože již s hotovou teorií prameny se zkoumaly a všude potvrzení její se hledalo. Kdyby »sdružení krajištní« (společenství markovní) se společným vlastnictvím bylo bývalo zřízením tak všeobecným, jakž někteří historikové se domnívají, zdaž nebylo by po něm ve starých právech národních četných a nepochybných stop?

Také u Řeků, Římanův a starých Gallů, jak domnívali se někteří, nalezeno prý již původní existování výlučného vlastnictví společného. Nám nelze však na tomto místě obírat se vyvracením těchto tvrzení a proto odkazujeme jen na zmíněnou již práci Fustela de Coulanges.⁴⁾

) Lex salic. (ed. Waitz) tit. 27.

²⁾ Cfr.: Lex Ribuarior. tit. 60. § 1.; tit. 47., tit. 70. (Pertz, Monumenta German., Leg. tom. V.; Lex Francorum Chamavor. tit. 42., Pertz, l. c.)

³⁾ Jasně dokázal to Fustel de Coulanges v Revue des questions historiques XLV. 355. sqq. Srv. téhož spisovatele »Recherches sur quelques problèmes d'histoire« p. 269. sqq.

⁴⁾ V Revue des questions hist. l. c. Srv. též učené pojednání Thillovo, Die Eigenthumsfrage im classischen Alterthum, Luxemburg 1892.

B) Svědectví dějin ve prospěch vlastnictví pozemkového.

Chceme-li původní údoby vlastnictví poznati, nesmíme se obrátiti k takovým národům, kteří teprve dlouho po náplni časů z temna pověstí na pole dějin vystupují, nýbrž nám jest se odebrati k těm národům, u nichž dějiny lidstva počínají a o nichž nejstarší dějinné památky nám vyprávějí. A to jsou nejstarší národové východní. Toť požadavek správné metody historické.

1 I s r a e l i t é.

Písmo sv., i když odezíráme od charakteru jeho jakožto knihy Bohem inspirované, zaslouží největší pozornosti, poněvadž jest nejstarším a nejctihodnějším dílem historickým. Nuž, a co vypráví nám nejstarší historik světa o původních poměrech vlastnických?

Již o synovi praotce pokolení lidského, o Kainovi, vypráví Mojžíš, že zabýval se orbou¹⁾ a vystavěl město, jež pojmenoval po svém synu Henochovi.²⁾ Tubalkain, syn Lamechův, líčí se jako »kovář a řemeslník všeličeho díla od mědi a železa«. ³⁾ O Noemovi pak se praví, že byl rolníkem a že zakládal vinice.⁴⁾ — Tyto skutečnosti vyvracejí nejen bajky o původním nestálém životě loveckém všech lidí, nýbrž z nich poznati lze i soukromé vlastnictví jako původní údobu vlastnickou, jelikož to z nich nutně následuje. Ze zpráv Genese jest zajisté zřejmo, že Kain a Abel měli oddělená hospodářství. Kdežto Abel obíral se chovem dobytka, zaměstnával se Kain rolnictvím a pokládal bezpochyby půdu jím vzdělanou za své výlučné vlastnictví, na němž Abel svá stáda pásiti nesměl.

O synech Noemových pak čteme, že vystavěli četná města a že za rychlého vzrůstu rodin jednotliví členové jejich se oddělili, nová sídla si vyhledali a zakladateli národů se stali. Ve všech těchto případech

¹⁾ I. kniha Mojž. 4, 2.

²⁾ I. kniha Mojž. 4, 17.

³⁾ I. kniha Mojž. 4, 22.

⁴⁾ I. kniha Mojž. 9, 20.

máme původně soukromé vlastnictví zakladatele (pratce) rodiny, jež po jeho smrti přechází obyčejně na prvorozeného. I vidíme již tedy právo dědické plně existovati. Tak když Abraham v pokročilém věku byl ještě bezdětek, prosil Hospodina o dědice, aby syn otroka jeho Eliesera jednou po něm nedědil.¹⁾ Také jeho syn Ismael, jehož mu Agar porodila, z dědictví se vylučuje, tak že celé jmění Abrahamovo, tedy zajiště i jeho polnosti a budovy, na Isáka přechází.

Že také studně a cisterny pokládány byly za soukromé vlastnictví toho, kdo je vykopal, vysvítá z více míst Písma sv. Tak vytýká Abraham králi Abimelechovi v Geraře, že jeho sluhové násilím mu protizákonně studnici odňali.²⁾ Považoval tedy studnici tu za své vlastnictví, jež nemohlo mu bez porušení práva býti odňato. Zákon Mojžíšův pak stanoví těžký trest na každého vlastníka cisterny, jenž by ji nechal nepokrytu a tak stal se vinným, že cizí dobytče do ní spadlo.³⁾ A tu dlužno dobře uvážiti, že zákon vlastnictví k cisterně teprve nestanoví, nýbrž je již jakožto existující předpokládá a na jeho základě trest stanoví.

Zcela rozhodně dokazují však trvání soukromého vlastnictví pozemkového kapitoly 23. a 33. Genese. Po smrti Sařině chtěl totiž Abraham pochovati mrtvolu choti své v zemi Kanaan a žádal proto synů Hethových za dědičný hrob, aby tam mohl svého mrtvého pochovati. Oni pak mu odpověděli: »Žádný tobě nebude moci zabrániti, abys v hrobě jeho nepochoval mrtvého svého.« Abraham však odpověděl: »Slyšte mne a přimluvte se za mne k Efronovi, synu Seorovu, aby mi dal jeskyni dvojitou, kterouž má na poslední straně pole svého (agri sui): za peníze slušné ať mi ji dá před vámi k držení hrobu.« Efron pokládá se tu tedy zřejmě za vlastníka určitého pozemku a přiděluje se mu právo, aby jej svobodně mohl zciziti. Co odpovídá tedy Efron Abrahamovi? Jakž to až posud na Východě

¹⁾ I. kniha Mojž. 15, 2. 3.

²⁾ I. kniha Mojž. 21, 25. Viz: Biblischer Commentar über das Alte Testament von Keil und Delitzsch (2. Aufl.) 182.

³⁾ II. kniha Mojž. 21, 34.

zhusta jest obyčejem, činí mu nabídku, arci nikoli vážně míněnou,¹⁾ že mu pole spolu s jeskyní přenechá darmo: »Pole odevzdám tobě i jeskyni, kteráž na něm jest.« Ale Abraham chce za to zaplatiti penězi. Tu odpoví mu Efron: »Slyš mne: země, kteréž žádáš, stojí za 400 lotů (siklů) stříbra; tať jest cena mezi mnou a tebou; ale jak mnoho jest to? Pochovej mrtvého svého.« Což když Abraham uslyšel, odvážil stříbro dobré mince obecné. »A utvrzeno jest pole někdy Efronovo, na němž byla jeskyně dvojité, ležící proti Mambre, tak ono, jako jeskyně, a všecko stromoví jeho po všech mezích jeho vůkol, Abrahamovi k vládnutí (jako vlastnictví) . . . I utvrzeno jest pole to i jeskyně, kteráž byla na něm, Abrahamovi k držení hrobu od synů Heth.«²⁾

Výraznějšího a formelnějšího svědectví pro existování dědičného, svobodně zcizitelného soukromého vlastnictví pozemkového již za dob Abrahamových, tedy 20 století před Kristem, lze si věru sotva mysliti. Proto právem poznamenává Keil³⁾ k tomuto místu, že kupní smlouva, již Abraham pole toho za pohřebiště »se zachováním všelike právní formy« nabyt, sděluje se tu »zevrubně, takořka s juridickou důkladností«. Jak svědomitě pak smlouva ta byla držána, dokazuje ona skutečnost, že nejen Sara a Abraham, Isák a Rebeka tam byli pochováni, a že Jakub Liu tam uložil, nýbrž že Jakub sám skorem po dvou stech letech od smrti Sařiny u Mambre v rodinné hrobce našel své poslední odpočinutí.⁴⁾ Zvláštní pozornosti zaslouží však ještě ta okolnost, že celá tato smlouva mezi Abrahamem a Efronem nelíčí se jako něco nového a neobyčejného, nýbrž jako něco, co samo sebou se rozumí, co v názory a obyčeje účastníků již dávno se bylo vžilo. I zavíráme z toho právem, že koupě a prodej pozemků, jež soukromé vlastnictví nutně předpokládají, musily

¹⁾ Srv.: Dieterici, Reisebilder aus dem Morgenlande II. 168. nn.

²⁾ I kniha Mojž. 23, 15—18. a 20.

³⁾ Srv.: Biblischer Commentar über das Alte Testament von Keil und Delitzsch, I. 190.

⁴⁾ I. kniha Mojž. 49, 29. a 50, 13.

býti něčím již dávno známým. Jestliže tedy de Laveleye úplné soukromé vlastnictví pozemkové zove une institution très-récente,¹⁾ dlužno zajisté slovům jeho rozuměti cum grano salis.

O patriarchovi Jakubovi, jenž zajisté právě tak jako Abraham k »novější době« počítán býti nemůže, vypravuje pak Genesis, že koupil za 100 beránek poblíže města Salemu díl pole, na němž byl rozbil stany.²⁾ Asi o půl tisíce let později zove pak se toto pole dědičným majetkem potomků Jakubových a jest zvoleno za pohřebiště patriarchy Josefa.³⁾

Že soukromé vlastnictví statků nemovitých též od dob prohlášení zákona Mojžíšova u lidu israelského všeobecně existovalo, můžeme zajisté jako věc známou předpokládati. I dostačí, poukážeme-li zde na desáté přikázání dekalogu: »Nepožádáš . . . ani domu, ani pole (bližního svého),«⁴⁾ jakož i na přísný zákaz, týkající se odstraňování nebo přenášení mezníkův.⁵⁾ Ba, protože ani z dob patriarchů, ani z pozdějších period nedá se z nějaké nárazky na kolektivní vlastnictví pozemkové souditi, lze zajisté právem za to míti, že veřejná společná držba pozemková byla národu hebrejskému zcela neznáma. Neboť ona okolnost, že dědictví statků na určité podmínky bylo vázáno a že v roce jubilejním pole a domy, s několika málo výjimkami, rodině původního držitele připadly, ta vlastnictví soukromého neruší právě tak, jako zákonitá obmezení disposičního práva ve příčině statků svěrenských neodjímají těmto charakteru vlastnictví soukromého. Podobně nebyla na závalu soukromému vlastnictví ona okolnost, že si Jahve vyhradil ohledně země Israelovy jakési vlastnictví svrchované.⁶⁾ Neboť i dle názorů křesťanských má člověk svrchované vlastnické právo Boží uznávati a svůj majetek pokládati za jakési léno Boží. — Jenom

¹⁾ De la propriété p. 542.

²⁾ Genes. 33, 19.

³⁾ Kniha Josue 24, 32.

⁴⁾ V. kniha Mojž. 5, 21.

⁵⁾ V. kniha Mojž. 19, 14. a 27, 17.

⁶⁾ Cfr.: Handbuch der biblischen Archäologie von C. Fr. Keil, II. 208.

že Bůh, v souhlase s theokratickým charakterem Starého Zákona, své vlastnické svrchované právo tím oproti národu israelskému více na jevo dával, že mu odňal část svobodného disposičního práva a tak vštípil mu živěji u vědomí jeho lenní poměr k Bohu.

2. S t a ř í E g y p t a n é.

O poměrech pozemkového vlastnictví se týkajících, jež u starých Egyptanů panovaly, tvrdí de Laveleye: Za doby faraonů patřila prý půda, jak se zdá, suverénovi; koran prý náhled tento potvrdil.¹⁾ Jakožto důkaz pro toto tvrzení slouží mu místo z Herodota,²⁾ dle něhož Sesostris půdu egyptskou mezi své poddané stejně rozdělil a za to od nich roční důchod obdržel. Avšak o toto místo nelze všeobecnému tvrzení Laveleyovu se opírat; kromě toho zůstavil nám Mojžíš spolehlivější a starší zprávy o egyptských poměrech pozemkových, co se držby dotýče.

Faraonové byli arci absolutními samovládci nad Egyptem, bez jejichž vůle v celé zemi nic státi se nesmělo.³⁾ Přes to však nebyla celá země jejich vlastnictvím. Josefa egyptského ustanovil Putifar neobmezeným správcem svého jmění, a Bůh žehnal, praví Písmo sv., pro Josefa domu Egyptanovu a rozmnožil jak doma, tak na poli všecken statek jeho.⁴⁾ Putifar byl tedy vlastníkem pozemků. Že nebyl jediným držitelem pozemků, jest již samo sebou velice pravdě podobno, vysvítá však s plnou jistotou z dalších osudů Josefových. Za trvání sedmi hladových let přišli totiž Egyptané k Josefovi, aby koupili obilí. Napřed dali mu jako cenu peníze, potom svá stáda. Druhého roku přišli zase a pravili: »Nebudeme tajiti před pánem svým, že nemáme peněz, také i dobytka nemáme: aniž jest tebe tajno, že kromě těla a země ničehož nemáme. Proč tedy máme zemřít, an ty na to hledíš? I my i země naše tvoji budeme: kup nás

¹⁾ De la propriété p. 354.

²⁾ Hist. I. II. c. 109.

³⁾ Genes. 41, 44.

⁴⁾ Genes. 39, 5.

v službu královskou a dej nám semena, aby země nepustla, když by nebylo, kdo by ji vzdělával. Koupil tedy Josef všechnu zemi egyptskou, když prodával jeden každý vladařství své (*vendentibus singulis suas possessiones*) pro velikost hladu. I podmanil ji Faraonovi, i všechny lidi její . . . kromě země kněžské, kteráž od krále byla dána jim, kterýmž i uložené potraviny ze stodol obecných se dávaly, a proto nebyli přinuceni prodati vladařství svá. Řekl tedy Josef k lidem: Hle, jakž vidíte, i vámi i zemí vaší Farao vládne: vezměte semena a sejte pole, aby obilí míti mohla. A dáte pátý díl králi: čtyř ostatních vám nechávám k semenu a pokrmu čeleděm a dětem vašim . . . Od toho času až do dnešního dne ve vší zemi egyptské králům se pátý díl platí, a učiněno jest to jako za právo, kromě země kněžské, kteráž svobodna od toho závazku byla.«¹⁾

Tedy svobodnou smlouvou zbavili se Egypťané za doby hladu svého pozemkového vlastnictví a obdrželi je od krále zpět jako dědičné léno s povinností, odváděti mu ročně pětinu celého výtěžku, tak že od té doby existoval v Egyptě jakýsi druh pachtovního systému. Až do dob Josefových bylo tedy soukromé vlastnictví zcela všeobecné, a sice i u lidu venkovského. Neboť rolníci jsou to, kteří svou svobodnou držbu Josefovi prodali; jinak byla by zajisté neoprávněná obava Egypťanů, že by rolníci vymřeli, kdyby obilí se jim nedostalo a nebyli koupeni jako nevolníci králi (v. 19.). Snad že dají se Herodotovy, z ústních relací kněží egyptských čerpané zprávy o rozdělení země za krále Sesostrise uvésti ve spojení s uvedeným právě faktem biblickým. To zjevno jest dále ze zpráv dějepisce Halikarnasského,²⁾ právě tak jako z pozdějších zpráv Diodora Sicilského,³⁾ že aspoň za dob římské republiky měli jak kněží tak vojáci v Egyptě bohaté a daní prosté pozemky. Dvě třetiny půdy patřily jim jako vlastnictví, kdežto třetí třetina tvořila

¹⁾ Genes. 47, 18. nn.

²⁾ Hist. lib. II. c. 168. a 177.

³⁾ Biblioth. lib. I. c. 73. Edit. Didot (1842) col. 59.

královské statky, z nichž brala státní pokladna své důchody. A jak výrazně odloučené vlastnictví pozemkové zvláště ještě za dob Diodora Sicilského v této zásobárně říše římské vytvořeno bylo, vidno z toho, že dle něho geometrie v Egyptě proto tak velice rozkvetla, jelikož každoročním zavodňováním Nilu meze polí byly posunuty nebo staly se neznatelnými a následkem sporů z toho povstalých časté a důkladné vyměřování polí stalo se nutným.

Ostatně však, chtějíce poznati vlastnické poměry staroegyptské, nemusíme se dovolávati pouze svědectví Písma sv., nýbrž máme též důkazy z historie profánní. Egyptská archaeologie dokazuje totiž na základě spolehlivých památek, že již za nejstarších dob byla půda, aspoň z části, vlastnictvím soukromým. Již z dob čtvrté dynastie memfické jest pro to důkaz, jakož svědčí Mr. Birch, bývalý konservator egyptských starožitností v britském museu a jeden z nejdůkladnějších jich znalcův. Na desce z dob panování krále Senefru (Soris), zakladatele zmíněné dynastie, oznamuje úředník jménem Amten, že své pozemky částečně po svých předcích zdědil, částečně od krále darem obdržel.¹⁾ Tedy dědičné pozemkové vlastnictví soukromé již na počátku čtvrté dynastie egyptské, jež dle obecného mínění archaeologův a historiků vládla velmi dávno před Abrahamem.²⁾

Dle Maspera³⁾ řídily se již v nejstarších dobách

¹⁾ Cfr.: *Ancient History from the Monuments. Egypt from the earliest times to B. C. 300.* By S. Birch, LL. D. etc. (London, Society for promoting Christian knowledge) p. 31.

²⁾ Lepsius a M. Duncker kladou panování Senefru-ovo do doby kolem r. 3000 před Kristem. Že soukromé vlastnictví pozemkové v Egyptě od nejstarších dob existovalo, s tím, pokud nám známo, souhlasí všickni nejznamenitější egyptologové. Tak na př. uvedený již Mr. Birch (*Egypt from the earliest times* p. 45. nn.), jenž tvrdí výslovně, že za dob čtvrté dynastie byli šlechtici velikými dědičnými vlastníky pozemků; právě tak hovoří E. d. Meyer, *Geschichte des alten Aegyptens*, v Onckenově *Allgem. Geschichte* I. 1., 167.: »Kromě toho jsou svobodní velkostatkáři, sedláci, kteří svou vlastní půdu vzdělávají.«

³⁾ *Histoire ancienne des peuples de l'Orient* par G. Maspero. professeur de langue et d'archéologie égyptiennes au Collège de France (4e édit., Paris 1886) p. 19.

dávky, většinou v naturálních pozůstávající, v jednotlivých provinciích (nomech) dle velikosti pozemkové držby, což mělo za následek častá sčítání lidu a zakládání katastru. Obrazy na náhrobcích bohatých Egyptanů z dob čtvrté a páté memfické dynastie představují nám orbu, obchod a průmysl, umění a vědy na vysokém stupni rozvoje. Četné jsou zejména obrazy představující scény ze života hospodářského, jako orání, setí, vázání snopův atd. ¹⁾ Na jednom obraze z uvedené periody představuje se zemřelý, jak sedě přijímá dary, jež mu více řad osob přináší. Jsou to jeho statky, jež mu své produkty podávají a jež dary zemřelých uctívají. »Pomocí těchto obrazů — praví Lenormant ²⁾ — můžeme vniknouti do všech tajemství patriarchálně-feudálního života egyptských velikánů před 60 (?) stoletími. Navštívujeme jejich rozsáhlé a kvetoucí, na jejich panstvích roztroušené farmy; poznáváme jejich ovčiny a dovídáme se počtu stád jejich skotu, jež čítala tisíce kusů. Vidíme jejich ohrady, kde antilopy, labutě a husy všeho druhu se chovají. Vidíme i pány samotny v jejich nádher-
ných příbytcích, obklopené úctou a poslušností jejich vasalův.«

Že při tomto bohatství a přepychu velikánů los »malého muže« nebyl právě nejlepší, rozumí se samo sebou. Bída sleduje všade ohromné bohatství jako stín člověka, jako by je chtěla upomenouti na jeho povinnosti a pomíjeječnost. A vskutku líčí nám i zprávy pomníkové stav nejen otroků, nýbrž i svobodných řemeslníků a obchodníků jako velice ubohý. Zvláště zajímavým pro posouzení sociálního stavu Egypta asi před 4000 lety jest napomenutí, jež za časů dvanácté dynastie egyptské dává jistý písař svému synovi. Jedná se tu totiž o volbu stavu. Otec chce přiměti svého syna k tomu, aby si obral stav učenců, poněvadž ten prý jest cestou k velikým počtám a k nejdůležitějším úřadům. Za tím účelem líčí mu v nej-

¹⁾ Maspero, l. c., p. 63.

²⁾ Manuel d'Histoire ancienne de l'Orient jusqu'aux guerres médiques, I. (Paris 1869), 339.

křiklavějších barvách nouzi a bídu řemeslníků. »K a-
menník — praví mezi jiným — hledá práci ve
všelikém tvrdém kameni. Když dokončil práce řemesla
svého — a ruce své upracoval, pak (teprve) si odpo-
čine; jelikož pak od slunce východu ohnut sedí, jsou
nohy jeho i hřbet zlomeny. — H o l i č holí až do
pozdní noci: když jde k jídlu, (pak teprve) položí se
na svůj loket (aby si odpočinul); chodí dům od
domu, aby své zákazníky vyhledal; ruce si láme,
aby žaludek naplnil, jako včely, jež výrobek své práce
ztravují. — L o d n í k pluje až do Natha, aby si mzdy
zasloužil; když práci plno vykonal, husy a plamenáky
usmrtil a všecek se upachtil: — sotva vrátí se do své za-
hrady, sotva vrátí se do svého domu, musí (znovu) pryč.« ¹⁾
Tak uvádějí se pořadem různá řemesla a zaměstnání
a líčí se způsobem málo lichotivým. O o b u v n í k u
praví se ku př.: že »jest vpravdě ubohý; zůstává věčně
žebrákem, jeho zdraví podobá se zdraví leklé ryby;
hlodá kůži.« ²⁾

Zajisté nikoli bezdůvodně poznamenává Maspero
k tomu líčení egyptského řemeslnictva, že nesmíme
přehlédnouti, že pochází od starého, pedantského, na
svém stavu si zakládajícího písaře, jenž chce synu
svému řemeslo znechutiti a jej k volbě stavu věde-
ckého pohnouti. Ale přes to vše můžeme z něho po-
znati, že řemeslníci přes veškeru osobní svobodu, jíž
se těšili, jen bídne životem se protloukali. Spolu však
vidíme též, že kromě domu a snad malé zelinářské
nebo ovocné zahrady neměli vlastnictví pozemkového.
I uzavíráme z toho právem, že společné vlastnictví po-
zemkové v Egyptě neexistovalo. A vskutku také, pokud
zvědětí jsme mohli, nikde v uveřejněných památkách
nečiní se zmínka o nějakém vlastnictví kolektivním,
tak že můžeme za to míti, že tato instituce byla Egypta-
nům právě tak neznáma jako Hebreům, jak již bylo
řečeno, a jako Assyřům a Babyloňanům, jak ihned
bude pověděno.

¹⁾ Cfr.: Maspero, l. c., p. 123.

²⁾ Maspero, l. c., p. 124.

3. B a b y l o n i e.

Nejstarší dějiny B a b y l o n i e jsou sice v ohledu politickém a chronologickém přes veškerý objevy a výzkumy až posud temnou rouškou zastřeny; avšak o tehdejšímu stavu kulturním a o poměrech sociálních podávají nám zachované starobabylonské památky hojně zajímavých zpráv. Tak ilustrují ku příkladu velice ironicky tvrzení lutyšského národohospodáře, že soukromé vlastnictví pozemkové jest institucí doby novější, že jest vynálezem hrabivých Římanův. V britském museu chová se více než 100 s t a r o b a b y l o n s k ý c h, na hliněných tabulkách psaných privátních smluv, většinou z dob králů Rim-Sina, Hammurabiho a Samsi-iluny.¹⁾ Dle všeobecného mínění pocházejí všechny tyto smlouvy n e j p o z d ě j i ze 13. století před Kristem; ano, někteří archaeologové kladou je až do 16. nebo 18. století před Kristem. Z těchto asi 100 smluv má 70 za předmět prodej domů a zahrad, 7 prodej zahrad a pohřebních míst. Jako příklad uvádíme tuto překlad takovéto smlouvy z dob panování krále Rim-Sina.

»Zahrada a dům, pozemnost a vlastnictví Sini-Nanâ, vlastnictví a dědictví (?) synů Ubar-Sinových, smlouvou jest pojištěno; podobně (jest pojištěn) dům smlouvou Sin-azu-a s Minanim, synem Mikrat-Sinovým, a s Nini-ituramem (nebo Ilani-ituramem), jeho synem. Sini-Nanâ, syn Nini-sunův, a Apil-nini, jeho bratr, to odhadují, jako plnou cenu zaplatí 3½ mana stříbra. Přes určitý den nesmí býti lhůta platební protahována a oni nesmějí termin překročiti. Jméno královo ať vzývá (ať přísahá).«

Pak následují ještě, jakž tomu jest u všech ostatních kontraktů, podpisy předsedy soudu, písařů, kontrahentů a více svědků. Smlouvy opatřeny jsou pečeti, na nichž čteme jména vlastníků a různých ba-

¹⁾ Za následující zprávy o Babyloně vzdáváme díky důst. p. P. Strassmaierovi S. J., jenž po mnohá léta studiem starobabylonských nápisů v Londýně a Paříži se zabývá. Text kontraktu, jež nížeji podáváme, byl přeložen nejprve P. Strassmaierem. Srv. též: Meissner, Beiträge zum altbabylonischen Privatrecht, (Heft XI, [1893] der »Assyriolog. Bibliothek«).

bylonských božstev. I vidno z toho, s jakou úzkostlivostí a svědomitou péčí již tehdy, tedy dávno před tím, než římstí právníci pojmy mohli »pomásti«, »Mé« a »Tvé« též ohledně pozemností bylo chráněno.

Ze 14. století před Kristem zachoval se nápis Merodacha Baladana III., jenž hlásá, že král daroval úředníkovi, jménem Maraduk-zakir-iskur, v odměnu za prokázané služby 90 jiter půdy na věčné časy. Na zadní straně kamene nalézá se obraz božstva s vzýváním, aby božstvo to vlastnictví chránilo a ty potrestalo, kdož by mezníky odstranili.¹⁾

Ještě interessantnější jest darovací listina, jež se chová v »Cabinet des Médailles« v Paříži (č. 702). Jest to veliký vejcovitý čedič, jenž byl nalezen u Tigridu poblíž starého Ktesifonu a jenž zove se po svém nálezci kamenem Michauxovým. Kromě četných symbolických obrazů nalézají se na tomto kameni (bezpochyby mezníku) dvě dlouhé kolumny klínopisné. První popisuje podrobně polohu a velikost pole.²⁾ »Pole — dí se tam doslovně — leží poblíž města Kar-Nabu na břehu řeky Mēkaldan a patří ku vlastnictví Kilnamandusovu. Pole má výměru následující: tři stadia délky k západu směrem města Bagdadu; tři stadia délky k západu podél domu Tunamissahova; jedno stadium a 50 sáhů šíře k severu, v sousedství vlastnictví Kilnamandusova; jedno stadium 50 sáhů k jihu, vedle majetku Kilnamandusova.«

»Sirusur, syn Kilnamandusův, daroval je pro všechny budoucí dny své dceři Dur-Sarginaiti, nevěstě Tab-asap-Marduka, syna Ina-e-saggil-irbu(a), jenž toto psal, a Tab-asap-Mardukovi, synu Ina-e-saggil-irbu(a), jenž toto psal, aby trvale památku na toto darování zvěčnil, a na tomto kameni vůli velikých bohů a boha Serah poznamenal.«³⁾

Ve druhém sloupci následuje pak svolávání trestu na všechny, kdož by mezníky pole pohnuli, na toto

¹⁾ Cfr.: Records of the Past. Being English translations of the Assyrian and Egyptian Monuments, IX. (London, Sam. Bagster and son), p. 29. n.

²⁾ Records of the Past, l. c., p. 92,

³⁾ Records l. c., p. 94.

pro sebe nebo pro své představené nároky činili nebo jeho hranice a jeho povrch nějakým způsobem změnili, ať jsou to příbuzní nebo cizí, muži nebo ženy. »Nechť Ninip — tak zní jedno to prokletí — syn Zenitha, syna Ela Vznešeného, jeho území, pozemky a hranice odejme; ať Bin, veliký strážce nebes a země, syn bojovníka Anu, jeho pole zaplaví!«

Tato kamenná listina klade se od nejznamenitějších archaeologů souhlasně do doby před rokem 1000. před Kristem. Z pozdější doby babylonské od století 8. máme tisíce kupních smluv a darovacích listin. Mnohé z nich orientalista Julius Oppert v Paříži přeložil a vydal: tak ku př. kontrakt z roku 559. před Kristem, z roku nastoupení vlády krále Nirgal-sar-usura, týkající se prodeje pole u města Babylonu, jehož poloha, hranice, výnos obilí, datlí atd. podrobně se tam udávají.¹⁾ Ze 6. roku vlády Cyrovy (r. 532) sděluje Peiser²⁾ smlouvu, v níž mluví se o dvou pozemcích, jež koupil Iddin-Nabu od Labasiho. O jednom z obou těchto pozemků praví se tam, že byl koupen jako část většího statku od bratří jménem Gimillu a Balatu. O téměř pozemku mluví se ještě ve dvou jiných smlouvách,³⁾ v nichž jeho hranice přesně se uvádějí.

4. Assyrie.

Podobně jako Babylonu, tak i Assyrii vydávají nejstarší dějinné zprávy a památníky svědectví o existování soukromého vlastnictví pozemkového. Již četné styky dějinné těchto dvou mocných národů, kteří tak dlouho střídavě žezlo nad Asií třímali, vedou nás k tomu, abychom s velikou pravděpodobností z vlastnických poměrů babylonských soudili na poměry ty v Assyrii, a to tím spíše, jelikož celá assyrská civili-

¹⁾ Les tablettes juridiques de Babylone, par M. J. Oppert. Extrait du Journal asiatique (n. 5. [1880]) p. 6.

²⁾ Babylonische Vorträge des Berliner Museums, herausgegeben und commentirt von J. E. Peiser (Berlin 1890); str. 22. a 234.

³⁾ Peiser, l. c., p. 234. a 167. Srv. též: Aus dem babylonischen Rechtsleben von J. Kohler und J. E. Peiser; I. 8. 10—11. 15. nn.

sace vůbec o babylonskou se opírá a za vzor ji má. O Assyrii zvlášť píše pak George Smith, jehož práce v oboru assyriologie požívají až posud největší vážnosti: »Existovalo vlastnictví pozemkové, jež v četných případech zůstávalo v téže rodině. Assyrové měli jistý druh pachtovního systému, dle něhož prodaná půda vracela se ku svému původnímu držiteli. Smlouvy nájemné obsahují klausule, týkající se střídavého osévání, aby zabránilo se vysílení půdy.«¹⁾

Také pro Assyrii zachovaly nám nalezené památky v hojném počtu trhové smlouvy o domech a pozemnostech. Mnohé z těchto smluv uveřejnil Sayce, Oppert a j.²⁾

Jiné posud uveřejněny nejsou. A o těchto četných kamenných listinách píše Lenormant: »Nejstarší z těchto (trhových a nájemných) smluv pocházejí z nejstarších částí původní říše chaldejské, z dob, kdy vládl Sin-Said; nejpozdnější, na nichž čtou se jména tří Seleukovců: Seleuka Filopatora, Antiocha Epifana a Demetria Nikatora, jsou z doby řecké. Existují tedy takovéto smlouvy ze všech period obrovského trvání civilisace chaldejské. A ze smluv těch poznáváme, jak četných náboženských a občanských záruk vlastnictví pozemkové v Assyrsku požívalo. Převod jeho mohl se státi jenom se zachováním určitých, náboženským ritem posvěcených formalit a na základě listiny, od veřejného úředníka u přítomnosti více svědků zhotovené. Byla-li jistá část peněz složena jako záruka, že smlouva bude provedena, byla uschována v pokladě chrámu, jehož kněží při uzavírání kontraktu byli přítomni. Pečlivě sestavený katastr, do něhož běžné změny se zanášely, sloužil ku kontrole stavu pozemkův a za základ vyměřování daní. Četné, po zemi rozvětvené kanály, jimž země své kvetoucí hospodářství vděčila, byly pramenem mnohých služebností a vzájemných závazků mezi vlastníky, jichž pořádání bylo příčinou nejčetněj-

¹⁾ George Smith, *Ancient History from the Monuments. Assyria from the earliest times to the fall of Niniveh* (London, Society for promoting Christian knowledge) p. 14.

²⁾ Viz více takových smluv v *Records of the Past* I. 139.; VII. 111. nn.

ších processů, které před soudy assyrskými se jednávaly.¹⁾ Od té doby, co Lenormant toto psal, našlo se opět mnoho nových smluv, jež i z mnohem starší i z mnohem pozdější doby (až z prvního století před Kristem) pocházejí.

5. Č í n a.

V Číně jeví se císař od nejstarších dob až do 12. století před érou křesťanskou jako jediný vlastník pozemků v.²⁾ On sám nebo z jeho rozkazu úředníci jeho rozdělují losem půdu mezi rodiny, jež musí za to odváděti císaři dávky v naturalích. Jiná část půdy byla pak, jak se zdá, již záhy (za císaře Yu) velikým vasallům jako dědičné léno přidělena.³⁾

Znenáhla vyvinul se pak z tohoto rozdělení vlastnictví lenní systém, jenž podobá se velice systému, který Vilém Podmanitel v Anglii zavedl.⁴⁾

Ve 4. a 3. století před Kristem vytvořilo se vlastnictví soukromé; než přece, zdá se, osobil si císař větší právo dozoru na půdu, než jak tomu bylo v zemích civilisovaných.⁵⁾

¹⁾ Manuel d'Histoire ancienne, II. (Paris 1869) 141. sqq.

²⁾ Cfr.: Eug. Simon, La cité chinoise. Paris 1884.

³⁾ Srv.: Schu-King, díl II. kap. 2. (u Pauthiera a Bruneta, Les livres sacrés de tous les Peuples. Paris I. [1858] p. 64.). Srv. dále tamtéž str. 110., kdež předpokládá se dědičnost lén.

⁴⁾ Srv.: Grunzel, Ueber die Grundeigenschaftsverhältnisse in China, v »Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde« LIV., 161.

⁵⁾ Cfr. R. Meyer et G. Ardant, La question agraire (Paris 1887) p. 23. sqq.

HLAVA II.

Soukromé vlastnictví pozemkové a věda národohospodářská.

Kdežto Laveleye jmenovitě dějinné námitky proti vlastnictví pozemkovému činiti se snaží, uvádí Američan Henry George († 1897) se svými četnými přívrženci hlavně námitky národohospodářské a přirozenoprávní. George, jenž všechny své agrárně socialistické předchůdce ne-li významem, aspoň svojí bezohlednou důsledností a agitátorským nadáním daleko předčí, rozvinul a odůvodnil theorii svou v několika hojně čítaných spisech. Nejdůležitější z nich má název: »Pokrok a chudoba.«¹⁾ Píší-li americké listy správně, mluví se za oceánem čile o této nové theorii, jež nalézá stále více stoupencův. Rozbor její a úvaha o ní jsou tedy zajisté vhodné.

1. Čemu učí Henry George?

Velikolepý — tak asi znějí vývody tohoto amerického sociálního politika — jest pokrok, jaký lidstvo učinilo od té doby, co se mu podařilo páru a elektřinu

¹⁾ *Progress and Poverty, an inquiry into the cause of industrial depressions, and of increase of want with increase of wealth.* New York. Dílo to dočkalo se již v Americe a Anglii četných vydání. Roku 1881 vyšlo též v německém překladě. Jiné spisy Georgeovy jsou tyto: *The Land Question; — Social Problems a Property in Land.* George ostatně není první, kdož snažil se ideu o sestátnění půdy propagovati. Dle Ch. W. Dilke (*Problems of Great Britain II. [1890] 273.*) R. Stout, Mr. Syme a jiní státníci v anglické kolonii Australské již dávno před Georgem tuto ideu pronesli a ji částí svého programu učinili. Ani způsob, jakým si George provedení sestátnění toho myslí, nebyl jím prvním navržen.

dostati do svých služeb. Kdyby byl Franklin před sto lety v nějakém vidění viděl naše nynější produkční a dopravní prostředky, kdyby byl viděl naše parníky, naše železnice, naše telegrafy, kdyby mu byly ukázány bývaly nejnovější stroje, které skorem všechnu lidskou práci konají: jaký závěr byl by z toho činil pro sociální stav nynějšího lidstva? Zdaž by se byl nedomníval, že zlatá doba Saturnova se vrátila a lidstvo že fysicky i duševně vyšinulo se na netušenou výši blahobytu a pokroku?

Než, trpce by se byl zklamal. Moderní pokrok nepřinesl nám touženého blaha. Dokazují to, přes četné prostředky požitkové a přes veškeren vzrůst bohatství u některých, vždy hlasitější ze všech končin světa zaznívající nářky na klesání industrie a na stále rostoucí bídu velikých mass lidu.

Kde jest příčina tohoto smutného zjevu? Okolnost, že ve všech civilisovaných zemích tytéž poměry shledáváme, dokazuje, že příčina toho musí býti všeobecná, všude se vyskytující. Příčina ta nemůže býti spatřována v nedostatku kapitálu, ani v přelidnění a ve skouposti přírody, nýbrž jenom v pozemkové rentě, resp. v soukromém vlastnictví pozemkovém a ve spekulaci pozemkové. Neboť čím větší jest pokrok a summa nově utvořeného bohatství, tím větší jest též podíl na tomto produktu, jenž na pozemkovou rentu, resp. na pozemkové vlastnictví vypadá. Avšak v témž poměru, v jakém podíl vlastnictví pozemkového, renta pozemková, stoupá, klesá podíl kapitálu (úroky) a podíl práce (mzda). Důkazy, jimiž George toto tvrzení své opřítí se snaží, uvedeme později, abychom se vyhnuli opakování.

Byť tedy produkce sebe více stoupala a bohatství sebe více se rozmáhalo, užitek z toho připadá konečně jen vlastnictví pozemkovému (rentě pozemkové). A v tomto stoupání rent spatřuje též George hlavní příčinu krise industriálních a obchodních. Ve společnosti, jež pokračuje, v níž lidnatost stoupá a jedno zdokonalení sleduje za druhým, musí hodnota půdy stále růsti. Tato okolnost vzbuzuje veliké naděje ve příčině příštích cen pozemkových a láká k zakupování statků pomocí cizího úvěru, zvláště když úroková míra jest nízká

nebo jest i naděje, že ještě více klesne. Následkem toho vyšroubuje spekulace ceny pozemků do takové výše, že — zvláště když mezitím úroková míra zase stoupla a ceny produktů pozemkových snad klesly — vlastnictví pozemkové za daných podmínek produkčních žádného pozemkového důchodu více nepřináší. Pak ovšem zarazí se produkce (v polním hospodářství) a toto váznutí působí arci následkem zauzlení dnešních sociálních poměrů brzy ve všech směrech a jest příčinou krise v industrii a obchodě.¹⁾

Odhalen-li takto pramen dnešních sociálních bēd, zvláště sociální nerovnosti, obrovského bohatství vedle hrůzné bīdy mass — zřejmo samo sebou, co musí býti pravým lékem proti sociálním škodám doby přítomné. Tím nemůže býti leč úplné odstranění soukromého vlastnictví pozemkového. We must make land common property.²⁾ Všechny jiné navrhované prostředky — toť polovičatosti; jenom tento zasáhne zlo v samém kořeni.

Avšak, jest tento prostředek spravedlivý? Ano, odpovídá George; neboť soukromé vlastnictví pozemkové jest nespravedливо. Proč? Protože práce může býti jediným právním titulem vlastnictví, půda však není produktem lidské práce. Půda jest od Boha pro všechny stejně stvořena. Všichni lidé mají tutěž přirozenost a proto i totěž právo k existování a týž nárok na síly přírody, člověku Tvůrcem poskytnuté.

Je-li však soukromé vlastnictví nespravedливо, následuje z toho dále, že se má vzíti dnešním soukromým vlastníkům pozemkovým vlastnictví jejich b e z e v š e l i k é h o o d š k o d n ě n í.³⁾ Neboť oni drží nespravedlivě cizí vlastnictví, jsou velikými zloději.

Avšak teď nastává praktická otázka: Jak má býti toto nucené vyvlastnění dnešních vlastníků pozemkových provedeno? Nebude snad takovýmto násilným a radikálním prostředkem společnost ve svých nejhlubších základech otřesena a její celé trvání ohroženo? Než

¹⁾ Progress and Poverty, p. 109.

²⁾ Progress and Poverty, p. 237.

³⁾ Ibid. p. 257.

George nás upokojuje. Domníváť se, že nalezl zcela lehce provedení schopný, neškodný prostředek, jak by se soukromé vlastnictví pozemkové ve společné vlastnictví celku dalo přeměnití čili »zespolečnití«.

Dnešním vlastníkům pozemků mají se na oko nebo dle jména jejich právní tituly ponechat, podobně jako Francouzové zapuzenému orleanistickému nápadníku trůnu dopřávají radosti, aby se zval králem Francie. Není třeba nic jiného, leč dnešní pozemkovou rentu, t. j. celý důchod z pozemku, jenž nepochází z práce a kapitálu, nýbrž z pozemku samotného, v podobě daně pozemkové pro stát zabrat. Za to všechny ostatní daně, jež industrii, obchod a živnosti tak velice tíží, mají býti odstraněny; následek toho byl by ten, že by veškeren život živnostenský velikolepě rozkvetl.

Bohatého příjmu z celé gruntovní renty má stát užiti nejprve ku krytí veřejných potřeb; co zbude, toho má býti užito ku všeobecně prospěšným účelům, ku př. ke školství, ke zřizování veřejných lázní, museí, knihoven, divadel atd. George nerozpakuje se tvrditi, že projití jeho návrhů sociální bídu odstraní a materiální i duševní pokrok velice vzpruží.

Toť podstatné rysy systému, o němž za oceánem ve veřejných shromážděních a ve spisech často náruživě se mluví. George jest zajisté — což jeho spisy dokazují — duchaplný a rozsáhlé vědomosti mající muž, jenž zabýval se podrobně otázkou jím vyvolanou. Jeho líčení jest jasné, jeho řeč populární a často velice výmluvná. I není tedy divu, že počet těch, kdož nadějí se v něm osvoboditele ze své tísně, stále roste. Neboť, jak snadno uvěří obyčejný člověk, ježž brímě dne i horka tísní, svůdnému zpěvu těch, kteří slibují mu více chleba a lepší časy! Litovati jest jen, že i katoličtí Irové v Severní Americe — svedeni Mac Glynnem, knězem před časem zhusta jmenovaným a exkommunikovaným — k tomuto povážlivému hnutí sváděti se dávají. Také v Německu šíří se od jisté doby mocně idee Georgeovy. Nejhorlivějším stoupencem tohoto směru

jest pak tu již dříve jmenovaný ¹⁾ Michael Flürscheim, jenž v podstatě s Georgem úplně souhlasí, ač ve vedlejších věcech od něho se liší.

Než, již jest na čase, abychom přikročili ku kritické části našeho úkolu a zkoušeli hlavní části učení Georgeova.

Jest pak dvě druhů důvodů, jež George proti nynějšímu soukromému vlastnictví uvádí. Jedny vzaty jsou z národního hospodářství a mají dokázati, že soukromé vlastnictví pozemkové vede nutně k pauperismu velikých mass lidu. Druhé pak jsou více povahy přirozenoprávní a mají sloužiti k tomu, aby ukázaly, že vlastnictví pozemkové jest nespravedlivé a přičí se úmyslům Stvořitelovým. Povšimněme si tedy oněch prvních důvodů, načež o důvodech druhých pojednáme v hlavě následující.

2. Jest soukromé vlastnictví pozemkové vinno nynějším vzrůstajícím pauperismem?

Henry George to tvrdí. Slyšmež jeho důkazy.

Tré činitelů spolupůsobí při produkci: Půda, kapitál a práce. Celkový výnos každoročně znovu přivoděného bohatství národa rozděluje se mezi tyto tři faktory produkční. Část produktu, jež vlastníkovu pozemku jakožto držiteli půdy připadá, nazývá se pozemkovou rentou, nebo prostě rentou. ²⁾ Co zbývá, připadá jako úrok kapitálu a jako mzda práci. Znázorníme-li tedy poměr ten mathematically, obdržíme následující rovnici:

¹⁾ Viz výše poznámku na str. 177. Pozn. 2.

²⁾ Tento v národním hospodářství skorem všeobecně přijatý pojem pozemkové renty nekryje se tedy s pojmem renty pozemkové v populárním slova smyslu. Dle tohoto pojmu mluví se o rentě pozemkové jen tehdy, když vlastník pozemku půdu sám nevzdělává, nýbrž jinému ku vzdělávání ji přenechá a za to roční důchod (rentu pozemkovou) dostává. V národním hospodářství zve se naproti tomu rentou pozemkovou zcela všeobecně ona část výtěžku, jež vlastníku přináší po odečtení všeho toho, co na účet zlepšení klásti dlužno. Neboť zlepšení ta reprezentují kapitál a práci.

Produkt = pozemková renta + úroky + mzdy, —
a z toho odečtením:

Produkt — pozemková renta = úroky + mzdy.

Dle George dá se pak dvojím způsobem dokázat, že se stoupáním produktivity pozemková renta stále vzrůstá, kdežto úroky a mzdy zůstávají stejné nebo i klesají. Vždy větší část národní výroby připadá tedy vlastnictví pozemkovému ke škodě kapitálu a práce.

1. První důkaz pro stálé stoupání pozemkového důchodu a klesání úroků a mzdy čerpá George z Ricardova zákona o rentě pozemkové, jež většina národních hospodářů považuje za správný.

Dle tohoto zákona určuje se renta pozemková, přebytkem výnosu pozemku nad onen výnos jež nejšpatnější ještě vzdělávaná půda při stejném nákladu produkčním skýtá. Jinými slovy: Výnos nejšpatnější vzdělávané půdy stanoví nejvyšší hranici toho, co práce a kapitál vůbec, i na nejúrodnějších pozemcích, z výnosu obdrží. Celý, tuto mez převyšující obnos připadá vlastníkovu pozemku a sluje pozemkovou rentou. Tento přbytek však se vzrůstem kultury a populace stále stoupá. Neboť nejprve oře se vždy půda nejlepší. Stoupá-li lidnatost, přibírá se ku vzdělávání půda vždy horší, až se musí konečně kultivovati též taková půda, jež právě jen výrobní výlohy nahrazuje. Tento bod značí pak nejzazší hranici vzdělávání půdy. Půda, jež stojí pod touto hranicí výnosnosti, zůstává nevzdělána.

Tento zákon o pozemkové rentě skýtá nám klíč k porozumění té, jinak nevysvětlitelné skutečnosti, že přese vše stoupání produktivnosti renta pozemková stále roste, a to v témž poměru, v jakém mzdy a úroky klesají. Pokrok v produkci přispívá podstatně jen pozemkové rentě. Poněvadž pak příroda sama přes veškeru prospěšnost důchodu pozemkového neskýtlá, následuje z toho, že soukromé vlastnictví pozemkové není leč mocí, že slouží k osobování si stále většího podílu na produktech kapitálu a práce.¹⁾

¹⁾ Progress and Poverty p. 124.

Tot tedy ortel, jež dle George správně pochopené národní hospodářství nad vlastnictvím pozemkovým pronáší.

a) Než, my odpovídáme nejprve nepřimo: Závěr, k němuž George dospívá, odporuje zřejmým skutečnostem, i jest tedy nesprávný, a proto musí i jeho důkaz býti nesprávný.

A vskutku, co odpovídají statistické údaje ke tvrzení, že pozemková renta pohlcuje relativně stále větší část bohatství národního? Všimněme si ku př. Velké Britannie (Anglie a Škotska), o níž máme zprávy důkladné.

Ve Velké Britanii obnášel veškeren vyšetřený důchod, t. j. summa všech důchodů přes 150 liber šterlinkův: ¹⁾

roku 1843	251,013.000 liber šterl.
roku 1882	565,242.000 » «

Obyvatelstva bylo

roku 1843	19,016.000
roku 1882	30,192.000.

Odhadnutý důchod z vlastnictví pozemkového obnášel ve Velké Britanii

roku 1843	76,228.000 lib. šterl.
roku 1881	174,308.000 » »

Poměr důchodu z majetku pozemkového k veškerému vyšetřenému důchodu obnášel tedy roku 1843 30·4%, roku 1881 pak 32·1%; zůstal tedy po celou tu dobu, přes všeliký vzrůst populace, skorem týž. Při tom však dlužno uvážiti, že podíl na důchodu z vlastnictví pozemkového mezi držbou půdy a držbou domovní velice se změnil. Roku 1858 obnášel důchod z držby půdy 48,915.000 liber šterl., z držby domovní pak 52,143.000 liber. šterl.; r. 1881 činil důchod z půdy 59,311.000 liber šterl., z domovní držby 114,255.000 lib. šterl. Přihlédneme-li tedy pouze k držbě půdy, na niž zákon Ricardův nejbliže se

¹⁾ Následující údaje vzaty jsou ze Schönbergovy knihy »Handbuch der politischen Oekonomie«, I. (2. Aufl.) 687.

vztahuje, následuje z těchto uvedených údajů, že relativní podíl držby této na celém vyšetřeném národním důchodu Velké Britannie byl r. 1881 mnohem menší než roku 1858 a r. 1843. Podíl na důchodu z půdy a provozování polního hospodářství klesal stále více u přirovnání k úžasně stoupajícímu důchodu z industrie, obchodu, plavby a držby domovní. ¹⁾ Tvrzení tedy, že renta pozemková pohlcuje relativně stále větší část jmění národního, stojí ve své všeobecnosti v rozporu se skutečnostmi.

A co platí o Velké Britanii, lze právě tak tvrditi i o pevnině evropské. Rychle a obrovsky vzrůstající jmění nelze zajisté hledati u vlastníků pozemností, nýbrž u průmyslníků, kupcův a bankéřův. Kdyby důkaz Georgeův měl nějakou cenu, musili by majitelé pozemků na Rýně a ve Vestfálsku dnes bohatstvím přímo býti zahrnuti. Ale tomu není tak. Ještě nedávno byla zajisté v pruském sněmě veliká bída jak malorolnictva, tak i velikých statkářův od zástupců vlády a ode všech stran sněmovny veřejně uznána. Velice často může se zajisté selský stav, i když svou vlastní půdu vzdělává, tedy rentu pozemkovou v národohospodářském smyslu sám béře, sotva udržeti. Zcela tytéž nářky o klesání polního hospodářství zaznívají i z Rakouska, Italie, Francie atd. Slyšmež ku př. nářky, jimiž hrabě de Mun a ostatní konservativní poslanci francouzské sněmovny — velikou většinou majitelé pozemků — odůvodňovali svůj návrh na změnu dědické posloupnosti zákonníka občanského (Code Civil, art. 826. a 832.): »Rolnictví ohroženo jest ve svém trvání, klesajíc pod tísníci zlořády, a dosah i potíží této otázky, s níž budoucnost národa jest spojena, jsou všem známy.« A teď přijde Henry George a vypravuje nám jako všeobecnou skutečnost, že důchod pozemkový všude neustále vzrůstá a relativně stále větší část národního důchodu pohlcuje!

b) Než, s touto nepřímou odpovědí nechceme se spokojiti. Můžemeť zajisté i přímo prokázati chybu Georgeova důkazu. George totiž obrací pozornost svou

¹⁾ Schönberg, l. c., p. 688.

ku příčinám, jež rentu pozemkovou zvyšují, a zapomíná při tom skorem úplně na příčiny, jež proti oněm prvním příčinám působí a klesání renty přivodí.

Zajisté, z Ricardova zákona o rentě pozemkové by následovalo, že vždy větší část celého výtěžku národa připadá vlastnictví pozemkovému, kdybychom měli úplně uzavřený stát, v němž obyvatelstvo stále stoupá a všeliký dovoz odjinud jest nemožným. Pak by arci poptávka po produktech půdy byla stále větší: tím by pak ceny jejich, a tedy i renta pozemková, stále stoupaly. Avšak takové země za našich dob není.

Moderními dokonalými prostředky komunikačními sblížily se věru i nejvzdálenější země. Parníky, železnice, telegrafy učinily z celé země jediné veliké tržiště. Produkty Ameriky a Austrálie jsou na prodej na všech trzích Evropy; maso v Sydney a Melbourne zabíjených ovcí požívá se čerstvé v Londýně, obilí Spojených Obcí zaplavuje naše obilní tržnice. Naopak lze výrobky evropské industrie nalézt skorem tak snadno v Japonsku, Kantoně a Haiti, jako v našich městech.

Následkem tohoto užšího spojení světového povstává pak závodění všech zemí na povrchu zemském ve příčině produktů půdy. Stoupnou-li ceny výrobků některé silně zalidněné země až do jisté výše, dovážejí se tam hromadně výrobky cizozemské. Tím však klesnou ceny domácích produktů půdy, a následkem toho klesne i renta pozemková. A tlak ten pocítí snad polní hospodářství ještě více proto, že mzdy dělníků zatím následkem rozkvětu industrie a obchodu, dále následkem stěhování se z venkova do měst nebo i do ciziny stoupaly. I jest tedy hospodáři, zejména maloročníku, mnohem obtížněji nutné síly pracovní a též nutný kapitál v malých obnosech a na malé úroky obdržeti. Všechny tyto příčiny působí arci depressivně též na pozemkovou rentu. — Že pak tyto vývody nejsou smyšlenkami, nýbrž že se skutečnými poměry se shodují, ví každý, kdo zná třeba jen povrchně stav našeho polního hospodářství.

Abychom dále pochopili, že zmíněné přesmykování

národních důchodů ve prospěch renty pozemkové jest pouhou smyšlenkou, třeba si zajisté jen vzpomenouti na to, že nehody nepodařené žně následkem mrazů, krupobití, povodně, dobytčího moru a pod. většinou zase jen majitele pozemků stihnou, kdežto v průmyslových a obchodních kruzích takovéto události následkem snadného opatření si cizozemských výrobků sotva se pocitují. — Ať nikdo nenamítá, že se může majitel pozemků teď proti takovýmto nehodám pojištěním snadno zabezpečiti. Snadnost ta zde arci jest, avšak pokud neexistují mezi statkáři samými na vzájemnosti založené ústavy pojišťovací, jest pojištění jenom daní, již polní hospodářství kapitálu platí, tedy novou cestou, po níž důchodu z pozemku ne držbě pozemkové, nýbrž kapitálu se dostává.

Kdo by konečně nevěděl, jak veliká část důchodů z polního hospodářství putuje následkem prodlužení stavu selského na pevnině k pokřtěným i nepokřtěným židům, kteří dovedou bídy a nesnází sedláků využítovati? Lichva pohlcuje v Německu velikou část důchodu pozemkového. A že takové poměry nezůstávají bez účinku na rentu gruntovní, rozumí se samo sebou.

O daních, jež za našich dob pozemky tak krutě tíží a jimž se vlastníci pozemků nemohou tak snadno vyhnouti jako majitelé kapitálů, nechceme ani mluvit; také o tísnici povinnosti vojenské, jež pro polní hospodáře s mnohem větší jest škodou, než pro některé jiné třídy obyvatelstva, pomlčíme.

To, co bylo řečeno, dostačuje věru úplně k tomu, aby bylo zřejmo, jak nesprávně jest tvrzení Georgeovo, že v š e o b e c n ě vždy větší část národního důchodu plyne jako pozemková renta do kapes vlastníků pozemků.

Tím pak odstraněn též z velikého dílu základ opovážlivé spekulace pozemkové. Neboť spekulace ta bude se jen tehdy rozmáhati, lze-li očekávati veliké renty gruntovní. Ostatně však my nehájíme neobmezené svobody koupě a prodeje vlastnictví pozemkového, a ještě méně jest nám takováto svoboda nejvyšším ideálem, k němuž spěti dlužno. My tvrdíme jen: Z nahodilého zneužívání, jakéž se s vlastnictvím pozemkovým tropí,

nenásleduje, že se toto vlastnictví musí odstraniti. Nechť zabrání se zneužívání, ale ať zachová se užívání řádné. Pokud má lékař zdravý rozum, neutíná svému pacientu hlavu, chtěje ho zbaviti bolesti zubů.

Možná, že v severní Americe následkem tamějších zvláštních poměrů spekulace s půdou zvlášť škodlivou se jeví a časem hospodářské krise působí. Obyvatelstvo tam zajisté rychle stoupá; vždy nové kraje, jichž se byl posud pluh nedotekl, se vzdělávají. Takové okolnosti arci ku spekulaci dráždí. Avšak to jsou zvláštní poměry, jež vyžadují zvláštních prostředkův a neopravňují nijak ku všeobecným závěrům, k nimž George abstraktními národohospodářskými úvahami dospívá.

2. Avšak, odpovídá nám Henry George, kam pak tedy plyne to rostoucí bohatství národní? Vždyť produkt = renta + úroky + mzdy. A tu již jest jisto, že přese vši stoupající kulturu úroky a mzdy nestoupají; dostává se tedy přírostku produktu jen gruntovní rentě čili vlastnictví pozemkovému. — Toť druhý důkaz Georgeův pro ustavičný vzrůst relativního podílu pozemkové renty na jmění národním.

Zde tvrdí se tedy dvě věci: Přese vši stoupající produktivitu a) nestoupají úroky, b) nestoupají mzdy, tedy neroste též jejich relativní podíl na celkovém jmění: proto musí růsti renta pozemková.

a) Všimněme si nejdříve prvního tvrzení ve příčině úroků či kapitálu. Kapitálem rozumíme všechny pracovní prostředky, vyjímajíc přírodu a lidskou práci, tedy nejen peníze, nýbrž i stroje, továrny, obchodní prostředky a pod.

Jest tedy správně tvrzení Georgeovo: Při vzrůstající produktivitě úroky nerostou, ba mnohdy i klesají?

Odpovídáme rozlišováním: Rozumějí-li se úroky jen úroky jednotlivé určité summy kapitálu, může býti tvrzení to správně. Avšak rozumí-li se úroky souhrn všech úroků, jež na všechny části pohotově jsoucího kapitálu vypadají, jest tvrzení to ve své všeobecnosti nesprávně.

By to bylo jasno, dostačí jen vzpomenouti si na to, že pohotově jsoucí kapitál není nezměnitelný, nýbrž

že ve kvetoucí kulturní zemi rychle se vzmáhá. Následkem toho může se snadno státi, a zhusta se to též stává, že úroky jednotlivých částí kapitálu se zmenšují, tak že úroky ku př. s 10% na 5% nebo 4% klesnou. Přes to však mohla celková suma všech na značně rozmnožený kapitál vypadajících úroků stoupnouti. Jestliže u jednoho stolu sedí 20 hostův a u druhého 5, jestliže dále u prvního stolu rozdělí se 10 liber chleba, u druhého pak jenom 5, sní se u prvního stolu dvakrát tolik chleba jako u stolu druhého, ačkoliv každý jednotlivý host u prvního stolu dostane jen polovičku toho, co host u stolu druhého.

Pokud některá země teprve na počátku nového rozvoje kulturního se nalézá, má jen málo obyvatelstva a ještě málo spořádané politické a sociální poměry, jest tu průměrně málo kapitálu, za to však snad rozsáhlé, mnohoslibné pole k spekulativním, výnosným podnikům. Proto jest kapitál hledán, vypůjčování však spojeno s velikým risikem. Následkem toho jsou úroky vysoké. Tak platilo se dříve v Kalifornii 20%, a ještě více. Dnes naproti tomu úroky klesly, protože rozvoj přišel již do klidnějších, spořádanějších kolejí, kapitál obrovsky vzrostl, a též pracovní síly následkem přistěhování, zvláště z Číny, staly se mnohem lacinější. Přes to však vypadá dnes v Kalifornii na celkový kapitál mnohem větší podíl nově produkovaného bohatství nežli dříve.

Užijeme-li zmíněného rozlišování při důkazu Georgeově, lze vadu jeho snadno nalézt. Ve formuli: »Produkt = pozemková renta + úroky + mzdy« znamená »produkt« celý přírůstek bohatství, jež národ v určité době, ku př. jednoho roku, obdrží. I značí tedy též činitel »úroky« nikoliv úroky jednotlivé části kapitálu, nýbrž celkovou sumu úroků všech částí kapitálu. Ta však při stoupající kultuře se nezmenšuje, jakož George tvrdí, nýbrž průměrně roste.

b) Právě tak jako tvrzení, že podíl kapitálu na bohatství národním stále se zmenšuje, jest nesprávné též druhé tvrzení, že relativní podíl práce na celkovém jmění národa (mzda) stále se zmenšuje.

George drží se arci oné, v národohospodářství od

mnohých uznané a zvláště od Lassalla užití zásady, dle níž mzdy přes veškeren pokrok produkce nesou se k tomu, aby klesly na nejmenší míru toho, co nutno k zachování života a rozplozování.¹⁾

Avšak i kdyby zásada tato bez obmezení se připustila — a dle našeho náhledu bez podstatného obmezení se připustiti nedá²⁾ — nebylo by tím pro tvrzení Georgeovo nic získáno; neboť tvrzení Georgeovo bere slovo »mzda« v hořejší formuli (produkt = renta + úroky + mzdy) ve zcela jiném smyslu nežli národohospodáři v zásadě právě uvedené, a tak dopouští se George záměny, již by se do muže tak ostrovtipného a tak vzdělaného neměl nikdo ani nadíti.

Jak George sám zcela správně nás poučuje, může se slova mzda (wages) užití ve dvojím smyslu: ve vlastním a přesném smyslu značí tolik jako odplata za pronajatou práci (compensation for hired labor), v přeneseném a širším smyslu tolik jako výnos nebo zisk práce (all earnings for exertion). V tomto širším slova smyslu rozumí se pak mzdou vše, čeho prací se nabude. Mzdou rolníkovou jest bohatá žeň, pokud jest plodem jeho námahy, jeho píce a jeho zkušenosti; mzdou kupcovou jest zisk, jehož kupec svou činností z svého obchodu nabývá.

Rozumí-li se ve formuli: »Produkt = renta + úroky + mzdy« mzda ve vlastním slova smyslu, jest formule ta nesprávná. Neboť kde jest část produktu, jež vypadá na pílí, dovednost, vynalézavost podnikatelovu, obchodníkovu atd.? Zisk práce a podnikatele nemůže přece zřejmě pokládán býti za mzdu ve vlastním slova smyslu, t. j. za odplatu za pronajatou práci.

Jestliže tedy někteří národohospodáři s Lassallem a jinými socialisty tvrdí, že mzda kloní se k tomu, aby klesla na nejmenší míru toho, co k zachování života a rozplozování jest nutno, mluví, jak již řečeno, o mzdě v užším a vlastním slova smyslu. Proto chtějí

¹⁾ Progress and Poverty p. 203.

²⁾ Viz o tom náš spis: »Der Socialismus« (6. Aufl.) str. 100. nn.

těž socialisté, jakož tvrdí, námezdní porobu v každé podobě odstraniti a dělníka námezdního z panství kapitálu vysvoboditi. Nemohli bychom věru uvéstí žádného národohospodáře, jenž by se byl kdy odvážil ke tvrzení, že všechny na práci vypadající důchody průmyslníků, kupců, bankéřův atd. kloní se k tomu, aby klesly na to, co k zachování života jest nutno. To tvrdí, jakož řečeno, jenom o námezdních dělnících, zvláště pak o dělnících továrních.

I nemůže tedy George ve prospěch své formule: »Produkt = renta + úroky + mzdy« dovolávati se uvedené zásady národohospodářů, jelikož tito mluví o mzdě ve zcela jiném, mnohem užším smyslu. Přes to však činí tak ve spise svém na četných místech, manevruje takto stále s dvojznačným slovem, jež má v obyčejné mluvě zcela jiný smysl nežli ve vědě národohospodářské. Vše, co národní hospodářství o mzdě v užším slova smyslu praví, obrací na mzdu v širším slova smyslu a na tom staví pak své nájezdy proti rentě pozemkové a vlastnictví soukromému. Takovouto záměnu pojmů lze sice omluviti u nějakého advokáta, avšak u učitele národohospodářství, jenž svou vědu na nových základech zbudovati chce, jest neodpustitelná.

Jest tedy — jakož z našich posavadních vývodů jest zřejmo — nedokázáno, ano nesprávně, že při stoupání produkce vždy větší část bohatství národního ke škodě kapitálu a práce přechází na soukromé vlastníky pozemkové. A tím vyvráceny jsou též národohospodářské námitky Henryho George.

HLAVA III.

Soukromé vlastnictví pozemkové a přirozené právo.

Národohospodářské důkazy, jimiž Henry George soukromé vlastnictví pozemkové potříti se snaží, se rozhodně nezdařily. O tom, doufáme, čtenář se přesvědčil.

Avšak George přiložil sekeru svou ještě hlouběji ke kořenům vlastnictví pozemkového. Dle něho totiž vlastnictví pozemkové nejen že působí zlobivě na rozdělení bohatství, nýbrž odporuje přímo přirozenému právu. Tedy není prý, jak obecně za to se má, institucí přirozenoprávní, nýbrž právu přirozenému zcela se protiví.

1. Předběžné pojmy.

Nežli však ohlédáme důvody, jež George pro smělé tvrzení své uvádí, jest nutně třeba, bychom se nejprve dorozuměli o některých pojmech, jež budou tvořiti základ našich dalších vývodův.

Co jest právo vlastnické?

Právem ve vlastním a subjektivním smyslu, jež tvoří předmět spravedlnosti směnné, rozumí se mravní moc (mohutnost), nějakou věc jako svou míti a jiné od samovolného jí užívání vyloučiti.

Co tím chceme říci, zoveme-li nějakou věc svojí? tvrdíme-li: tato věc jest má, patří mně; onano věc jest tvá, patří tobě? Tím chceme říci, že věc ta nalézá se k nám ve zvláštním, užším vztahu, jímž určena jest k našemu užívání a prospěchu.

Rozeznávají se práva věcná (ius in re) a práva k pohledávání (ius ad rem — Forderungsrechte). Při

právu věcném patří věc, již právo se týká, již nám, tak že smíme s ní svobodně nakládati jako se svou. Při právu pohledávkovém máme na-proti tomu jen právo žádati, aby nám nějaká věc byla odstoupena a naší učiněna. Takovým právem jest právo věřitele, aby v ustanovený čas jistinu od dlužníka obdržel.

Právo vlastnické (*dominium proprietatis*) patří mezi práva věcná; přece však není každé právo věcné právem vlastnickým. Právem vlastnickým rozumí se jenom ono právo věcné, jímž smíme trvale s nějakou věcí jako se svou ke svému užitku s vyloučením všech ostatních svobodně nakládati. Proto zove se též úplným, výlučným panstvím nad nějakou věcí.

Rozeznáváme ku př. nájemce a vlastníka pozemku. Nájemce má k pozemku jen právo požitkův, a to dle práva odvozeného a podřízeného. On musí jiného uznati jakožto vlastního pána pozemku, jemuž k pozemku tomu vyšší právo přísluší. On nemůže věc, nýbrž jen brání požitků po určité době zváti svým. Vlastníku oproti tomu přísluší per se úplné právo disposiční k věci, a sice bez ohledu k jinému člověku, jemuž by vyšší právo k věci té příslušelo. Přece však může toto právo někdy býti obmezeno nebo vázáno (*dominium imperfectum*). Něco jiného jest totiž právo a něco jiného jest užívání práva. Jenom právo všestranného disponování nějakou věcí jest podstatnou částí práva vlastnického, nikoli však užívání práva toho. Tak má nedospělý dědic po smrti zůstavitelově pravé právo vlastnické ke zděděným statkům, jest skutečným jich vlastníkem, a přece nemá užívání svého práva vlastnického.

Též kdo svůj dům nebo svůj statek pronajme, podrží disposiční právo k těmto statkům, avšak užívání jest smlouvou pachtovní obmezeno. Následkem toho může ještě jen potud práva svého užívat, pokud právo nájemcovo to dovoluje. Přestane-li smlouva, připadá opět vlastníkovu samo sebou plné užívání.

Předmětem úplného lidského práva vlastnického čili vlastnictvím v objektivním smyslu jsou jenom vnější, hmotné věci. Proto také od starších vykladačů

práva římského skorem všeobecně a také od theologů zhusta definuje se právo vlastnické jako *d o k o n a l é* *d i s p o s i č n í* *p r á v o* *k* *n ě j a k é* *h m o t n é* *v ě c i* *v* *m e z í c h* *z á k o n í t ý c h*.¹⁾

Z tohoto posledního dodatku: »v mezích zákonitých« následuje již, že ani právo Justinianské neznalo nikdy absolutně neobmezeného práva vlastnického. Nejen že v křesťanském právu římském podřízenost každého lidského práva vlastnického pod svrchované vlastnické právo Boží nikdy popírána nebyla, nýbrž i ta zásada měla všeobecnou platnost, že zákon nejen dovolené, nýbrž i platné užívání vlastnictví, zvláště vlastnictví pozemkového, dle nutných požadavků veřejného blaha obmezovati může. Důkazem toho jsou tak zv. *legální služebnosti*, jež k vůli veřejnému prospěchu disponování vlastnictvím pozemkovým častěji obmezovaly a tím zřejmě aspoň prakticky uznávaly zásadu, že právo vlastnické vázáno jest na meze blahem veřejným stanovené.

2. Jest práce jediným pramenem práva vlastnického?

Vraťmež se nyní k H. Georgeovi. Otázka zní takto: Může soukromá osoba (fysická osoba) nebo soukromá společnost (osoba mravní) státi se vlastníkem pozemku? H. George připouští, že každý může nabývati vlastnictví k věcem movitým, ku př. k nástrojům, strojům, stádům, náradí atd. Avšak tvrdí, že vlastnictví soukromé osoby nebo soukromé společnosti k pozemkům, t. j. k polím, lukám, lesům, pastvištím, dolům atd., odporuje právu přirozenému, že jest tedy nespravedlivo.

Jeho důkaz lze pojati v následující syllogismus: Jednotlivý člověk může jen to zváti svým vlastnictvím,

¹⁾ *Jus pertecte disponendi de re corporali nisi lege prohibeatur. Bartolus.* — Návrh k občanskému zákonníku pro říši německou (Právo věcné, oddíl IV. tit. 1. § 848.) praví: »Vlastník věci má právo, s vyloučením jiných dle libovůle jednati a o ní rozhodovati, pokud obmezení tohoto práva zákonem nebo právy třetích osob odůvodněna nejsou.«

co jest produktem jeho práce; půda však není produktem jeho práce: — proto nemůže zváti půdu svým vlastnictvím

Kdo připustí hořejší návěst tohoto důkazu, musí arci připustiti též závěr. Neboť možno-li míti právo vlastnické jenom k produktu práce, je-li tedy práce jediným pramenem práva vlastnického, následuje z toho nutně, že k půdě jako takové žádného neobmezeně trvalého práva vlastnického nabyti nelze. Jeť tato zde již před všelikou prací a poskytuje člověku mnohých výhod, jež jsou na práci nezávisly.

Lze arci namítati, že rolník věnoval pozemku svému práci a kapitál, a může býti velmi mnoho případů, kde dá se sotva rozhodnouti, kolik z hodnoty pozemku přičísti dlužno práci a kapitálu. Avšak z toho následuje jen, že má rolník právo, plody své práce sám sklízeti, nikoli však, že má právo, jiné trvale od spoluzžívání půdy vylučovati.

Snad se řekne: Vlastník vynakládá na pole stále novou práci, i může tedy vždy znovu jiné od spoluzžívání jeho vylučovati, aby plody své práce obdržel.

Odpovídáme: Je-li práce jediným titulem vlastnictví, odkud bere držitel pozemku právo, aby trvale jiné od svého pozemku vylučoval, chtějí-li tito též pozemek tento vzdělávati, zvláště nelze-li již jiných pozemků dostati? Nechť má právo, by za práci již vynaloženou byl odškodněn: avšak právo, jiné trvale vylučovati od výhody, jíž půda jakožto podmínka a místo práce skýtá, nedá se z pouhého práva k produktu práce odvoditi.

Avšak hořejší návěst, od níž H. George vychází, není správná, a tím padá i jeho důkaz. Není práce ani původním ani výlučným pramenem práva vlastnického, jakož George tvrdí.

Práce není původním pramenem práva vlastnického. Slyšmež, co George pro své tvrzení uvádí: »Co uděluje člověku práva, by mohl o nějaké věci říci, že jest jeho? Co jest toho příčinou, že všichni jeho výlučné právo proti každému uznávají? Zdaž ne v prvé řadě právo člověka na sebe sama, na užívání svých schopností a na užitek výnosu své práce?« ... »Jako

člověk patří sám sobě, tak patří mu i v konkrétní formu zaměněná práce.«

Z těchto vět nenásleduje však v podstatě nic více, než že má člověk právo na produkt své práce, že tedy práce jest též pramenem práva vlastnického. Ostatně však ani zásada, od níž George vychází, totiž, že člověk patří sám sobě, není správná. Člověk zajisté není svým vlastním pánem nebo vlastníkem svých schopností. Se vším, co jest, patří Bohu jako svému vlastníku a pánu. Ale člověk má požitkové právo ke svým schopnostem a proto může žádati, aby mu nikdo ve svobodném jich užívání nepřekážel; ano, on může per se plod své práce zváti svým vlastnictvím. Avšak z toho nenásleduje, že jest práce původním titulem vlastnictví.

Aby to lépe bylo zřejmo, musíme dobře rozeznávat dvojí právo: právo k nabývání vlastnictví a právo vlastnické. Ono — toť pouze všeobecná, na žádný předmět zvlášť se nevztahující oprávněnost, moci vlastnictví nabývat; toto naproti tomu jest svobodným disposičním právem k nějaké určité věci jako věci naší.

Právo k nabývání vlastnictví má každý člověk od prvního okamžiku svého bytování. I nejchudší žebrácké dítě jest od kolébky právem tímto obdařeno. Ono může vlastnictví nabývat, třeba i milionářem jednou se státi. V tomto právu jsou si lidé per se rovni; nikdo nemůže jinému říci: já mám zrozením větší právo k nabývání vlastnictví než ty. Proto nemůže též právo toto záviseti na práci jednotlivcově. Spíše věru tvoří nutnou podmínku a základ, abychom nějakou skutečností mohli se státi vlastníky nějaké určité věci. Bez tohoto práva nemohla by nám ani nejnamahavější práce nikdy získati vlastnického práva k určité věci. Neboť, sama o sobě uvažována, jest práce pouhou skutečností jako každá jiná. Někaká skutečnost může však jen ve spojení se všeobecnými právními zásadami právo vlastnické založiti.

Pro toto právo k nabývání vlastnictví jest nám tedy hledati hlubší a všeobecnější důvod nežli jest práce. A tento důvod spatřovala křesťanská filosofie právní od pradávna ve vůli Tvůrce a Řiditele všech

věcí. Moudrost Boží nutká nás k tomu, bychom za to měli, že Bůh lidi všemi těmi právy opatřil, jež jim průměrně k jejich zachování a vývoji jakož i k plnění jejich povolání ve společnosti jsou nutna; avšak právo k nabývání vlastnictví patří k těmto nutným právům: i opatřil tedy právem tímto všechny lidi bez výjimky. Neboť udělení práv přirozených neřídí se dle toho, co výjimečně, nýbrž dle toho, co všeobecně a průměrně se vyžaduje.

H. George též práva tohoto nijak nepopírá, nýbrž popírá jen, že se právo to vztahuje na půdu. Avšak tážeme se: co opravňuje ho k takovému obmezování? Z práva nabyvatele vlastnictví nedá se věru takovému obmezení odvoditi. Bůh dal nám právo k nabývání vlastnictví zcela všeobecně, bez obmezení. A bez obmezení bylo právo to až podnes od celého lidstva vykonáváno. I komu přísluší tedy, právo to na některý druh statkův obmezovati? Nejsou-liž všechny vnější věci stejným způsobem prostředky pro člověka: louky a pole právě tak jako nástroje a prostředky obživné? Ba není-liž možnost nabývání vlastnictví pozemkového nutnou a nepostrádatelnou podmínkou vývoje a trvalého existování rodin, bez nichž zdárný rozvoj společnosti a dědičnost mravních a náboženských tradicí lidstva byly by nemožny?

3. Jest práce původním titulem nabývacím?

Avšak není snad práce aspoň původním titulem vlastnictví či titulem nabývacím? I když se totiž předpokládá, že má člověk přirozeností všeobecné právo k nabývání vlastnictví, jest přece ještě další otázka: čím nabývá práva vlastnického k nějaké určité věci, ku příkladu k nějakému šatu nebo k určitým plodům? Neboť aby takové právo vlastnické povstalo, jest nutna zřejmě nějaká skutečnost, mocí kteréž člověk nějakou věc může pokládati za svou. Nuže dle George jest touto původní skutečností, na níž se právo vlastnické k určité věci zakládá, práce.

Proti tomu tvrdíme se všemi katolickými učiteli práva, že nikoli práce, nýbrž o k u p a c e (zabrání, při-

vlastnění) jest původním titulem nabývacím. Bůh stvořil zajisté pozemské statky pro lidi, ale nikomu zvlášť jich nepřidělil. Spíše panovalo od počátku, jakž učitelé práva se vyjadřují, *n e g a t i v n í* společenství statkův. Statky nepatřily ještě žádnému určitému vlastníku; byly tedy ničí (*res nullius*), avšak mohly od každého býti zabrány. Platilo tu tedy právní úsloví: *Prior tempore, potior iure*. Arciž k přivlastnění (*occupatio*) nepatří jen pouhá vůle, nýbrž požadují se též vnější činy, jež tuto vůli jiným projevují, ku př. označení věci jakožto předmětu v soukromém vlastnictví se nalézajícího. Touto podmínkou překazí se samo sebou přivlastňování bezměrné.¹⁾

Jakmile tedy někdo nějakou ještě ničí věc pro sebe k výlučnému užívání trvale v držení ujal, ať to byly plody polní nebo zvířata nebo pole, stal se jejich vlastníkem a mohl tedy jiné od libovolného spoluužívání jich vyloučiti. Tím neporušil práva nikoho, nýbrž užil jenom práva sobě k nabývání vlastnictví uděleného. A totéž právo, jako on, měli též všichni, kdož po něm na této zeměkouli se zjevili, a budou je míti všichni, kdož ještě na zemi se vyskytnou. Také dnes není ještě toto právo okupace věcí ničích bezvýznamno. Pozemky jsou již arci jen zřídka ještě — aspoň v zemích civilisovaných — ničí; avšak ohledně věcí movitých jest též v nejzalidněnějších krajinách Starého Světa okupace původním a nikoli nepatrným titulem vlastnickým. Lovec, jenž zvěř v lese a ptáka v povětrí zastřelí, — rybář, jemuž se poštěstí ryby do své sítě dostat, stávají se okamžikem okupace vlastníky své kořisti. Kdo najde drahé kameny, perly nebo mušle, kdo má zálibu ve sbírání květin nebo chytání motýlů, stává se okamžikem okupace vlastníkem jich. Kolik chudých poblíž velikých měst živí se sbíráním divokých plodů, předpokládajíc, že jim právo to nebylo zkráceno! Budiž vzpomenuto dále věcí odhozených nebo opuštěných, jež též pouhým zabráním stávají se vlastnictvím soukromým.

Nebudiž namítáno, že též *o k u p a c e* jest *p r a c í*,

¹⁾ Viz naši »*Moralphilosophie*« II. 259. nn.

že tedy i dle našeho názoru jest přece práce původním titulem nabývacím. Neboť, když socialisté a s nimi H. George v syllogismu svrchu uvedeném o práci mluví, nerozumí tím každou lidskou činnost, nýbrž pouze činnost produktivní, nové hodnoty tvořící nebo aspoň dané hodnoty zvyšující. Soukromým vlastnictvím může totiž dle George býti jen to, co lidská práce způsobila.¹⁾ Právě proto nemá býti půda vlastnictvím soukromým, protože není produktem lidské práce.

Že George vskutku nerozumí práci každé činné osvědčení lidské, dokazuje prudká polemika jeho proti o k u p a c i jakožto původnímu titulu nabývacímu. Odvozování práva vlastnického z přivlastnění čili okupace jest dle něho rozumu nejvíce se přičícím způsobem založení práva vlastnického ohledně pozemností!²⁾ A proč? George odpovídá patheticky: »Časná přednost okupace má skýtati výlučný, věčný titul právní k povrchu zemskému, na němž dle přirozeného řádu nesčetná pokolení mají se vystřídati? Měla snad první generace lepší právo k této zemi než my?«

Toto pathetické volání zní poněkud komicky, neboť dokazuje, že H. George nemá o přivlastnění správného názoru. Okupace sama neuděluje zajisté žádného věčného práva vlastnického. Vlastnické nároky prvního okupanta smrtí zanikají. Avšak tento má jako každý vlastník právo, dědice svého vlastnictví označiti nebo aspoň žádati, aby jeho rodina v jeho práva nastoupila. Právním titulem druhé generace není tedy okupace, nýbrž právo dědické. Chce-li však H. George oprávněnost posloupnosti dědické popíráti, musí tak činiti i ohledně statků movitých, nebo má aspoň povinnost dokázati, proč movité statky mají býti dědičnými, nikoli však statky nemovité. Důkazu toho však posud nepodal.

¹⁾ Things which are the produce of human labor, nebo jak na jiném místě se praví: Things which embody labor, — are brought into being by human exertion. — Progress and Poverty p. 242.

²⁾ L. c., p. 247.

4. Georgeovy námitky proti nabývacímu titulu přivlastnění.

Pomocí přirovnání chce nám George ukázati, že okupace nemůže zakládati výlučné právo vlastnické k pozemku. »Má snad host, jenž nejprve se dostavil, právo zabrániti obsazení všech sedadel a žádati, by nikdo, kdo na podmínky jím předepsané přistoupiti nechce, hostiny účastniti se nesměl? Má snad ten, kdo první u vchodu do divadla vstupenkou se prokáže a nejdříve tam vejde, právo, aby jakožto první příchozí dvěře zavřel a sám představení obcoval?«¹⁾

Tímto přirovnáním poráží H. George sebe sama, jakž to již u Cicerona²⁾ a sv. Tomáše Aquinského³⁾ byl mohl nalézt. Kdo nejprve do divadla přijde, nemá práva, jiné od divadla vyloučiti; ale má právo, místo si vybrati a je proti každému si hájiti. Kdo by ho s tohoto místa proti jeho vůli zapudil, dopustil by se na něm bezpráví. — A právě tak se to má s okupací této země. Bůh vykázal lidem celou širou zemi za obydli a pole práce. Kdo se nejprve na zemi zjeví, může si své bydliště dle libovůle vybrati, může své pole ohraditi, svůj dům si vystavěti a obé zváti svým vlastnictvím, dokavad žije. Pozdější příchozí mohou si též svá bydliště zvoliti, ale nemají práva, toho, kdo nejdříve přišel, z domu vypuditi. Úplně táž práva přísluší i jejich nástupcům, až poslední místo na zemi nalezne svého vlastníka. Tato doba jest ostatně, pohlédneme-li na nové části světa a na vnitřek Afriky a Asie, ještě hezky daleka.

Kde obyvatelstvo rychle stoupá, tam ovšem nebude záhy volné půdy. Všechny stolice jsou již obsazeny. Avšak na štěstí není každému k zaopatření v tomto světě nutno, aby byl vlastníkem pozemků, zvláště dnes, kdy industrie, obchod, řemesla, povolání úřednické, učenécké, spisovatelské nebo umělecké tak mnohým dostatečného nebo i bohatého zaopatření poskytují. Proto

¹⁾ Progress and Poverty p. 248.

²⁾ De finib. c. 20.

³⁾ S. Theol. 2. 2, qu. 66, a. 2. ad 2.

také uznání soukromého vlastnictví pozemkového není, jak George tomu chce, stejnoznačno s tvrzením, že jedni mají lepší právo existence než druzí. »Stejné právo všech k užívání půdy jest právě tak jasné, jako stejné právo všech k dýchání vzduchu; — právo to prohlášeno faktem jejich bytování. Neboť nelze nám za to míti, že jedni mají právo, na tomto světě bytovati, druzí však nikoli.« ¹⁾

Právo existence mají zajisté všichni lidé stejným způsobem. Ten nejbohatší a nejmocnější nemá lepšího práva, zde existovati, než ten nejchudší žebrák. Právo to však nehlásá nic jiného, než že každý lidský život proti všem neoprávněným přehmatům má býti posvátným a neporušitelným; dále obsahuje oprávněnost, v případě svrchované nouze (in extrema necessitate) vzít si to, co k zachování života jest nutno, kdekoli se to nalezne, jelikož dle úmyslů Stvořitelových musí v tomto případě právo vlastnické ustoupiti před vyšším právem člověka, před právem na život. Konečně pak s právem na život uděleno lidem všeobecně též právo k nabývání.

Avšak z tohoto rovného práva na život neplyne právo na skutečnou držbu rovných prostředků k pojištění svého bytí. Kdo tvrdí opak, musí důsledně odsouditi nejen vlastnictví pozemkové, nýbrž vůbec každé vlastnictví nebo aspoň každou nerovnost též vlastnictví movitého, tedy každý rozdíl mezi boháči a chudými. Jestliže věru někdo lepší právo na život proto si osobuje, jelikož se zove vlastníkem kusu země, možno říci totéž o vlastníku továrny, banky, obchodu. Neboť průmysl, obchod, peníze jsou dnes právě tak dobrými prostředky k životu jako držba pozemková. Avšak dnešního soukromého vlastnictví statků movitých H. George dotknouti se nechce. Nemá tedy též práva, odsuzovati soukromé vlastnictví pozemkové.

Z našich posavadních vývodů plyne, že práce není p ů v o d n í m titulem vlastnictví. Z toho pak zřejma sama

¹⁾ Progress and Poverty p. 243. Podobně ve spise »Otázka pozemková« str. 31.: »Má-li novorozené dítě stejné právo na život, má též stejné právo na půdu.«

sebou správnost i druhého tvrzení našeho, že práce není jediným pramenem vlastnictví soukromého. Tím však padají i všechny důsledky, jež George s protivným tvrzením svým spojuje.

5. Důkazy Georgeovy pro tvrzení, že práce jest jediným titulem nabývacím.

Ještě jest nám ohledati další důvody, jimiž snaží se Henry George prokázati, že jest práce jediným pramenem vlastnictví, aby tak mohl potírati oprávněnost soukromého vlastnictví pozemkového. Arciž setkáme se tu často jen s opakováním týchž tvrzení nebo s neodpuštělným zaměňováním. Příklad máme hned tuto.

»Uznání nějakého jiného titulu vlastnického jest s právním titulem práce neslučitelné, ba tento ruší.«¹⁾ Toť tvrzení Georgeovo námi již vícekráté popírané. »Má-li někdo oprávněný titul vlastnický k produktu své práce, nemůže nikdo právem míti titul vlastnický k něčemu, co není produktem práce vlastní nebo práce někoho jiného, od něhož toho právně nabyt.«²⁾ Toť jen ono hořejší nesprávné tvrzení v jiné formě. Než slyšme dále: »Neboť právo, svého produktu práce požívati, nemůže obstáti bez práva svobodného užívání příležitostí k práci (opportunities) přírodou skýtaných.«³⁾

Co řekl by čtenář tomuto tvrzení: Právo truhláře na stůl jím zhotovený nemůže obstáti bez práva, aby si směl svobodně z lesa dříví na stoly přinést? Závěr Henryho George není o nic lepší. Zaměňuje zřejmě právo k produktu práce s právem k produkování. Prvé může obstáti bez druhého, a též druhé nezahrnuje ještě nutně právo, býti vlastníkem půdy Každý má právo, pro sebe sama produkovati, jestli se mu podaří, látku k produktivní práci řádně ve své soukromé vlastnictví dostati. Jenom kdo svůj vlastní kus dřeva zpracuje, nebo své vlastní pole vzdělává, může produkt své práce zváti svým

¹⁾ Progress and Poverty p. 240.

²⁾ L. c., p. 242.

³⁾ L. c., p. 242.

vlastnictvím. Není-li však materiálu vlastního, musí svou pracovní sílu pronajati a má za to právo na příslušnou mzdu. Avšak produkt práce nepatří v tomto případě jemu, nýbrž vlastníku látky, v jehož službách pracoval.

Henry George tvrdí dále: »Mohou-li si neproducenti osobiti jakožto rentu pozemkovou část prací produkovaného bohatství, upírá se producentům pro tuto část právo na plody jejich práce.«

Ovšem, kdyby tomu bylo tak; avšak to jest zcela nesprávně. Setkáváme se tu s novým základním bludem v názorech Georgeových. Tento národohospodář předpokládá totiž na tomto místě, co na jiném místě šířeji snažil se dokázat, totiž že celý produkt, jehož práce a kapitál na půdě docílí, jen těmto oběma faktorům přičísti se má; půda poskytuje dle něho jen příležitost k produktivnímu upotřebení

práce a kapitálu. »Proto také nepochází renta nebo cena půdy od její produktivnosti nebo užitečnosti. Ony nepředstavují posily půdou produkci poskytnuté, nýbrž jednoduše moc, část výnosu produkce si zajistiti.«¹⁾

Toto tvrzení jest, jak již naznačeno, bludem, jenž má pro celou theorii Georgeovu osudné důsledky. Jeť arci pravda: aby pozemek měl hodnotu směnnou a rentu přinášel, požaduje se jako podmínka, aby země byla zalidněna a aby nebylo tam žádné volné, kultivace schopné půdy. Avšak, tuto podmínku předpokládajíc, zůstává přece pravdivo, že výnosnost nebo užitečnost půdy jest rozhodujícím faktorem při určování její hodnoty a její pozemkové renty. Louka na Rýně nebo na Mosele má mnohem vyšší hodnotu, nežli louka téhož výměru na Eifelu nebo Harcu. Proč? Aby na to odpověď dána byla, k tomu věru hlubokých studií národohospodářských není zapotřebí. Každý sedlák by Henryho George o tom poučil, že zjevně má svou příčinu ve větší výnosnosti luk na Rýně a Mosele. Též u jiných směnných hodnot, ku př. u oděvu, prostředkův obživných, náradí, požaduje se jako nutná podmínka hodnoty směnné, aby zde byli lidé, kteří jich postrádají

¹⁾ L. c., p. 122.

a potřebují. Avšak to předpokládajíc, závisí hodnota jejich podstatně na jejich prospěšnosti.

Příklad posléze uvedený ukazuje nám, že Henry George svojí zásadou, že práce jest jediným titulem vlastnickým, důsledně k tomu jest veden, aby též movité vlastnictví z velké části pochybným učinil. Co jest toho příčinou, že socha z mramoru nebo jemného ebenového dřeva má větší hodnotu nežli socha ze dříví jedlového? Částečně arci pochází to odtud, že náklad na zřízení a výlohy pracovní u jedné jest mnohem větší než u druhé; avšak to není důvod jediný. I když předpokládáme, že na dvě sochy stejná práce byla vynaložena, bude míti přece ta z nich vyšší hodnotu, jež z lepší, trvanlivější, krásnější látky jest zhotovena. Je-li tedy práce jediným pramenem vlastnictví, nemá umělec žádného nároku na tuto nadhodnotu a musí ji vrátiti.

Mysleme si dále hledače diamantů v Jižní Africe nebo vypěrače zlata v Kalifornii, jemuž tak přálo štěstí, že se poměrně v krátké době s pěkným jměním do Evropy vrátiti může. Mají tito oba právo, aby své jmění považovali za pouhý plod své práce? Odkud to, že první za dva diamanty, jež se stejnou námahou našel, tak nestejnou cenu obdrží, za jeden snad několik tisíc tolarů, za druhý snad ani sto? Může tuto nadhodnotu pokládati snad za plod své práce? Zcela jistě nikoli.

Socialista mohl by tedy Henryho George napodobiti a nejen ohledně půdy, nýbrž i ohledně všech jiných věcí, jež část své hodnoty přírodě vděčí — a z toho jen málo jich činí výjimku — patheticky zvolati: Není-liž práce jediným pramenem nabývacím? Učinila snad příroda rozdíl a své hodnoty určila pro jednoho, nikoli však pro druhého? S touto zásadou Henryho George není zajisté radno něco začínati, nechce-li se kdo vrhnouti v objetí socialismu.

Avšak není to »zásadou přírody, že její plody jen práci mají patřiti,« ¹⁾ že tedy práce jest jediným právním nabývacím pramenem? My dovolíme si proti tomu otázku: Kde pak jest zákon ten psán? Což nemají děti, nemocní, k práci neschopní míti na plo-

¹⁾ L. c., p. 245.

dech přírody podilu? Henry George odpoví snad, že zásada ta platí jen o všech těch, kdož pracovat mohou. Odpovídáme: Rozumí-li se zásada ta o produktivní, hodnoty vyrábějící práci — a tak musí se jí v důkaze Georgeově rozuměti — jest rozhodně nesprávná.

Povinnost pracovatí mají arci všichni. Výsada »nic nedělati« neexistuje pro žádného. Kdo nepracuje, ať nejí. Avšak práci nerozumí se tu práce materiální, k pořízení pozemských statků směřující. Křesťanu, jenž duchovní, zvláště náboženské a věčné zájmy ještě za materialismus nezaměnil, není pro to důkazu potřebí. Pro moderního materialistu, jenž pouze komíny a parníky má na mysli, jest arci vznešený obraz Jana Křtitele, jenž život svůj na modlitbách, postech a kázáních ztrávil, ohyzdností, naproti tomu však František Drake, nebo ať jest to kdokoli, jemuž Evropa přinesení brambor vděčí, jest mu čestným hrdinou. A to, co řečeno o zabývání se věcmi náboženskými, platí též o zabývání se věcmi vědeckými nebo uměleckými, jež nemají pro materiální výrobu statků důležitosti. Celá theorie Laplaceova neposunula pěstění obilí a brambor ani o píď. Geniální astronom, jenž ji vynalezl, nezasloužil by proto za ni ani sousta.

I jest tedy zcela nesprávně, že plody mají patřiti jen produktivní práci. Pokud možno ještě nesprávnější jest však zásada, že míra držby pozemských statků má se řídit dle míry ať produktivní nebo neproduktivní práce, nebo že každý právě jen tolik má držeti, co odpovídá jeho práci. Zásada taková obsahuje zajisté nemožný požadavek, i nemůže tedy za zásadu přirozenoprávně odůvodněnou býti vydávána. Neboť kdo měl by určiti, mnoho-li a jak dlouho každý pracoval a jakou hodnotu má práce jednoho každého, nebo mnoho-li zaslouží, aby rozdělování produktů bylo spravedlivé? Právě v praktické nemožnosti, učiniti práci měrou pro rozdělování produktů, spočívá jedna z hlavních potíží Marxova socialismu. Požadavek, statky pozemské dle poměru práce rozdělovati, vedl by k neustálým sporům a rozbrojům.

Kdyby byl Bůh chtěl rovnost pozemské držby, byl

by nám dal snadno poznatelnou a praktického provedení schopnou míru. Avšak Bůh nechtěl rovnosti té, a to ani ve příčině statků movitých, ani ve příčině statků nemovitých, což lze snadno poznati.

Lidé zajisté se rodí se zcela různými duševními a tělesnými schopnostmi, silami a vlohami. Též vnější okolnosti času, místa, rodičů, okolí jsou velmi rozmanité. Jednomu dostane se vychování pečlivého: po rodičích nebo příbuzných zdědí bohaté prostředky k životu v tomto světě; charakter, talent, zdraví a síla rází mu cestu k postupu. U jiného vyskytá se ve všem opak toho.

Kdo z obou získá si více statků pozemských, i když u obou stejnou pracovitost předpokládáme? Tomuto poslednímu bude snad, zvláště má-li četnou rodinu, trpce zápasiti o denní chléb; ba, přijde-li nemoc nebo jiné neštěstí, dostaví se snad krutá bída se svými smutnými průvodci. Naproti tomu panuje u prvního bohatství a nadbytek: »odívá se v purpur a nejjemnější plátno a hoduje každodenně nádherně.«

Mohli bychom ještě podrobiti rozboru dějepisný přehled, jímž chce H. George dokázati, že původně všude výlučné společné vlastnictví pozemkové existovalo a že jest tedy soukromé vlastnictví pozemkové odpadnutím od původního, přirozeného stavu. Avšak poněvadž jest ve příčině té úplným stoupencem Laveleyevým a ani toho nejmenšího neuvádí, co by též u Laveleye se nenalézalo, můžeme jen poukázati k tomu, co jsme již výše (na str. 179. nn.) o Laveleyeovi byli pověděli.

6. V jakém smyslu »patří země lidu«?

Ještě jednoho »přirozenoprávního« důkazu Georgeova pro »nespravedlivost« soukromého vlastnictví pozemkového uvedeného chceme si ku konci povšimnouti, protože má již celou historii a jelikož zneužívá se ho hlavně k agitačním účelům ve Spojených Obcích Severoamerických.

Nemáme to za pravdě nepodobné, že byl H. George ke své theorii veden i otázkou irskou. V Irsku

totiž vidíme četný, vysoce nadaný národ, jak po celá století dlí skorem jako cizí žebrák na úrodné půdě své vlasti. Ačkoliv pak Ir na svém zeleném Erině lpí houževnatě s láskou velikou, přece nouze každoročně tisíce jich nutí k vystěhování za Oceán do Ameriky a do Austrálie. Než, také tam v Novém Světě dolétá k němu ozvěna volání, jež v jeho domovině tak často ke sluchu mu doráželo a jež v nejkratší formuli hlavní pramen jeho bídy a prostředek proti ní označuje slovy: *The Land to the people* — země patří lidu.

Avšak, kdežto v Írsku volání toto má zcela určitý, irskými dějinami utrpení odůvodněný smysl a hlásá jen to, že pozemkové vlastnictví Zeleného ostrova lidu irskému z veliké části bezprávně bylo vzato, a že vráceno mu býti musí, podložen mu v Americe — snad vlivem socialistickým — smysl zcela jiný. Tam totiž dostalo smysl všeobecný: Každý národ má jako celek výlučné právo na celou zemi. Nyní pak neslouží více za heslo proti anglickým držitelům půdy v Írsku, nýbrž vůbec za heslo proti každému vlastníku pozemků.

V tomto rozšířeném smyslu užil pak i George hesla toho ve svých spisech. Ještě nedávno užil ho ve prospěch své theorie v otevřeném listě, adresovaném arcibiskupu newyorskému Corriganovi. Se zvláštním potěšením myslí pak, že smí se proň dovolávati biskupův irských. Ovšemť biskup Meatský a jiní užili časem těchto slov. Avšak platí-li kde slova: *»Duo si faciunt idem, non est idem«*, platí zajisté zde. Slova jsou arci táž, avšak smysl jest různý.

Ohlédneme-li pak se po důkazech tvrzení, že každá země musí nutně patřiti lidu jako celku, najdeme u H. George sotva něco, co by důkazu se jen podobalo. Či snad by chtěl George poukázati k tomu, že příroda dala zemi lidem jako celku? Avšak pak by z toho následovalo jen to, že celé lidstvo jako celek jest vlastníkem země, nikoli však, že nějaký národ může zváti nějakou zem, ku př. Irové Írsko, svým kolektivním vlastnictvím. Neboť žádný rozumný člověk nebude tvrditi, že příroda sama direktně učinila Iry vlastníky jejich ostrova. Írsko by tedy v tomto případě, jako každá jiná část země, náleželo celému.

lidstvu, a nikoliv Irům výlučně. Avšak Irové sami, myslím, by první proti názoru tomuto protestovali.

I jest nám tedy hledati titul historický, jenž ku př. Iry učinil vlastníky ostrova, dle něhož se zovou. Původním historickým titulem právním nemůže však býti leč okupace. Irský národ nevyrostl náhle ze země; původní osazení se na ostrově stalo se zajisté znenáhlym přistěhováním a rozšiřováním. První rodiny, jakmile se usadily, ujaly postačující kus země ve svoji soukromou držbu, a později příšlé rodiny činily totéž, až byl celý ostrov zalidněn. A jako v Irsku, stala se zajisté první okupace nějaké země všude, kde celý národové najednou do cizího kraje se nepřestěhovali. Celá země nebyla tedy — aspoň průměrně — nikdy společným vlastnictvím národa, nýbrž patřila mu vždy tak, jak asi dnes Německo patří lidu německému. Tím však vlastnictví pozemkové ve smyslu Georgeově nezískalo nic.

HLAVA IV.

Nutnost soukromého vlastnictví pozemkového.

Dvě pravd následuje z našeho krátkého přehledu dějin vlastnictví pozemkového: předně, že soukromé vlastnictví pozemkové jest tak staré jako lidstvo, a za druhé, že tou měrou se rozšiřovalo, jak kultura se vzťahala. Tato nepopíratelná skutečnost jest každému, kdo povrchním pozorováním se nespokojí, zcela platným důkazem nejen užitečnosti, nýbrž i nutnosti odděleného vlastnictví pozemkového na vyšších stupních kultury.

Než, zkusme to a zkoumejme, dalo-li by se snad u kulturního národa provésti výlučné kolektivní vlastnictví pozemkové, nepřihlížejíc ani ke spravedlnosti nebo nespravedlnosti všeobecného nuceného vyvlastnění ve prospěch celku.

Lze pak si mysliti jen tři způsobů, jak by stát jako jediný vlastník celou zemi držeti a jí k veřejným účelům užívatí mohl. Buď 1. stát bezprostředně sám na půdě hospodaří, nebo 2. z největší části soukromým podnikatelům ji pronajme, nebo 3. spokojí se konečně tím, že pozemkovou rentu přímou daní pozemkovou zabere bez násilného vypuzení vlastníků z jejich držby. Zkoumejme tedy pořadem tyto tři možnosti.

1. Přímé hospodářství státní.

Návrh na přímé hospodářství státní ve příčině celé držby pozemkové byl činěn, pokud nám známo, jen od výstředních socialistů, kteří chtějí, aby celá produkce státu byla přidělena. I agrární socialisté,

jako de Laveleye, H. George, Stuart Mill a j., kteří chtějí mít stát jediným vlastníkem pozemkovým, mluví proti přímému hospodářství státnímu co nejostřeji.

Důvod, proč pouze vlastní socialisté pro státní hospodaření pozemkové horují, lze uhodnouti nenesnadno. Kdo totiž chce, aby celá půda státně byla vzdělávána, dává skorem nutně celou produkci do rukou státu. Prostředky komunikační musí zajisté již proto býti veřejným vlastnictvím, jelikož se nalézají na státní půdě; a jestliže stát sám přímo veškeru půdu vzdělává, nelze pochopiti, proč by chtěl správu prostředků dopravních ponechat soukromým podnikatelům. Sloužíť prostředky dopravní velikým dílem polnímu hospodářství, buď že hospodáři své výrobky nebo suroviny si směňují nebo je na trh dovážejí. Při výlučném přímém hospodářství státním nebylo by však žádných soukromých hospodářův, a stát byl by tedy ve svém vlastním hospodářství závislým na jiných, kdyby dopravu ku vzdělávání svých polností nutnou přenechal osobám soukromým. Ostatně také doprava osob slouží nemálo přímo nebo nepřímě polnímu hospodářství.

Že by též doly a solny byly výlučným vlastnictvím státu a nalézaly se bezprostředně ve správě státní, rozumí se samo sebou. A poněvadž by konečně i továrny a domy, jak na venkově tak v městech, byly jeho vlastnictvím, protože stojí na jeho půdě, musil by se i veškeren pronájem nalézati v rukou státu. Bez jeho svolení nesmělo by se nic nového stavěti nebo něco starého zbořiti. Pojišťování budov, pozemků, žní by tím odpadlo; podobně odpadl by i veškeren reální úvěr, protože by stát byl jediným vlastníkem pozemkův. A tak má výlučné státní vlastnictví pozemkové a jeho výlučné obstarávání vládou skorem nutně v zápětí sestátnění všeliké živnosti. I malí prodavači ovoce, do davatelé zeleniny a mléka, kteří produkty svého malého hospodářství na trh přinášejí, by odpadli. Všechny tyto produkty musily by se bráti od státu. Myslím tedy, že od tohoto přímého hospodaření státu k úplnému socialismu byl by jen nepatrný krok. A proto skorem vše, co proti socialismu se uvádí, lze uvést i proti přímému hospodářství státu na veškeré držbě pozemkové.

Zvláště pak zdá se nám býti nepochybným, že, co se výnosnosti dotýče, hospodářství státní velice by pokulhávalo za hospodářstvím soukromým. Čím hustší jest obyvatelstvo, tím intensivnější musí býti zajisté též rolnictví. Avšak úplně intensivní hospodářství jest možno skorem jenom za trvání vlastnictví soukromého, a jmenovitě středního a malého vlastnictví soukromého.¹⁾ Při všeobecném hospodářství státním chyběl by věru zájem, ježž má nyní vlastník, zvláště sedlák, na zužitkování půdy své pokud možná největším. Státem ustanovený dělník nebo dohlizitel má zajisté jenom ten zájem, aby místo své zastal tak, by nemohl býti propuštěn, nebo aby obdržel místo lepší. Výnos jeho práce — odezírajíc od platu — připadá mu jen z nejmenšího dílu.

Oproti tomu poukazuje se k výhodám, jichž prý by státní správa následkem hojných po ruce jí jsoucích prostředků zřizováním dopravních cest, zavodňováním, odvodňováním, mrvením, velikými společnými stroji a pod. polnímu hospodářství poskytnouti mohla. Avšak —

¹⁾ »V polním hospodářství jest uzavřené fabriční provozování ve velkém věčně vyloučeno. Latifundijní velkohospodářství jest tím obtížnější a nevýnosnější, čím intensivnější a umělejší stává se vzdělávání půdy. Může arci býti pravda, že kolektivní opatření ve příčině přenášení sil, přivozu a vývozu, zavodňování a odvodňování, společného užívání strojů, nakládání a rozesílání v polním hospodářství budoucnosti se vždy více a více budou ujímati. Provozování ve velkém . . . nelze se však z pravidla nadíti. Sociální demokraté, kteří o tom sní, budou čisti s velikým prospěchem nejnovější census Spojených Obcí, neboť poznají z něho, že beze vší výjimky každé desetiletí v té míře, jak provozování stávalo se intensivnějším, obyvatelstvo hustším a práce svobodnější, ubývalo též tvoření se latifundií, selské živnosti se množily a rozsah farem se zmenšoval. Jsou tam též velmi dobře vyloženy okolnosti, jež odkazují hospodářství převážně na směr, který směru industrie se přičí, totiž na střední a malá hospodářství. Čím hustším stává se obyvatelstvo, tím více střední a malá — kolektivními zařízeními jen podporovaná — hospodářství zajišťují výživu lidu; výzkumy Bernhardiovy o hrubém a čistém výnosu, obsažené v klassickém díle »Versuch e. Kritik der Gründe für grosses und kleines Grundeigenthum«, nepozbývají vychvalováním sociálně-demokratického oblažení světa své platnosti.« Schäffle, Die Aussichtslosigkeit der Socialdemokratie, p. 25—26.

ať pomlčíme o tom, že těchto zřízení může se dostati též vlastnictví soukromému — zřízení ta nedají se všeobecniti. Ku prospěšnému užití takovýchto zřízení jest zajisté třeba některých podmínek, jež však všude se nevyskytují. Kromě toho vyváženy tyto výhody velkohospodářství hojně škodami, jež s velkohospodářstvím u přirovnání k malému hospodářství nerozlučně jsou spojeny. Jeť nepopíratelnou skutečností, že tvoření latifundií všude ubývalo, kde obyvatelstvo houstlo a rolničení stávalo se intensivnějším. Zvláště o Spojených Státech jest to jisto. A tutéž tendenci vidíme skoro všude. Ve Francii, v Německu a v Itálii jest již nadměrná držba pozemková zjevem dosti řídkým.

Avšak i kdyby ryze hospodářské výhody státního hospodářství byly větší než výhody hospodářství malých, přece bylo by nutno vzpírati se všeobecnému hospodářství státnímu, a to proto, že se tu jedná o zničení stavu selského. Stav selský tvoří věru posud ještě aspoň třetinu obyvatelstva, a čistota mravů, věrná oddanost k náboženství a k panujícím řádům, jimiž se vyznamenává, založeny jsou podstatně na jeho svobodném postavení, na půdě dědičné a na vědomí, že jest pánem své půdy a že zanechá plody své práce a svého potu dětem a vnukům. Všeobecné hospodářství státní zničilo by však tento řádný stav jednou ranou a na jeho místo zavedlo by obyvatelstvo od hroudy uvolněné, na vládě závislé a semo tamo se zmítající. Kolik pravého a pravdivého štěstí rodinného bylo by tím zničeno!

Jeť to vůbec výtká, jíž agrární socialisté právě tak zaslouží jako socialisté vůbec, že pro jisté hospodářské výhody, jichž od kolektivního vlastnictví pro některé třídy očekávají, zapomínají skorem úplně na veliké duchovní a mravní škody, jež by odtud celé společnosti vyplynuly. Budiž ku př. vzpomenuto jen všestranné závislosti na státu, v níž by se ohromná většina občanův ocítila. Takováto závislost musila pak by mnohem zhoubněji působiti proto, že by panovala v demokraticky nebo konstitučně organisovaném státě s četnými politickými, náboženskými a hospodářskými stranami a s častým střídáním vládních a správních úředníkův.

2. Soustava nájemná.

Méně povážlivou zdá se býti na první pohled soustava pachtovní. Dle přívrženců tohoto systému má stát celou držbu pozemkovou zabrati, avšak nikoli sám na ní hospodařiti, nýbrž soukromým podnikatelům ji pronajati. Hospodářská činnost vlády týkala by se tedy jen pronajímání a vybírání nájemného.

Avšak i proti tomuto návrhu lze uvést závažné námitky a pochybnosti. Také provedení takového plánu zničilo by zajisté dnešní svobodný stav selský, jenž patří mezi nejčtetnější na pevnině. Stav vlastníka pozemku liší pak se podstatně od stavu nájemcova. Základem vlastního stavu selského jest pak těsné spojení s půdou, na níž stojí, a vědomí, že žije na půdě své, z níž vypuzen býti nemůže, a že potomci jeho zaujmou jeho místo.

K tomu připojil by se jiný škodlivý účín. Dnes totiž ve všech státech pevniny evropské skorem polovička obyvatelstva zaměstnává se polním hospodářstvím. Počet ten však zavedením všeobecného státního systému nájemného dle našeho mínění značně by klesl. Potřebujeť nájemce větší oblasti nežli vlastník půdy, protože musí nejen jako tento svou rodinu živiti, nýbrž i nájemné ze své půdy vynutiti. Zvláště pak poblíže větších měst nalézá slušný počet malých rolníků dostatečnou nebo i hojnou výživu. Počet tento by se však zmenšil, a tím i počet rodin, jež přímo z rolničení žijí. Agrární socialisté chtějí sice svými sestátňovacími návrhy zjednati blahobytu života selského většímu počtu rodin; avšak pravděpodobně nastal by pravý opak toho, co zamýšlejí.

Této možnosti — tak zní odpověď — odpomohlo by se hojně rozdělením latifundií; neboť tam, kde bydlí nyní jediná rodina se svými dělníky a zřizenci, mohl by se usaditi hezký počet lidu rolnického. Avšak tyto obrovské latifundie existují ve většině zemí skorem jenom ve fantasii agrárních socialistův. Jistý počet rozsáhlých pozemností s parky a lesy veliké země neškodí, nýbrž prospívá, a to jak ve příčině zdravoty, tak ve příčině úrodnosti půdy. Jestliže by pak v ně-

které zemi z nepřislušného hromadění latifundií povstávaly veliké zlořády, může veřejné zákonodárství zájmy celku hájiti, aniž právo vlastnické zruší. Ostatně však, jak již řečeno, tvoření se latifundií stále se zmenšuje. Jestliže pak ve Spojených Obcích obrovské latifundie existují, není tím vinno soukromé vlastnictví, nýbrž velikou část viny má vláda sama. Ostatně nelze popírati, že pro první počátek kultury nejsou takovéto latifundie beze všeho významu. Zhusta zajisté jest jenom velkostatkář s bohatými prostředky s to, aby mohl krýti veliké výlohy, jichž první osázení, zavodnění, zřízení budov, cest atd. požaduje. Trvale však nebudou in genere moci se udržeti.

Aby možnost provedení všeobecného systému pachtovního byla prokázána, ukazuje se rádo na Anglii, kde přes systém pachtovní polní hospodářství kvete. Proč prý by tedy neměl systém tento se udržeti, kdyby na místo vlastníka půdy nastoupil stát a ponechal nájemce na jeho místě?

Námítka tato, blíže uvážena, není však důkazem pro státní systém pachtovní, nýbrž proti němu. Neboť mezi nájemnou soustavou anglickou a systémem pachtovním, od agrárních socialistů navrhovaným, jest veliký rozdíl. Nejprve zajisté existuje v Anglii vedle nájemců též nikoli nepatrný počet středních statkářů, kteří mají na hospodářství pronajatých statků svou konkurencí a svým příkladem veliký vliv mravní. Pak — a toť to hlavní — stojí v Anglii mezi státem a nájemcem soukromý vlastník, jenž, chce-li aspoň slušné nájemné dostat, jest nucen, aby na své pronajaté statky dohlížel a o zachování a zdokonalování jich pečoval. Také nájemce může za jistých okolností větších oprav se podjati, uzavřel-li s vlastníkem o tom příslušné smlouvy, za jichž zachování ručí stát jakožto vyšší, nad stranami stojící a proto nestranná moc. Proto může při tomto systému hospodářství vzkvétati, ačkoli dlužno poznamenati, že v ohledu mravním a duchovním ani zdaleka nepůsobí to, co vlastnictví soukromé, a že v příčině ryze hospodářské průměrně za ním pokulhává. Nemáť nájemce skoro nikdy takového zájmu na zdokonalování a zlepšování své držby jako vlastník pozemku.

Zcela jinak dopadalo by to však, kdyby byl sedlák nájemcem státním. Kdo by se tu staral o nákladné, dalekosáhlé opravy? Stát? Pak by musilo nastati zpola přímé státní hospodářství s celou řadou hospodářských inspektorův a jiných státních úředníků, kteří by všude na venku stav pronajatých statků, budov, cest, trati-vodů atd. zkoumali, ministru orby na nutné opravy návrhy činili, a byly-li by přijaty, o jich provedení se starali. Pravíme: »byly-li by přijaty«; neboť libovůli každého z četných potřebných inspektorů nemohlo by býti zůstaveno, aby zdokonalování prováděl, protože by snad jinak celkových příjmů přespříliš k tomu se užívalo. Vůbec pak nejvyšší státní správa zajisté jen ztěžka odhodlala by se k rozsáhlým opravám, jelikož by tyto její jediný pramen důchodů značně musily zmenšiti. Dle úmyslu agrárních socialistů má zajisté důchod z pronájmu celé držby pozemkové nahraditi všechny ostatní daně a dávky, ba i k tomu postačiti, aby nejvíce dobročinné veřejné instituce byly zřízeny.

Nájemce musil by se tedy starati o nutné zvelebování sám. Učiní-liž tak? O tom lze velice pochybovati. Nájemce zajisté odhodlá se jenom tehdy k energičtějšímu hospodářství, k odvodňování, k vysazování stromův atd., má-li jistotu, že buď on nebo jeho draží mohou plody práce své zcela a úplně sklízeti. Této jistoty by však státní nájemce neměl.

Na stejnojmenné zákonné upravení všech smluv nájemných ohledně výše nájemného, trvání nájmu atd. nebylo by zajisté lze pomýšleti, protože statky jak velikostí a úrodností, tak i příznivou či nepříznivou polohou vespolek se různí. Také nájemcům může stěží táž doba nájemná všeobecně býti předepsána. I bylo by tedy chtěj nechtěj nutno, ponechati státním úředníkům volnost, aby sami podmínky smluvní stanoviti mohli. Tím však podplacování na jedné a vyděračství na druhé straně otevřena brána, a, což horší jest, nájemci vzata jistota pobytu. Nynějším úředníkům není zajisté možno uzavírati smlouvy na nedozírné doby. Po určité řadě let, třeba po 12—15 letech, musila by smlouva býti obnovena a nájemce neměl by záruky, že na svém statku může setrvati, i kdyby chtěl; nej-

méně pak měl by jistotu tu dnes, kdy často jiné strany politické k veslu přicházejí a vlády ve prospěch svých přívrženců vykořisťují. Čím dále pak sáhá moc vlády, tím více znáti všude strannickost. Střídání stran působilo by pak arci snadno i veliké střídání ve příčině ustanovování úředníkův a udělování nájemných statků stoupencům za podmínek příznivých.

Mohli bychom ukázati ještě na obtíž, jakou by všeobecné sestátnění vlastnictví pozemkového nebo přeměna nynějších vlastníků v nájemce působily. Sedláci zajisté nevzdali by se svého vlastnictví dobrovolně, a šlechtici a korporace též ne. Nucené vyvlastnění působilo by však u velikého počtu obyvatelstva hluboké roztrpčení. A pak má se těm, jimž držba jejich vzata, dostati náhrady nebo ne? Kdyby se to nestalo, bylo by to velikou nespravedlností. Aspoň půdě věnovaná práce a kapitál musily by jim býti nahrazeny. Avšak kdo může říci, kolik nynější hodnoty statku dlužno přidělit kapitálu, vlastníkem a předchůdci na něj věnovanému? A odkud vzaly by se ty obrovské summy, jichž by k dostatečnému odškodnění všech vlastníků půdy bylo třeba?')

3. Zabrání renty pozemkové.

Zbývá nám povšimnouti si ještě třetí možnosti ve příčině sestátnění všeliké držby pozemkové, jež zvláště Henrymu Georgeovi se zamlouvá, ač před ním již J. Stuart Mill a jiní ji doporučeli. Protože by zapuzení nynějších vlastníků pozemků nebo degradování jich na pouhé nájemce způsobilo veliké roztrpčení a vedlo k povážlivému hospodářství státnímu, chce George jen, by největší část renty pozemkové, t. j. onoho podílu na výnosu pozemkovém, jenž po odečtení kapitálu a práce na přírodu jakožto faktora připadá, zvýšenou

1) Již byly navrhovány různé způsoby, jak by se peníze, k takovému odškodnění nutné, daly sehnati. Nám není možno; nechceme-li objem svých úvah přespříliš rozšiřovati, bychom se tuto jich posuzováním zabývali, a proto odkazujeme na úvahu o nich ve spise: P. Leroy-Beaulieu, *Le collectivisme*, p. 167. sqq.

daní pozemkovou byla zabrána. Tak prý by postavení nynějších vlastníků na venek zůstalo týmž, a přece by de facto skutečným vlastníkem stal se stát.

Tento prostředek prý by, jak George se domnívá, »mzdy zvýšil, zisk kapitálu rozmnožil, pauperismus odstranil, chudobu zažehnal, všem, kdož si toho přejí, výnosnou práci získal, lidským silám volné pole rozvoje otevřel, zločiny zmenšil, mravnost, dobrý vkus a vzdělání povznesl, vládu zdokonalil a civilisaci na stupeň ještě vyšší přivedl.«¹⁾ Velikých summ, jež by státu z renty pozemkové plynuly, užilo prý by se k veřejným účelům. Mohly by se zřídit veřejné lázně, musea, knihovny, zahrady, čítárny, hudební a taneční síně, divadla, university, technické školy, střelnice, hřiště, tělocvičny atd. Teplo, světlo a hybné síly mohly by právě tak jako voda na veřejný náklad našimi ulicemi býti vedeny. Cesty mohly by se osázeti stromořadím z ovocných stromů. Vynálezci mohli by se odměňovati, vědecké výzpyty mohly by se podporovati, tisícerým způsobem mohly by fedrovati se z veřejných důchodů snahy směřující ku blahu celku.«²⁾

Komu pak by při takových slibech srdce neposkočilo! Člověk by věru ocítil se pojednou v zemi blahobytu! Než, přece bychom pochybovali, že George sám slibům svým vážně věří. Jeho prostředek jest zajisté polovičatostí, jež sice přikroští výstředního socialismu se zříká, ale za to i možným jeho výhodám výhost dává.

George stěžuje si, že dnes ve velikých městech nescetní lidé žijí směstnání a sotva kdy ve svém životě s volnou přírodou Boží do styku přijdou. A právě proto — nehledíc k jiným důvodům — uznává nutnost toho, aby půda stala se vlastnictvím společným a aby užilo se jí ve prospěch celku. Avšak co změnilo by se v poměru tomto, kdyby nynější vlastníci ve svém postavení setrvali? Jeť v tom odpor, doporučí-li se nějaký prostředek proto, že se jím na panujících po-

¹⁾ Progress and Poverty, p. 292.

²⁾ Progress and Poverty, p. 326.

měrech málo mění, a přece se od něho velikých změn očekává.

Polovičitost tohoto navrhovaného prostředku zjevna však ještě více, ptáme-li se, kolik má dnešním vlastníkům z renty pozemkové býti ponecháno, aby svým vlastním prospěchem ku převzetí funkcí vlastnickových dosti mocně byli připoutáni. Jedna část pozemkové renty má totiž dle George vlastníkům zůstatí, aby byli pohnuti ku převzetí starostí, jež dnes vlastník má. Jeť se mu starati o nutné opravy, o udržování budov, cest a mostů v řádném stavu a též o pronájem, nechce-li půdu svou vzdělávati sám. Kdyby se tedy tyto starosti ponechaly vlastníkovi a v odměnu za to nechala se mu jistá část pozemkové renty, neměl by stát nic na práci, leč aby zbývající část renty pozemkové přijal a jí k obecnému blahu užil.

Kolik však z této renty pozemkové má se vlastníkům ponechati? Bude-li podíl ten nepatrný, odhodlají se tito zajisté stěží ku převzetí starostí a námah, jež s pronajímáním, s vymáháním nájemného, s udržováním budov v dobrém stavu atd. spojeny jsou. Nechá-li se jim však značná část renty pozemkové, nebude stát s to, aby mohl velké přípovědi své naplniti, jež George jeho jménem pronáší. Ve většině států evropských obnáší renta pozemková jen 2—3%. Z této renty má tedy značná část ponechána býti vlastníkům, a pak mají odpadnouti všechny jiné daně a poplatky: i jak může tu stát s touto ještě zbývající částí renty všechny zarmoucené těšiti, všelikou chudobu odstraniti a toto slzavé údolí v ráj proměnit?

Možná, že v Severní Americe jest právě renta větší, což nám známo není; avšak v Evropě bylo by provedení prostředku, americkým národohospodářem navrhovaného, zhoubou malých hospodářství. Vždyť již nyní sedláci sotva jen jakž takž se udržují; mnozí z nich jsou zajisté rádi, nevykazuje-li závěrečná bilance ku konci roku deficitu. A nyní nechť se uváží, že nyníější pozemková daň má býti značně zvýšena, tak aby nejen všechny jiné daně mohly se odstraniti, nýbrž i nádherné podniky pro obecné blaho mohly se provésti: i bude tu sedlák, jenž svoji vlastní půdu vzdě-

lává, ještě moci obstáti? Neodhodlá-liž se raději k tomu, aby půdu svou státu přenechal a v jiném koutku světa novou, lepší vlast si vyhledal?

Tedy ani Georgem doporučený sestátňovací prostředek nedá se provést, a my to můžeme označiti jako jistý výsledek našich úvah, že agrární socialismus, t. j. všeobecné sestátnění pozemkové držby, prakticky skorem právě tak jest nemožný, jako socialismus výstřední. Právě tak jako soukromé vlastnictví vůbec jest zajisté i soukromé vlastnictví pozemkové institucí, jež má v právu přirozeném, a tím ve vůli Původce přírody svůj základ. Úmysl tedy, ji odstraniti, jest pošetilým vzpíráním se Bohem chtěnému řádu.

Z Á V Ě R.

Abychom Božskému řízení světa a tím i instituci vlastnictví rozuměli, nesmíme na způsob krtků do země se zahrabati, nýbrž na povýšenější stanovisko se povznésti a odtud, jako s výšiny, ve světle věčnosti lidi a časy pozorovati.

Malá tato oběžnice, na níž žijeme a strádáme a s níž jako s malého ostrova do nezměrného prostoru světového hledíme, jest Bohem nám vykázaným místem naší zkoušky a naší pouti. Náš krátký, pozemský život jest přípravou k věčnému, šťastnému životu posmrtnému, jehož si tuto máme zasloužiti. Bez této základní pravdy zůstává na tisíce záhad tohoto života nerozřešeno, kdežto v jejím světle temnota se vyjasní, a vše, jinak nevysvětlitelné, jeví se býti článkem velikolepého, moudrého plánu světa, jenž vyjadřuje myšlenky věčné moudrosti a lásky.

V odlesku těchto zásad nabývá pak i otázka o nerovnosti pozemské držby a pozemských statků vůbec zcela nového světla. Tato nerovnost pozemských statků jest zajisté k Bohem chtěnému účelu naší zkoušky, ke cvičení se ve ctnostech a tím k zasloužení si života věčného prostředkem velmi důležitým; jsou touto nerovností chudí i bohatí odkázáni na vzájemnou podporu, by plnili tak úmysly Boží.

B o h á č potřebuje chudého nejen pro četné nízké služby, jichž ani bohatý postrádati nemůže, nýbrž též ještě více k vyšším účelům mravním. Chudý, jenž jest bratrem boháčovým a k témuž věčnému cíli směřuje, jest bohatci stálou upomínkou, že věci pozemské nejsou

cílem člověka, nýbrž jen prostředkem, i že má tedy po statcích pozemských bažiti jen potud, by při tom statků věčných neztratil. Chudý připomíná bohatci bídou svojí, že se má dle úmyslů Božích pokládati za dobrého správce a že má potřebnému ze svých pokladů pomoci udíleti. A tak otevírá chudoba bohatci nejkrásnější pole pěstění křesťanských ctností. Ba, velmi mnohým ctnostem nedostávalo by se bez chudoby příležitosti ku cvičbě. A neslavily-liž křesťanské ctnosti na tomto poli za všech dob ty nejkrásnější triumfy? Jenom ve světle této pravdy lze věru pochopiti, proč Syn Boží v líčení příštího soudu uděluje skutkům křesťanského milosrdenství tak veliké důležitosti.

Ještě více potřebuje chudý bohatého. Vždyť to právě tvoří z části nikoli nejmenší trpkou stránku chudoby, že chudému v pokoře před bohatcem jest se skláněti a jej o smilování prositi. I jest takto chudoba stálou, trpkou sice, ale úspěšnou školou pokory a odříkání. Spolu pak oddaluje chudoba srdce od těchto pozemských věcí a obrací zraky chudého, plny naděje a důvěry, k hojným věčným statkům oné vlasti. A toť onen vnitřní důvod, proč časná chudoba tak mnohým stává se pramenem nepomíjejícího bohatství, a proč Spasitel náš chudé blahoslaví. A proč chtěl též věčný Syn Boží, ač bohat, k vůli nám státi se chudým? Zdaž ne proto, aby srdce naše pro tajné bohatství chudoby tím účinněji získal?

Než, nezastáváme se tím snad pauperismu? Nikoliv. Přílišná chudoba, skutečná bída jest právě tak pramenem mravní zkázy, jako přílišné bohatství. I jest tedy úkolem moudré politiky sociální, by snažila se o to, aby pokud možno nejvíce lidí mírného blahobytu účastnými se stalo. Avšak při tom všem zůstane vždy pravdou: »Chudé vždycky máte s sebou«, i jest to podnikáním zpozdilým, protože nemožným, chtíti chudobu docela odstraniti.

Věru, Stvořitel byl by nám mohl tuto zemi tak uspořádati, aby nám všem bez námahy a v nadbytku svých statků skýtala. A kdyby naši prarodičové byli nepoklesli, země by nouze a bídy neznala. Avšak nechť pádu Adamova sebe více želíme, ráj se již nevrátí.

Země blahobytu, již se fantasie mládí těší a baví, zůstane navždy snem. Veliké masse lidu bude vždy ta-kořka v tuhém boji živobyti na zemi si dobývati, v potu tváři chléb jísti. Dle platného nyní plánu božské prozřetelnosti jest pak jenom jedna cesta, jež vede z temna této země k věčně zářným výšinám, a to jest cesta odříkání a oběti, cesta kříže. Kdo tedy — jako socialisté a jejich průkopníci to činí, — lidu namlouvá, že našel jistý prostředek, jímž lze tuto zemi proměnit v jakési elysium, ten prohřešuje se nejprve na společnosti, jelikož dráždí lid k nespokojenosti s platným stavem, a za druhé na lidu, jež nemožnými sliby uvádí v blud.

Poznamenání a opravy.

Na str. 5. na poslední řádce dole místo: »jako sešit I.« má státi: »jako sešit IX.«

Na str. 6. doplň na řádce 8. shora: »r. 1896. vyšlo vydání III., dle něhož překlad český jest pořízen.«

Na str. 11. definice vlastnictví dle Pesche doslovně zní v překladě takto: »Ve smyslu subjektivním rozumí se vlastnictvím soukromým právo osoby, aby směla s nějakou hmotnou věcí jako s něčím, co jí s vyloučením všech jiných osob přísluší, každým dovoleným způsobem nakládati.«

Na str. 35. na 3. řádce dole (v textu) polož místo »výrob. nástr.« — »prostředků výroby«.

Na str. 37. na třetí řádce dole (v textu) polož »otroci« místo »nevolníci«.

Na str. 53. polož na řádce 14. shora před slovem »To« uvozovací znaménko. Totéž učí na str. 104. ad 4.

Na str. 183. na řádce 11. shora čti: »v jižní Asii« místo »Africe«.

OBSAH.

	Strana
Předmluva	5
I. Soukromé vlastnictví.	
Úvod	9
Hlava I. Co jest vlastnictví soukromé?	11
Hlava II. Různé náhledy o původu vlastnictví soukromého	18
Hlava III. Přirozeno právní základy vlastnictví soukromého	46
Hlava IV. Všeobecné námitky proti vlastnictví soukromému	73
Hlava V. Henry George a důkazy encykliky »Rerum novarum« ve prospěch vlastnictví soukromého	79
Hlava VI. Nabývání vlastnictví	120
Hlava VII. Povinnosti a meze vlastnictví	151
II. Soukromé vlastnictví pozemkové a jeho nepřátelé.	
Úvod	175
Hlava I. Pozemkové vlastnictví ve světle dějin	179
A. Dějinné námitky proti vlastnictví pozemkovému	179
1. Dějinná methoda odpůrců vlastnictví soukromého	179
2. Ruský mir	185
3. Germánská sdružení krajištní	187
B. Svědectví dějin ve prospěch vlastnictví pozemkového	194
1. Israelité	194
2. Staří Egyptané	198
3. Babylonie	203
4. Assyrie	205
5. Čína	207
Hlava II. Soukromé vlastnictví pozemkové a věda národohospodářská	208
1. Čemu učí Henry George?	208
2. Jest soukromé vlastnictví pozemkové vinno nynějším vzrůstajícím pauperismem?	212

	Strana
Hl a v a III. Soukromé vlastnictví pozemkové a přirozené právo	222
1. Predběžné pojmy	222
2. Jest práce jediným pramenem práva vlastnického?	224
3. Jest práce původním titulem nabývacím?	227
4. Georgeovy námitky proti nabývacímu titulu vlastnictví	230
5. Důkazy Georgeovy pro tvrzení, že práce jest jediným titulem nabývacím	232
6. V jakém smyslu »patří země lidu«?	236
Hl a v a IV. Nutnost soukromého vlastnictví pozemkového	239
1. Přímé hospodářství státní	239
2. Soustava nájemná	243
3. Zabráni renty pozemkové	246
Závěr	250